

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 99

OSMANLI BELGELERİNDE
ERMENİ İSYANLARI
(1909-1916)

IV

ANKARA 2009

Proje Yöneticisi

Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları

Doç. Dr. Mustafa BUDAK
Genel Müdür Yardımcısı

Dr. Önder BAYIR
Osmanlı Arşivi Daire Başkanı

Dr. Ahmet Zeki İZGÖER
Yayın İşleri Koordinatörü

Yayına Hazırlayanlar

Dr. Recep KARACAKAYA
Aziz Mahmut UYGUN
Numan YEKELER
Mustafa ÇAKICI
Yılmaz KARACA
Salih KAHRİMAN
Seher DİLBER
Ümmihani ÜNEMLİOĞLU

Mizanpaj

Vahdettin ATİK

Baskıya Hazırlayanlar

Murat ŞENER

Salih DUTOĞLU

Baskı: Başbakanlık Basımevi-Ankara

ISBN: 978-975-19-4382-8 (Tk.)

ISBN: 978-975-19-4453-5 (4. c.)

**OSMANLI BELGELERİNDE
ERMENİ İSYANLARI**

(1909-1916)

IV

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	XI

I. BÖLÜM

BELGELERİN TRANSKRİPSİYONLARI

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
1	Adana İngiliz Konsolosluğu'nun, zanlı Ermenilerin teslimi için Şartlar İleri Sürmesi	3
2	Adana'daki yardım dağıtımından dolayı validen açıklama istenmesi ve tahkikatın belli bir noktaya ulaştırılması gerektiği	6
3	İngiltere Konsolosluğu'na sığınan Adana Hadisesi sorumlularının Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimi	9
4	İngiliz konsolosuyla kumandanının Adana asayîşi hakkındaki memnuniyet ifadelerinin büyükelçi tarafından yalanlandığı.....	12
5	Ermeni Patrikhanesi tarafından Adana'ya gönderilen tahkik heyetinin raporu üzerine gerekli görülenlerin cezalandırılması...	13
6	Adana Teftiş Heyeti tarafından yapılan soruşturma sonucunda Cebel-i Bereket Sancağı Eski Mutasarrıfı Asaf Bey'in sancakta çıkan karışıklığın sorumlusu olduğunun iddia edildiği.....	14
7	Adana Olaylarına katılanların Divan-ı Harb-i Örfî'de yargılanıp cezalandırıldıkları.....	16
8	Eski Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Mehmed Asaf Bey'in, sancakta çıkan karışıklık ile ilgili olarak kendisine yapılan isnatların araştırılması talebi üzerine konunun Heyet-i Tahkikiye'ye iletil-diği.....	18
9	Adana'daki ruhanî reislerin Divan-ı Harb-i Örfî'nin çalışmaları-nı eleştiren telgrafı üzerine tahkikatın bir kat daha derinleştirile-rek adaletin tamamen temininin istendiği	20

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
10	Adana tahkikat-ı ibtidaiye heyetlerine Müslüman ve Gayrimüslim altı mustantık gönderilmesi.....	22
11	Eski Adana Valisi Cevad Bey ile Cebel-i Bereket Eski Mutasarrıfı Asaf Bey'in ilk tahkikattan sonra yargılanması.....	24
12	Adana İngiltere Konsolosluğu'nun, kendilerine sığınan Adana Olayı tertipçilerinin bazı şartlar karşılığında teslim edilebileceğini bildirdiği.....	26
13	İngiliz Konsolosluğu'ndaki şahısların bazı suçlarının gönderilen telgrafta niçin yer almadığının Adana Valiliği'nden sorulduğu...	28
14	Adana Tahkik Heyeti'nden Fâik Bey ve Artin Efendi'nin tahkikatın tamamlandığı gerekçesiyle Dersaâdet'e dönmek istedikleri	30
15	Adana Olaylarına karışan 18 mahkumun cezalarını bildiren mazbatanın gönderildiği.....	32
16	Müftü Mehmed Lütfü Efendi'nin Adana'daki tahkik heyetinden şikayetini bildiren telgrafı.....	33
17	Adana Hadisesi ile ilgili belgelerin toplanıp suretlerinin gönderilmesi.....	34
18	Cebel-i Bereket Sancağı Eski Mutasarrıfı Mehmed Asaf Bey hakkında Şura-yı Devlet'te yapılan görüşme.....	35
19	Adana Olaylarında ölenlerin sayısının belirlenebilmesi için yapılan tahkikâtın acilen neticelendirilmesi	44
20	Adana Olaylarında hayatını kaybedenlerin sayısı hakkındaki belirsizliğin bir an önce giderilmesi.....	45
21	Adana Valisi tarafından Cismânî Azâsı Serkis'e Patrikhane Tahkik Heyeti'nin hazırladığı son beyannamenin tekzibi ile ilgili bir telgraf gösterildiği iddiası.....	47
22	Adana'daki Divan-ı Harb'in uygulamaları hakkında Kegam Orucyan imzasıyla çekilen telgrafın araştırılması.....	49
23	Cebel-i Bereket Eski Mutasarrıfı Mehmed Asaf Bey'in, Adana Olayları hakkındaki arzuhalinin Şura-yı Devlet'e havalesi	51
24	İngiltere Konsolosluğu'na sığınan Adana Hadisesi zanlılarının Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim oldukları.....	51

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
25	Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Asaf Bey, <i>İtidal</i> gazetesi sahibi İhsan Fikri ve Abdülkadir Bağdadî'nin Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim edilmesi.....	53
26	Eski Adana Valisi Cevad Bey'in Divan-ı Harb-i Örfî'ce yargılanmak üzere Adana'ya gönderileceği.....	53
27	Cebel-i Bereket Eski Mutasarrıfı Asaf Bey'in II. Divan-ı Harb'e teslim edildiği, diğer bazı şahıslara ait Divan-ı Harb mazbatalarının da Harbiye Nezareti'ne gönderildiği.....	54
28	Eski Adana Valisi Cevad Bey, Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Asaf Bey ve Adana Kumandanı Ferik Mustafa Remzi Paşa'nın Divan-ı Harb'de yargılanmaları.....	56
29	Bağdadîzâde Abdülkadir'in, bir Divan-ı Harb kararı hakkında <i>Tasvir-i Efkar</i> gazetesinde kendisi aleyhinde yayınlanan haberin ispat ya da tezkip edilmesini istediği.....	59
30	İstifa eden Adana Divan-ı Harb Heyetince verilen müzekkire suretinin gönderildiği.....	60
31	Bahçe Eski Müftüsü İsmail Efendi ile kardeşi Yusuf Efendi, Osmaniye mevki kumandanı Yüzbaşı Mustafa Efendi ve Sağgeçit Nahiyesi Müdürü haklarında yapılan işlemler.....	61
32	Adana Hadisesi'nde mağdur olanlara yardım için Patrikhanece görevlendirilmiş olan şahıslara gerekli kolaylığın sağlanması	63
33	Adana Olayları ile ilgili bir raporda yer alan iddiaların cevaplandırılması.....	65
34	Ferik İsmail Fazıl Paşa'nın Adana Divan-ı Harb Riyaseti'ne tayini ve bazı başka hususlar.....	74
35	Adana'da asayişin sağlandığı, İsmail Fazıl Paşa başkanlığındaki Divan-ı Harb'in suçluları yargılamaya başladığı, idama mahkum olanların cezalarının infaz edildiği ve Ayntab Ganbotuyla şüpheli kayıklarda yapılan aramalarda yasaklanmış silah bulunmadığı.....	75
36	Adana Valisi Zihni Paşa'nın Dersaadet'e çağırılması ve Üsküdar Mutasarrıfı Kaymakam Cemal Bey'in vali vekâletine tayini	76
37	Adana Olaylarına karıştığı bildirilen Rupen'in 15 yıl kürek cezasına mahkum olduğu.....	77

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
38	Adana Hadisesi'nde harap olan yapıların inşası ve muhtaçlara yapılan yardımın devamı hususunda ruhânî reislerin Ermeni Patrikhanesi'ne telgraf gönderdikleri	78
39	Adana Vali Vekili Cemal Bey'in Dersaâdet'den hareket edeceği	80
40	Kamuoyunda asabiyeti artıracak fotoğrafların çekiminin yasaklandığı.....	80
41	Adana Hadisesinin çıkış sebeplerine ve Osmanlı Hükûmeti'nin memleketin huzur ve güvenliğini korumak için alması gereken tedbirlere ilişkin bazı vilâyetlere gönderilen tahrirat.....	82
42	Zeytun Murahhasası Frankliyan Efendi'nin eşkıyayı himaye ettiği için bölgeden uzaklaştırılması gerektiği	85
43	Amasya'da Bomba imal eden Ermenilerin Dersaâdet Divan-ı Harbi'ne sevkleri.....	86
44	Zeytun Ermeni Murahhasası ile yandaşlarının Divan-ı Harbe sevki için yapılacak tahkikatın çabuklaştırılması.....	88
45	Zeytun Ermeni murahhasasının Divan-ı Harbe sevki	89
46	Jandarmaları şehid edip ellerindeki tüfekleri alan Ermeni eşkıyasının takibi ve yakalanması	90
47	Reşadiye ve Karçıkan telgraf hatlarının Ermeniler tarafından tahrip edildiği	93
48	Ermenilerin Van ve Reşadiye'de telgraf hatlarını keserek jandarmalarla çatışmaya girmeleri	93
49	Van-Bitlis telgraf hattının Ermeni saldırılarından korunması	94
50	Ermeni ayaklanmasının Şatak ve Havasor'a kadar yayıldığı.....	95
51	İzmit'teki Ermeni köylerinde çok sayıda silah ve cephane bulunduğu.....	97
52	Ermenilerin Müslümanları diri diri toprağa gömdüğü	100
53	Van'a gitmekte olan Siirt gönüllülerine Ermeniler tarafından saldırıda bulunulduğu.....	101
54	Başkumandanlıkça bir Ermeni ihtilâl girişimine karşı ordulara tebligatta bulunulduğu.....	103

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
55	Samsun'da Halı Tüccarı Hüsrev Kasabyan'ın silah temin etmek ve ihtilâl fikirlerini yaymak suçlarından Divan-ı Harb'e sevki	104
56	Zeytun'da toplanan asker firarîlerinden oluşan Ermeni eşkıyasının hükümet konağını basma teşebbüsleri	105
57	Zeytun'da Ermenilerin jandarmaya saldırdığı	106
58	Zeytun'da eşkıya saldırılarının sürdüğü	107
59	Kars ve Ardahan'da Müslümanlara ve esirlere yapılan zulümler.	108
60	Ayntablı Ermenilerin mahalle değiştirmesi	111
61	Zeytun Olaylarına karşı Maraş Mutasarrıfı Mümtaz Bey tarafından yapılan teklif.....	113
62	Zeytun'daki şakilerin Maraş jandarma tabur kumandanını şehit ettikleri	114
63	Devlet aleyhinde faaliyetlerde bulunan Ermeni komite merkezlerinin kapatılması.....	116
64	Dava Vekili Parsih Gülbenkian'ın evinde yapılan aramada dinamit ve bomba kalıpları ele geçirilmesi	118
65	Ermeni örgütlerine ve bunlara yardım edenlere yönelik operasyonların sonuçları.....	119
66	Sivas'ta Ermeni asker firarîlerinin işledikleri cinayet	127
67	Urfa'da Ermeni eşkıyanın jandarma ile çatıştığı	127
68	Erzincan, Kiğı ve Tercan'da kilise ve bazı Ermeni evlerinde bomba bulunması	128
69	Kiğı'da silah, cephane ve bomba bulunduğu / Bayburd'da Ermeni çetesi ile çatışma çıktığı	129
70	Maraş'ın Fındıcak köyünde Ermeni eşkıyası ile askerler arasında şiddetli çatışmalar olduğu.....	130
71	Geligüzan'da Ermeni asiler ile askerler arasında silahlı çatışmalar olduğu	132
72	Sivas'ın Dendil köyünde mağaralara sığınan Ermeni asilerin teslim oldukları.....	132

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
73	Bir grup Ermeni asker firarîsinin Hınıs dağlarında Müslümanları öldürdükleri.....	134
74	Ermeni ve Rusların Van'ın istilasî sırasında Müslümanlara yaptıkları zulûmler.....	134
75	Taşnak Komitesi'nden Artin Beyazyân Efendi'nin Divan-ı Harb-i Örfî'ye gönderilmesi.....	137
76	Urfa'da Ermeni askerler tarafından bir yüzbaşının şehit edildiği.	138
77	Urfa'da yaşanan Ermeni isyanının ayrıntıları.....	139
78	Ermeni ve Rusların Eleşkirt'te yaptıkları mezâlim.....	152
79	Ermenilerle Rusların Van'daki Müslüman ahaliye yaptıkları zulûmler	154
80	Ruslarla Ermeni çetelerinin Van, Başkale ve Hakkari'de yaptıkları zulûmler	159
81	Van'ın işgali esnasında Ermenilerin İslâm ahaliye yaptıkları zulûmler	164
82	Ermeni ve Rusların Van'da yaptıkları katliamlar	168
83	Ermeni ve Rusların Bitlis'te yaptıkları mezâlim / Muş Ermenileri'nin hiyaneti.....	197
84	Ermeni ve Rusların Van ve Bayezid'de yaptıkları zulûmler	209
85	Ermeni komiteleriyle Rusların Van ve havalisinde yaptıkları zulûmler.....	225
86	Ermeni komitelerinin Pervari bölgesindeki hiyanetleri	229
87	Sivas-Giresun bölgesinde tehcirden geri kalan ve casusluk yapan Ermenilerin yeniden sevki.....	233

II. BÖLÜM

BELGE FOTOKOPİLERİ.....	235
BELGE REFERANSLARI.....	473
İNDEKS	477

KISALTMALAR

bkz.

Bakınız

DH. EUM. 2. Şb

Dahiliye Emniye-i Umumiye 2. Şube

DH. EUM. EMN

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi

DH. MKT

Dahiliye Mektubi Kalemi

DH.ŞFR

Dahiliye Şifre Kalemi

HR. SYS

Hariciye Nezâreti Siyasî Kısım

I. BÖLÜM
BELGELERİN
TRANSKRİPSİYONLARI

ADANA İNGİLİZ KONSOLOSLUĞU'NUN, ZANLI ERMENİLERİN TESLİMİ İÇİN ŞARTLAR İLERİ SÜRMESİ

Divan-ı Harb tarafından; ihtilâl komitesi üyesi olmak, bir Ermeni devleti kurulması için Adana'da karışıklık çıkarmayı planlayıp Mersin, Ayas ve Karataş iskelelerinden memlekete soktukları silahları ihtilâlcilere dağıtmak, bomba ve dinamit imal etmek ve olaylar sırasında Müslümanlara silahla saldırıp öldürmekle suçlanan ve hâlen Adana İngiliz Konsolosluğu'nda bulunan Ermenilerin yargılanmak üzere hükûmete teslimleri hususunda, Konsolosluğun yetkidişi ve kurallara aykırı olarak bazı şartlar ileri sürmesi üzerine, Hariciye Nezareti'nden İngiltere Sefareti vasıtasıyla bunların teslimlerinin sağlanması ve Konsolosluğun bu tarz hareketinin engellenmesinin istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 27

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 18 Mayıs sene [1]325. İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden eş-hâsın maznûniyetleri derecâtına dair Divan-ı Harb'den yazılan fî 20 Mayıs sene [1]325 tarihli derkenar ile İngiliz konsolosundan alınan 20 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i cevabiye suretleri aynen zîre naklolundu. Bunların mücrimiyetini teşkil eden ahvâlin vücuduna kanaat hâsıl olduğundan sonra konsolosun esna-yı muhakemede hâzır bulunması kazıyyesinin şâyân-ı kabul olmadığı malumdur. Bu cihetin ve Divan-ı Harb derkenarının konsoloshâneye tebliği takdirinde huzuru hakkındaki fıkra ne yolda cevap verilmesi lâzım geleceğinin iradesine muntazırım. Şurası da malum olsun ki bu adamlar Ermenilerin en mühim eşhâsıdır.

Fî 21 Mayıs sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

Suret

İngiltere Konsoloshânesi'nde bulunan Çalyan Karabet ve Bezdikyan Zakarya ve kardeşi Dikran ve Bezdikyan Belediye Sandık Emni İsai ve

Doktor Recebyan Adana İh[ti]lâl Komitesi azâsından bulundukları ve kab-
le'l-vukuât ihtilâlcilere silah tevzî' etdikleri ve Adana'da bir vak'a ihdâsıyla
ecânibin müdahalesini celb ederek bu sayede Ermenistan Beyliği'ni vücuda
getirmek fikir ve emelinde bulundukları ve Mersin ve Ayas ve Karataş is-
kelelerinden mavzer ve martin ve matir(?) ve esliha-i saireyi celb etdirdikleri
ve fedailerden bazılarına Ermenilere mahsus Aşağı Kilise ile Ermeni Mek-
tebi'nin arasında suret-i hafıyyede açdıkları lağımda dinamit ve kumbara ve
bomba imal etdikleri ve bunlardan Bezdikyan Zakarya ve refikleriyle hânesi
damından Kemeraltı Cami-i Şerifi civarında bulunan İslâmlara vukuâtın bi-
rinci Çarşamba günü sabahleyin saat dört ile dört buçuk arasında ilk defa
silah endâht ettiği gibi esna-yı vak'ada gerek Zakarya ve gerek Çalyan Ka-
rabet ve Bezdikyan Dikran ve Bezdikyan İsai ve Doktor Recebyan mahallât
arasında müsellahan dolaşp İslâmları itlâf etdikleri Vilâyet Tercüman-ı sâ-
bıkı Avadis ve Jandarma Agob ve Mekteb-i İ'dâdî muallimlerinden Simek-
yan Ohannes ve Hacıtakıs ve polis ifadât-ı mazb[û]talarından anlaşılmış ve
elde edilen Ermenistan armaları ve mektublar mündericâtıyla elli memeli ve
üzerlerinde kapsülleri mevcut bomba ve saire de ifadât-ı mesrûdenin sıhha-
tini te'yid eylemekde bulunmuş olduğu arz olunur.

Fi 20 Mayıs sene [1]325

İngiliz Konsolosluğu'nun

fi 20 Mayıs sene [1]325 Tezkire-i Cevabiyesi Sureti

İngiltere sefirinin mülteciler hakkında cevabı vürûd etdi. Dahiliye Ne-
zâreti bu eşhâs hakkında sebep-i maznûniyet ve ithamlarını müş'ir zâta mah-
sus ayrı ayrı celbnâme tasfîr lâzım geldiğini telgrafiyyen bildirilmiş olacak-
dı. Londra'daki Umûr-ı Ecnebiye Kalemi maznûniyet ve mücrimiyet-i mez-
kûre kavânîn-i Osmaniyye'ye tecavüz ve tahkir vâki olduğunu isbat edilmek
ve esbâb-ı ithamın açık ve zâhir bulunmak lâzım geldiğini kendilerini hük-
medecek mahkemenin salâhiyetdâr bir makamdan teşkil edilmiş olduğu ve
mücrimlerin ancak mücrimiyetlerini teşkil eden ahvâl ve esbâbdan dolayı
taht-ı muhakemeye alınmaları icab ettiğini ve çâkerînin de esna-yı muhake-
mede hâzır bulunması vecîbeden bulunduğu ifade ve beyân ediyor. Bu meş-

rûtun zât-ı âlîleri tarafından kabul buyurulup buyurulmadığı iş'âr olunmak
istirhâmıyla ihtirâmât-ı fâikamın takdimine mübâderet kılındı.

**

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Tarih: 16 Cumâdelûlâ sene [1]327

23 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

İngiltere Konsoloshânesi'nde bulunan ve Ermenistan Beyliği'ni vücud-
da getirmek fikir ve emeliyle Adana Vak'ası'nı ihdâs eyledikleri ve İhtilâl
Komitesi azâsından bulundukları anlaşılan kesân haklarında lâzım gelen
muamelenin icrasına dair Divan-ı Harb-i Örfî'den yazılan derkenar ve ol
bâbda konsolos tarafından verilen cevap suretlerinin nakliyle tayin-i hatt-ı
hareket lüzumuna dair Adana Vilâyeti'nden alınan ve bir sureti geçen gün
elden taraf-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine tevdi' olunan telgrafnâme mündericâ-
tına nazaran bu bâbda sefâret nezdinde icra buyurulan teşebbüsâtın te'kîd ve
tesrî'i ile konsülatonun kavâ'id-i umumiyye muhalif ve hilâf-ı salâhiyet
olan metâlib ve müdahalesine nihayet verilerek merkûmların hükûmet-i ma-
halliyyeye hemen teslimi esbâbının istikmâli hususuna himem.

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

İngiltere Konsoloshânesi'nde bulunan ve Ermenistan Beyliği'ni vücud-
da getirmek fikir ve emeliyle Adana Vak'ası'nı ihdâs eyledikleri ve İhtilâl
Komitesi azâsından bulundukları anlaşılan kesân haklarında lâzım gelen
muamelenin icrası lüzumuna dair Divan-ı Harb-i Örfî'den yazılan derkenar
ve ol bâbda konsolos tarafından i'tâ olunan cevap suretlerinin derciyle tayin-i
hatt-ı hareket lüzumunu mutazammın Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâ-
menin sureti manzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen
takdim kılınmış ve mezkûr telgrafnâme üzerine bu bâbda sefâret nezdinde
icra olunan teşebbüsâtın te'kîd ve tesrî'i ile konsülatonun kavâ'id-i umumi-
yye muhalif ve hilâf-ı salâhiyet olan metâlib ve müdahalesine nihayet veri-

lerek merkûmların hükûmet-i mahalliyeye hemen teslimi esbâbının istikmâli lüzumu da Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne yazılmış olmakla ol bâbda.

[5 Haziran 1909]

DH. MKT, 2831/70

2

**ADANA'DAKİ YARDIM DAĞITIMINDAN DOLAYI
VALİDEN AÇIKLAMA İSTENMESİ VE TAHKİKATIN
BELLİ BİR NOKTAYA ULAŞTIRILMASI GEREKTİĞİ**

Adana'daki Teftiş Heyeti'nin, olaylardan etkilenen ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere devletçe tahsis edilen paranın sarfı hususunda verdiği bilgilerden, yeterli miktarda para gönderildiği halde ihtiyaç sahiplerinin mağdur edildiği, hatta bir yardım komisyonunun bile daha yeni kurulduğu anlaşıldığından, Dahiliye nazırından bu hususta Adana valisinden bir açıklama talep edip kendi değerlendirmesi ile birlikte Sadaret'e arz etmesinin istendiği; Dahiliye Nezareti'nin de Adana valisinden; Ermeni basınının yalan yanlış yayınlarla içte ve dışta hükûmet aleyhine kamuoyu oluşturmalarının engellenebilmesi ve Müslümanların kayırıldığı, hakkında delil olmayan birçok devlet görevlisinin Divan-ı Harb'e teslimi gibi Patrikhânece dile getirilen iddia ve taleplerin reddedilebilmesi için olaylarla ilgili tahkikatı hızlandırıp belli bir noktaya ulaştırmak suretiyle resmî bilgi ve delillerin ortaya çıkmasını sağlamasını ve olaylardaki can kaybına dair verdiği rakamlarda tutarlı olmasını istediği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Aded: 866

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

20 Mayıs sene [1]325 tarihli ve 932 numaralı tezkire-i aliyye-i fahîmâ-nelerine cevabdır. Adana Vilâyeti'nde hâdise-i zâilede musâb olan erbâb-ı ihtiyaca tevzî' olunmak üzere devletçe tahsis kılınan otuz bin liradan şimdiye kadar nerelere ne mikdar tevzî'ât ve sarfiyât vuku bulduğu ve bu meblağ ile muhtacînin ne kadar müddet idare olunabileceği ve muhtacînin aded-i

sahîhiyle tevzî'âtın ne gibi hesap ve nisbet üzerine icra edildiği Adana'daki Hey'et-i Teftişîye'den sorulmuş idi. Cevaben vârid olup sureti leffen savb-ı âlî-i âsafânelerine gönderilen telgrafnâmenin mütâlaasından malum-ı sâmi-leri olacağı üzere nakl-i ecsâd ve defn-i emvât için belediyeye verilmiş olan mebâlig dahi dahil olduğu hâlde bu ana kadar sarf edilmiş olan akçenin mecmu'-ı mikdarı dört yüz altmış dört bin üç yüz kırk üç kuruşdan ibaret bulunduğu ve muhtacîne iâne olarak nüfus başına yevmî yüz kûsûr dirhem nân-ı aziz verilmekte olduğu ve iâne için henüz bir komisyon bile teşkil olunmadığı anlaşılmış ve hey'et-i mezkûreden başkaca re'sen gelip sureti ilâve-i melfûfât kılınan telgrafnâmede dahi vilâyetin bu ana kadar muhtacînin ancak bir kısmını iâşe ettiği cihetle rüesâ-yı ruhâniye ile bi'l-ictimâ' anâsır-ı muhtelifeden ve on bir zâtdan mürekkeb olmak üzere bir İâne Komisyonu teşkil edildiği ve İngiliz ve Amerika konsoloslarının taht-ı riyâsetindeki beyne'l-milel İâne Komisyonu Hey'eti'nin de işbu ictimâda hâzır bulunarak her iki Komisyon'unun mukarrerât ve tevzî'âtından diğerini haberdâr etmesi karargâr olduğu gösterilmiştir. Muhtacînin hüsn-i infâk ve terfihleri suret-i ciddiyede iltizâm olunmak lâzım gelir iken şimdiye kadar bir komisyon bile teşkil olunmaması ve beher nefse yevmî üç yüz dirhemden ekal dakîkin adem-i kifayeti derkâr olduğu hâlde ancak yüz dirhem mikdarında bir şey verilmesi muhtacîn ve musâbînin oraca dûçâr-ı sefalet ve perişânî olmakda olduklarına dair vuku bulan neşriyât ve şikâyâtı müeyyid ahvâl-i müessifeden olmasına ve muhtacîn için tahsis edilen otuz bin liranın şimdiye kadar yirmi beş bin liradan ziyadesinin Adana'ya irsâl ve havale olunduğu ahîren Maliye Nezâreti'nden ifade edilerek 20 Mayıs sene [1]325 tarihine kadar sarf olunduğu anlaşılan dört yüz altmış bin kûsûr kuruşun tenzilinden sonra daha yirmi bin liradan ziyade akçe mevcut olmak lâzım geleceğine nazaran bu bâbda vilâyetle muhabere ve izahât taleb olunarak alınacak cevaba göre iktizâsının ilâve-i mütâlaa-i fahîmâneleriyle iş'âr buyurulması bâbında emr u irâde hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 16 Cumâdelûlâ sene [1]327 – Fî 23 Mayıs sene [1]325

Sadırazam

Hüseyin Hilmi

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: 26 Mayıs sene [1]325

Şifre Telgrafnâme

Adana Vilâyeti'ne

C. 25 Mayıs sene [1]325. Hidemât-ı behiyyeleri malumdur. Ancak gerek Ermenice gazeteler gerek komitelerin elde ettikleri birçok ecnebi evrak-ı havâdisi her gün bir takım ekâzîb ve isnâdât ile imlâ-yı sahâif ederek efkâr-ı umumiyyi pek ziyade tehyîc eylemekde oldukları gibi Ermeni Patrikhânesi dahi bu misillü işâ'âta bi'l-istinâd Ermeniler haklarında hükûmetçe iltizâm-ı adalet edilmemekde ve Müslümanların sahâbet olunmakda olduğunu iddia ve memurîn-i mahalliyyeden birçoklarının azliyle Divan-ı Harb'e teslimlerini bilâ-delil talep etmekde hatta ahîren bu bâbda tevdi' ettiği bir cedvelde ism-i vâlâları da görülmekte olmasına binâen neşriyât-ı garazkârâneyi suret-i kat'îye ve muknî'ada tekzib ve Patrikhâne'nin müdde'ayât-ı mücerredesini vesâik [ve] delâil ile reddedebilmek için bittab' hükûmet-i mahalliyyenin icra edeceği tahkikât-ı mükemmeleye ve meydana koyacağı vesâik-i resmîyeye intizâr ve istinâd zarurî, binâen alâ-zâlik bunların te'ehhurundan dahilen ve haricen hâsıl olmakda bulunan sû-i te'sirâtın ve bundan mütevellid teessürâtın ketmine mahal olmadığı bedîhîdir. Vâkı'â için vüs'at ve ehemmiyeti ve vesâitin mahdudiyeti cihetiyle tahkikâtın müddet-i kalîle zarfında neticelen-dirilemeyeceği malum ise de aradan epeyce zaman geçip bu müddet zarfında ortaya belli başlı bir hakikat konulamaması ne gibi müşkilâtın münba'is olursa olsun haricen hükûmetin setr-i hakikat ettiğine haml edilmekde bulunması ve erbâb-ı ağrâzın bundan bi'l-istifade türlü erâcîf ile efkâr-ı umumiyyi tehyîc ve hükûmet aleyhine imâleye gayret etmekde olmaları tahkikâtın tesrî'yle hakâikin bir gün evvel meydana konulmasına lüzum-ı kat'î göstermekde ve icra edilmekde olan tebligât ve te'kidât hükûmeti pek müşkil bir mevkiye bırakan bu esbâb-ı mühimmeden neş'et etmektedir. Memurîn-i adliye iş'ârınız vechile değiştirilmiştir. Taleb olunan mustantıklar gönderilmek üzeredir. İkinci Divan-ı Harb Hey'eti yoldadır. Bunların vusûlü tahkikâtı teshîl ve tesrî' edeceğinden icab edenlere vesâyâ-yı ekîde icrası ve takibât-ı şedîde ve mütemâdiye ifası ile tekzib-i erâcîfe ve Patrikhâne'nin

müdde'ayât-ı mücerredesini redde kifayet edecek netâyic ve vesâikin bir gün evvel istihsâli lüzumu müstağnî-i tekrardır. Mikdar-ı telefâta gelince; aded-i mütehakkıktan bilâhare kırk-elli hatta bir-iki yüz kişinin ziyade yahud noksan tahakkuk etmesinin de o kadar ehemmiyeti yoktur. Yalnız Ermenilerden kırk-elli bin kişinin telef olduğunu musırran hâlâ iddia eden erbâb-ı tezvîre karşı iş'âr ettiğiniz beş bin kûsûr aded kâbil-i ityân ise de telefâtın on binden dûn olduğuna dair telgrafnâmenizin son satırlarında muharrer bulunan ifadât, iş'ârât ve tahkikâta müstenid olduğunu dermiyân ettiğiniz beş bin otuz yedi adediyle gayr-ı kâbil-i nisbet olduğundan bittab' tereddüd olunmaktadır. Devam edilmekte olan tahkikât neticesinde yüz kişinin hatta birkaç yüz kişinin daha tahakkuku istib'âd olunmaz. Fakat tahkikât neticesinde sâbit olan beş bin kişinin bir mislinin daha bilâhare tahakkuk edebilmesi imkânı teslim olunacak olursa tahkikât-ı vâkı'ayı nasıl telakki ve tavsîf etmek lâzım geleceği müstağnî-i beyândır. Muâhaze addettiğiniz tebligât ve istîzâhât işte bu gibi esbâbdan münba'isidir.

[8 Haziran 1909]

DH. MKT, 2835/88

3 KONSOLOSLUĞU'NA SİĞINAN ADANA HADİSESİ SORUMLULARININ DİVAN-I HARB-İ ÖRFİ'YE TESLİMİ

Adana'da meydana gelen karışıklığın sorumlularından olup İngiltere Konsolosluğu'na sığınan şahısların Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimleri hakkında gereğinin yapılması

[Harbiye Nezâreti]

857

Hulâsa: Adana İğtişâsı müsebbiblerinden olup İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim etdirilmeleri hakkında

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

İğtişâsın müsebbiblerinden olup İngiliz Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın mefseteden geri durmadıkları mevsûkan istihbâr edildiğinden bun-

ların Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimleri hakkında muktezâsının devletçe ifası lüzumu Adana'da Kuvve-i Mürettebe Kumandanı Miralay Mehmed Ali Bey'-den vârid olan fî 16 Mayıs sene [1]325 tarihli şifreli telgrafnâmede izbâr kılınmakla merkûmûnun teslimleri esbâbının istikmâli için iktizâ-yı hâlin ifa ve taraf-ı çâkerâneme emr u inbâsı merhûn-ı re'y-i sâmi-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Cumâdelevvel sene [1]327 ve fî 16 Mayıs sene [1]325

Harbiye Nâzırı

Salih Hulusi

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 556

*Hulâsa: Adana İngiliz Konsoloshânesi'ne
iltica eden eşhâs hakkında*

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

İğtişâşın müsebbiblerinden olup İngiliz Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın mefsedetden geri durmadıkları mevsûkan istihbâr edildiğinden bunların Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimleri esbâbının istihbâr Adana Kuvve-i Mürettebe Kumandanlığı'ndan bildirildiğine dair Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'nden takdim kılınıp nezâret-i çâkerîye havale ve tevdî' buyurulan 9 Cumâdel-ûlâ sene [1]327 tarihli ve 857 numaralı tezkire mütâlâa-güzâr-ı acizî oldu. İngiltere Sefâreti'ne tebligât-ı lâzıme icra kılındıkda konsoloshânelerle sefârete iltica eden kimseler öteden beri kabul ve himaye edilmekde oldukları ve eşhâs-ı merkûmeye isnâd olunan cerâimin mahiyâtı hakkında mahallince konsülatoya yahud burada sefârete izahât-ı muknî'a i'tâ olunmadıkça redd ü teslim edilemeyecekleri ifade olunduktan sonra bunların iadeleri takdirinde muhakemelerinde konsoloshâne tarafından memur bulundurulması ilâve olunmasına mukâbil tebaa-i Devlet-i Aliyye'den oldukları anlaşılan işbu mültecilerin muhakemelerinde konsoloshânedan memur huzuru muvâfık-ı

uhûd ve usul olamayacağından teklif-i vâkı'ın mümkünü'l-kabul olmadığı taraf-ı çâkerânemden ifade edilmesi üzerine memur ihzârından sarf-ı nazar etdirilmiştir. Binâen alâ-zâlik eşhâs-ı merkûmenin cürmleri neden ibaret olduğunun ya Vilâyet ma'rifetiyle konsolosuna tebliği yahud bu hususda sefârete bildirilmek üzere nezâret-i acizîye vesâike müstenid malumât i'tâsı esbâbının istihsâli menût-ı emr-i sâmi-i Sadâret-penâhîleri bulunmuş ve tezki-re-i muhavvele leffen takdim ve iade kılınmış olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Cumâdelûlâ sene 1327 ve fî 24 Mayıs sene 1325

Hariciye Nâzırı

Rif'at

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 19 Cumâdelûlâ sene [1]327

26 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

İğtişâşın müsebbiblerinden olup İngiliz Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslimleri esbâbının istihsâli hakkında Harbiye Nezâreti'nden gösterilen lüzum üzerine sebk eden* // iş'âr-ı sâmiye cevaben bi't-takdim // tevdî' buyurulan 24 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkirede İngiltere Sefâreti'yle cereyân eden müzâkereden bahs ile eşhâs-ı merkûmenin cürmleri neden ibaret olduğunun ya Vilâyet ma'rifetiyle konsolosa tebliği yahud sefârete bildirilmek üzere vesâike müstenid malumât i'tâsı lüzumu dermiyân kılınmıştır. İngiltere Konsoloshânesi'nde bulunan ve erbâb-ı cina-yâtdan oldukları anlaşılan eşhâs hakkında Adana Vilâyeti'nden vârid olup** // bir sureti elden taraf-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine tevdî' kılınan telgrafnâme

* Sadâret'e: " ... iş'âr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerine cevaben Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden bi't-takdim ... "

** Sadâret'e: " ... 23 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizî ile sureti takdim kılınan telgrafnâme mahiyet-i cürmleri hakkında tafsîlât-ı kâfiyeyi hâvî olarak bir sureti evvelce nezâret-i müşârunileyhâya tevdî' olunmuş idi. ... "

mahiyet-i cürmleri hakkında tafsîlât-ı kâfiyeyi hâvî olarak bu bâbdaki teşebbûsâtın te'kîdi ile merkûmların hükûmet-i mahalliyyeye teslimleri esbâbının te'mini 23 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire ile iş'âr olunduğu gibi mezkûr telgrafnâmenin bir sureti bu kere de leffen tisyâr kılındı. // Konsoloshânelerle sefâretlere iltica edenlerin öteden beri kabul ve himaye edilmekde oldukları sefâretçe dermiyân* // olunduğu suret-i iş'âr-ı âsafânelerinden // anlaşılıp beyâna hâcet olmadığı üzere mücrimîn-i siyasiye hakkında sebk eden muamelâtın mücrimîn-i adiyeye için misal ittihâzı doğru olmamasına ve merkûmlar tebaa-i Devlet-i Aliyye'den ve cinayât-ı adiyeye erbâbından bulunmalarına nazaran teslimlerinde konsûlatoca tereddüde mahal olmadığı gibi tebaa-i Osmaniyye'nin muhakemesinde konsoloshânelerce memur bulundurulmasına hiçbir hak ve salâhiyet bulunmadığından sefâret nezdinde te'kîd-i teşebbûsât olunarak hükûmet-i mahalliyyeye hemen teslimleri esbâbının istikmâliyle neticesinin âcilen inbâsı** hususuna himem.

[8 Haziran 1909]

DH. MKT, 2836/86

4 İNGİLİZ KONSOLOSUYLA KUMANDANININ ADANA ASAYİŞİ HAKKINDAKİ MEMNUNİYET İFADELERİNİN BÜYÜKELÇİ TARAFINDAN YALANLANDIĞI

Adana'da huzur ve güvenliğin sağlanarak zor durumda olanların ihtiyaçlarının karşılanmasından dolayı İngiliz konsolosuyla kumandanının, Adana valisi nezdinde memnuniyetlerini ifade etmelerine rağmen bu beyanatın kaydı tutulmadığı için İngiliz sefiri tarafından yalanlandığı

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 430

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 24 Mayıs sene [1]325. Konsolos ve kumandan mevcut olduğu ve nezd-i acizide tercüman vekili de bulunduğu hâlde cereyân etmiş olan bir

* **Sadâret'e:** " ... olunduğu nezâret-i müşârunileyhânın suret-i iş'ârından ... "

** **Sadâret'e:** " ... ehemmiyetle nezâret-i müşârunileyhâya yazılmıştır. Ol bâbda."

mükâleme zabt ve kayd ve imza olunmamıştır. Ne suretle izahât irâde buyurulursa arz edeyim. Fermân.

Fî 25 Mayıs sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa

**

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Tarih: 20 Cumâdelûlâ sene [1]327

27 Mayıs sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana'da emn ü asayişin derece-i kemâlde olmasından ve muhtacîne bakılmakda bulunmasından dolayı İngiliz konsolosuyla kumandanının beyân-ı memnuniyet etdiklerine dair vilâyetden vâki olan iş'ârın İngiltere sefiri tarafından tekzib olduğu beyân buyurulması üzerine lede'l-istîzâh bu bâbdaki mükâlemenin konsolos ve kumandan mevcut olduğu ve tercüman vekili de hâzır bulunduğu hâlde cereyân etmiş ise de kayd ve zabt ve imza olunmadığına dair Adana Vilâyeti'nden cevaben gelen telgrafnâmenin sureti leffen savb-ı devletlerine tisyâr kılınmakla mündericâtına nazaran ifa-yı muktezâsına himem-i aliyye-i nezâret-penâhîleri.

[9 Haziran 1909]

DH. MKT, 2838/36

5 **ERMENİ PATRİKHANESİ TARAFINDAN ADANA'YA**
GÖNDERİLEN TAHKİK HEYETİNİN RAPORU ÜZERİNE
GEREKLİ GÖRÜLENLERİN CEZALANDIRILMASI

Ermeni Patrikhanesi tarafından Adana'ya gönderilen tahkik heyetinin basında da yayınlanan raporunda, hükümet ve askerî faaliyetler aleyhinde ağır bir lisan kullanılmış olduğu; şayet raporun içeriği doğruysa adaletli davranmayan memurların, değilse o takdirde de raporu düzenleyenlerin cezalandırılmalarına Divan-ı Harb-i Örfice karar verildiğinden gereğinin acilen yerine getirilmesi

Bâb-ı Âñ
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded: 980

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

28 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizîye zeyldir. Ermeni Patrik-hânesince suret-i hususiyede Adana'ya i'zâm edilen Hey'et-i Tahkikiye tarafından gönderilip umum matbûât tarafından neşredilen raporda hükûmet ve icraât-ı askeriye aleyhinde pek mütecâvizâne bir lisan isti'mâl edilmiş olduğundan bahs ile mezkûr raporun muhteviyâtı sıhhate mukârin ise adl ve hak-kâniyet haricinde ifa-yı muamele ile şân ve haysiyet-i hükûmeti lekedâr eden bu misillü memurînin ve rapor muhalif ve mugayir-i hakikat ise onu tertib edenlerin selâmet-i memleket ve menafi'-i millet nâmına ale'l-usul ceza-dîde edilmeleri Divan-ı Harb-i Örfice kararlaştırılmış olduğu Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik atûfetli Mahmud Şevket Paşa hazretleri tarafından bu kere izbâr olunmasına ve iş'âr-ı sâbika nazaran iktizâ-yı hâlin serî'an ifa ve neticesinin inbâsına himem-i aliyye-i dâverîleri sezâvâr buyurulmak bâ-bında emr u irâde hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 24 Cumâdelûlâ sene [1]327 – Fî 31 Mayıs sene [1]325

Sadırazam
Hüseyin Hilmi

[13 Haziran 1909]

DH. MKT, 2845/74

ADANA TEFTİŞ HEYETİ TARAFINDAN
YAPILAN SORUŞTURMA SONUCUNDA CEBEL-İ
6 BEREKET SANCAĞI ESKİ MUTASARRIFI ASAF BEY'İN
SANCAKTA ÇIKAN KARIŞIKLIĞIN SORUMLUSU
OLDUĞUNUN İDDİA EDİLDİĞİ

Eski Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Asaf Bey'in, sancakta çıkan karışıklığın çıkan karışıklığın sorumlusu olduğunun Adana Teftiş Heyeti tarafından yapılan soruşturma sonucunda iddia edildiği, kendisine isnat edilen suçlara ilişkin Adana Vilayeti'nden gönderilen evrak ile kendi yazılı savunmasının tetkik için Şura-yı Devlet'e gönderildiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded: 978

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

13 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizîye zeyldir. Cebel-i Bereket Sancağı Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in henüz tevkif edilmemiş olduğundan ve halbuki mûmâileyhin livâ-yı mezkûr dahilinde tahaddüs eden harekât-ı iğtişâşkârânenin vuku'una sebep-i müstakil olduğu icra kılınan tahkikât neticesinde tebeyyün eylediğinden bahisle bazı ifadâtı hâvî Adana Hey'et-i Tef-tişiyesi'nden gelen iki kıt'a telgrafnâme leffen tisyâr kılınmış ve malum-ı sâmi-i âsafâneleri olduğu üzere irâde-i seniyye ile mansûb memurînin taht-ı tevkif ve muhakemeye alınmaları bi'l-istûzân şeref-sâdır olacak irâde-i seniyye-i mülûkâneye mütevakkıf olduğu gibi irâdesiz memurların tevkifi de salâhiyetdâr olan bir mustantık tarafından müzekkire i'tâsına vâbeste bulunmuş olduğundan mutasarrıf-ı mûmâileyhin taht-ı muhakemeye ahzını icab ettiren ahvâl hakkında ber-mûceb-i usul ve kanun tahkikât-ı ibtidâiye icrasıyla evrakının müsâra'aten irsâli hey'et-i mezkûreye cevaben tavsiye olunmakla nezâret-i celîle-i dâverânelerince de mukteziyât-ı kanuniyenin ifasına hemen tevessül buyurulması bâbında emr u irâde hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 24 Cumâdelûlâ sene [1]327 – Fî 31 Mayıs sene [1]325

Sadırazam

Hüseyin Hilmi

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: 25 Cumâdelûlâ sene [1]327
1 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

31 Mayıs sene [1]325 tarihli ve dokuz yüz yetmiş sekiz numaralı tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri cevabıdır. Cebel-i Bereket Sancağı Muta-

sarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in harekât-ı iğtişâşkârânenin vuku'una sebep-i müstakil olduğu tahkikât-ı vâkı'a neticesinde tebeyyün ettiği Adana Hey'et-i Teftişyesi'nden nezâret-i acizîye de bildirilmiştir. Mûmâileyhe isnâd olunan mevâdda dair mahallince icra edilen tahkikâtı hâvî Adana Vilâyeti'nden mürsel evrak ile kendisinin müdafaanâmesi Şûrâ-yı Devletçe li-ecli't-tedkik 26 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire-i acizî ile takdim kılınmış ve tahkikât-ı vâkı'a neticesinin müstelzim-i muhakeme mahiyetde olup olmadığının tahakkuk ve ta'ayyünü Şûrâ-yı mezkûrun takdirât ve tedkikâtına mütevakkıf bulunmuş olmakla evrak-ı mezkûre ile birleştirilerek tedkikât-ı mukteziyenin tesrî'i zımında Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celîlesi'ne icra-yı tebligât buyurulmak üzere mürsel telgrafnâme leffen huzur-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri-ne takdim ve iade olundu. Ol bâbda.

[14 Haziran 1909]

DH. MKT, 2843/48

7

ADANA OLAYLARINA KATILANLARIN DİVAN-I HARB-İ ÖRFİ'DE YARGILANIP CEZALANDIRILDIKLARI

Adana olaylarına katıldıkları için burada kurulan Divan-ı Harb-i Örfî'de yargılanan şahıslara çeşitli sürelerde kürek ve pranga cezası verildiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded: 1006

Tezkire-i ma'rûza suretidir.

Adana Hâdisesi'nde zî-medhal olmalarından nâşi orada teşkil olunan Divan-ı Harb-i Örfî'de muhakemeleri icra kılınan eşhâsdan Sarı Ağob oğlu Torikyan Vahan ve Rupen veled-i Panos Boyacıyan ve Abdülmesih veled-i İstapan ve Malatyalı Horen veled-i Serkis'in on beşer ve Ceridyan Karabet oğlu Gazozcu Mihran ve Vanes oğlu Armenak ve Kızlaryan Avadik oğlu Kahveci Marsob ve Uncuyan Kabriyel oğlu Nazar'ın onar ve Çakallı karyeli Kösteller'in Kerim oğlu Ahmed'in beş ve Kuyucu karyeli Karslı Ali Çavuş

ve Sofu oğlu İbrahim'in üçer sene müddetlerle küreğe konulmalarına ve Adana Jandarma Alayı'nın Birinci Merkez Taburu'nun Birinci Süvari Bölüğü onbaşlılarından Adanalı Haydar bin Ahmed'in jandarmalıktan terkîn-i kaydıyla bir sene müddetle pranga-bend edilmesine karar verildiği Adana Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'nden bâ-tezkire bildirilmiş olmakla şeref-sâdır olacak irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî hükm-i celîli infaz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 23 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 30 Mayıs sene [1]325

Sadırazam

Hüseyin Hilmi

Sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî'yi mübelliğ hâmiş suretidir.

Resîde-i dest-i ta'zîm olup manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî müte'allik buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyül-emrindir.

Fî 24 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 31 Mayıs sene [1]325

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî

Halid Ziya

Aslına mutâbıkdır

(İmza ve Mühür)

(Mühür) Veziriazam

Mektubî-i Sadâret

Hüseyin Hilmi

Suretleri bâlâda muharrer tezkire-i ma'rûza ve sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî'yi mübelliğ hâmiş Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne tebliğ edilmiş olmakla Dahiliye Nezâret-i Celîlesi cânib-i âlîsinden dahi ifa-yı muktezâsına himmet buyurulmak buyuruldu.

Fî 25 Cumâdelûlâ sene [1]327 – Fî 1 Haziran sene [1]325

[14 Haziran 1909]

DH. MKT, 2846/94

**ESKİ CEBEL-İ BEREKET MUTASARRIFI
MEHMED ASAF BEY'İN, SANCAKTA ÇIKAN
KARIŞIKLAR İLE İLGİLİ OLARAK KENDİSİNE
YAPILAN İSNATLARIN ARAŞTIRILMASI TALEBİ
ÜZERİNE KONUNUN HEYET-İ TAHKİKİYE'YE İLETİLDİĞİ**

Adana olayının Cebel-i Bereket sancağına sirayeti sırasında aldığı tedbirleri bildiren eski mutasarrıf Mehmed Asaf Bey'in, kendisi hakkındaki isnatların araştırılması ve adaletin yerine getirilmesi talebiyle verdiği arzuhal üzerine konunun incelenmek üzere Heyet-i Tahkikiye'ye iletildiği

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Dört yollular murahasaları vasıtasıyla altı aydır silahlanıyor. Kışlanın etrafındaki arazi-i mahlûleyi piyade istihkâmâtı hafriyle zabta, müstahkem mevâki'de duahâneler, ıssız-memursuz sevâhilde kışla kadar portakal mağazaları inşâsına çalışıyorlar. Vergi ve a'sârı ta'kîm, vazife için giden jandarmaları, memurları tahkir, Postallı diye elbise-i resmîyeli fedai alayları teşkil ediyorlardı. Cümlesini durdurdum. Maksudlarının adem-i merkeziyet, istiklâliyet, ecnebi müdahâlâtı olacağından bahisle 26 Kânûn-ı Sâni sene [1]324 tarihli arıza ile nezâretten asker istedim, gelmedi. Ateş-i ihtilâl 1 Nisan sene [1]325'de Adana'dan çıktı; 2 Nisan sene [1]325'de livânın Yumurtalık, Osmaniye ve Bahçe Kazalarını sardı. Merkeze de yağmagerler hücum etdi. Dört yol'da altı bin martinili Ermeni tahaşşüd etdi. Redifler dağıldı. Jandarmalar yokdu. Altı bin martiniliden merkez-i livâyı ve dökülen yağmagerân-dan Ermenileri muhafaza için mülhakâtdan eşraf maiyyetiyle üç yüz adam istedim. 2 Nisan sene [1]325 telgrafımla da nezârete, vilâyete yazdım. Fena ise cevap vere idiler. Bunlar da gelmedi. Kendi gelen haşerât gitdikçe çoğaldı. Yüz hâneli kurâda dört topu, yirmi hâneli kasabada yüzlerce bombası tutulan Ermeni vatandaşlarımızın sadakatlerinden emin değil idim. Merkez-i livâda bir kimsenin burnu kanamadı. Dört yol'da on Hıristiyan öldü; iki yüz Müslüman gitti. Civar kurâdaki hâneleri yakanları mevcut memurân-i zâbıta bilirler. Yumurtalık Limanı'nı zabt, livâ ormanlarını devr-i sâbıkdaki

mülemmemeler iânesiyle istila eden, İskenderun ve Mersin konsolos ve tercümanlarının ta'kîs etdiğim muamelâtı Ermeni vatandaşlarımın dostluğu-na inzimâm ile bu kere ecnepleri de aleyhime tahrike alet oldu. Ben hükûmet-i meşrûtamıza hizmet ediyordum. Sekiz yaşımdan beri muhabbet-i vatanîye ile beslenmiş dimâğım memleket hainlerine hizmet edemezdi. Dört tarafım ateş kesildi. Mülhakâtın feryadı, merkezin buhrânı, vilâyetin askersizliği, merkez-i devletin ebkemiyeti, memurlarımın aczi, cebâneti beni şaşırttı. Teşebbüsât-ı hasenem akîm kaldı. Memurîn-i idarenin ahvâl-i fevkalâde-deki tedâbîri etubbânın tedavisi gibidir. Maharet merkezi muhafaza ise ben de yaptım. Mülhakâtın mes'ulü kaymakamlar ile gönderdiğim memurîn-i zâbitadır. Ben yaptığım tedâbîri dakikasında nezârete, vilâyete yazdım. Fena ise derhal tashih olmalı idi. Bir hain yaptığı şeyi saklar; benim gibi açık yazmaz. Eğer maksad eli bombalı, kalbi boyalı, köyleri istihkâmlı bu vatandaşlarımızı ırzâ için Meşrutiyet mevlûdu birkaç memuru kurban etmek de bu suret mukaddes memleketimizin selâmetine ve kendilerinin Osmanlılaşmasına hâdim ve Meşrutiyet'e muvâfık ise ben bunların ser-firâzı olmakla iftihar edeyim. Lâkin beni muhakemeye Divan-ı Harb istemez. A'mâlim meydana. Ben Meclis-i Millî'de muhakeme olacağım; esrar-ı hafıyyelerini meydana koyacağım. Ey Osmanlılık!... Mevcudiyetini bugün de göstermezsen tarihîmiz ağlar. Abdülhamid benim pederim gibi beş-on kişiyi ecnebilere ve maksadına bir saniyede feda edebilirdi. Her işi pamuk ipliğine bağlardı. Eğer hâşâ hâlâ bu idare devam ediyorsa ben de susayım. Adalet isterim. Evrakım nezârete gitdi. Meclis-i Millî, merkez-i devlet beni istesin, sorsun, cevap alsın; yoksa el-hükmü lillah. Her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Mayıs sene [1]325 ve fî 13 Cumâdelûlâ sene [1]327

Kulları

Sâbık Cebel-i Bereket Mutasarrıfı

Mehmed Âsaf

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: Selh-i Cumâdelûlâ sene [1]327

ve fî 6 Haziran sene [1]325

Adana'da Bulunan Hey'et-i Tahkikiye'ye

Adana Hâdise-i mündefi'asının Cebel-i Bereket Sancağı'na suret-i si-rayeti ve bu bâbda ittihâz eylediği tedâbîre dair tafsilât ve izahâtı ve aleyhin-de vuku bulan tahrikât ve isnâdâtıdan dolayı da taleb-i ma'deleti hâvî Cebel-i Bereket Sancağı Mutasarrıf-ı sâbıkı Mehmed Âsaf Bey tarafından Sadâret-i Uzmâ'ya bi't-takdim hey'et ma'rifetiyle tahkikât icra etdirilmek üzere tevdi' buyurulan arzuhâlin sureti icra-yı icabı zımında leffen irsâl kılındı.

[19 Haziran 1909]

DH. MKT, 2849/10

9

**ADANA'DAKİ RUHANÎ
REİSLERİN DİVAN-I HARB-İ ÖRFİ'NİN
ÇALIŞMALARINI ELEŞTİREN TELGRAFI ÜZERİNE
TAHKİKATIN BİR KAT DAHA DERİNLEŞTİRİLEREK
ADALETİN TAMAMEN TEMİNİNİN İSTENDİĞİ**

Adana'da kurulan Divan-ı Harb-i Örfî'nin, yapılan katliam ve tahribatların gerçek faillerini arayıp bulmak yerine birtakım adi suçluları ve kendini müdafaa için silah kullananları mahkum ettiğinin Adana ruhanî reislerinin gönderdiği telgrafta iddia edildiği, ancak bölgede bulunan karma tahkik heyetinden bu yolda hiçbir bilgi gelmediği, bütün dikkatlerin Adana Olayları'na çevrildiği böyle bir dönemde gerekli takip ve tahkikatın bir kat daha derinleştirilerek adaletin tamamen temininin istendiği

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 810

Adliye [ve] Mezâhib Nezâreti'ne

Adana ve mülhakâtında Hristiyanlar bilâ-sebeb ırz ve nüfus ve emvâl ve emlakçe küllî zarar u ziyana dûçâr oldular. Artık onların bu havalide ika-

met ve te'min-i hayatları Divan-ı Harb'in adalet ve icraâtına kalmış idi. Fakat şimdiye kadar vâki olan icraâtı ümidimizi mahv ve me'yûsiyetimizi mücib oldu. Çünkü katliâm ve tahribâtın müsebbibleri aranılıp ibret-i âlem olmak üzere mücâzât edilmeli iken adi kâtiller aranmakda, İslâmların vak'a-dan çok bir vukûfu olmayıp hâlâ emre itaat etmiş bir takım cahil köylüleri, Hristiyanların ise bazı garazkârânın yalan şehâdetiyle mahkum olmuş yahud müdafaa-i nefse sa'y etmiş masum şehirlileri salb ve mahkum olmakdadır. Divan-ı Harb mutlaka Hristiyanları kabahatli çıkarmak politikasını takib ediyor. Şu hâlde derdimizi kime ağlayalım, biçare cemaatimizi ne ile te'min ve tesellî edelim; Allah aşkına merhamet buyurunuz!..

Fî 4 Haziran sene [1]325

Ermeni Katolik Murahhası

Bogos Piskopos

Protestan Reis-i Ruhânîsi

Rum Katolik Reis-i Ruhânîsi

El-Kas İlyas

Ermeni Murahhasa Vekili

Papas Arsen

Süryani Katolik Patrik Vekili

el-Huri Filibos

Süryanî-i Kadîm Patrik Vekili

El-Kas Mansur

Keldanî Patrik Vekili

El-Kas İstefan

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 2 Cumâdelâhire sene [1]327

8 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adana'da müteşekkil Divan-ı Harb-i Örfî vuku'a gelen katliâmın ve tahribât-ı müdhişenin avâmil-i müessiresini teşkil eden eşhası taharrî ve takib edecek yerde bir takım adi kâtilleri ve esna-yı vak'ada müdafaa-i nefis için isti'mâl-i silaha mecbur olmuş bulunanları mahkum etmekde ve Hristiyanları kabahatli çıkarmağa çalışmakda olduğuna dair bazı ifadât ve müdde-ayâtı hâvî Adana rüesâ-yı ruhâniyesi imzalarıyla nezârete keşîde olunan

telgrafnâme leffen takdim kılındı. Delil-i maddîye müstenid bir mahiyet-i mantıkîyeyi haiz olmayan müdde'ayât-ı vâkı'anın nefsü'l-emre muvâfık olamayacağı derkârdır. Bunu te'yid eden cihet de orada bulunan muhtelit Hey'et-i Tahkikiye tarafından şimdiye kadar bu fikri ihsâs edecek bir iş'âr ve imâ vuku bulmamış olmasıdır. Ancak dahil ve haricde bütün enzâr-ı dikkatin Adana Vukuât ve muhakemâtına mün'atıf olduğu bir zamanda böyle bir zan ve zehâbın husûl ve şüyû'u da az çok sû-i te'sirden hâlî kalmaz. Binâberin tahkikât ve takibâtın bir kat daha ta'mîkına ve adalet-i kanuniyenin tamamıyla te'min-i tatbikine itina ve ihtimâm olunması zımnında mezkûr Divan-ı Harb Riyâseti'ne vesâyâ-yı ekîde ifası lüzumunun Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne emr u tebliği menûl-ı re'y ve tensîb-i sâmi-i fahîmâneleridir. Ol bâbda.

[21 Haziran 1909]

DH. MKT, 2852/32

10

**ADANA TAHKİKAT-I İBTİDAİYE
HEYETLERİNE MÜSLÜMAN VE
GAYRİMÜSLİM ALTI MUSTANTİK GÖNDERİLMESİ**

Adana tahkikat-ı ibtidaiye heyetlerince soruşturmanın daha tarafsız ve emin bir şekilde yürütülmesi için, ikisi Maraş merkezi ile Elbistan'da bulunmak, biri de seyyar olmak üzere üç tahkik komisyonunun kurulması, Adana, Antakya ve Maraş Divan-ı Harb-i Örfilerine altı mustantığın tayini hakkında görüş beklendiği

**Adliye ve Mezâhib Nezâreti
Sicill-i Memurîn Müdüriyeti
Aded: 151**

Müsta'celdir

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı dâ'îleridir

4 Haziran sene [1]325 tarihli ve iki yüz on numaralı tezkire-i aliyye-i fahîmâneleri cevabıdır. Adana Tahkikât-ı İbtidâiye Hey'etlerince tahkikâtın

daha mü'temen suretde cereyânı için Müslim ve gayr-ı müslim memurından altı mustantıkın i'zâmı mukaddemâ Bâbîâli ile bi'l-muhabere takarrür ederek icabı icra ve keyfiyetin 24 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkire ile nezâret-i celîle-i fahîmânelerine de arz u inbâ kılındığı kayden anlaşılmış olmakla iş'âr-ı vâki sâlifü'l-arz memurîn-i istintâkıyenin tezyîd-i a'dâdına aid ise icabına tevessül edilmek üzere keyfiyetin hemen emr u iş'ârı merhûn-ı re'y-i âlî-i cenâb-ı hidivâneleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehû'l-emrindir.

Fî 30 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 6 Haziran sene [1]325

Adliye Nâzırı
Ed-Dâ'î
Necmeddin

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 4 Cumâdelâhir sene [1]327
10 Haziran sene [1]325

Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

1 Haziran sene [1]325 tarihli ve 115 ve 116 numaralı iki kıt'a tezkire-i aliyyelerine cevabdır. Adana Tahkikât-ı İbtidâiye Hey'etlerince tahkikâtın daha mü'temen suretde cereyânı için Müslim ve gayr-ı müslim memurından altı mustantıkın i'zâmı evvelce takarrür ederek icabı icra kılınmış olduğundan ikisi nefis-i Maraş ile Elbistan'da bulunmak biri de seyyar olmak üzere teşkiline lüzum görülen üç Tahkik Komisyonu ile Adana ve Antakya ve Maraş Divan-ı Harb-i Örfilerine altı mustantıkın tayin ve i'zâmı hakkındaki iş'âr-ı vâlâları sâlifü'z-zikr memurîn-i istintâkıyenin tezyîd-i a'dâdına aid ise icabına tevessül edilmek üzere keyfiyetin taraf-ı âlîlerinden istîzâhı lüzumu bi'l-muhabere Adliye Nezâret-i Celîlesi'nden bâ-tezkire-i cevabiye izbâr olunmakla âcilen iş'ârı hususuna himmet buyurulması bâbında.

[23 Haziran 1909]

DH. MKT, 2853/85

**ESKİ ADANA VALİSİ CEVAD BEY İLE
CEBEL-İ BEREKET ESKİ MUTASARRIFI ASAF BEY'İN
İLK TAHKİKATTAN SONRA YARGILANMASI**

Adana, Dört Yol ve çevresinde meydana gelen olaylarda eski vali Cevad Bey, Cebel-i Bereket eski mutasarrıfı Asaf Bey ve şüpheli görülen diğer memurların yargılanmaları için, yapılacak ilk tahkikatın tamamlanmasının ve fezlekesinin acilen gönderilmesinin Sadaret tarafından istendiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded: 1056

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir

Adana'da bâ-husus Dört Yol ve havalisinde vuku'a gelen hâdise-i ahîre-
nin esbâb ve suret-i zuhuruna dair bazı ifadâtı hâvî Hey'et-i Teftişîye'den
vârid olan 3 Haziran sene [1]325 tarihli telgrafnâmenin sureti leffen savb-ı
âlî-i fahîmânelerine irsâl kılınmış ve Vali-i sâbık Cevad Bey ile Cebel-i Be-
reket Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in ve mûcib-i mûcâzât hâlleri tebeyyün
edecek diğer memurînin derhal taht-ı muhakemeye aldırılmaları için icra
edilecek tahkikât-ı ibtidâiyenin netice-i kat'îyesine intizâr edilmekte bulun-
duğu cihetle Adana'ya muvâsalatla beraber tahkikâtın ikmâliyle fezlekesinin
muvazzahan ve serî'an iş'ârı lüzumu hey'et-i mezkûra cevaben yazılmış ol-
makla nezâret-i celîle-i âsafânelerince de iktizâsının ifası hususuna himem-i
aliyye-i dâverîleri sezâvâr buyurulmak bâbında emr u irâde hazret-i men
lehül-emrindir.

Fî 29 Cumâdelûlâ sene [1]327 – Fî 5 Haziran sene [1]325

Sadriyazam

Hüseyin Hilmi

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Suret

Vak'a-i ahîrenin Adana'da ne suretle ve ne sebep ile zuhur etdiğine dair henüz delâil-i kat'iyeye müstenid bir fikir hâsıl olmadığından ol bâbda verilecek hüküm bir-iki güne kadar Adana'ya avdet ile icra kılınacak tahkikât neticesinde ta'mîk olunmakla beraber mülhakâtın Cebel-i Bereket Sancı dâhilinde Dört Yol'da Erzin, Osmaniye ve Bahçe Kazalarında doğrudan doğruya İslahiye ve Hassa Kazalarından bi'l-vasıta icra kılınan tahkikât neticesinde bu havalide vuku'a gelen katl, yağma ve ihrâk gibi ef'âl-i cinaiyenin bunların fâilleri tarafından Adana'daki fâiller ile evvelce tertib ve ittihâz edilmiş bir plan, karar neticesi olup sırf Adana Vilâyet ve Cebel-i Bereket mutasarrıf-ı sâbıkı tarafından Adana'da vak'a zuhur etdiğine ve bunun mülhakâtta zuhuru muhtemel olduğuna ve bundan dolayı rediflerin toplatdırılmasına çekilen telgrafnâmelerin husûle getirdiği heyecan Adana Vak'ası başlar başlamaz etrafa dağılan yağmager mürteci bir takım eşhâs türlü türlü yalanlar uydurup neşretmiş ve bu telgrafnâmelerin vürûdunu uzakdan uzağa haber alan ve katl ve nehbde birçok menâfi'-i şahsiye arayan bazı hainlerin hükûmetden katl için emir var imiş de memurların da göstermiyormuş diyerek bazı sade-dilânı teşvik ve teşmil etmek suretiyle teşdîd eylemeleri ve Erzin¹ Hapishânesi'yle Payas Kalesi'ndeki mevkûfın ve mahbusînin tahliye ve bazı depolara vuku bulan hücumların nizâmât ve evâmîr-i askeriye dairesinde def' edilmeyerek ahâlinin silahlandırılmasına sebe[bi]yet verilmesi Erzin'de mutasarrıf tarafından ortada hiçbir şey yok iken doğrudan doğruya ahaliye silah tevzî' etdirilmesi gibi bu teşeddüd-i heyecana inzîmâm eden ahvâlî neticesi olduğu anlaşılmış olduğundan icab edenlere ona göre talimât-ı mukteziyenin i'tâsı menû-ı re'y-i sâmilî[dir]. Fermân.

Fî 3 Haziran sene [1]325

Babikyan

Esad

Fâik

Rauf

Artin

¹ Metinde "Erzin'i" şeklinde geçmektedir.

Ben malumât kabîlinden olmak üzere arz ediyorum.

Yusuf Kemal

Aslına mutâbıktır.

(İmza)

**

**Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı**

Tarih: Fî 10 Haziran sene [1]325

Telgraf

Adana Vilâyeti'ne

Hey'et-i Teftişiye'den Sadâret-i Uzmâ'ya çekilen 3 Haziran sene [1]325 telgrafnâme üzerine Vali-i sâbık Cevad Bey'le Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in ve mücib-i mücâzât hâlleri tebeyyün edecek memurînin taht-ı muhakemeye aldırılmaları için tahkikât-ı ibtidâiyenin ikmâliyle fezlekesinin muvazzahan ve serî'an iş'ârı lüzumunun hey'et-i mezkûreye cevaben yazıldığı bâ-tezkire-i sâmiye izbâr buyurulmakla Vilâyetçe tahkikâtın tesrî'-i ikmâline itina edilmesi tavsiye olunur.

[23 Haziran 1909]

DH. MKT, 2854/6

**ADANA İNGİLTERE
KONSOLOSLUĞU'NUN, KENDİLERİNE SİĞINAN
ADANA OLAYI TERTİPÇİLERİNİN BAZI ŞARTLAR
KARŞILIĞINDA TESLİM EDİLEBİLECEĞİNİ BİLDİRDİĞİ**

12

Adana'da çıkan karışıklığın sorumlularından olup İngiltere Konsolosluğu'na sığınan şahısların Adana İhtilal Komitesi üyesi olduklarının, ihtilalcilere silah dağıttıklarının ve yabancıların desteğiyle Ermenistan Beyliği'ni kurmayı planladıklarının anlaşıldığının Divan-ı Harb-i Örfî'nin kararında gösterildiği, ancak İngiltere Konsolosluğu'ndan bu şahısların mahkemede yalnızca vilayetten konsolosluğa bildirilen suçlardan yargılanmak, mahkeme sırasında başka hususlar karıştırılmamak ve bu yolda konsolosluğa bir teminat yazısı verilmek şartlarıyla teslim edilebileceklerinin ifade edildiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 247

*Hulâsa: Adana'da İngiltere Konsülatosu'na
iltica eden eşhâsa dair*

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir

27 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve 3 Haziran sene [1]325 tarih ve 250 adedli tezkire-i aliyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri cevabıdır. Adana'da iğtişâsın müsebbiblerinden olup İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden eşhâsın yalnız makam-ı vilâyetden konsolosa bildirilmiş olan cürmlerinden dolayı muhakeme olunmak ve esna-yı muhakemede hususât-ı saire karışdırılmamak ve makam-ı müşârunileyhden konsülatoya bu yolda te'minât-ı tahrîriye i'tâ kılınmak şartıyla teslim olunacakları ve konsolosa o meâlde evâmîr-i mukteziye verildiği İngiltere Sefâreti'nden ifade olunmuş ve sefâretin bu vech ile İade-i Mücrimîn Kavâ'id-i Umumiyesi dairesinde hareket edip bilâ-şart u kayd teslime kat'iiyen adem-i muvâfakatı anlaşılmış olmakla emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 5 Cumâdelâhir sene [1]327 ve fî 10 Haziran sene [1]325

Hariciye Nâzırı

Rif'at

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: Fî 7 Cumâdelâhir sene [1]327
12 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhi'ye

Adana İğtişâsı'nın müsebbiblerinden olup İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden malumu'l-esâmî eşhâsın Adana İhtilal Komitesi azâsından oldukları ve kable'l-vukuât ihtilâlcilere silah tevzî' etdikleri ve Adana'da bir vak'a ihdâsıyla ecânibin müdahalesini celb ederek bu sayede Ermenistan Beyliği'ni vücuda getirmek fikir ve emelinde bulundukları ve Mersin ve Ayas ve

Karataş iskelelerinden mavzer ve martin ve esliha-i saireyi celb etdirdikleri ve fedailerden bazılarına Ermenilere mahsus Aşağı Kilise ile Ermeni Mektebi arasında suret-i hafıyyede açdıkları lağımda dinamit ve humbara ve bomba imal etdikleri ve merkûmlardan Bezdikyan Zakarya refikleriyle hânesi damından Kemeraltı Cami-i Şerifi civarında bulunan Müslümanlara vukuâtın birinci Çarşamba günü sabahleyin saat dört ile dört buçuk arasında ilk defa silah endâht ettiği gibi esna-yı vak'ada gerek Zakarya gerek Çalyan Karabet ve Bezdikyan Dikran ve Bezdikyan İsaî ve Doktor Recebyan mahallât arasında müsellahan dolaşıp rast geldikleri ahali-i Müslime'yi itlâf etdikleri anlaşılmış ve elde bulunan vesâik ve delâil bunu müeyyid bulunmuş olduğu Divan-ı Harb-i Örfî'nin Adana Vilâyeti'nden telgrafla tebliğ olunan kararında gösterilmiştir. Bu bâbda sebk eden iş'âra cevaben Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden bu kere vârid olan tezkirede merkûmların yalnız makam-ı vilâyetden konsolosa bildirilmiş olan cürmlelerinden dolayı muhakeme olunmak ve esna-yı muhakemede hususât-ı saire karışdırılmamak ve makam-ı müşârunileyhden konsülatoya bu yolda te'minât-ı tahrîriye i'tâ kılınmak şartıyla teslim olunacakları ve konsolosa bu meâlde evâmîr-i mukteziye verildiği İngiltere Sefâreti'nden ifade kılındığı ve sefâretin bu vech ile İade-i Mücrimîn Kavâ'id-i Umumiyesi dairesinde hareket edip bilâ-şart u kayd teslime kat'an adem-i muvâfakâtı anlaşıldığı izbâr olunmuştur. Merkûmların müttehem oldukları cerâim ve sefâretin suret-i teklifine nazaran muktezâ-yı hâlin emr u inbâsı menût-ı müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir.

[25 Haziran 1909]

DH. MKT, 2856/26

13

**İNGİLİZ KONSOLOSLUĞU'NDAKİ ŞAHISLARIN BAZI
SUÇLARININ GÖNDERİLEN TELGRAFTA NİÇİN YER
ALMADIĞININ ADANA VALİLİĞİ'NDEN SORULDUĞU**

İngiltere Büyükelçiliği'nin, Adana Konsolosluğu'na sığınan şahısların teslimini, sadece Adana Valiliği'nden Konsolosluğa bildirilen suçlardan yargılanmaları şartına bağlaması üzerine Valilik'ten, Divan-ı Harb'in bu şahıslar hakkında düzenlediği derkenarda yazılı olan ancak Dahili-

ye Nezareti'ne gönderilen telgrafta yer almayan ihtilal komitesi üyesi olma, yabancı devletlerin müdahalesiyle bir Ermeni devleti kurmayı planlama ve fedailere dinamit ve bomba imal ettirip Müslümanları katletme suçlarının Konsolosluğa bildirilip bildirilmediğinin ve bunların sözkonusu telgrafta niçin yer almadığının sorulduğu

Bâb-ı Âlî

Daire-i Umûr-ı Dahiliye

Mektubî Kalemî

Adana Vilâyeti'nden Gelen Şifre

C. 8 Haziran sene [1]325. İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica eden beş şahısdan Bezdikyan Haykazun ile Belediye Sandık Emîni İsaî'nin Gökdereli² Karabet'in hânesi altındaki dükkânından kable'l-hâdisе Ermeni fedailerine meccânen silah tevzî' etdikleri ve vukuâtın birinci Çarşamba günü sabahleyin saat dört buçuk râddelerinde de hâneleri önünden mürûr u ubûr eden İslâmlara silah endâht ederek vukuâta сеbeб verdikleri hakkında ve Haykazun'un aleyhinde on ve İsaî'nin aleyhinde altı şâhid mevcud olduğu ve Çalyan Karabet ve Bezdikyan Zakarya ve Doktor Recebyan nâmındaki kimse-lerin de iğtişâşda saat dört buçukda hânelerinden Kemeraltı Camii civarındaki ahaliye ilk defa silah endâht olunarak Ermeni İhtilâl Komitesi reislerinden oldukları ve fedailere para tevzî' eyledikleri hakkında Çalyan'ın aleyhinde on iki ve Zakarya aleyhinde on ve Recebyan aleyhinde altı şâhid bulunduğu Adana Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nden verilen pusulada izbâr olunmuşdur. Gerçi şühûdun suret-i emr u iş'âr-ı nezâret-penâhîleri vech ile evsâfı hakkında sarâhat verilmemiş ise de evvelce de arz olunduğu vech ile şühûd-ı merkûmenin kâmilen Ermenilerden ve şu madde-i şehâdetde komite ve milliyete mağlub olmayarak hakikati selâmet-i memleket nâmına vicdânen de şehâdet eder takımdan ... hey'etinin bi'd-defaât vuku bulan ifadât-ı şifahiyesinden anlaşılmış olduğu ma'rûzdur.

Fî 13 Haziran sene [1]325

Vali

Mustafa Zihni

**

² Metinde "Kükürtdereli" şeklinde geçmektedir.

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Tarih: 15 Haziran sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

C. 13 Haziran sene [1]325. Divan-ı Harb'in 21 Mayıs sene [1]325 tarihli telgrafnâme ile sureti tebliğ olunan derkenarında İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica edenlerin İhtilâl Komitesi azâsından bulundukları ve Adana'da bir vak'a ihdâsıyla ecânibin müdahalesini celb etmek ve bu suretle Ermenistan Beyliği'ni vücûda getirmek fikir ve emelinde oldukları ve fedailerden bazılarına dinamit ve bomba imal ettirdikleri ve mahallât arasında müsella-han dolaşıp İslâmları itlâf ettikleri dahi şühûdun ifadât-ı mazbûtasıyla tahakkuk ettiği muharrer olduğu hâlde bu telgrafnamede bu maddelerden bahsolunmaması zühûle mi müsteniddir, yoksa bu maddelerin adem-i zikri telgrafnâmenin ihtisârı maksadına mı mebnîdir; sefâret merkûmların vilâyetden konsolosa bildirilmiş olan cürmlerinden dolayı muhakeme olunmak ve esna-yı muhakemede hususât-ı saire karışdırılmamak şartıyla teslimlerini teklif etmekte olmasına ve konsolosa vilâyetden bildirilmiş olan cürmleri Divan-ı Harb'in tahkikât ve iş'ârâtına müstenid olacağına nazaran Divan-ı Harb'in sâlifü'z-zikr derkenarında mûnderic cerâim ve ez-an-cümle bâlâda ta'dâd olunan cinayât tamamen tebliğ olunmuş mudur, yoksa tebliğ edilmiş maddeler var mıdır; var ise hangileridir; adem-i tebliği neden ileri gelmiştir; serî'an ve sarîhan iş'ârı muntazardır.

[28 Haziran 1909]

DH. MKT, 2859/39

14 ADANA TAHKİK HEYETİ'NDEN FÂİK BEY
VE ARTİN EFENDİ'NİN TAHKİKATIN TAMAMLANDIĞI
GEREKÇESİYLE DERSAÂDET'E DÖNMEK İSTEDİKLERİ

Adana'da yürütülen tahkikatın kendileri açısından tamamlandığını, tahkikat sonucunda Babiâli'ye takdimi gereken raporu birlikte hazırlamayacaklarının mebuslar tarafından kendilerine ifade edildiğini ve aci-

len sözlü olarak arz edilmesi gereken bazı hususların Mebus Karasu Efendi gelinceye kadar tehirinin duruma uygun düşmeyeceğini ileri süren Adana Teftiş Heyeti'nden Fâik Bey'le Artin Efendi'nin Dersaâdet'e dönmek için izin talebinde bulundukları

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 167

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adanaca şimdiye kadar icra kılınan tahkikât çâkerlerince kâfi derecede görülmesine ve hitâm-ı tahkikâtta Bâbîâli cânib-i sâmişine takdimi icab eden raporu birlikde tanzim ve tahtûme sıfatlarının mâni olduğunu mebûs beyler şimdiden beyân eylemelerine ve şifahen ve müsta'celen arzı vâcib bazı hususâtın mebûsândan Karasu Efendi gelinceye kadar te'hiri muvâfık-ı maslahat görülememesine mebnî yarın akşam Mersin'den hareket edecek olan vapurla Dersaâdet'e avdet-i çâkerâneme müsaade-i sâmiye-i fehâmet-penâhîlerini istid'â eylediğimiz fermân-ı sâmiilerine Mersin'den intizâr edeceğimiz ma'rûzdur. Fermân.

Fî 16 Haziran sene [1]325

Adana Hey'et-i Muhtelita-i Teftişiyesi'nden

Fâik

Artin

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 11 Cumâdelâhire sene [1]327

Fî 16 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adanaca şimdiye kadar icra kılınan tahkikât kâfi görünmesine ve bu bâbda Bâbîâli'ye takdimi icab eden raporun birlikde tanzim ve tahtûmine sıfatlarının mâni olduğunu mebûs beyler beyân eylemelerine ve şifahen ifade-

si elzem görünen bazı hususât-ı müsta'celenin mebûsândan Karasu Efendi gelinceye kadar te'hiri muvâfık-ı maslahat olmamasına binâen yarın akşam Mersin'den hareket edecek vapurla Dersaâdet'e avdetlerine müsaade i'tâsı Adana Hey'et-i Teftişiyesi'nden Fâik Bey'le Artin Efendi tarafından müstereken çekilen telgrafnâmede bildirilmekle iktizâsının âcilen emr u inbâsı menûn-ı müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda.

[29 Haziran 1909]

DH. MKT, 2862/31

15

**ADANA OLAYLARINA KARIŞAN 18 MAHKUMUN
CEZALARINI BİLDİREN MAZBATANIN GÖNDERİLDİĞİ**

Adana olaylarında adam öldürme ve yaralama suçlarını işleyen 18 mahkum hakkında verilen cezaları bildiren mazbatanın Divan-ı Harb tarafından Adana Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na gönderildiği

Bâb-ı Âlî

Daire-i Umûr-ı Dahiliye

Mektubî Kalemi

Adana Vilâyeti'nden Alınan Şifre

Adana İğtişâsı'nda katl ve cerh fi'llerinde medhaldâr bulunan mahkumînden ikisi idam ve ikisi on beş sene müddet ve biri on sene müddet ve yedisi beş sene müddet ve üçü on sene müddet ve ikisi altı mâh hapis ve biri on mâh haps-i adi ki cem'an on sekiz mahkumîn hakkındaki mazbata-i hükmiyenin Harbiye Nezâreti'ne takdim kılınmak üzere Adana Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na tevdi' olunduğu Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nin tezkiresi üzerine ma'rûzdur.

Fî 16 Haziran sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: Fî 11 Cumâdelâhir sene [1]327
Fî 17 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Adana İğtişâş'nda katl ve cerh fi'llerinden medhaldâr bulunan mahkumînden ikisi idam ve ikisi on beş sene müddet ve biri on sene müddet ve yedisî beş sene müddet ve üçü on sene müddet ve ikisi altı mâh hapis ve biri on mâh haps-i adi ki cem'an on sekiz mahkumîn hakkındaki mazbata-i hükmiyenin Harbiye Nezâreti'ne li-ecli'l-irsâl Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na tevdi' olunduğu Divan-ı Harb-i Örfî Riyâseti'nin iş'ârına atfen Adana Vilâyeti'nden alınan şifreli telgrafnâmede izbâr kılınmıştır. Ol bâbda.

[30 Haziran 1909]

DH. MKT, 2862/24

16 MÜFTÜ MEHMED LÜTFÜ EFENDİ'NİN ADANA'DAKİ
TAHKİK HEYETİNDEN ŞİKAYETİNİ BİLDİREN TELGRAFI

Adana hadisesi ile ilgili tahkikâtı yürüten heyetin muamelelerinden şikayete ve karışıklığın siyasî bir maksada binaen Ermenilerce düzenlenmiş olduğu ortaya çıkmasına rağmen birçok Müslümanın tutuklanıp cezalandırılmasının ahali üzerinde kötü tesir bıraktığına dair Adana Müslüman ahalisi namına Müftü Mehmed Lütfü Efendi tarafından gönderilen telgrafın benzer şikayetlerle birlikte gereği yapılmak üzere Sadâret'e arzedildiği

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 11 Cumâdelâhir sene [1]327
17 Haziran sene [1]325

Mahremâne

Huzur-ı Sâmi-i Sadâret-penâhî'ye

Adana Hâdisesi hakkında icra-yı tahkikâta memur hey'etin muamelâtından şikâyeti ve iğtişâş-ı vâki takib olunan bir maksad-ı mahsus-ı siyasîye

binâen Ermenilerce tertib edilmiş olduğu tebeyyün etmiş iken ahali-i Müslime'den birçok kimselerin tevkif ve ceza-dâde edilmesi sû-i te'siri bâ'is olduğunu hâvî Adana ahali-i İslâmiyesi nâmına Müftü Mehmed Lütfü Efendi tarafından keşide olunan telgrafnâmenin tisyârıyla ve mündericâtı mühim ve şâyân-ı dikkat bulunduğu beyânıyla bi't-tahkik icab-ı hâlin serî'an icrası hakkında Meclis-i Ayân Riyâset-i Celîlesi'nden alınan tezkire melfûfuyla takdim olundu. Nezâret-i acizîye de ayn-ı meâlde bir telgrafnâme keşide edilmiş olduğu gibi Adana mebûsları tarafından bi'l-mürâca'a iğtişâsât-ı mütehattisenin Ermenilerce bir emel-i maluma hizmeten tertib ve îkâ' edilmiş olduğu şimdiye kadar elde edilen vesâik ve delâil ile mertebe-i sübûta vâsıl olmuş iken bunlar hakkında mütereddidâne muamele edilmeğe başlanıldığını ifade etmelerine ve riyâset-i müşârunileyhânın suret-i iş'ârına nazaran ik-tizâ-yı hâlin emr u inbâsı menû-tı müsaade-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda.

[30 Haziran 1909]

DH. MKT, 2861/28

17

ADANA HADİSESİ İLE İLGİLİ BELGELERİN TOPLANIP SURETLERİNİN GÖNDERİLMESİ

Adana olaylarının Ermenilerce planlandığının ortaya çıkmağa başlaması üzerine bu konudaki belgelerin biraraya getirilmesine gerek görüldüğünden Adana Valiliği'nden, bunlardan Ermenice olanların tercüme edilip Türkçe olanların suretleri ile birlikte resmî mühürle tasdik edilerek Dahiliye Nezareti'ne gönderilmesinin istendiği; Divan-ı Harbler'in elinde bulunan benzer belgelerin gönderilmesi için de Harbiye Nezareti'ne yazı yazıldığı

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Telgraf Kısmı

Tarih: Fî 17 Haziran sene [1]325

Şifre, Mahremâne

Adana ve Haleb Vilâyetlerine

Adana ve havalisi iğtişâsâtının maksad-ı siyasîye binâen Ermenilerce bi't-tertib îkâ' edilmiş olduğu vâki olan iş'ârât ve Divan-ı Harblerce cereyân

eden tahkikât ile te'eyyüd etmekde olmasına nazaran bu bâbdaki vesâikin celb ve cem'i icab edip Divan-ı Harblerce elde edilen vesâik suretlerinin celbi Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne yazıldığından Vilâyetçe şimdiye kadar ele geçen vesâikden Türkçe olanların suretlerinin ve Ermenice olanların suret-i mütercemelerinin mühr-i resmî ile bi't-tasdik ilk posta ile irsâli muntazardır.

[30 Haziran 1909]

DH. MKT, 2861/16

18

**CEBEL-İ BEREKET SANCAĞI
ESKİ MUTASARRIFI MEHMED ASAF BEY
HAKKINDA ŞURA-YI DEVLET'TE YAPILAN GÖRÜŞME**

Cebel-i Bereket Sancağı eski Mutasarrıfı Mehmed Asaf Bey'in sancakta çıkan karışıklığın sorumlusu olduğuna dair teftiş heyetinden gelen telgraflar ile kendisinin yazılı savunmasını inceleyen Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi'nin hüküm vermek için bunları yeterli bulmadığı ve olayların başlangıcında Adana Vilayeti'nden çekilip mutasarrıf tarafından ilan edildiği iddia olunan şifre telgrafın çözümü ile teftiş heyetinin yazısının dayandığı tahkikatın ayrıntılarının bildirilmesini de gerekli gördüğü

Vilâyet'e fi 19 Teşrîn-i Evvel sene [1]324 tarihli keşide kılınan telgraf suretidir.

Bugün bizzat Dört Yol'a gelinerek mesele tahkik edildi. Öyle iğtişâşa delâlet eder bir hâl hatta bir fikir bile olmadığı anlaşıldı. Ayas'da iki ay mukaddem münâza'a eden bir İslâm ile Hıristiyan, İslâm olan güya Hıristiyan'a "Görürsünüz, biz size neler yaparız." demiş ve onun üzerine Yumurtalık müdürü tarafından hapsedilerek iki gün sonra Hıristiyan mu'teberânının iltimasıyla tahliye edilmiş olmasından istidlâlen Nacarlı karyesi Hıristiyanlarından ve esasen burada da hâneleri bulunan üç-beş kimesne gelmişler ise de tekrar memleketlerine avdet ettikleri, binâenaleyh köyünden rıhlet etmiş kimesne bulunmadığı anlaşıldı. Maa-zâlik bu tahkikât şiddetli takib olunacak ve menba'ı bulunacaktır. İki gece evvel Ocaklı Hıristiyan değirmenine kurşunlar atıldığı ve ertesi günü bir çocuğun güya korkusundan vefat ettiği meselesine gelince; değirmenin memurîn-i zâbita ma'rifetiyle keşfinde asla kurşun emâ-

resi görülmediği ve çocuğun da bir aydan beri hasta olup ağıleb-i ihtimale nazaran eceliyle fevt olduğu anlaşılmış ise de feth-i meyyit ameliyatı yapıldığından neticesi raporla tebeyyün edecektir. Bu silah atıldığını duyan yok ise de birkaç gün mukaddem bir Hıristiyan'la mudârebe eden bir sâbıkalı Müslüman el-yevm derdest edildiği gibi bir ay mukaddem bir Müslüman da böyle bir iş için birlikde bir zabtiye ma'rifetiyle Erzin'e gönderilirken biraderiyle diğer iki kişi tarafından jandarmanın elinden cebren tahlîs edildiği anlaşılmamasıyla onlar da şiddetle takib edilmektedir. Bilumum mucâvir karyeler mu'teberân-ı İslâmiye ve Hıristiyanıyesi celb ile huzur-ı çâkerânemde birçok vesâyâ ve tenbihât-ı müessireden sonra ba'demâ karyelerinde asker ve kanun firârîsi ve serseriler bulundurmayacaklarına ve maâzallah iğtişâşa delâlet eder bir şey zuhur ederse kendileri şahsen fâil gibi olacaklarına ve karye dahilinde silahlı adam gezdirmeyeceklerine ve düğün ve saire bahanesiyle dahi silah atdırmayacaklarına ve saireye dair taahhüdât-ı kaviyyeye rabt edilmişler ve taahhüdnâmenin bir sureti derdest-i takdim bulunmuşdur. Hülâsa tahkikât-ı vâkı'a ve şâyi'ât-ı mezkûre li-ismi'llah öyle bir iğtişâş filan fikrine delâlet etmeyip iş çapkın ve uygunsuz münâza'âtından ve vukuât-ı adiyeden ibaretdir. Ancak Erzin'de arz olunduğu üzere muhâcirînin iskânıyla ahaliye satvet irâesi ve gerekse bu havali kurâ-yı Hıristiyanıyesi'nde birkaç günler uygunsuz ve kaçakların derdesti ve hatta umum livâdaki mühim sâriklerin ayıklanması için elli-altmış nefer süvari neferâtının irsâli esasen idare-i livâ için de elzem ve maa-zâlik bi'n-nefs İslâm karye, nahiye ve kazalarına hatta kurâsına varıncaya kadar ifsâd eylemiş ve başı Erzin'de müftü ile Tahrirât müdürünün münâza'asından mütevellid bulunmuş olan ihtilâfât ve tarafdârânın memuriyet-i devletden peyderpey izâlesi ve livâ jandarma bölüklerinin kısmen olsun Kozan'la tebdili zarurî bulunmuş olduğu ma'rûzdur. Fermân.

**

Vilâyete 28 Mart sene [1]325 tarihli keşîde kılınan telgrafın suretidir.

İrade-i celîleleri Tahrirât Müdüriyeti'ne tebliğ olundu. Kemâl-i tehevürle telgrafnâme-i devletleri zeyline verdiği cevab-ı bî-edebâne evvelki günkü posta ile taahhüdlü olarak takdim edildi. Ahlâk-ı hasîse ve irtikâbât-ı

deniyye-i mefsedetkârâne ile mülevves bu leîm a'zam-ı mürtekbîn ve müf-sidînden iken ilân-ı Meşrutiyet'i müteâkib burada İttihâd Komitesi nâmıyla bir kulüp teşkil etmiş ve livâdan başka kaza ve hatta karyelere kadar ahaliyi iki kısma tefrîk ve bir kısmını tarafına celb edip ahaliyi hükûmet konağına hücum etdirerek vesâit-i malumesiyle nâib ve müdde'î-i umumî muâvinini ve kazalardan diğer memurları kuvve-i müsellaha firara icbâr etmiş olduğu geçen fî 16 Mart sene [1]325 tarihli ve yirmi altı numaralı mazbata ile tak-dim kılınan evrak ve şimdiye kadar tahkikât ve keşfiyât-ı fahîmânelerinden anlaşılmıştır. Bu kere hemen işine başlamış ve hatta mülkiye müdde'î-i umumîliği mührünü alarak aleyhine şehâdet ve dava edenler için takibât-ı kanuniye icrasına kadar cür'et ederek taraf-ı çâkerânemizden ... verilmiştir. Osmaniye'ye gidip diğer mahallere adamlar gönderip şâhidlerini tehdid ve avenesi vasıtasıyla ahaliye güya Hristiyanlar Osmaniye'ye ve hapishâneye hücum edeceklermiş gibi türlü neşriyât işâ'a ettirmiştir. Diğer taraftan aha-linin ve memurînin ve bilhassa Ermenilerin müteneffizânını "Sizin için mu-tasarıfı şöyle şikâyet etmiştir." diye esrar-ı hükûmeti mübeyyin sahte müs-veddeler göstererek iğfal ile onları ve kazalardan gelip el-yevm taht-ı muha-kemede bulunan müteneffizândan Bahçe Müftüsü Demirşamzâde ve sairele-ri ve esbâb-ı malumeden dolayı Dört Yol Ermenileri'yle kendi avenesinden olan karye-i mezkûreye mucâvir diğer Müslümanlar ekâbirini aklınca kulla-rının ve hakikatde ise hükûmetin aleyhinde tahrik ve halkı yeniden ifsâd et-mekde olduğu ve hatta müftü tarafdarlarına bile "Geliniz, ittifak edelim. Mu-tasarıfı ref' edersek ben şâhidlerinizi dönderirim." gibi ifadâtta bulunduğu ve hulâsa maksadı ya Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki tahsilât baha-nesiyle bir suret-i mürettebede bir gece maiyyetlerine silah sıkırarak şikâ-yet veyahud hükûmet konağına iki gün evvel çalışıp muvaffak olamadığı miting vasıtasıyla hücum etdirerek vaktiyle memurî-i ma'rûza hakkında yaptığı gibi kulları için de burada bir mesele çıkarmak olduğu anlaşılmıştır ve esasen malum-ı fahîmâneleri bulunan evsâfına ve ahvâl-i livâyâ nazaran burada bir dakika bile bekâsı muhâtaradan gayr-ı sâlim bulunmuş olduğun-dan serî'an vilâyet-i celîlelerine aldırılarak ve işden el çekdirilerek azli esbâ-bının istikmâli müsterhamdır. Fermân.

**

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Sâmisî'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Tahkik için buraya gelen Hey'et-i Mebûsân'a teşriflerini müteâkib kulları da gitmiş idim. Birincide kabul etmediler; ikincide Mersin mutasarrıfının şefâatiyle kabule tenezzül ve ne istediğimi sual buyurdular. Meseleyi bir kere de benden istimâ' buyurmadıkça veya sormadıkça lutfen bir karar vermemelerini rica etdim. Bilhassa Yusuf Kemal Bey "Biz kısmen tahkik etdik, kısmen de edeceğiz. İsterseniz siz de bir lâyiha yazınız. Fakat lâyihanızda oranın en büyük memuru olmak sıfatıyla değil yalnız mes'ul hatta idam olunmak tasavvurunu derpîş ederek iş'ârâtınızı müdafaa-i nefsdan ziyade itiraf-ı kusura hasr ediniz." dediler. Tarafeynden yalnız birini dinleyerek hükm-i vicdanî vermek akvâm-ı ibtidâiye ekâbirine mahsûb bir kaide-i hukukiye olduğu için taaccüb ve teessüf etdim. Adaletlerini anladım ve çıkdım. Kendileri de leylen Cebel'e gitmişler. Lâyihamı henüz almamışlar. Zaten buna pek de lüzum görmedikleri anlaşılmış idi. Orada muhaberât-ı telgrafiyeyi tedkik etmişler. Hâdiseden beş-on gün evvel Livâ Tahrirât müdürünün işden el çekirilmiş iken cebren işe başlaması ve aleyhimde şikâyet esbâbını istihzâr için şu bu müteneffizân ve memurîni teşvik ve her birine birer türlü müsvedde ve saireler ibrâz ederek o sıralarda (el-yevm Bâbîâlî'de) mevcut evrak-ı tahkiki-[ye]mde münderic olduğu üzere Hıristiyanların hapishâneye hücum edecekleri havâdisi çıkarılıp bunun da yine o esnada müdür-i mûmâileyhde misafir bulunan Payas Telgraf müdürünün adamı olan bir Ermeni tarafından çıkarılması ve kendisinin bidâyet-i Meşrutiyet'de bazı memurîn-i livâyı tard için ahaliyi iki fırkaya tefrîk ve bir kısmını isti'mâl ile buna muvaffak olmuş bulunması ve Dört Yol'da kaza merkezi yaptırmamak için miting akdi gibi bazı şeylere de teşebbüs eylemesi ve delâil-i saire müdür-i mûmâileyhin bu defa da ya Hıristiyanlara leylen musanna' bir iki el silah sıkdırarak İslâmlar tarafından yapılmış gibi irâe ile 19 Teşrîn-i Evvel sene [1]324 tarihli sureti melfûf telgrafdaki müzevver değirmen cinayeti vechile hakkımda bir vesile-i şikâyet ihtirâ' veyahud muvaffak olamadığı mitingin akdiyle çâkerlerini memurîn-i ma'rûza misillü azletdirmek emeline olduğunu ihsâs etdiğinden ve esasen mefsedeti bî-pâyân olduğundan azli hakkında vilâyete mürsel ve yine sureti melfûfen huzur-ı fahîmânelerine mütekaddim 28 Mart sene [1]325 ta-

rihli şifreli mazbata-i telgrafiyei Hey'et-i Tahkikiye-i mezkûre mal bulmuş gibi gerek müdür ve gerekse kulları için ehemmiyetli bir delil-i irtica olarak telakki etmişler. Halbuki müdür-i mûmâileyhin ahvâli ve hakkındaki muhaberât ve evrak-ı tahkikiye Vali-i sâbık Cevad Beyefendi ve hatta makam-ı nezâret-i celîlece de malum ve telgraf-ı mezkûrun yine leffen takdim kılınan kopyası da lutfen tedkik buyurulursa sırf ve her manasıyla müdürün seyyi'ât-ı şahsiyesine ve isti'dâd-ı mefsedetine aid olduğu ve hatta yaptığı ve yapacağı ifsâdâtın maâzallah ahali aleyhinde olmayıp kendisini tahlîs için kullarının şahsım aleyhinde bulunduğu anlaşılıyor.

Daha gelirken vapurda ve belki de Patrikhâne salonlarında Ermenilerin masumiyetine ve kullarının mes'uliyetime hüküm buyurmaları benim ifadâtımı dinlemeksizin karar-ı vicdanî vermelerinden anlaşılan hey'et-i muhtereme-i mezkûre Ermenilerin istihzârât ve taşkınlıkları hakkında bundan çok mühim olan bunca muhaberât ve telgrafât-ı mesbûkamı ve hiç olmazsa Tahrirât müdürü hakkındaki diğer muhaberâtımı okumayıp ve onları görmeyip de yalnız zorla irtica taharrîsi için bunu muvâfık-ı maslahat bulmaları ve Dört Yol Postallı Fedaileri olup bu kere elbise-i resmiye ile izhâr-ı şûriş eden haşerâtın reisi olmak sebebiyle bir gece Dört Yol'da tevkif edilen ve devr-i sâbıkda cerâim-i siyasiyeden dolayı mükerreren mahkum olan ve hatta ba'demâ ikâ'-ı fesad etmeyeceği hakkında hükûmetde mahfûz senedi bulunan papas tahliye ve tevkifine sebebiyet veren binbaşyı taburuyla beraber tebdil etdirerek makam-ı fahîmânelerine olan 7 Mayıs sene [1]325 telgrafnâme-i çâkerânemde de mahiyetini arz ettiğim Ermenilerin ecânibe yazdıkları dehâletnâmeleri eliyle tertib etmekde olan Kolağası Mustafa Efendi nâm bir casusu ora hey'et-i tahkikiyesine reis yaptırmak derecesinde ısrar eylemeleri sübhânallah ne olursa olsun güneşi setr ile çâkerlerini mes'ul ve Ermenileri tezkiye etmek istediklerine delil-i kâfidir. Bu hey'et-i âcile ve lâubâliyenin kararını adaletde Fârûk-ı Sâni dahi olsalar kabul etmemek kullarının hakkım ve onlardan bir memur-ı sâdıkını muhafaza ve sıyânet buyurmak da efendimizin vazife-i ulviyyet ve adaleti iktizâsındandır. Evrak-ı tahkikiyem nezâret-i celîleye gitdi. Telaş-ı şûrişden Ermeni istihzârâtının mükemmeliyetinden ve askersizlikle gösterdikleri fezâhatlardan İslâm yağmagerânının da suret-i âniyede tehâcümünden dolayı tedâbîr-i çâkerânem akîm kalmış da

kusur diyorlarsa selâmet-i vazife vicdan ve vatana müte'allikdir. Lâzım-ı afv ve takdirdir. Zira ben hain ve mu'în-i hain-i vatan değilim ve olamam. Hal-buki iş'ârlarına mebnî taraf-ı âlî-i vilâyetden dört gündür taht-ı nezârete alındım. Hâne-i çâkerânemde bir polis ve iki zabtiye ile beraber oturmakdayım. Allah aşkına kabahatim vazifede müteyakkız ve devlet ve milletime sâdık bulunmaklığım mıdır?!... Babikyan Efendi'nin iktisâb-ı teveccüh-i hatibânesi ve ecânibin takdirâtıyla valiliği kuran Mersin mutasarrıfı, kullarından fazla ne yapabildi?!.. Askeri var iken merkezi muhafaza etdiyse kulları merkezi askersiz muhafaza ve Dört Yol'da kîtâlin devamını askersiz men' etdim!... Onun harâb olan Tarsus Kazası'yla kullarının Osmaniye ve Bahçe Kazaları arasındaki fark kullarının min-tarafı'llah birkaç ve onun bir kazaya hâkim olmasından başka nedir?!... Keşki livâmde buluna idi ve karşısında altı bin Ermeni tahaşşüd ede idi de maharet ve kudretini kulları da göre idim!.. Evrakım orada, ben ailemle bî-kes ve bî-günah olarak burada sürünüyorum. Hususıyla zillet zillet üstüne olmak üzere bir de nezâret altındayım. Acaba bu efendiler böyle hod be-hod makam-ı fahîmânelerinden emir buyurulmaksızın bir mutasarrıfı tevkif etdirebilecekler mi?!... İzahâtım kâfi değilse orada da Divan-ı Harb var, Şûrâ-yı Devlet var. Beni isteyiniz esrarlarını, muhaberâtımı dökeyim. Kabahatli isem cezamı veriniz. Dehâletle irâde-i fahîmânelerini istirhâm eylerim. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 3 Haziran sene [1]325 ve fî 28 Cumâdelevvel sene [1]327

Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı Sâbıkı

Mehmed Âsaf

**

Şûrâ-yı Devlet
Mülkiye Dairesi
Aded: 1830

Cebel-i Bereket Sancağı dahilinde vuku bulan harekât-ı iğtişâşkârâne-den dolayı livâ-yı mezbûr Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey hakkında icra ettirilen tahkikâtı hâvî evrakın ve mûmâileyh tarafından verilen lâyihanın leffiyile icra-yı icabı ifadesine dair Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e

havale buyurulan 19 Cumâdelûlâ sene [1]327 tarihli ve yirmi yedi numaralı tezkiresi ile mûmâileyhin harekât-ı iğtişâşâtkârânenin vuku'una sebeb-i müstakil olduğu tahkikât-ı vâkı'a neticesinde tebeyyün ettiği Hey'et-i Teftişîye tarafından bildirildiğinden bahisle tedkikât-ı mukteziyenin tesrî'i ifadesini mutazammın nezâret-i müşârunileyhânın ahîren havale buyurulan 25 Cumâdelûlâ sene [1]327 tarihli diğer tezkiresi ve melfûfları ve ol bâbda Bidâyet Müdde'î-i Umumîliği'nden yazılan mütâlaanâme Mülkiye Dairesi'nde kırâet ve tedkik olundu.

Evrak-ı mezkûre mündericâtına nazaran mûmâileyh Âsaf Bey'e isnâd olunan mevâd erbâb-ı istibdâddan olup otuz bini mütecâviz ahaliyi teslîh ile Ayas Nahiyesi'ne ve kurâ-yı saireye hücum ve birçok Ermeni'yi itlâf ve emvâl ve mevâşîyi gâret ve hâne ve çiftlikleri ihrâk ettirmesi ve ahaliden Dört-yol'a geçenleri üç gün muhasara altında susuz bırakması hususâtından ibaret olup bu bâbda tahkik memuru tarafından yazılan fezlekede mûmâileyhin oraca vuku bulan iğtişâşî imal-i desâyis ile hudûse getirdiğine dair bir gûne vesika görülemediği gibi irtica'ıyyûndan olduğunu icab ettirecek bir emâre de elde edilememiş ve maamâfih kendinin tab'an gayet korkak ve evhâma tâbi bulunmasından dolayı akîb-i vak'ada havf ve telaşa düşerek ve her ağızdan çıkan erâcîfe de kapılarak hareket-i mezbûhâneye tâbi ve bir tedbir itti-hâzından aciz kalmış ve idaresizlik göstermiş olduğu ve bu yüzden harîk ve kıtâl ve yağma ve baskının tevessü' ederek önü alınamadığı beyân ve Hey'et-i Teftişîye'den ahîren tevârüd eden telgrafnâmede dahi Adana Hâdisesi'ne dair Vali-i sâbık Cevad Bey'den livâyâ gelen telgraf mündericâtını akîb-i vusûlünde ahaliye ilân ve işâ'a etmek ve Erzin³ hapishânesiyle Payas Kalesi mahbuslarını tahliye ve mahbusîn ile köylülere martin ve mavzer tevzî' ettirmek ve kendinden istimdâd eden Dört-yol ahali-i mahsûrası üzerine müsellah bir cemm-i gafîr göndermek gibi ahvâl ve harekâtına dair edilen muhaberât-ı telgrafiye evrakı ve hâdiseyi kable'l-vukuât tasvir edercesine hâdiseden dört gün evvel Tahrirât Müdürü İlmî Efendi hakkında Adana Vilâyeti'ne çekdiği şifre telgrafi ile bunlara inzimâm eden delâil ve emarât ve ihbarât livâ-yı mezkûr dahilinde vuku'a gelmiş olan ahvâl-i fecî'anın sebeb-i

³ Metinde "Erzin'i" şeklinde geçmektedir.

müstakilli mûmâileyh olduğu dermiyân kılınmış ve Bidâyet Müdde'î-i Umûmîliği'nin sâlifü'z-zikr mûtâlaanâmesinde dahi Âsaf Bey aleyhine isnâd olunan mevâd hakkında mârru'z-zikr fezleke ve telgrafnâmede serd edilen mûtâlaâta nazaran tebeyyün-i hakikat ve izhâr-ı lâzime-i ma'delet müşkil ve istinbât-ı ahkâm için beyân-ı mûtâlaa gayr-ı kâbil olduğu gösterilmiştir.

İcabı lede'l-müzâkere bu hususda Vilâyetçe icra etdirilen tahkikât neticesinde mutasarrıf-ı mûmâileyhin hudûs-ı vak'ada bir gûnâ dahl ü te'siri ve kendinin irtica'ıyyûndan olduğuna dair vesâik ve delâile dest-res olunamadığı ve ancak mûmâileyhin bilâ-lüzum havf u telaşa düşerek ittihâz-ı tedâbîre muvaffak olamadığı gösterildiği gibi mahallince vuku bulan isti'lâma cevaben İskenderun Kumandanlığı'ndan keşide olunup bir sureti evrak miyânında bulunan 26 Nisan sene [1]325 tarihli telgrafnâmede dahi Dört Yol'a iki defa gidildiği ve ikinci azîmetinde mutasarrıf da birlikte bulunarak ahaliye birçok nesâyih icra edildiği hâlde ahalinin ne mutasarrıfı ne de mütehayyizânı tanımayıp hod-serâne hareket eylemiş ve mutasarrıfın ehl-i kıyâmı teslîh ve teşvik etdiğine dair bir delile dest-res olunamamış ve ahali-i merkûmenin Redîf Taburu Deposu'nu yağma ve kendi kendilerini teslîh ederek Dört Yol'da tecemmu' etmiş olduğu ve mevcudları ise üç bin kadar tahmin olunduğu ve bunlara iltihak edenler civar redîf taburlarından silahlarıyla firar edenlerden ibaret olup mutasarrıfın bunlara pek müessir bir surette ifa etdiği nesâyihden vak'ada zî-medhal olmadığının anlaşıldığını ve müsellahtan Ermeniler civarlarına kimseyi yanaştırmadığından Dört Yol muhasarada bulunmadığı ve yalnız İslâmlar tarafından suları kesilmiş ise de Ermenilerin kışlayı tahliye ve teslim etmeleri ve İslâmların suyu salıvermeleri şartıyla musâlaha olunduğu ve mutasarrıfın ahaliyi teşvik ve teslîh etmesi ve emvâl ve mevâşîyi gâret ve hâne ve çiftlikleri ihrâk ve Dört Yol'u muhasara etdirmesi gibi hakkında vuku bulan isnâdâtın esassızlığı beyân olunmasına ve eğerçi Hey'et-i Teftişîye'den keşide olunup nezâret-i müşârunileyhânın sâlifü'z-zikr tezkiresine melfûf telgrafnâmelerde mutasarrıfın vak'a hudûsüne sebep-i müstakil olduğu beyân edilmekte ise de delil ve emâre olarak gösterilen ve ahalinin teslîh ve teşvikinden ve mahbusîni tahliyeden ibaret bulunan mevâd mutasarrıfın bilfi'l teşvik ve tahriki ve izni ile olmayıp ahalinin husûle gelen galeyanı neticesi olduğu evrak-ı tahkikiye mefâhiminden müstebân olmasına

ve meselede bî-taraf olan İskenderun Kumandanlığı'nın ânîfü'z-zikr telgraf-nâmesi müeddâsına nazaran Hey'et-i Teftişîye telgrafnâmeleri kanaat-bahş-ı vicdan olacak kuvveti haiz ve bunların mündericâtına istinâden mutasarrıf-ı mûmâileyhin şimdilik taht-ı muhakemeye alınıp alınmaması hakkında karar ittihâzına kâfi olmadığından evvel emirde Hey'et-i Teftişîye'nin ânîfü'z-zikr telgrafnâmeleri ne gibi tahkikâta müstenid ise o tahkikâtı hâvî evrakın ve bir de vilâyetden mutasarrıflığa keşide olunup mutasarrıf tarafından der-akab işâ'a edildiği beyân olunan şifre telgrafnâme hallinin irsâli hususunun Adana Vilâyeti'ne tebliğinin nezâret-i müşârunileyhâya havalesi tezekkür kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 11 Cumâdelâhire sene [1]327 ve fî 16 Haziran sene [1]325

(Mühür)	Mülkiye Dairesi Reis-i Sânîsi
Şûrâ-yı Devlet	Seyyid Abdullah Macid
Azâdan	Azâdan
Arif Hikmet Paşa	Ahmed Şekib
(Müzâkeresinde bulunmadı)	
Azâdan	Azâdan
Reşid Bey	Galib Bey
(Me'zûnen Avrupa'da)	(Me'zûnen Avrupa'da)
Azâdan	Azâdan
Mehmed Kemâl	Mustafa Bey
	(Hîn-i tahtîmde bulunmadı.)
Azâdan	
Musurus Gikis Vasilaki	

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey'in hâdiseye dair Vali-i sâbık Cevad Bey tarafından livâya gelen telgrafnâmeyi akab-i vusûlünde

ahaliye işâ'a etmek ve Erzin Hapishânesi'yle Payas Kalesi'ni tahliye ve mev-kûfine martin ve mavzer tevzî' etdirmek gibi delâil ile livâ vekâyî'-i iğtişâ-şîyesinin sebep-i müstakilli olduğu Hey'et-i Teftîşiye'den gelen telgrafnâme-de gösterilmiş ise de ahalinin husûle gelen galeyanı neticesi idüğü evrak mündericâtından müstebân ve vilâyetin bu bâbdaki iş'ârâtı mûcib-i tereddüd olmasına binâen evvel emirde Hey'et-i Teftîşiye'nin iş'ârâtı ne gibi tahkikâta müstenid ise o tahkikâtı hâvî evrakın bir de vilâyetden livâyâ çekilip muta-sarrıf tarafından işâ'a edildiği iddia olunan şifre telgrafnâme hallinin lüzum-ı celbi Şûrâ-yı Devlet kararı icabından olmakla evrak-ı mezkûrenin ilk posta ile irsâli muntazardır.

Fî 19 Haziran sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

[2 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2862/85

19

**ADANA OLAYLARINDA ÖLENLERİN
SAYISININ BELİRLENEBİLMESİ İÇİN YAPILAN
TAHKİKÂTIN ACİLEN NETİCELENDİRİLMESİ**

Adana ve civar mahallerdeki olaylarda ölenlerin sayısı hakkında gaze-telerde görülen haberler üzerine durum sorulduğunda yürütülen tahki-kât tamamlandıktan sonra sonucun bildirileceği ifade edildiğinden ne-ticenin geciktirilmeden bildirilmesi hususunda vilâyete telgrafla tekrar emir verildiği

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 14 Cumâdelâhir sene [1]327

20 Haziran sene [1]325

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

18 Haziran sene [1]325 tarihli ve 268 numaralı tezkire-i devletleri ce-vabıdır. Adana ve mahâll-i sairedaki maktûlînin adedi hakkında gazetelerde görülen fikirât üzerine sebk eden istifsâra cevaben Adana Vilâyeti'nden dört-

beş gün evvel alınan telgrafnâmede bu bâbda icra edilmekde olan tahkikâtın iki-üç güne kadar ikmâl olunacağından bahs ile neticesinin bildirileceği iş'âr olunmuş ve vilâyet-i müşârunileyhâya şimdiye kadar ikmâl edilmiş olması me'mûl olan tahkikât neticesinin bilâ-te'hir serî'an inbâsı lüzumu bu kere de telgrafla te'kîd edilmiş olmakla alınacak cevabın vürûduyla beraber nezâret-i celîlelerine tebliği tabîî olduğunun beyânına ibtidâr olundu. Ol bâbda.

[3 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2863/68

20

**ADANA OLAYLARINDA HAYATINI
KAYBEDENLERİN SAYISI HAKKINDAKİ
BELİRSİZLİĞİN BİR AN ÖNCE GİDERİLMESİ**

Adana ve civar mahallerdeki olaylardan dolayı hayatını kaybedenlerin sayısı hakkında İngiltere Avam Kamarası'nda sorulan bir soruya cevaben İngiltere Hariciye nâzırının Adana ve köylerinde tahminî olarak 2.000 ve civar mahallerde ise 20.000 kişinin öldüğünü belirttiği, ancak bu miktarın çok mübâlağalı olduğu, bunun gerçek bilgilerle düzeltilmesi için, Adana Valiliğince tamamlanmak üzere olduğu bildirilen konuyla ilgili tahkikatın bir an önce sonuçlandırılması gerektiği

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 448
Aded: 308

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 11 Haziran sene [1]325. Vilâyetçe vefeyât [hususunda] Hey'et-i Tahkikiyece icra kılınmakda olan tahkikât iki-üç güne kadar neticeleneceği anlaşıldığından o tahkikâtın hulâsası arz olunacaktır. Fermân.

16 Haziran sene [1]325

Vali
Mustafa

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 268

*Hulâsa: Adana ve mahâll-i sairedeki
maktûlîn adedine dair*

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir

Adana ile mahâll-i saire hâdisâtından dolayı maktûl olanların mikdar-ı takrîbîsi hakkında İngiltere Avam Kamarası'nda irâd olunan bir suale cevaben Hariciye nâzırının Adana ile kurâ-yı mütecâviredeki maktûlînin adedi iki bin tahmin ve mahâll-i mütecâvirede on beş-yirmi bin kişinin mahv ve helâk olduğu zannolunduğunu beyân eylediği Londra Sefâret-i Seniyyesi Maslahatgüzârlığı'ndan bildirilmiştir. Telefât hakkındaki beyânât hakikatden pek ziyade ba'îd ve mübâlağa ile mâlî olduğundan tebyîn-i hakikat zımında ol bâbdaki malumât-ı kat'iyenin sür'at-i inbâsına himem-i celîle-i düstûrîleri şâyân buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i men lehül'emrindir.

Fî 13 Cumâdelâhire sene 1327 ve fî 18 Haziran sene 1325

Hariciye Nâzırı

Rif'at

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Tarih: 20 Haziran sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

C. 16 Haziran sene [1]325. Adana ve mahâll-i sairedeki maktûlînin adedi hakkında İngiltere Avam Kamarası'nda irâd olunan sual üzerine Hariciye nâzırı tarafından yirmi bin kişinin mahv ve telef olduğu zannolunduğuna dair cevap verildiği sefâretten bildirilmesine binâen vesâik-i resmiyeye istinâden tebyîn-i hakikat olunabilmek için bu bâbdaki malumâtın inbâsı Ha-

riciye Nezâreti'nden iş'âr olunduğundan derdest-i ikmâl bulunduğu bildirilen tahkikât neticesinin serî'an inbâsı ehemmiyetle te'kîd olunur.

[3 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2864/56

21

**ADANA VALİSİ TARAFINDAN CİSMÂNÎ
AZÂSİ SERKİS'E PATRİKHANE TAHKİK
HEYETİ'NİN HAZIRLADIĞI SON BEYANNAMENİN
TEKZİBİ İLE İLGİLİ BİR TELGRAF GÖSTERİLDİĞİ İDDİASI**

Azadamard gazetesinde; Gevaş kaymakamı hakkındaki şikayetlerden dolayı gönderilen tahkik heyetinin, azâlar arasındaki fikir ayrılığı sebebiyle bir sonuca varamadığı, istibdad taraftarlarıyla Ermeni ahaliyi tehdit eden Musa Bey'in henüz sorgulanmadığı; Adana'da bulunan Patrikhane Tahkik Heyeti azâsı Rahib Arslanyan Kigork'un Patrikhane'ye gönderdiği mektuba atfen Adana hadisesi ile hiç ilgisi olmayan Ermenilerin hapsolunduğu, Cismânî azâsından Serkis'in Adana'da alıkonularak Mersin'e gitmesine izin verilmediği ve valinin Serkis'i makamına çağırarak Patrikhane tarafından Adana'ya gönderilen heyetin çıkan olaylara dair Patrikhane'ye yolladığı son beyannameyi yalanlaması, aksi takdirde heyetin Divan-ı Harb'e teslim edileceği konusunda güya Dahiliye Nezâreti'nden gönderilmiş bir telgrafı kendisine gösterdiği hususlarının iddia edilmesi üzerine Adana Vilayeti'nden bilgi istendiği

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Celîle-i Dahiliye

İdare-i Matbûât

Azadamard Gazetesi'nin

18 Haziran Sene [1]909 Tarihli ve 8 Numaralı Nüshasından

Van, 17 Haziran. Gevaş kaymakamı hakkında vâki olan şikâyetlerinden dolayı makam-ı vilâyetden oraya i'zâm olunan Hey'et-i Tahkikiye azâsı miyânında hâsıl olan ihtilâf-ı efkârdan dolayı tahkikât netice-pezîr olamadı. Haklarında şikâyet edilen istibdâd taraftarlarıyla Ermeni ahaliyi tehdit eden ma'rûf Musa Bey henüz celb ve isticvâb olunmadılar. Ermeni Cismânî Meclisi'nin kararıyla Dersââdet'e keşîde olunan malum telgrafnâme üzerine kâ-

tib-i hususîmiz tekrar tevkif olundu. Bu hâl ahali arasında heyecanı mûcib oldu. Geri dönmeyeceğim. Adalet tatbik ve icra olununcaya kadar burada bekleyeceğim.

Ahtamar Katogikos Vekili

Oseb Piskopos

Adana'da bulunan Patrikhâne Hey'et-i Tahkikiyesi azâsından Rahib Arslanyan Kigork Mersin'den 12 Haziran tarihli bir mektub ile Patrikhâne'ye şu vechile iş'ârâtda bulunuyor. Bundan birkaç gün mukaddem Adana Vak'a-sı'nda hiç medhali olmayan bir takım Ermeniler hapsolunmuşlardır. Hükûmet-i mahalliye, tarafımızdan vâki olan şikâyâta havale-i sem'-i itibar etmemişdir. Bundan mâadâ Cismânî azâsından refikim Serkis Adana'da alıkonularak Mersin'e azîmetine müsaade olunmuyor. Birkaç gün mukaddem vali, azâdan Serkis'i nezdine celb ederek Dahiliye Nezâreti'nden gelen bir telgrafı kendisine irâe eylemiştir. İşbu telgrafnâmede Patrikhâne tarafından Adana'ya gönderilen hey'et davet olunarak Adana ve havalisinde vuku bulan katliâm ve iğtişâşât hakkında Patrikhâne'ye irsâl eyledikleri son beyânnâmenin yine kendileri tarafından tekzib edilmesi ve şâyed tekzib etmezlerse bunların Divan-ı Harb'e teslim edilmesi nezâret-i müşârunileyhâ tarafından valiye emrolunuyordu.

Rahib Kigork işbu mektubunda Patrikhâne'nin emrine muntazır olduğunu beyân eylemiş ve Patrikhâne tarafından dahi Bâbîâlî'ye müracaat edilmiştir.

**

**Dahiliye
Mektubî Kalemî
Telgraf Kısmı**

**Tarih: Fî 16 Cumâdelâhire sene [1]327
Fî 21 Haziran sene [1]325**

Tahrirât

Adana Vilâyeti'ne

Azadamard gazetesinin 18 Haziran sene [1]325 tarihli nüshasında güya nezâretten taraf-ı vâlâlarına çekilen telgrafnâmede Patrikhâne'den Adana'ya

gönderilen hey'etin iğtişâât-ı mütehaddise hakkında Patrikhâne'ye gönderdikleri son beyânnâmenin kendi taraflarından tekzib edilmesi ve şâyed tekzib olunmazsa kendilerinin Divan-ı Harb'e teslim olunması yazıldığı ve bu telgrafnâme taraf-ı saadetlerinden hey'et-i mezkûre azâsından Serkis Efendi'ye bi'l-irâe kendisinin Mersin'e azîmetine mümâna'at olduğu Patrikhâne Hey'et-i Tahkikiyesi azâsından Rahib Arslanyan Kigork'un Patrikhâne'ye gönderdiği mektuba atfen beyân ediliyor. Nezâretten böyle bir telgrafnâme yazılmamış olmasına göre bu iddianın kizb-i mahz olduğunda şübhe yoksa da taraf-ı saadetlerinden Serkis Efendi'ye böyle bir telgrafnâme irâe olduğu beyân edilmesine nazaran malumât-ı behiyyelerinin inbâsına himmet.

[4 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2865/72

22

**ADANA'DAKİ DİVAN-I HARB'İN
UYGULAMALARI HAKKINDA KEGAM ORUCYAN
İMZASIYLA ÇEKİLEN TELGRAFİN ARAŞTIRILMASI**

Adana hadisesinin gerçek failleri yerine günahsız Müslüman ve Ermenilerin tutuklandığı, Müslümanların silahlarının toplanmamasının Divan-ı Harb'in tarafsızlığını ortadan kaldıracağı vb. iddialarla Adana Ermenileri adına Kegam Orucyan imzasıyla çekilen telgraf hakkında Adana Valiliğince gönderilen cevapta, Adana'da bu isimde bir Ermeni bulunmadığı, telgrafın Kıbrıs'ın Tuzla kazasından çekilmiş olmasına bakılırsa ismin takma olduğu sonucuna varıldığı ve Divan-ı Harb'in vazifesini tarafsız ve adil bir şekilde yürütmekte olduğunun bildirildiği

**Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 121**

Dahiliye Nezâret-i Celîlesine

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

Asıl hâdise müsebbibleri aranılmayıp esâfil-i nâsdan bazı Müslümanların taht-ı tevkife alındığı ve Ermeni mu'teberânı ise hânelerinde silah bu-

lunmak bahanesiyle ve silah atdıkları töhmetiyle haps ve tazyik ve hâdisede zî-medhal olan Müslümanların şehâdetleri üzerine tevkif olunan bî-günah Ermenilerin de tehdid olunmakda bulundukları haber alındığından ve asâkirin yağmalara iştirak etmesi ve umum ahali-i İslâmiye'den eslihanın toplanılmaması Divan-ı Harb'in bî-terafîlığını ihlâl edeceğinden bahisle celb-i nazar-ı dikkat ve taleb-i ma'deleti hâvî Adana Ermenileri nâmına Kegam Orucyan imzasıyla Hareket Ordusu Kumandanlığı'na keşide olunup tevdî' olunan telgrafnâmenin leffîyle mündericâtına nazaran tahkikât ve tedkikât-ı lâzime bi'l-icra tebeyyün edecek hakâyık-ı ahvâle göre icab edenler haklarında takibat-ı kanuniye ifa ve netâyic-i hâsılanın inbâsı şeref-vârid olan 20 Mayıs sene [1]325 tarihli ve üç yüz yetmiş sekiz numaralı tahrirât-ı aliyye-i nezâret-penâhîlerinde emr u iş'âr buyurulmuştur. Mezkûr telgrafnâmede imzası bulunan Kegam nâmında Adana'da Ermeni olmadığı ve Adanalı olup da taşraya gitmiş olan Ermeniler miyânında dahi bu nâmda adam bulunmadığı Polis İdaresi ma'rifetiyle bi't-tahkik anlaşılmış ve mezkûr telgrafnâmenin Kıbrıs'a tâbi Tuzla merkezinden çekilmiş olmasına nazaran mezkûr ismin nâm-ı müsteâr olduğu ve mündericâtının tayin-i mahiyetine de bundan vâzih bir delil olamayacağı derkârdır. Maamâfih gerek hükûmet ve gerek Divan-ı Harb-i Örfî kemâl-i bî-terafî ile âdilâne ve muhikkâne ifa-yı vezâife sa'y ü ikdâm ederek vuku bulan şikâyet ve müracaât üzerine bi'd-defaât delâil-i fi'liye ve akliyesiyle o makûle ekâzîb ve müftereyâtın redd ü cerh olduğu malum bulunmuş iken memleket haricinde şu suretle telgraflar yazmak şikâyetlerde ve gazetelerle neşriyâtda bulunmaktan ise bu zevât-ı mechûlenin buraya gelip müracaat-ı resmîyede bulunmaları ve müsted'âyât ve müdde'âyât-ı ma'kûlelerine delâil ve şevâhid-i kanuniye ve hiç olmazsa berâhîn-i ma'kûle göstermek daha muvâfık ve izhâr-ı hakka daha mutabık olacağı arz olunur. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Cumâdelâhire sene 1327 ve fî 22 Haziran sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

[5 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2893/68

**CEBEL-İ BEREKET ESKİ MUTASARRIFI MEHMED
ASAF BEY'İN, ADANA OLAYLARI HAKKINDAKİ
ARZUHALİNİN ŞURA-YI DEVLET'E HAVALESİ**

Cebel-i Bereket Eski Mutasarrıfı Mehmed Asaf Bey'in, Adana'da meydana gelen olayların bu sancağa bağlı Yumurtalık, Osmaniye ve Bahçe Kazalarına nasıl yayıldığı ve kendisinin bu hususta aldığı tedbirler hakkında Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne takdim ettiği arzuhâlin Şura-yı Devlet'te tetkik edilmekte olan evrakla birleştirilmek üzere Sadaret'e gönderildiği

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 17 Cumâdelâhir sene [1]327-

23 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adana'da vuku'a gelen hâdisenin Cebel-i Bereket Sancağı'na tâbî Yumurtalık, Osmaniye ve Bahçe Kazalarına suret-i sirayeti ve bu hususda itti-hâz eylediği tedâbîri hâvî livâ-i mezkûr Mutasarrıf-ı sâbıkı Mehmed Âsaf Bey tarafından Meclis-i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi'ne bi't-takdim makam-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerinden tevdi' buyurulan arzuhâl, bu husus hakkında evvelce vilâyet-i müşârunileyhâdan gelip Şûrâ-yı Devletçe derdest-i tedkik bulunan evrak ile birleştirilmek üzere leffen huzur-ı âlî-i fahîmânelerine takdim ve iade kılınmakla ol bâbda.

[6 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2867/77

**İNGİLTERE KONSOLOSLUĞU'NA
SİĞINAN ADANA HADİSESİ ZANLILARININ
DİVAN-I HARB-İ ÖRFİ'YE TESLİM OLDUKLARI**

İngiltere Konsolosluğu'na sığınan Adana hadisesi zanlılarından Bezdikyan Haykazun, Çalyan Karabet, Bezdikyan Zakarya, Doktor Recebyan ve Belediye Sandık Emni Bezdikyan İsa'nın doğrudan Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim oldukları

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Sevk Numarası: 557

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Adana Hâdisesi'nde zî-medhal olmakla maznûn olup İngiliz Konsolos-hânesi'nde bulunan Bezdikyan Haykazun ve Çalyan Karabet ve Bezdikyan Zakarya ve Doktor Recebyan ve Belediye Sandık Emmini Bezdikyan İsa[i] nâm eşhâs bugün akşam doğrudan doğruya Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim-i nefis etmiş oldukları li-ecli'l-malumât arz olunur. Fermân.

Fî 23 Haziran sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: Fî 18 Cumâdelâhire sene [1]327
Fî 24 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye, Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Adana Hâdisesi'nde zî-medhal olup İngiltere Konsoloshânesi'ne iltica etmiş olan Bezdikyan Haykazun ve Çalyan Karabet ile Bezdikyan Zakarya ve Doktor Recebyan ve Belediye Sandık Emmini Bezdikyan İsaî'nin dün akşam doğrudan doğruya Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim-i nefis eyledikleri Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâme meâlinden / anlaşıldığı ma'rûzdur. / anlaşılmıştır. / Ol bâbda.

[7 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2869/34

25

**CEBEL-İ BEREKET MUTASARRIFI ASAF BEY, İTİDAL
GAZETESİ SAHİBİ İHSAN FİKRİ VE ABDÜLKADİR
BAĞDADÎ'NİN DİVAN-I HARB-İ ÖRFÎ'YE TESLİM
EDİLMESİ**

Adana'da bulunan karma teftiş heyetinin verdiği raporlara nazaran Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Asaf Bey, *İtidal* gazetesi sahibi İhsan Fikri ve Abdülkadir Bağdadî'nin yargılanmak üzere Divan-ı Harb-i Örfî'ye teslim edilmeleri gerektiğinden firarlarına meydan verilmemesinin Meclis-i Vükelâ kararıyla tebliğ edildiği

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Tarih: 28 Haziran sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Adana'ya i'zâm olunan Hey'et-i Teftiş-i Muhtelita'nın bu kere avdetle i'tâ eylediği raporlara nazaran Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Âsaf Bey'le orada münteşir *İtidal* Gazetesi Sahibi İhsan Fikri ve orada mütemekkin Abdülkadir Bağdadî Efendilerin muhakemeleri icra olunmak üzere Divan-ı Harb-i Örfî'ye tevdi'leri icab eylediğinden iş'âr vuku'una kadar bunların firarına meydan verilmemesi Meclis-i Vükelâ kararıyla tebliğ olunur.

[11 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2872/68

26

**ESKİ ADANA VALİSİ
CEVAD BEY'İN DİVAN-I HARB-İ ÖRFÎ'CE
YARGILANMAK ÜZERE ADANA'YA GÖNDERİLECEĞİ**

Adana hadisesinden dolayı Eski Adana Valisi Cevad Bey'in Divan-ı Harb-i Örfî'ce yargılanmak üzere Adana'ya gönderilmesi kararlaştırıldığından firar etmesine meydan verilmemesi

Dahiliye
Mektubî Kalemi

Tarih: 22 Cumâdelâhir sene [1]327
28 Haziran sene [1]325

Mahrem

Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'ne

Adana Vukuâtı'ndan dolayı Adana Vali-i sâbıkı Cevad Bey'in Divan-ı Harb-i Örfice li-ecli'l-muhakeme Adana'ya i'zâmı mukarrer olduğundan müşârunileyhin bir tarafa fîrarına meydan kalmamak üzere suret-i münasibede taht-ı tarassudda bulundurulması bâbında.

[11 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2872/7

**27 CEBEL-İ BEREKET ESKİ MUTASARRIFI ASAF
BEY'İN II. DİVAN-İ HARB'E TESLİM EDİLDİĞİ, DİĞER
BAZI ŞAHISLARA AİT DİVAN-İ HARB MAZBATALARININ
DA HARBİYE NEZARETİ'NE GÖNDERİLDİĞİ**

Cebel-i Bereket Eski Mutasarrıfı Asaf Bey'in II. Divan-ı Harb'e teslim edildiği; Divan-ı Harb heyetince posta ile Harbiye Nezaretî'ne gönderilen ayrıntılı bir mazbata ve sürgüne gönderilecek kişilere ait diğer mazbatalarda Abdülkadir Bağdadî, *İtidal* gazetesi sahibi İhsan Fikri vb. şahısların da yer aldığı bildirildiğinden, sözkonusu mazbataya ait irade-i seniyyenin süratle çıkarılması hususunun Dahiliye Nezaretince Sadaret'e arzedildiği

Bâb-ı Âfî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi

Müsta'celdir

Adana Vilâyeti'nden Gelen Şifre Telgrafnâme

C. Fî 28 Haziran sene [1]325. Âsaf Bey zaten İkinci Divan-ı Harb'e teslim olunmuşdur. Abdülkadir Bağdadî ve İhsan Fikri Efendiler ve bunlara mümâsil eşhâs-ı saire de Birinci Divan-ı Harb-i Örfî'nin buraya vusûlünden

beri nazar-ı dikkat ve tahkike alındığı Vilâyetçe de malum olduğundan bu emr-i nezâret-penâhîleri üzerine Divan-ı mezkûr hey'etiyle görüşdüm. Bugün Dersâdet'e vâsıl olacak posta ile Harbiye Nezâreti'ne gönderdikleri mufassal bir mazbata ile müte'addid eşhâsın teb'îdi hakkındaki diğer mazbatalarında bu zâtların dahi mevcut olduğunu beyân ve ifade etdiklerinden o mazbatanın istihsâl-i irâdesiyle emrinin telgrafla ihsânı lüzumu arz olunur.

Fî 29 Haziran sene [1]325

Vali

Mustafa Zihni

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 23 Cumâdelâhir sene [1]327

29 Haziran sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adana'ya i'zâm olunan Hey'et-i Teftişîye-i Muhtelita'nın bu kere avdetle i'tâ eylediği raporlara nazaran Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı sâbıkı Âsaf Bey ile Adana'da münteşir *İtidal* Gazetesi Sahibi İhsan Fikri ve orada mütemekkin Abdülkadir Bağdadî Efendilerin muhakemeleri icra olunmak üzere Divan-ı Harb-i Örfî'ye tevdi'leri ve iş'âr vuku'una kadar firarlarına meydan verilmemesi Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararı iktizâsından bulunduğu cihetle sebk eden tebliğe cevaben Adana Vilâyeti'nden gelen ve sureti leffen huzur-ı sâmi-i fahîmânelerine takdim kılınan şifre telgrafnâmede bugün Dersâdet'e vâsıl olacak posta ile Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne gönderilen mufassal bir mazbata ile müte'addid eşhâsın teb'îdi hakkındaki diğer mazbatalarda mümâileyhimin dahi mevcut olduğu mezkûr Divan-ı Harb Hey'eti tarafından ifade olduğu beyânıyla zikrolunan mazbata üzerine muamele-i lâzîmenin tesrî'-i ifa ve inbâsı lüzumu gösterilmiş olmakla nezâret-i müşârunileyhâ ile bi'l-muhabere icra-yı icabı menû-ı re'y-i âlî-i Sadâret-penâhîleridir. Ol bâbda.

[12 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2873/58

**ESKİ ADANA VALİSİ CEVAD BEY, CEBEL-İ BEREKET
MUTASARRIFI ASAF BEY VE ADANA KUMANDANI
FERİK MUSTAFA REMZİ PAŞA'NIN DİVAN-I HARB'DE
YARGILANMALARI**

Adana hadisesi esnasında memuriyetlerini gereğince yerine getiremedikleri yapılan tahkikatlardan anlaşılan Eski Adana Valisi Cevad Bey, eski Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Asaf Bey ve Adana Kumandanı Ferik Mustafa Remzi Paşa'nın ve ahali arasında huzuru bozacak yayınlar yapan Bağdadî Abdülkadir, Boşnak Salih, İsmail Safa ve İhsan Fikri Efendilerin Adana Divan-ı Harbi tarafından yargılanmaları ve Divan-ı Harb başkanlığına ferik rütbesinde bir kişinin tayin edilmesi hususunda irade-i seniyye çıktığı

**Bâb-ı Âh
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Aded: 1456**

Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'nın mazbata-i ma'rûzası suretidir.

Adana Hâdise-i müessifesi üzerine tahkikât-ı mükemmele icrası zımında Adana'ya i'zâm kılınmış olan Hey'et-i Teftişîye erkânından Şûrâ-yı Devlet Bidâyet Mahkemesi Reisi Fâik Bey ile Selanik Adliye Müfettişi Artin Efendi taraflarından i'tâ olunup hey'et-i çâkerânemizde mütâlâa ve leffen arz u takdim edilen lâyiha mündericâtından bi'l-etraf muhât-ı ilm-i âlî buyurulacağı üzere esna-yı hâdisede Adana Valiliği'nde ve Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'nda bulunup bilâhare azledilmiş olan Cevad ve Âsaf Beyler ile Adana Kumandanı Ferik Mustafa Remzi Paşa'nın gerek hâdisenin zuhurundan evvel ve gerek zuhuruyla devam ettiği esnada vazife-i memuriyetlerini lâyıkiyla ifa ve tedâbîr-i lâzıme ve ciddiye-i men'iyenin ittihâzına itina etmeyerek Müslim ve gayr-ı müslim ahali arasında gayet feci ahvâlin teves-sü'üne sebep oldukları ve ahaliden Bağdadî Abdülkadir ve Boşnak Salih ve İhsan Fikri ve İsmail Safa Efendilerin de teşvikât ve neşriyât-ı asayiş-şikenâ-

nede bulundukları tebeyyün etmiş ve Adana Hâdisâtı'nın dahilen ve haricen husûle getirdiği sû-i te'sirâtı izâle için gerek memurından gerek âhâddan sû-i hâl ve hareketleri tebeyyün edenler haklarında bi'l-muhakeme kanunen terettüb edecek mücâzâtın ifası mertebe-i vücûbda görünmüş olduğundan müşâr ve mûmâileyhimin Adana'da müteşekkil Divan-ı Harb'de serî'an taht-ı muhakemeye alınmaları ve Divan-ı Harb-i mezkûrun vazifesi bu muhakeme hasebiyle bir kat daha tezâyüd etmekle riyâsetine Harbiye Nezâretince intihâb olunacak ferik rütbesinde bir zâtın tayini hususlarının Dahiliye ve Harbiye Nezâretlerine havalesi tezekkür olunduğu muhât-ı ilm-i âlî buyuruldukda kâtibe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî 23 Cumâdelâhire sene [1]327 ve fî 28 Haziran sene [1]325

Tezkire-i ma'rûza suretidir.

Adana Hâdis-e-i müessifesi sırasında vazife-i memuriyetlerini layıkıyla ifa etmedikleri tahkikât-ı vâkı'a neticesinde anlaşılan Adana Vali-i sâbıkı Cevad ve Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'ndan ma'zûl Âsaf Beylerle Adana Kumandanı Ferik Mustafa Remzi Paşa'nın ve oraca tahrikât ve neşriyât-ı asayiş-şikenânede bulundukları tebeyyün eden Bağdadî Abdülkadir ve Boşnak Salih ve İsmail Safa ve İhsan Fikri Efendilerin Adana Divan-ı Harbinde taht-ı muhakemeye alınmaları ve Divan-ı Harb-i mezkûr Riyâseti'ne ferik rütbesinde bir zâtın tayini hakkında Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'dan kaleme alınan mazbata leffen arz u takdim olunmakla irâde-i seniyye-i hazret-i Padişahî ne vechile şeref-sünûh ve sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infaz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 23 Cumâdelâhire sene [1]327 ve 28 Haziran sene [1]325

Sadırazam

Hüseyin Hilmi

*Şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i
cenâb-ı Padişahî'yi mübelliğ hâmiş suretidir.*

Resîde-i dest-i ta'zîm olup melfûflarıyla beraber manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mûcebince irâde-i

seniyye-i cenâb-ı Padişahî şeref-müte'allik buyurulmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 24 Cumâdelâhire sene [1]327 ve fî 29 Haziran sene [1]325

Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî

Halid Ziya

Aslına mutâbıktır.

(İmza ve Mühür)

(Mühür)

Mektubî-i Sadâret

Veziriazam

Hüseyin Hilmi

Suretleri bâlâda muharrer Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ mazbatası ve tezkire-i ma'rûza ve şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî'yi mübelliğ hâmiş Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne de tebliğ edilmiş olmakla Dahiliye Nezâret-i Celîlesi cânib-i âlîsinden dahi icra-yı icabına himmet buyurulmak buyuruldu.

Fî 24 Cumâdelâhire sene [1]327 – Fî 29 Haziran sene [1]325

**

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Telgraf Kısmı

Tarih: Fî 1 Temmuz sene [1]325

Adana Vilâyeti'ne

Adana Hâdisesi'nde vazife-i memuriyetlerini lâıykıyla ifa etmedikleri anlaşılan Adana Vali-i sâbıkı Cevad ve Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'ndan ma'zûl Âsaf Beylerle Adana Kumandanı Ferik Mustafa Remzi Paşa'nın ve oraca tahrikât ve neşriyât-ı asayiş-şikenânede bulundukları tebeyyün eden Bağdadî Abdülkadir ve Boşnak Salih ve İsmail Safa ve İhsan Fikri Efendilerin Adana Divan-ı Harbince taht-ı muhakemeye alınmaları ve Divan-ı Harbi mezkûr Riyâseti'ne ferik rütbesinde bir zâtın tayini hususuna Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ kararıyla bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî

şeref-sudûr buyurularak Harbiye Nezâreti'ne tebliğ edildiği, keyfiyet buyuruldu-i sâmi üzerine beyân olunur.

[14 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2875/81

29

**BAĞDADÎZÂDE ABDÜLKADİR'İN, BİR DİVAN-I HARB
KARARI HAKKINDA TASVİR-I EFKÂR GAZETESİNDE
KENDİSİ ALEYHİNDE YAYINLANAN HABERİN İSPAT
YA DA TEKZİP EDİLMESİNİ İSTEDİĞİ**

Bağdadîzâde Abdülkadir imzasıyla gönderilen bir telgrafta, Keşişyan Kiragos'un Adana Divan-ı Harbince katle iştirak suçundan idama mahkum edilmesinde Sisliyan ve Bağdadîzâde gibilerin maksatlı ifadelerine dayanıldığı şeklinde Mebus Babikyan Efendi'ye atfen Tasvir-i Efkâr gazetesinde kendisi aleyhinde yayınlanan gerçek dışı iddianın Babikyan tarafından ya ispat ya da tekzip edilmesi talep edildiğinden, Adana Valiliği'nden konunun incelenmek üzere Divan-ı Harb'e tevdi edilmesinin istendiği

Telgrafnâme

An-Adana

Mahalli Numarası: 4706

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Tasvir-i Efkâr'da Babikyan Efendi'nin muhâveresi miyânında "Divan-ı Harb Sisliyan ve Bağdadîzâde gibilerin tahkikât ve ifadât-ı garazkârânelerini nazar-ı itibara alarak dört gün bankada kalan Keşişyan Kiragos'u kâtile iştirak töhmetiyle itham ve idama mahkum eylemiştir." fıkrası hayretimi mûcib oldu. Eğer nâm-ı ma'rûfuyla bu Bağdadîzâde ben isem Divan-ı Harb buna dair hiçbir şey söyleyemediğinden sırf iftiradır. Hak ve adlden ayrılmaması lâzım gelen bir mebûsun bu garazkârâne sözlerine teessüf eder, ifadesinin tekzip yahud isbat eylemesini talep eylerim.

Bağdadîzâde Abdülkadir

**

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Tarih: Fî 2 Receb sene [1]327
Fî 7 Temmuz sene [1]325

Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne

Mebûs Babikyan Efendi'nin *Tasvir-i Efkar* gazetesinde münderic muhâveresinde Adana Divan-ı Harbi'nin Sisliyan ve Bağdadîzâde gibilerin tahkikât ve ifadât-ı garazkârânelerini nazar-ı itibara alarak dört gün bankada kalan Keşişyan Kiragos'u kâtile iştirak töhmetiyle itham ve idama mahkum eylediğine dair bir fıkra görülüp Bağdadîzâde'den kendisi maksûd ise Divan-ı Harb'e o yolda müracaat ve ifadâtı mesbûk olmadığı için mebûs-ı mûmâileyhin fıkra-i mezkûreyi tekzib veya isbat etmesi lâzım geleceği Bağdadîzâde Abdülkadir imzasıyla oradan keşide olunan telgrafnâmede beyân olunduğundan karar-ı vâkı'a tevfiikan keyfiyetin li-eclit-tedkik Divan-ı Harb'e tevdi'i hususuna himmet buyurulması bâbında.

[20 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2881/51

30

**İSTİFA EDEN ADANA DİVAN-I HARB HEYETİNCE
VERİLEN MÜZEKKİRE SURETİNİN GÖNDERİLDİĞİ**

Mebus Babikyan Efendi'nin gazetelerde yayınlanan açıklamalarından dolayı istifa etmiş olan Adana Divan-ı Harb Heyeti tarafından Adana Valiliği'ne verilen müzekkire suretinin Sadaret ve Meclis-i Mebusan'a gönderildiği

Dahiliye
Mektubî Kalemî
Tarih: 4 Receb sene [1]327
9 Temmuz sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye,
Meclis-i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi'ne

6 Temmuz sene [1]325 tarihli tezkire-i acizîye zeyldir. Mebûs Babikyan Efendi'nin gazetelerdeki neşriyatından müteessiren istifa etdikleri evvel-

ce bildirilen Adana Divan-ı Harb-i Örfisi Riyâseti'nden verilen müzekkire suretinin nakliyle icra-yı icabına dair bu kere de Adana Vilâyeti'nden alınan telgrafnâme* leffen takdim kılınmış ve keyfiyet Meclis-i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi'ne de iş'âr edilmiş olmakla ol bâbda.

[22 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2882/75

31

**BAHÇE ESKİ MÜFTÜSÜ İSMAİL EFENDİ İLE
KARDEŞİ YUSUF EFENDİ, OSMANİYE MEVKİ
KUMANDANI YÜZBAŞI MUSTAFA EFENDİ VE SAĞGEÇİT
NAHİYESİ MÜDÜRÜ HAKLARINDA YAPILAN İŞLEMLER**

Hakkındaki müracaatlardan dolayı Sağgeçit nahiyesi müdürünün görevden alınmasının istendiği; Bahçe eski Müftüsü İsmail Efendi ve biraderi Yusuf Efendi'nin tutuklanıp Divan-ı Harb'e teslim edildikleri; Osmaniye Mevki kumandanının, Alâiye Taburu'nun Müfreze Bölük Yüzbaşısı Mustafa Efendi olduğu ve hakkındaki şikayetin mahiyeti tam olarak anlaşılamadığından herhangi bir tahkikat yapılamadığı, ancak kendisinin çalışkan biri olduğu ve şimdiye kadar şikayete konu bir işine rastlanmadığının bildirildiği

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Telgraf Kısmı

Evrak Numarası: 521, 522, 523

Tarih: 25 Haziran sene [1]325

Şifre

Adana Vilâyeti'ne

Bahçe Müftüsü Yusuf Efendi hakkındaki isnâdât-ı vâkı'aya nazaran ne yapıldığının serî'an iş'ârı.

Vilâyet-i Müşârunileyhâya

Sağgeçid Nahiyesi müdürünün hakkındaki müracaâta binâen azli ve neticenin inbâsı.

* [Sadâret'e:] " ... sureti leffen savb-ı sâmilere tisyâr kılınmış olmakla ol bâbda."

Vilâyet-i Müşârunileyhâya

Osmaniye'deki Kuvve-i Askeriye kumandanının mûcib-i şikâyet ahvâlde bulunduğ u ifade olunduğ undan orada kumandan kimdir; hakkındaki esbâb-ı şikâyet ne gibi şeylerdir; Vilâyetçe olan malumât ve istidlâ'ât ne merkezdedir; serî'an inbâsı.

**

Telgrafnâme
Mahrec Merkezi: Adana
Aded: 349

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 25 Haziran sene [1]325. Bahçe Müftü-i sâbık ı İsmail Efendi ve biraderi Yusuf Efendi birçok muhaberât ve muamelât dan sonra tevkif etdirilmişler ve Divan-ı Harb'e tevdi' edilmişlerdir. Fermân.

Fî 27 Haziran sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

**

Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 144

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

Osmaniye Kuvve-i Askeriye Mevki Kumandanlığı'nın mûcib-i şikâyet ahvâlde bulunduğ undan bahisle kumandan-ı mûmâileyhin kim olduğ u ve esbâb-ı şikâyet neden ibaret idüğ ü bilinmek üzere keyfiyetin bi't-tahkik arz u iş'âr ı hakkındaki 25 Haziran sene [1]325 tarihli ve şifreli telgrafnâme-i nezâret-penâhîleri üzerine lede'l-iş'âr cevaben Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'ndan gelen tahrirât ın bir sureti leffen irsâl kılınmış olmakla ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 8 Receb sene 1327 ve fî 12 Temmuz sene [1]325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

**

Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 204

Osmaniye'deki Mevki kumandanı hakkında Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden şifreli telgrafla vuku bulan isti'lâma cevaben mütekaddim 27 Haziran sene [1]325 tarihli telgraf arızasına lâhikadır. Osmaniye Kaymakamlığı'ndan bu kere alınan ve leffen takdim-i pîşgâh-ı sâmilîleri kılınan 25 Haziran sene [1]325 tarihli ve altmış dört numaralı tahrirât-ı cevabiyede Osmaniye'de Mevki kumandanı nâmıyla bulunan Alâiye Taburu'nun Müfreze Bölük Yüzbaşısı, Mustafa Efendi nâmında bir zât olup şimdiye kadar mûcib-i şikâyet bir muamelesi vuku'a gelmediği ve müştekî ile madde-i müştekâ anı anlaşılacağından tahkikine imkân bulunamadığı bildirilmektedir. Devâir-i Osmaniye'de bulunduğum sırada bu kumandanın gayreti meşhûdum olup hakkında bir gûnâ şikâyet işidilmemiş ve maamâfih hakkında şikâyet var ise icab-ı kanunîsine bakılmak üzere maddeten tayin ve izahı lâzım geleceği be-dîhî bulunmuş olmakla ol bâbda.

Fi 2 Receb sene [1]327 ve fi 7 Temmuz sene [1]325

[25 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2885/15

32

ADANA HADİSESİ'NDE
MAĞDUR OLANLARA YARDIM İÇİN
PATRİKHANECE GÖREVLENDİRİLMİŞ OLAN
ŞAHISLARA GEREKLİ KOLAYLIĞIN SAĞLANMASI

Adana ve civarında başlayıp Haleb'e kadar yayılan olaylar esnasında mağdur olanlar ile yetimlere yardımda bulunmak üzere Patrikhanece görevlendirilmiş olan Aşod Agob Episkopos Papasyan, Serrahib Kalemkâryan Kaniyel ile Dersâadet Dava vekillerinden Hintir Simon, Ay-ciyan Karabet ve Çayyan Ohannes'e gerekli kolaylığın sağlanması hususunda Haleb Valiliği'ne emir verildiği

Patrikhâne-i Millet-i Ermeniyan
İstanbul
Aded: 40

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki

Adana ve havalisinde îkâ' edilen iğtişâşât ve tahribâtıdan azîm telefât ve hasarâta dâ'î olan musâbîn ve muhtacîn için Patrikhânece tedarik olunacak îânât-ı nakdiye tevzî' etmek ve hukuk-ı meşrû'alarının vikâyesi için turruk-ı kanuniyeye müracaatla tedâbîr-i lâzıme-i ittihâz ve irâe-i teshîlât ve musâbînin irâha ve iskânları zımnında mahalleri hükûmetleriyle bi'l-muhabere icabını icra eylemek üzere Aşod Agob Episkopos Papasyan ve Serrahib Kalemkâryan Kaniyel Efendiler ile Dersâdet Dava vekillerinden Hıntır Simon ve Ayciyan Karabet ve Çayyan Ohannes Efendiler Patrikhâne tarafından memur tayin kılınmış oldukları huzur-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîlerine takdim kılınan 3 Cumâdelâhire sene [1]327 ve 9 Haziran sene [1]325 tarih ve 1 numaralı takrîr-i dâ'iyânemle arz u beyân olunarak mûmâileyhimin umûr-ı mevkûlelerinde mazhar-ı muâvenet ve teshîlât edilmeleri hususunun vilâyet-i müşârunileyhâya iş'âr buyurulması istid'â olunmuş ve Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nin 3 Cumâdelâhire sene [1]327 ve 9 Haziran sene [1]325 tarih ve 454 rakamlı tahrîrât-ı aliyyesiyle Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne tavsiye buyurulmuş idi. Haleb Vilâyeti'nin mahâll-i muhtelifesinde dahi ayn-ı fecî'ât îkâ' edilmiş ve oralarca da dahi musâbîn ve muhtacîn ve bî-kes eytâm bulunmuş olmakla memurîn-i mûmâileyhim oralara dahi gidip Patrikhâne'den almış oldukları talimât vechile ifa-yı vazife-i insaniyet-perverî edecekleri cihetle Haleb Vilâyet-i Aliyyesince dahi bunların memuriyet ve vazifeleri malum olarak teshîlât ve muâvenetde bulunulması vilâyet-i müşârunileyhâya tavsiye ve iş'âr buyurulmak istid'âsı bâbında her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 4 Receb sene [1]327 ve fî 8 Temmuz sene [1]325

Ed-Dâ'î

İstanbul ve Tevâbi'i Ermeni Patriği

Toryan Egışe

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: Fî 10 Receb sene [1]327
Fî 15 Temmuz sene [1]325

Haleb Vilâyet-i Aliyyesi'ne

Vilâyetin mahâll-i muhtelifesinde vuku bulan iğtişâsât esnasında dû-çâr-ı hasar olan musâbîn ve muhtacîn ile eytâma muâvenât-ı lâzımede bulunmak üzere Patrikhânece o tarafa i'zâm edilmiş olan Aşod Agob Episkopos Papasyan, Serrahib Kalemkâryan Kaniyel Efendiler ile Dersaâdet Dava ve-killerinden Hintir Simon ve Ayciyan Karabet ve Çayyan Ohannes Efendilere vürûdlarında teshîlât ve muâvenât-ı lâzımenin ifası Ermeni Patrikhânesi'nin müracaat-ı vâkı'ası üzerine tavsiye olunur. Ol bâbda.

[28 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2886/85

33

ADANA OLAYLARI İLE İLGİLİ BİR RAPORDA YER ALAN İDDİALARIN CEVAPLANDIRILMASI

Tanin gazetesinde Ermeni Patrikhânesince görevlendirilen bir komisyon tarafından hazırlandığı belirtilerek yayınlanan bir raporda; Adana olaylarına karışan Türklerin serbestçe dolaştığı, örfî idarenin yalnızca Ermenilere uygulandığı, *İtidal* gazetesinin Ermeniler aleyhine yayınlar yaptığı, muhtaç ahaliye hükûmetin yardım etmediği gibi bazı iddialar ileri sürülmesi üzerine Adana Valiliği'nden bilgi istendiği, gelen cevap yazısında iddialar tek tek ele alınıp asılsız oldukları izah edildikten sonra, bu konuda bilgisine başvurulmuş Patrikhâne'nin Adana'daki memuru Serkiz Suin Efendi'nin verdiği yazılı belgeye atfen; raporun komisyonun Adana'ya ilk geldiği sırada yazıldığı, ancak daha sonra Valiliğin komisyonun isteklerini karşılayıp gerekli kolaylıkları göstermesi üzerine duyulan memnuniyet komisyonca Patrikhâne'ye iletilmesine rağmen bunun basında yer almadığı, aksine söz konusu raporun 2 ay sonra yeni imiş gibi yayınlandığının bildirildiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi

Hareket Ordusu Kumandanlığı Cânib-i Vâlâsı'na

Atûfetli efendim hazretleri

Le Liberal gazetesinden naklen *Tanin* gazetesinin 26 Mayıs sene [1]325 tarihli nüshasında Ermeni Patrikhânesince Adana'ya i'zâm edilen Komisyon tarafından gönderilen raporda Türklerden hâdisât-ı müessife mürettib ve muharriklerinin kemâl-i serbestî ile dolaşmakda olmalarına nazaran idare-i örfiyenin yalnız Ermeniler için ilân edilmiş denilebileceği ve *İtidal* gazetesinin el-ân Türkleri Ermeniler aleyhine teşvik yollu makalât neşrinde devam eylediği ve ahîren Komisyon azâlığına tayin edilen Kigork Kuyumcuyan Efendi'nin hükûmetçe tevkif olunduğu ve aç kalan ahaliye beledîce muâvenetde bulunulmadığı ve asâkir ve memurînin kıtâle iştirakleri sureti kat'iyede tahakkuk ettiği ve Ermeniler katlolunarak kızlarının kaçırıldığı gösterilmiş olduğundan bahs ile hükûmetin beyânât-ı resmiyesiyle mütebâyin olan işbu rapor mündericâtının sıhhati hâlinde mütecâsirlerinin ve müftereyâtıdan ibaret olduğu anlaşıldığı takdirde de müfterîlerin şedîden dûcâr-ı mucâzât edilmeleri lüzumuna dair bir makâle görülmesi üzerine sebk eden isti'lâma cevaben Adana Vilâyeti'nden vârid olan tahrirât melfûfâtıyla beraber savb-ı âlî-i atûfilerine tisyâr kılındı. Ol bâbda irâde hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 13 Receb sene [1]327 ve fî 18 Temmuz sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

**

Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 110

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

Tezkire-i sâmiye-i cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye atfen şeref-vârid olan 31 Mayıs sene [1]325 tarihli ve dört yüz yirmi iki numaralı emirnâme-i âlî-i ne-

zâret-penâhîlerinde hâdisât-ı ahîre sebebiyle dûçâr-ı fakr u sefalet olan muhtacîn-i ahaliye muâvenet etmek üzere Patrikhânece Adana'ya gönderilen Komisyon tarafından Patrikhâne'ye irsâl olunan raporun *Le Liberal* gazetesinden naklen *Tanin* gazetesinin 26 Mayıs sene [1]325 tarihli nüshasında münderic bazı fıkârâtı için tahkikât-ı serî'a icrasıyla memurîn-i hükûmet hakkındaki isnâdâtın sıhhati tebeyyün ettiği takdirde haklarında muamele-i lâzıme ifası ve isnâdât-ı mezkûrenin hilâf-ı vâki olduğu anlaşılır ve mezkûr Komisyon tarafından hakikati tağyîr ve tahrif ve efkâr-ı umumiyeği tağlît ve ifsâd edecek yolda böyle bir rapor gönderildiği sâbit olursa hey'et-i mezkûre ile onu neşre tavassut eden gazete hakkında takibât-ı kanuniye icra edilmek üzere nüsha-i mezbûrenin fıkârât-ı mebhûseyi muhtevî kısm-ı maktû'u irsâl kılındığından tahkikât-ı mükemmele icrasıyla hakikat-i hâlin muvazzahan ve müdellelen arz u inbâsı emr u iş'âr buyurulmuştur. İcra edilen tahkikâta mebnî mezkûr gazetenin fıkârâtı ve cevapları ber-vech-i zîr arz ve tezbîr olunur.

Gazeteden: "Denebilir ki idare-i örfiye sade Ermeniler için ilân edilmiştir".

Bu ifade şübhesiz hilâf-ı hakikatdir. İdare-i örfiye Ermeniler hakkında istisnâ suretiyle hiçbir muamele yapmamıştır. Zaten bunu Patrikhâne Komisyonu bir madde-i mahsusa beyânıyla tasrîh etmiyor. İdare-i örfiyenin memleketde hükmü cârîdir. O hüküm Müslüman'a da Ermeni'ye de memurîne de ahaliye de mütesâviyen şâmildir. Mesela akşamdan sonra kimse evinden çıkamaz. Bundan hiçbir ferd istisnâ edilmiyor. Kimse silah taşıyamaz ve bâ-husus geceli gündüzlü evlerde, bahçelerde şurada burada kimse silah atamaz. Ateş talimi edemez. Bu hüküm, bu memnû'iyet bilâ-tefrîk-i cins ü mezheb umuma şâmildir. Hiçbir istisnâ yoktur. Kibâr ve sığâr Müslim ve gayr-ı müslim memurîn-i devlet ve âhâd-ı memleket idare-i örfiye ahkâm-ı örfiyesine siyyân bir surette münkâddır. Bir istisnâ var ise gösterilsin.

Gazeteden: "Türklerden bilhassa hâdisât-ı müessife mürettib ve muharrikleri kemâl-i serbestî ile dolaşmaktadır".

Gerek hükûmet ve gerek Divan-ı Harb-i Örfî Müslim ve gayr-ı müslimi kat'â nazar-ı dikkate almayarak vak'ada medhaldâr olanları taharrî ve

takib etmektedir. Şimdiye kadar tevkif edilen mücrimîn altı-yedi yüzü mütecâvizdir. Her gün vilâyetden Bâbîâlî'ye mevkûfinin mikdarına dair telgraf-la liste verilmektedir. Bütün âlemin nazar-ı ıttılâ'ına vaz' olunmakda bulunan bu listelerden müstebân olduğu vechile Müslümanlardan mevkûf olanlar daima Ermenilerin iki-üç misli olduğuna ve şimdiye kadar mahkum olanlar ve ceza görenler de bu nisbet dairesinde olmakla beraber cezaya çarpılanlar içinde zabtiye silkinde bulunanlar dahi mevcut bulunduğuna ve şimdiye kadar edilen tahkikât ve tedkikâtta medhaldâr olan polis ve bazı ketebe de mevkûf idüğüne nazaran hükûmetin bî-araflığı fi'len ve maddeten âlem nazarında sâbit olmuştur. Muharrik ve mürettib ne vakit anlaşılır ve tahakkuk ederse kim olursa olsun adalet-i Osmaniye'yi göreceğinde şübhe yoktur.

Gazeteden: "İtidal gazetesi maa't-teessüf hâlâ Türkleri Ermeniler aleyhine teşvik eden bir takım makalât neşrinde devam ediyor. Bu gazetenin hatar-nâk hücumuna nihayet verilmesi için merci'-i aidi nezdinde icra eylediğimiz teşebbüsât beyhûde oldu".

Adana'da çıkan *İtidal* gazetesi evvelleri Ermenilere pek muvâfık bendler neşreden ve hâdiseden sonra Ermenilere sebebiyet isnâd eden bir gazetedir. Vâkı'â birkaç nüshasında Ermenilerin tecavüzâtını, haksızlığını yazmış ise de idare-i örfiye te'sisinden ve bâ-husus Divan-ı Harb-i Örfî'nin teşkilinden sonra hükûmetin vesâyâsına tebaan ne hatar-nâk ve ne de hatarsız muhâcemâtı yoktur. *İtidal* şimdilik itidâl dairesinde hareket ediyor. Bu gazetenin sahibi İhsan Fikri Bey'i şu makâle üzerine celb edip ba'demâ heyecan-âmîz söz söylememesi tekrar ekîden tavsiye olundu. Hükûmetçe bu tavsiyenin icra olunduğunu müteâkib çıkan elli iki numaralı ilk nüshasında "Hükûmet'-den Rica" unvanıyla yazdığı fıkra şâyân-ı dikkat olduğundan nüsha-i mebhûse rabten takdim kılınmıştır. Şâyed hilâf-ı tenbih bir hâlde bulunursa hakında daha şedîd bir muamele tatbik olunacağı derkâr bulunmuştur.

Gazeteden: "Komisyonumuza muâvenetde bulunmak için teşkil eylediğimiz ikinci bir Komisyon'a azâ tayin olunan Kigork Kuyumcuyan Efendi hükûmet tarafından tevkif olundu. Aynı zamanda eşrâfdan Dikran Aşıkyan Efendi de tevkif olunmuştur".

Bu fıkranın siyâk ve sibâkı öyle bir mana ihâm veya ifhâm ediyor ki Kuyumcuyan Efendi Patrikhâne tarafından Adana'ya i'zâm olunan Komisyon'a muâvenet için azâ tayin olunduğuna mebnî hükûmetçe tevkif olunuyor. Halbuki bu Kuyumcuyan'ın o Komisyon'a tayininden ve muâvenetinden ve hiçbir hâlinden hükûmetin zerre kadar hiçbir malumâtı olmayıp Divan-ı Harb-i Örfice maznûniyeti anlaşılarak tevkif edilmiş ve inde't-tahkik berâeti tahakkuk ederek tahliye kılınmıştır. Diğer olan Aşıkyan Efendi de aynı muameleye tâbi olmuştur. Hatta husûl-i berâetiyle tahliye olunduktan sonra usulen taraf-ı çâkerîden münhal olan Mahkeme-i İstînâf azâlığına tayin edilmiştir.

Gazeteden: "Mersin ahvâli el-ân mûcib-i endişedir. Belediye tarafından aç kalmış ahaliye icra edilen muâvenet hiç hükmündedir. Eğer ecânib ve Ermeniler tarafından icra edilen muâvenet vaktinde yetişmemiş olsaydı çok kişi açlık ve sefaletten ölmüş olacaktı".

Hükûmetin muhtacîne inâyeti ve sarfiyâtı meydandadır. Şimdiye kadar Komisyon-ı Mahsusları ma'rifetiyle iâşe için sarf olunan mebâliğ on-on iki bin lirayı mütecâvizdir. Maamâfih insaniyet nâmına ecânibin de Ermenilerin de erbâb-ı ihtiyaca vuku bulan iânâtından ve hâdisе sebebiyle izhâr olunan âsâr-ı insaniyetden dolayı cümlesine Vilâyetçe beyân-ı teşekkür olunur. Yalnız Patrikhâne memurlarının iâneceki himmetlerini beyân sırasında hükûmetin iânâtınca böyle bir suret-i beyân ve tezyîfi mutazammın olan şu lisan ile dermiyân etmeleri muvâfık-ı hakk u insaf olmasa gerekir. Şu fıkranın Mersin Sancağı'na ta'alluku hasebiyle Mersin Mutasarrıflığı'ndan alınan telgrafnâme-i cevabîde dahi Mersin'in yalnız Elvanlı Nahiyesi'nde bazı uygunsuzluklar vuku'a gelerek oradan Mersin'e gelen ve muhtacînden oldukları Muhtelit Komisyonca anlaşılan otuz sekiz kişiye hazineden on beş günlük yevmiyeleri muntazaman verilmekte olduğu ve çocuklarının tedavisi için Mersin'de kalan ve altı nüfusdan ibaret olan Adanalı muhtacîn dahi yevmiyelerini almakda bulunduğu ve Tarsus'dan alınan tahrîrâtta dahi Müslim ve gayr-ı müslimin yüz seksen hâneleri yanmış ise de askerin vürûduyla önü alındığı ve çarşı yanmayıp ve malı dahi yağma edilmeyip hanelerinin muhterik olmasından dolayı mutazarrır olanlara belediyeden değil mal sandığının

dan yevmiye verilegelmekde bulunduğu ve bu yoldaki sarfiyât şimdiye kadar yüz dokuz bin kuruşa bâliğ olduğu iş'âr olunuyor.

Gazeteden: "Emvâl-i menhûbe bilâhare memurîn-i mahalliyyeye teslim edilmek üzere Şimendifer İdaresi tarafından tevkif edilmekdedir".

Şu fıkradan maksad ne olduğu anlaşılamıyor. Emvâl-i menhûbe iki aydan beri her tarafda istirdâd olunmaktadır ve her gün hükûmet dairesi meydanında küme küme yığılan emvâl-i menhûbe müracaat eden sahiblerine iade kılınmaktadır. Pek garibdir ki bu husus için Müslim ve Ermeni olmak üzere tayin olunan Komisyon azâsının yalnız Ermeni kısmından Ermeniler ve malı nehb olup iade kılınmakda olan Ermeni kadınları şikâyet etmektedir. Malını istirdâd için Komisyon'a müracaat eden Ermeni'nin o Komisyon'daki vuku bulan bu Ermeni azâsından şikâyetleri de haksız olduğu bi't-tedkik tebeyyün ediyor. Ber-vech-i muharrer Patrikhâne Komisyonu'nun şu fıkradan maksadı tamamıyla anlaşılamadığından bir şey denilemez.

Gazeteden: "Asâkir ve memurîn-i hükûmetin kıtâle iştirak ve teşvikleri suret-i kat'iyede tahakkuk etmiştir. Geşt ü güzâr için ne sühûlet ve ne de emniyet mevcuddur. Kerekhan Ermenileri katl ve kadınlarla genç kızlar kaçırılmışdır".

Şu fıkranın da Mersin'e aid olduğu anlaşılarak bi'l-muhabere Mersin Mutasarrıflığı'ndan alınan cevabda Mersin'in asayışı pek mükemmel olduğu idare-i örfiye ilân edilmiş ise de geceleri bahçeler, gazinolar İslâm, Hıristiyan yerli, yabancı zükûr ve inâs müşterileriyle mâlî bulunduğu ve zikri mesbûk Elvanlı Nahiyesi'nde askerin vak'aya iştirak ve teşvikleri ve Hıristiyan kadınlarıyla kızlarının kaçırılması gibi bir hâl ve iddia kat'iiyen bulunmadığı ve geşt ü güzâr meselesine gelince; İslâm, Hıristiyan haklarında ittihâz olunan takayyüdât-ı inzibâtiye ile beraber mümkün olduğu kadar teshîlât icra kılınmakda olduğu bildirilmiştir.

Gazeteden: "Adana'da bulunan Hey'et-i Tahkikiye Katolik metropolidi ile Rum metropolidine göndermiş olduğu telgraflardan dolayı ihtarâtda bulundu".

Bu bâbda Vilâyetçe hiçbir malumât yoktur.

Gazeteden: "Rum ahalisi arasında heyecan pek ziyadedir".

Mersin Rum ahalisi arasında heyecan tasvîri ise sırf eser-i vehm olduğu Mersin Mutasarrıflığı'nın zikrolunan cevabnâmesinde dermiyân olunmuşdur.

Gazeteden: "Burada bulunan İttihad ve Terakki Cemiyeti Reisi ve Şimendifer Komiseri Osman Efendi pek fena bir vazife ifa etmektedir".

Bu cihet İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne ta'alluk ettiğiinden ve hükûmetçe cemiyetin ne iyi, ne fena bir vazife ifa ettiğine dair malumâtı olmadığından cevabı cemiyet-i mezkûreye aiddir.

Burada bulunduğu tahkik edilen Patrikhâne memurlarından "Serkiz Suin" Efendi nezd-i acizîye celb edilip şu raporun suret-i tahrîri ve esbâb-ı mûcibesi sual olundukda tahrîren verdiği varaka aynen zîre nakl ve arz olunur. Siyâk-ı ifade ve iş'ârına göre hâdisе esnasında Adana'ya memur oldukları zaman henüz Mersin'de iken yazmış oldukları bir rapor olup ondan sonra hükûmetçe icra edilen muamelâtın kendilerince de mûcib-i memnuniyet bir hâlde cereyân etmekde olduğunun iş'âr kılınmış olduğu anlaşılmaqla ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 8 Cumâdelâhire sene 1327 ve fî 13 Haziran sene 1325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

Suret

Patrikhâne'ye yazılıp *Le Liberal* gazetesinde münderic olan fıkranın esbâb-ı mûcibesini sual buyuruyorsunuz. Bunda mühim bir yanlışlık vardır. Gazetedeki fıkra şimdilik tarafımızdan Patrikhâne'ye yazılmış bir rapor gibi neşrolunmakda olması bu sual-i âlînizi davet ediyor. Halbuki bu fıkra Adana Hâdisesi esnasında Dersaâdet'den Mersin'e geldiğimiz ve henüz Adana'ya vâsıl olduğumuz bir zamanda ve hatta zât-ı vilâyet-penâhîleri de Adana'ya vâsıl oldukları günde yazılmış bir takrîrdir. Ondan sonra himem-i aliyye-i vilâyet-penâhîleriyle emn ü asayiş iade ve takrîr olundu. Muhtacîne ianât ve muâvenât-ı mukteziye peyderpey icra edildi. Hamden-lillahi Teâlâ memleketin ahvâl-i umumiyesi her suretle şâyân-ı şükr bir hâle geldi. Adana'ya

muvâsalatımızı müteâkib mesâlih-i vâkı'a için zât-ı devletlerine müracaat etdik. Her türlü teshîlât ve muavenâtı dirîğ etmediniz. Hükûmet-i Osmaniye'nin buraya vusûl-i âlîlerinden sonra ibrâz ettiği eltâf-ı mahsusayı telgrafla Patrikhâne'ye de yazdık. O şükürler gazeteye geçmeyip de iki ay sonra iki ay evvelki şikâyetin şimdilik gazetelere geçmesine ve böyle bir suali mûcib olmasına teessüf ederim. Ol bâbda.

Fî 11 Haziran sene 1325

Serkiz Suin

**

Adana Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 115

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki

Cevaben takdim kılınan 13 Haziran sene [1]325 tarihli ve yüz on numaralı arıza-i acizîye zeyldir. Ermeni Patrikhânesi'nin Adana'ya i'zâm eylediği Komisyon tarafından mezkûr Patrikhâne'ye irsâl olunan raporun *Le Liberal* gazetesinden naklen *Tanin* gazetesinin 26 Mayıs sene [1]325 tarihli nüshasında münderic bazı fıkârâtı için icra olunan tahkikât mezkûr tahrirâtta mufassalan arz olunmuş idi. Fıkârât-ı mebhûse miyânındaki "Emvâl-i menhûbe bilâhare memurîn-i mahalliyeye teslim edilmek üzere Şimendifer İdaresi tarafından tevkif edilmekdedir." fıkrası Mersin Mutasarrıflığınca Şimendifer Direktörlüğü'nden bi'l-istifsâr cevaben alıp gönderdiği tahrirât sureti dahi manzûr-ı âlî-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen arz u takdim kılındı. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 11 Cumâdelâhire sene 1327 ve fî 16 Haziran sene 1325

Adana Valisi
Mustafa Zihni

**

Mersin Sancağı Mutasarrıflığı

*Mersin-Tarsus-Adana Şimendifer Direktörlüğü'nün
5/18 Haziran sene [1]909 tarihli takrîrinin tercümesidir.*

Şimendiferle nakledilen eşyaya nezâret hakkında hükûmetden hiçbir tebligât vuku bulmadığı 2/15 ve 3/16 şehr-i hâl tarih ve 344 ve 337 numaralı emirnâme-i fahîmânelerine cevaben ma'rûzdur. Binâenaleyh zîrdeki vak'ayı arzı vazifeden addederiz.

Geçen Mayıs'ın dördüncü günü seyr-i adi ile "irsâlât 44/336" senede kaydedirilen üç küfeyi Adana'dan aldık. Mezkûr trenin tahrirâtında ise mürsil Hasan, mürselün-ileyh Hamid olarak gösterilmiş idi. Mersin'de berây-ı hıfz muamele icrası hengâmında üzerinde birkaç kapak bulunduğu ve mütebâkîsinin zîrde muharrer eşyadan ibaret bulunduğu gösterilmiştir.

Cins-i Eşya	Aded
Dikiş makinesi	1
Çift terzi mikrâsı	1
Yeni pantolon	1
Çift Şam perdesi	3
Parça beyaz astarlık	1
Parça fes	1

Cins-i Eşya	Aded
Paket örgü yünü	1
Şal	1
Dantela ve kurdela parçası	1
Birkaç kıt'a muhtelif yerli kumaş parçası	
Birkaç parça adi basma parçası	
Birkaç aded mendil	

Bir adam mezkûr küfeleri almak üzere istasyona gelmiş ise de muhteviyâtının yanlış söylendiğinden dolayı bir lira-yı Osmanî ceza-yı nakdî talep edilmiş ve merkûm ise vermekden istinkâf etmiş, binâenaleyh ol vakitten beri kimse müracaat etmediği cihetle ber-mûceb-i talimât talep edilmeyen eşya miyânına konulmuştur. Fermân.

Fî 7 Haziran sene [1]325

[31 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2888/14

Dahiliye Nezareti'ne gönderilen Sadaret tezkiresinde yer alan; Adana Divan-ı Harb heyetinin Mebus Babikyan'ın beyanatı sebebiyle istifa etme kararının yerinde bulunmadığı, Ferik İsmail Fazıl Paşa'nın Adana Divan-ı Harb Riyaseti'ne tayinini gerekli kılan sebeplerin Mirliya Kenan Paşa başkanlığındaki Divan-ı Harb'e kabul ettirilememesi durumunda kendisinin Adana III. Divan-ı Harb Riyaseti'ne getirilmesi ve memurların bu Divan-ı Harb'de yargılanmaları, Hey'et-i Teftişîye'nin tahkikatı sonucunda mahkumları silahlandırmakla suçlanan Cebel-i Bereket eski Mutasarrıfı Âsaf Bey'in Erzin Divan-ı Harbince hakkında delil bulunmadığı gerekçesiyle beraat ettirilmesinin bu Divan-ı Harb hakkındaki şikayetlere haklılık kazandırdığı, Murahhasa Muşeh Efendi hakkında Divan-ı Harb tarafından gıyaben verilen hükmün nasıl uygulanacağı'nın Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da görüşülmekte olduğu hususlarının gereği yapılmak üzere Adana Valiliği'ne bildirildiği

Dahiliye Mektubî Kalemi

Tarih: 14 Receb sene [1]327 ve fî 18 Temmuz sene [1]325

Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne

Mebûs Babikyan Efendi'nin gazetelerde görülen neşriyâtından müteessir olarak istifa eden Adana Divan-ı Harb-i Örfisi Riyâseti'nden verilen müzekkire suretinin nakliyle vârid olan 6 Temmuz sene [1]325 tarihli telgraf-nâme-i saadetleri Sadâret-i Uzmâ'ya lede't-takdim cevaben alınan tezkire-i sâmiyede Adana Hâdisesi'nin haricen tevlîd etdiği te'sirât-ı gayr-ı marziye devletin Girid hakkındaki teşebbüsâtını bile işkâl edecek bir mahiyete münkalib olmuş iken Bâbîâlî'nin ma'rûz bulunduğu müşkilât-ı siyasiye-i hariciye ve dahiliyenin nazar-ı dikkat ve insafa alınmaması ve mebûsândan bir zâtın cerîdelerdeki neşriyâtından izhâr-ı teessür ile Divan-ı Harb Hey'eti'nin istifaya kıyâm etmesi muktezâ-yı hikmet ve maslahata muvâfık görülememekde olduğu ve Ferik İsmail Fazıl Paşa hazretlerinin Divan-ı Harb Riyâseti'ne tayinini istilzâm etdiren esbâb ve mütâlaâtın tafsilâtı malum olduğundan Mirlivâ Kenan Paşa riyâsetindeki Divan-ı Harb'e esbâb-ı zaruriye-i mezkûrenin bi-hakkın ifhâm ve kabul etdirilmesi kat'iiyen mümkün olamayacak

ise müşârunileyhin memuriyetini mutazammın Meclis-i Vükelâ mazbatasıyla irâde-i seniyye ale'l-ıtlâk Adana Divan-ı Harbi Riyâseti'ne icra-yı memuriyeti merkezinde olduğuna ve Adana'da üçüncü bir Divan-ı Harb dahi mevcud bulunduğuna nazaran müşârunileyhin mezkûr üçüncü Divan Harb'e riyâset eylemesi ve memurların o Divan-ı Harb'de muhakeme edilmeleri ve muhakemenin hitâmında müşârunileyhin memuriyet-i asliyesine avdeti zarurî bulunduğu ve Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Âsaf Bey'in hâpishânelerde bulunan binlerce mücrimîni hod be-hod teslîh ve bunlardan adeta taburlar teşkil ile hâdisâtı tevsî' ettiği Hey'et-i Teftişîye'nin muhaberât-ı resmîyeye müstenid olan tahkikâtıyla mevki'-i sübûta vâsıl olduğu hâlde Erzin Divan-ı Harbince mûmâileyh hakkında mûcib-i mes'uliyet delil olmadığından bahs ile berâetine karar i'tâsı Erzin Divan-ı Harbi aleyhine dermiyân olunan şikâ-yâtın sıhhat ve isabetini müeyyid ve murahhasa Muşeh Efendi hakkında gıyâben sudûr eden hükmün suret ve keyfiyet-i icrası muhtac-ı tedkik olup bunun da Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da derdest-i müzâkere bulunduğu ve keyfiyetin Harbiye Nezâret-i Aliyyesi'ne de iş'âr kılındığı izbâr buyurulmuş olmakla mûcebince ifa-yı muktezâsına himmet.

[31 Temmuz 1909]

DH. MKT, 2888/71

35 ADANA'DA ASAYİŞİN SAĞLANDIĞI, İSMAİL FAZIL PAŞA BAŞKANLIĞINDAKİ DİVAN-I HARB'İN SUÇLULARI YARGILAMAYA BAŞLADIĞI, İDAMA MAHKUM OLANLARIN CEZALARININ İNFAZ EDİLDİĞİ VE AYNTAB GANBOTUYLA ŞÜPHELİ KAYIKLARDA YAPILAN ARAMALARDA YASAKLANMIŞ SİLAH BULUNMADIĞI

Adana'nın merkez ve kazalarında asayişin sağlandığı, İsmail Fazıl Paşa başkanlığındaki Divan-ı Harb'in Adana eski Valisi Cevad Bey'i sorgulamaya ve eski Kumandan Mustafa Paşa'yı da yargılamaya başladığı, Divan-ı Harbce idama mahkum olan Mehmed, Süvari Onbaşı Şaban ve Cin Ahmed'in cezalarının infaz edildiği, Adana ile Rodos'tan Midilli'ye kadar sefer yapan Ayntab ganbotunun yolda tesadüf ettiği şüpheli kayıklarla Yunan bandıralı küçük bir vapur aranmışsa da yasaklanmış silahlara rastlanmadığı

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: 18 Receb sene [1]327
22 Temmuz sene [1]325

Huzur-ı Âlî-i Sadâret-penâhî'ye

Adana'nın merkez ve mülhakâtında asayiş ber-kemâl olup Adana'ya vürûd eden Vali-i sâbık Cevad Bey'in İsmail Fazıl Paşa'nın taht-ı riyâsetin-deki Divan-ı Harbce isticvâbına ve Kumandan-ı sâbık Mustafa Paşa'nın da muhakemesine başlandığı ve Divan-ı Harbce idama mahkum olan Mehmed ve Süvari Onbaşı Şaban ile Cin Ahmed'in dün gece idam olundukları Adana Vilâyeti'nden ve Rodos'dan Midilli'ye kadar sefer eden Ayntab ganbotunun yolda tesadüf ettiği şübheli kayıklarla Yunan bandıralı küçük bir vapur taharrî edilmiş ise de esliha-i memnû'aya müte'allik bir şey bulunmadığı Cezayir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti'nden bildirilmiş olduğu berây-ı malumât arz olunur.

[4 Ağustos 1909]

DH. MKT, 2892/12

36
ADANA VALİSİ ZİHNİ PAŞA'NIN DERSAÂDET'E
ÇAĞIRILMASI VE ÜSKÜDAR MUTASARRIFI
KAYMAKAM CEMAL BEY'İN VALİ VEKÂLETİNE TAYİNİ

Adana Valisi Zihni Paşa'nın Adana'daki durum hakkında malumat alınmak üzere Dersaâdet'e çağırıldığı ve yerine de vekaleten Üsküdar Mutasarrıfı Kaymakam Cemal Bey'in tayin edildiği

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Tarih: Fî 22 Temmuz sene [1]325

Telgraf

Adana Valisi Zihni Paşa Hazretlerine

Ahvâl-i mahalliye hakkında izahât alınmak üzere zât-ı vâlâlarının Dersaâdet'e celbleri ve Vali Vekâleti'ne Üsküdar Mutasarrıfı Kaymakam Cemal

Bey'in tayini bi'l-istîzân 20 Temmuz sene [1]325 tarihinde irâde-i seniyye-i Padişahî'ye iktirân etmiştir. Cemal Bey'in vusûlünde Dersââdet'e gelmeleri tavsiye olunur.

Tezkire

Üsküdar Mutasarrıf-ı Sâbıkı İzzetli Cemal Beyefendi'ye

Zât-ı behiyyelerinin hasbe'l-emsal sülûsân maaşla Adana Vali Vekâleti'ne icra-yı memuriyetleri hususuna bi'l-istîzân 20 Temmuz sene [1]325 tarihinde irâde-i seniyye-i hazret-i Padişahî şeref-müte'allik buyurularak vilâyet-te malumât verildiğinden tesrî'-i azîmetleriyle yevm-i hareketlerinin inbâsı siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

[4 Ağustos 1909]

DH. MKT, 2892/34

37

**ADANA OLAYLARINA KARIŞTIĞI BİLDİRİLEN
RUPEN'İN 15 YIL KÜREK CEZASINA MAHKUM OLDUĞU**

Adana'nın Tarsus Kasabası'nda Müslümanlardan elli kişinin katledildiği olayın faillerinden olup Adana'nın Tepebağı mahallesinde oturan Karabet oğlu Haço'nun oğlu Rupen'in 15 yıl kürek cezasına mahkum olduğu

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Tarih: 19 Receb sene [1]327

ve fi 23 Temmuz sene [1]325

Adana Vilâyet-i Behiyyesi'ne

Nisan'ın birinci Çarşamba ve ikinci Perşembe günleri Adana'da Tarsus Kasabası'nda muharrerü'l-esâmî hanlarda ahali-i İslâmiye'den katl ü itlâf edilen elli kişinin keyfiyet-i katlinde medhaldâr olan eşhâs miyânında bulunup firarına binâen hakkında ısdâr olunan ahz u girift ve mehil kararnâmesi ahkâmına mütâbaatla isbat-ı vücud etmeyen Adana'nın Tepebağı Mahallesi'nde mukim Karabet oğlu Haço'nun oğlu Rupen'in cereyân eden muhakeme-i gı-

yâbiye neticesinde cürm-i mezkûrda dahl ü iştiraki anlaşıldığından Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümâyûnu'nun elli yedinci maddesine tevfikân on beş sene müddetle hapsine karar verildiği Adana Divan-ı Harb-i Örfisi'nden tanzim ve irsâl olunan mazbatada beyân edilmiş olup her ne kadar mezkûr mazbatada hapis tabiri muharrer ise de madde-i kanuniye-i mebhûsün anhâ kürek cezasını mutazammın olduğu cihetle ol vechile icra-yı lüzumuna vâki olan arz u iş'âr üzerine bi'l-istîzân 27 Haziran sene [1]325 tarihinde mûcebince irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî şeref-sudûr buyurulduğu bâ-buyuruldu-i sâmi tebliğ ve izbâr buyurulmasıyla ber-mantûk-ı emr u fermân-ı hümâyûn-ı mülûkâne icra-yı icabı Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'na iş'âr olunduğu Harbiye Nezâreti'nden alınan tezkirede izbâr kılınmıştır.

[5 Ağustos 1909]

DH. MKT, 2893/4

38

**ADANA HADİSESİ'NDE HARAP OLAN YAPILARIN
İNŞASI VE MUHTAÇLARA YAPILAN YARDIMIN
DEVAMI HUSUSUNDA RUHÂNÎ REİSLERİN ERMENİ
PATRİKHANESİ'NE TELGRAF GÖNDERDİKLERİ**

Adana'daki Ermeni Katolik murahhasası ile diğer ruhanî reislerin Ermeni Patrikhânesi'ne çektikleri ortak telgrafla olaylarda harap olan kilise, okul, ev ve dükkanların kış başlamadan önce inşa edilmesi ve muhtaçlara yapılan para yardımının bir müddet daha devam etmesini talep etmeleri üzerine, gereğinin yapılması için Adana Valiliği'ne emir verildiği

**Patrikhâne-i Millet-i Ermeniyân
İstanbul**

*Adana'dan Patrikhâne'ye keşide olunan
fi 23 Temmuz sene [1]325 tarihli telgrafın suretidir.*

Adana Vak'a-i faciası münasebetiyle dūçâr olduğumuz azîm zâyîât ve sefalet esnasında Meclis-i Mebûsân'dan gördüğümüz iştirak ve muâvenet mûcib-i şükran ve memnuniyetimiz olmuştur. Binâenaleyh mevsim-i şitânın

takarrübüyle sefalet ve felâketimiz tezâyüd etmezden tahrib edilmiş kilise, mekteb, hâne ve dükkânlarımızın bina ve inşasına müsâra'at olunması temenni ve bu mağduriyet yüzünden aç ve çıplak olan ahalinin iâşe ve infâkı için iki mâhdan beri devam eden iâne-i nakdiyenin bir müddet daha devamı her hâlde zarurî olduğu beyân ve bu olmadıkça birçok kimselerin açlıktan telef olacağını ihbar ile merhamet ve şefkat-i milliyelerine iltica eyleriz. Ol bâbda.

Adana Ermeni Katolik Murahhasası

Bogos

Adana Ermeni Protestan Reis-i

Ruhânîsi

Hamparsum

Adana Süryanî-i Kadîm Patrik

Vekili

Kas Mansur

Adana Ermeni Murahhasa Vekili

Arsen

Adana Rum ve Süryani Katolik

Patrik Vekili

Filibos

Adana Keldanî Patrik Vekili

İstefani

Adana Rum Metropolid Vekili

Papa Apraham

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Tarih: Fî 25 Temmuz sene [1]325

Adana Vilâyeti Vekâleti'ne

Adana Vak'ası'nda harâb olan kilise, mekteb, hâne ve dükkânlarının şitânın hulûlünden evvel tesrî'-i inşası ve muhtacîne verilmekde olan iânenin bir müddet daha i'tâsı lüzumu Adana Ermeni Katolik murahhasası ile rüesâ-yı saire-i ruhânîye taraflarından Ermeni Patrikhânesi'ne çekilen telgrafnâmede beyân olunmakla iktizâsının serî'an ifa ve inbâsı mütemennâdır.

[7 Ağustos 1909]

DH. MKT, 2893/47

39

**ADANA VALİ VEKİLİ CEMAL
BEY'İN DERSAÂDET'DEN HAREKET EDECEĞİ**

Adana Vali Vekili Cemal Bey'in Hidiviye Kumpanyası'nın Minye vapu-
ruyla Dersaâdet'den hareket edeceği

**Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı**

Tarih: Fî 31 Temmuz sene [1]325

Adana Vilâyeti Vekâleti'ne

Vali Vekili Cemal Bey Hidiviye Kumpanyası'nın Minye Vapuru'yla
bugün Dersaâdet'den hareket edecektir.

[13 Ağustos 1909]

DH. MKT, 2899/23

40

**KAMUOYUNDA ASABİYETİ ARTIRACAK
FOTOĞRAFLARIN ÇEKİMİNİN YASAKLANDIĞI**

Osmaniye ve Bahçe'de Ermeni bir rahibin yanına aldığı fotoğrafçıya
çaresiz durumda olan ahalinin harabelerde, yangın yerlerinde ve kilise
kapılarında fotoğraflarını çektiği haberi üzerine kamuoyunda asabi-
yeti artıracak bu gibi fotoğrafların çekiminin yasaklandığı

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi

Merkez Şubesi

1816

*Hulâsa: Osmaniye ve Bahçe'deki bir rahib tarafından
biçaregânın evzâ'-ı muhtelifede fotoğrafları
çıkarıldığından men' olunduğuna dair*

Dahiliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Saadetli efendim hazretleri

Osmaniye ve Bahçe'de bir Ermeni rahib nezdinde bir fotoğrafçı oldu-
ğu hâlde bir takım biçaregânı toplayıp ve kadınların kucağına çocuk vererek

harâbelerde, yangın yerlerinde ve kilise kapılarında bir takım evzâ'-ı müsterhimâne ve me'yûsâne aldırıldıktan sonra bunların fotoğraflarını aldırılmakda olduğu ve maksadı malum olduğu cihetle bu hususun men'i cihetine gidilmesi hakkında icab edenlere evâmîr-i mukteziye verildiği Adana'da Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'ndan bâ-telgraf bildirilmiş olmakla ol bâbda emr u irâde efendim hazretlerindir.

Fî 25 Receb sene 1327 ve fî 29 Temmuz sene 1325

Harbiye Nâzırı

Salih Hulûsi

**

Dahiliye

Mektubî Kalemi

Telgraf Kısmı

Tarih: Fî 31 Temmuz sene [1]325

Adana Vilâyeti Vekâleti'ne

Osmaniye ve Bahçe'de bir Ermeni rahibin bir takım biçaregânı toplayarak ve kadınların kucaklarına çocuk vererek harâbelerle yangın yerlerinde ve kilise kapılarında bir takım evzâ'-ı müsterhimâne ve me'yûsâne aldırıldıktan sonra nezdindeki fotoğrafçıya fotoğraflarını çekdirmekte olduğu cihetle men'i hakkında icab edenlere tebligât icra edildiği Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen Harbiye Nezâreti'nden bildirilmekle Vilâyetçe de teşebbüsât-ı mukteziyede bulunularak tehyîc-i asabiyete vesile ittihâz olunabilecek o gibi fotoğrafların ahzına meydan verilmemesi ehemmiyetle tavsiye olunur.

**

Telgrafnâme

Mahrec Merkezi: Adana

Sevk Numarası: 325

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 31 Temmuz sene [1]325. Tehy[î]c-i asabiyete vesile olacak fotoğraflar ahzına meydan verilmemesi hakkında Osmaniye ve Bahçe kaymakam-

larıyla Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı'na tebligât-ı ekîde ifa olunduğu ma'rûz-
dur.

Fî 1 Ağustos sene [1]325

Adana Valisi

Mustafa Zihni

[14 Ağustos 1909]

DH. MKT, 2899/25

41

**ADANA HADİSESİNİN ÇIKIŞ SEBEPLERİNE VE OSMAN-
LI HÜKÜMETİ'NİN MEMLEKETİN HUZUR VE GÜVENLİ-
ĞİNİ KORUMAK İÇİN ALMASI GEREKEN TEDBİRLERE
İLİŞKİN BAZI VİLÂyetLERE GÖNDERİLEN TAHRİRAT**

Adana hadisesinin çıkışının birtakım dedikodulara sebep olduğu, bun-
ların ortadan kalkması için olayların gerçek yüzünün bilinmesi gerekti-
ği belirtilerek yapılan açıklamada Meşrutiyet'in Ermeni cemaati nez-
dinde yarattığı sevinç ve heyecanın yanlış algılanması, Taşnaksütyun
ve Hınçakyan gibi fırkaların ortaya çıkacağına ilişkin birtakım asılsız
endişeler ve bunlardan kaynaklanan dedikoduların her iki unsur ara-
sında karşılıklı yanlış anlama ve güvensizlik doğurması, bölge yöneti-
minin bu konudaki zayıflığı ve olayın başlangıcında uyguladığı yol gibi
sebeplerin, halkın yanlış hareketlere yönelmesine yol açtığı bildirilerek
bundan sonra Osmanlı milletini oluşturan tüm unsurların birlik ve be-
raberlik içinde yaşaması için gerekli gayretin gösterilmesi, ülke güven-
liğini ihlal edecek her türlü harekete cüret edenler hakkında verilecek
ağır kanunî cezaların yerine getirilmesine karar verildiğinin vilayetler-
de tekrar tekrar ilan edilmesi

Dahiliye

Mektubî Kalemî

Tarih: 29 Receb sene [1]327

2 Ağustos sene [1]325

Muharrerât

Hicaz, Trablusgarb, Yemen Vilâyetleri ile

Bingazi'den Mâadâ İcab Eden Vilâyât ve Elviye-i Gayr-ı Mülhakaya

Adana Hâdise-i müessifesinin suret-i vuku ve zuhuru bazı mertebe
kıl ü kâl tekevvününe bâ'is olmakda bulunduğu mahsûs olup bu ise anâsır-ı

Osmaniyye'nin safvet ve muhâlesat dairesinde hüsn-i muâşeretine sû-i te'sir-
den hâli kalamayacağı melhûz ve bir vatan evlâdı olan iki unsur arasında
uhuvvet-i sahîha-i Osmaniyye'nin te'sisi her türlü evhâm ve zunûnun ref'ine
ve bu da hakâik-i vekâyî'in bilinmesine mütevakkıf bulunmuş olmakla beyâ-
nât-ı âtiyeye lüzum görülmüşdür. Şöyle ki:

İdare-i sâbıkanın seyyi'ât ve istibdâdı cârf olduğu zamanlarda Ermeni
cemaatine mensub bazı fırkalar cânibinden makâsıd-ı siyasiyeye delâlet eder
mesâî sarf edildiği malum olmakla beraber bu mesâî her ne şekil ve suretde
tezâhür etmiş olursa olsun bir idare-i müstebiddenin nâ-kâbil-i tahammül
cevr u zulmünden münba'is olduğu gibi son zamanlarda milletin istihsâl-i
Meşrutiyet emrindeki mesâîsine müzâheret ve muâvenetleri görülmekle va-
tan-ı Osmanî'ye râbıta-i sahîhaları da bilfi'l sübût bulmuş ve hele İdare-i
Meşrûta'nın teessüsünden sonra saadet ve selâmet-i kavmiyelerinin Hükû-
met-i Meşrûta-i Osmaniyye'ye sadâkat ve merbûtiyetde bulunduğu teslim
olunmak suretiyle saadet-i umumiye-i müşterekenin istihsâline hasr-ı emel
edilmiş olduğundan cemaat-i mezkûrenin el-yevm bir fikr-i muzmer-i siyasî
perverde ve takib etmekde olduğuna dair hakikat-i hâle habîr u âgâh olma-
yanlar indinde husûlû mülâhaza edilen sû-i zannın bi'l-külliyeye esasdan ârf
olduğu şübhesizdir. Adana Vak'a-i fecî'asının suret-i zuhuruna gelince; o
bâbda hey'et-i mahsusa ma'rifetiyle icra etdirilen tahkikât mecmû'unun ne-
tâyicinden ve hâdisenin cereyân-ı tabîisinden istidlâl olunan ahvâle göre
uhuvvet-i vataniye-i hissinin imha edilmek istenildiği devr-i sâbık-ı istibdâ-
dın âsâr-ı bâkiye-i meş'ûmesinden olarak hürriyet ve Meşrutiyet'in Ermeni
cemaati nezdinde tevlîd ettiği şetâret ve hissiyâtın bazı sade-dilânca sû-i
tefsîre uğraması ve avâm-ı ahalinin nâm ve unvân ve hatt-ı hareketinden ha-
berdâr olmadığı Taşnaksütyun ve Hınçakyan gibi fırkalar efrâdının alâniyete
çıkmalarından bazı esassız tevehhümler hâsıl olması beyne'l-ahali güft [ü]
gûyu mûcib olarak ve bunun aksi te'siri ise aynı suretle Ermeni cemaati nez-
dinde havf ve şübhe tevlîd ederek oraca iki taraf beyninde sû-i tefehhüm ile
yekdiğere karşı adem-i emniyet hâsıl olmasından ve bu sû-i tefehhümlerin
derhal menâbi'ini keşf ve tahkik ve cemaât-i muhtelifeyi yekdiğerine takrîb
ile adem-i emniyet-i mütekâbileyi izâle ve Kanun-ı Esasî'nin saadet-i umu-

miyeyi kâfil olan ahkâmına ve Meşrutiyet-i idarenin icabına tevfikân hüsn-i muâşeret-i akvâmı ve uhuvvet-i vataniyeyi te'sis ve te'min eylemek hükûmet-i mahalliyenin vezâif-i esasiyesi icabâtından iken vilâyetin en büyük memurlarınca bilakis şâyân-ı esef bir acz ve za'f ile ihtiyar olunan suret-i idare ve sükût ve mübhemiyet-i vazife-nâ-şinâsâne, bir taraftan bu sû-i tefekkür ile adem-i emniyetin teşeddüdüne ve diğer taraftan halkın kudret-i hükûmete karşı pervasızca hareketlere cür'etlerinin tezâyüdüne meydan vermiş ve daha hâdisenin mebdâfisinde zimmet-i hamiyet ve memuriyete terettüb eden vazifenin bi-hakkın ve fedakârâne ifa edilememiş olmasından neş'et eyleyip yoksa cemaat-i mezkûrenin Hükûmet-i Muazzama-i Osmaniyye'ye kadîmen derkâr olan sadakatleri muhtel olmasından inbi'âs etmemiş olduğu âşikârdır. Şu hâle nazaran hâdise-i müellime-i mezkûrenin müsebbib-i hakikîleriyle ifa-yı vazifede tekâsül ve rehavet gösterenlerin mucâzât-ı kanuniyeye dâcâr olacakları bî-iştibâh ise de bazı taraflarda husûlî kemâl-i teessüfle mahsûs olan zunûn-ı bâtilanın devamı âmâl ve menafi'-i müttehîde ile yekdiğerine tabiaten merbût anâsır-ı muhtelif beyinde cây-gîr-i istikrar olması lâzımeden bulunan hissiyât-ı hâlisâ-i uhuvvetkârîye münâffî olacağından rivâyât ve takdirât-ı gayr-ı sahîhadan oralarca da hâsıl olmuş olması muhtemel bulunan zunûn ve evhâmın izâlesine ve vatan-ı azizimizin selâmet ve saadeti umum evlâd-ı vatanın yani Osmanlı millet-i muazzamasını terki ed eden Müslim ve gayr-ı müslim ahalinin kemâl-i vifâk ve ittihâd ile hareket ve hüsn-i muâşeret etmelerine menûl olmakla sunûf-ı tebaa beyinde revâbıt ve uhuvvet-i vataniyenin te'yidine derece-i nihayede sarf-ı mesâif olunması ve Hükûmet-i Osmaniyyemizin esas-ı metîni olan usul-i meşrû'a-i Meşrutiyet'i ve asayiş-i memleketi ihlâl edecek her türlü harekât ve iğtişâsâtın mürettib ve mütecâsirleri aleyhine terettüb edecek mucâzât-ı şedîde-i kanuniyenin bilâ-ihmal icrasıyla ibret-i müessire ibrâzı mukarrer olduğunun dahil-i vilâyetde be-tekrar ilân edilmesi tavsiye olunur. Ol bâbda.

[15 Ağustos 1909]

DH. MKT, 2902/98

**ZEYTUN MURAHHASASI FRANKLIYAN
EFENDİ'NİN EŞKİYAYI HİMAYE ETTİĞİ İÇİN
BÖLGEDEN UZAKLAŞTIRILMASI GEREKTİĞİ**

Zeytun Murahhasası Frankliyan Efendi'nin eşkiyayı himaye, hükümetin icraatına müdahale ve ahali ile hükümet arasına fesat karıştırmak gibi ruhânî sıfatıyla bağdaşmayan faaliyetlerde bulunması sebebiyle Zeytun'dan uzaklaştırılması gerektiği

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

216

Haleb Vilâyeti'nden Alınan Şifre Telgrafnâme

C. 17 Nisan sene [1]330 şifre. Mülkiye müfettişinin Zeytun'a azîmet ve bu kere avdet ile verdiği rapor mündericâtına nazaran Zeytun Murahhasası Frankliyan Efendi'nin Zeytun eşkiyasını himaye ve hükümetin her türlü icraâtına müdahale eylemek, ahali ile hükümet arasına fesad karışdırmak misillü sıfat-ı ruhâniye ile gayr-ı mütenâsib ahvâli görüldüğü gibi bu defa hâdis olan vak'ada da eşkiyayı muhafaza ve icraât-ı hükûmeti sekte-dâr eyle-diği ve ahalinin mûmâileyhin sû-i ahvâlinden bîzâr kalarak Sis Katogikoslu-ğu'na kadar şikâyetde bulundukları anlaşılmıştır. Bu adamın öteden beri Zeytun eşkiyasını himayet ve sahâbete alarak orada nüfuz-ı hükûmeti ihlâl edecek ahvâl ve vekâyi'e sebep vermekde olduğuna zaten vilâyetçe kanaat hâsıl olmuş olduğundan her ne suretle olur ise olsun hemen Zeytun'dan kal-dırılması esbâbının istikmâli ve neticeden malumât i'tâ buyurulması.

Fî 10 Mayıs sene [1]330

Vali Vekili

Remzi

[23 Mayıs 1914]

DH. EUM. 2. Şb, 68/11

Amasya'da bomba imal edip çevre illerdeki Ermenilere gönderen ve sakladıkları bomba, dinamit ve çeşitli edevat ile birlikte yakalanan bazı Ermenilerin Dersaâdet Divan-ı Harbi'ne sevkleri

Harbiye Nezâreti
Harbiye Dairesi
Asayiş Kısmı
Aded: 47/417

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Amasya Kasabası'nda iki Ermeni hânesinde birkaç bomba ve bunları imale mahsus âlât bulunduğu hakkında Onuncu Kolordu'dan mevrûd şifrenin bir sureti leffen takdim edilmiştir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 25 Şaban sene [1]332 ve fî 6 Temmuz sene [1]330

Harbiye Nâzırı ve
Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi nâmına
Müsteşar Muâvini
(İmza)

**

Harbiye Nezâreti
Harbiye Dairesi
Asayiş Kısmı

Sivas'da Onuncu Kolordu Kumandanı

Ziya Paşa'dan mevrûd fî 5 Temmuz sene [1]330 tarihli şifre sureti

Amasya'nın Sofular Mahallesi'nden hancı esnafından Tabakoğlu Karnik'in hânesinde fî 3 Temmuz sene [1]330 tarihinde iki bomba ve dükkânında nâ-tamam bir bomba ile bomba imaline mahsus kalıp ve edevât-ı sairenin hükûmet-i mahalliye tarafından bi't-taharrî bulunduğu ve kışlaya civar Savat-

çı Mahallesi'nde Nazaret oğlu Haykazun'un hânesinde ve dükkânında bir[i] fitilli içi dolu ve diğerinin içi boş iki bomba ve iki aded fişenk aleti bulundu-
ğu Otuz Birinci Fırka Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen ma'rûzdur.

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi

Sivas Vilâyeti'nden Alınan Şifre Telgrafnâme

Amasya'da imal edilmekde olduğu istihbâr olunan bomba âmilleriyle imalâthânenin tahkik etdirilmekde olduğu 14 Haziran sene [1]330 telgrafla arz edilmiş idi. Bu kere Amasya Kasabası'ndan Debbâğoglu Karnik'in hâne-
sinde biri memeli diğeri memesiz iki bomba ve dükkânı[n]da birçok âlât ve edevâtı ve Nazar oğlu Haykazun'un dükkânında da bomba imaline mahsus gülle ve iki kalıp zuhur etmiştir. Bunlardan Karnik ve biraderi Ohannes bom-
baları dükkânlarında imal etdiklerini itiraf etdikleri gibi Haykazun ve birade-
ri Eğya'nın ifadesine nazaran bir seneden beri bir hayli bombanın birer meci-
diye mukabilinde Ankara ve Çorum'a sevk edildiği anlaşılmıştır. Tokat'da bazı Ermeniler de bomba âmili olmak[la] maznûndur. Tahkikât ve lede'l-icab taharriyâta devam ediliyor.

Fî 7 Temmuz sene [1]330

Vali
Muammer

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi

Sivas Vilâyeti'nden alınan şifre

Dünkü telgrafa zeyldir:

Hân ve dükkânlarında bomba zuhur eden Amasyalı Karnik ve Ohan-
nes'in ifade-i mazbûtalarına nazaran iki aydan beri Amasya'dan civar mahal-

lere birçok dinamit, bomba ve martin sevk edildiği ve Samsun'da müsâdere edilen martinler dahi Mardıyan nâmına getirildiği anlaşılmıştır. Amasya mutasarrıfı merkûmların cihet-i adliyyeye tevdi'inden ise Divan-ı Harb'e sevkleri münasib olacağını yazıyor. Bu bâbdaki tahkikât ve taharriyât kemâl-i sükûnetle icra etdirilmektedir. Amasya'nın iş'ârı vechile bu işin Dersââdet Divan-ı Harbince tahkik ve tedkiki muvâfık olacağından irâde-i aliyyelerine muntazırım.

Fî 8 Temmuz sene [1]330

Vali
Muammer

**

Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Tarih: 9 Temmuz sene [1]330

Şifre

Sivas Vilâyeti'ne

C. 8 Temmuz sene [1]330. Bomba âmil ve bâyi'lerinin evrak-ı tahkiki-yeleriyle ma'an ve mahfûzan Dersââdet Divan-ı Harb-i Örfisi'ne i'zâmları.

[22 Temmuz 1914]

DH. EUM. EMN, 88/33

44 ZEYTUN ERMENİ MURAHHASASI
İLE YANDAŞLARININ DİVAN-I HARBE SEVKİ
İÇİN YAPILACAK TAHKİKATIN ÇABUKLAŞTIRILMASI

Eşkıyaya yataklık ettikleri, silah tedarik ve dağıtımında bulundukları ve kilisesi olmayan yerlere diyakos tayini suretiyle askerî muamelelere fesat karıştırdıkları sâbit olan Zeytun Ermeni murahhasası ile yandaşlarının Divan-ı Harb'e sevk edilmeleri için haklarında yapılacak tahkikâtın çabuklaştırılması

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
567

Haleb Vilâyeti'nden Alınan Şifre

Zeytun'da harekât-ı şakâvetkârânede zî-medhal olmasına mebnî hak-
kında tahkikât icra edilmekde olduğu 6 Eylül sene [1]330 tarihli telgrafnâme
ile arz olunan Zeytun Ermeni murahhasasının eşkıyaya yataklık ettiği ve es-
liha celb ve tevzî'inde medhaldâr olduğu ve kilisesi olmayan yerlere diyakos
tayini suretiyle muamelât-ı askeriye fesad karıştırdığı sâbit olmakla mu-
rahasahânenin taht-ı tarassuda alındığı ve dün gece saat dokuz buçukda
merkûm firara teşebbüs etmiş ise de jandarma tarafından görülerek firarı
men' edildiği ve şu hâle nazaran murahhasahânedeki bırakılması caiz görül-
mediğinden hitâm-ı tahkikâta kadar kışlada kendisinin ikamet ettiği dairede
misafir edildiği ve murahhasa-i mûmâileyhin Sis Katogikosu'na vâki olan
müracaatı üzerine Zeytun'a murahhasa vekili gönderildiği Zeytun'da bulunan
Maraş Mutasarrıflığı'ndan iş'âr edilmiş ve merkûm murahhasa ile rüfekâsı
Divan-ı Harb'e sevk edilmek üzere haklarındaki tahkikâtın tesrî' ve inbâsı
cevaben mahalline bildirilmiştir.

16 Eylül sene [1]330

Haleb Valisi
Celal

[29 Eylül 1914]

DH. EUM. 2. Şb, 68/20

45

ZEYTUN ERMENİ
MURAHHASASININ DİVAN-I HARBE SEVKİ

Haleb Valiliğince Zeytun Ermeni murahhasasının, askerî muamelelere
fesat karıştırdığı ve murahhasahâneye silahlı eşkıyayı kabul ederek
görüştüğü bildirilerek Divan-ı Harb'e sevkine talep edildiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
581

Haleb Vilâyeti'nden Alınan Şifre

Zeyl-i 16 Eylöl sene [1]330. Zeytun Ermeni murahhasası hakkında cevaben Maraş Mutasarrıflığı'ndan alınan telgrafnâme aynen zîre nakl ve mutasarrıf umûr-ı livâyâ müte'allik bazı ifadâtta bulunacağını beyân ile buraya gelmek üzere terhis edilmiş olduğundan vürûdunda bu meselenin bi'l-müzâkere halledileceği arz olunur.

Fî 21 Eylöl sene [1]330

Vali
Celal

Suret

C. 18 Eylöl sene [1]330. Murahhasanın muamelât-ı askeriye fesad karıştırdığı, murahhasahâneye müsellaah eşkıyayı kabul ederek görüşdüğü ve eşkıyanın gasb eyledikleri emvâli istirdâd için tavassut ettiği Ermeni şâhidlerin şehâdâtıyla sâbit olduğundan Divan-ı Harb'e sevki zaruret-i kanuniyeden olduğu ma'rûzdur.

[4 Ekim 1914]

DH. EUM. 2. Şb, 68/21

46

**JANDARMALARI ŞEHİD EDİP ELLERİNDEKİ TÜFEKLERİ
ALAN ERMENİ EŞKİYASININ TAKİBİ VE YAKALANMASI**

Bitlis Valiliği'nin; Sason yolunda dinlenmek için duran jandarmaları vahşice şehit edip silahlarını alan Ermenilerin yakalanması için yürütülen çalışmalar ile ordunun iaşe kaynaklarının saldırılardan korunması hakkındaki telgrafları

Bitlis Vilâyeti'nden Alınan Şifre

28 Eylül sene [1]330 tarihli mahrem, mufassal telgrafnâme-i acizâ-nemde Sason yolu üzerinde jandarmamızın ortada[n] gâib olduğu hakkında arz ettiğim vak'anın mütecâsirleri bi't-takib meydana ihrac ve bir kısmı derdest ile Muş'a îsâl edilmiştir. Kemâl-i esefle arz ederim ki, jandarmamız dinlenmek üzere oturdıkları bir sırada birdenbire tecavüze ve pek gaddarâne ve vahşiyâne muamelâta dûçâr edilmişlerdir. Mütecâsirler müfrezelerimizin hareketini haber alınca mahall-i vak'adan altı saat mesafede gayet sarp bir mevkide ecsâdı defn ile sakladılar. Cesed bulundu, merkeze getirildi. Her üçü kafaları baltalar ile kırılmak, gözleri oyulmak, burun ve kulakları kesilmek suretiyle şehid edilmişlerdir. Mütecâsirlerin on biri asıl kâtil, onu mu'în-i kâtil olmak üzere yirmi bir kişidir. Cümlesi de Geligüzanlıdır. Altısı derdest ile Muş'a getirildi. Asıl fâillerden birisi yakalandığı hâlde Simon isminde bir Ermeni çavuşunun hiyâneti veya kayıdsızlığı eseri olarak tekrar firara muvaffak oldu. Cânîler Divan-ı Harb'e verildi. Firar edenlerden beşinin hânesi ihrâk edildi. Mütebâkî kalan cânîlerin teslimi için de köylülere bir hafta mühlet verildi. Ermenilerin harekât-ı vâkı'ası üzerine kemâl-i şiddetle hareket edileceğini arz etmiş idim. Geçen hafta Muş'a gitdim. Mutasarrıf-ı livâ ile takib edilecek hatt-ı hareketi müstereken tayin ve takrîr etdik. Ermeni ile-ri gelenleri, komite murahhasları vekâyî'in eser-i tertibî olmayıp şahsî olduğunu iddia etmekde iseler de, istitlâ'ât ve hissiyâta, vak'aların bir günde olmasına nazaran iddiaları doğru değildir. Komite hükûmetin alacağı vaziyeti, tedâbîr ve suver-i tenkîliyesini anlamak ve ba'dehû meseleyi umumîleştirmek istediklerine şübhe yoktur. Fakat pek müdhiş bir surette mukabele edildiğini vak'aların hudûsu akîbinde kemâl-i şiddetle ve süratle takibât yapıldığını görünce planlarında aldandıklarını his ile nedâmet göstermeğe ve kendilerinin dahli olmadığını ilâna çalışmağa başladılar. Bütün ihtimalât nazar-ı itibara alınarak ittihâz-ı tedâbîr edilmiştir. Seferber ordunun ruhu olan menâbi'-i iâşesinin büyük bir kısmını ihtivâ eden anbarımız Muş Ovası'nda olduğu gibi vilâyet de menzil hattı üzerindedir. Ordumuzun seferberliğini işkâl

edecek en ufak bir hareketi bütün kuvvet ve süratimizle mahallinde itfâ edeceğimizi tekrar arz eylerim.

Fî 15 Teşrîn-i Evvel sene [1]330

Vali
Mustafa

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
488

Bitlis Vilâyeti'nden Gelen Şifre

15 Teşrîn-i Evvel sene [1]330 tarihli telgrafnâmeyle zeyldir. Jandarmalarımızı canavarcasına şehid eden ve elindeki tüfenkleri alan eşirrâdan ve asıl kâtillerden üç neferini ve jandarmaların silahlarını, verilen mühletin ikinci günü Geligüzan karyesi ahalisi murahhasahânenin delâletiyle hükûmete teslim etdiler. Cânîler tav'an ve tafsilen ve bilâ-tereddüd itiraf-ı cürm ediyorlar. Tedkikât, takibâta devam edilmektedir. Alican karyesinde jandarmayı bağlayıp elinden tüfengini, atını alanlardan Mehi nâmındaki şerîr de derdest olundu.

Fî 16 Teşrîn-i Evvel sene [1]330

Vali
Mustafa

**

Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Tarih: 16 Teşrîn-i Evvel sene [1]330

Şifre

Bitlis Vilâyeti'ne

C. 15 Teşrîn-i Evvel sene [1]330 ve 487. Tedâbîr-i müttehaze şâyân-ı takdirdir. Mücâzâtın tesrî'i.

[29 Ekim 1914]

DH. EUM. 2. Şb, 2/48

47

**REŞADİYE VE KARÇIKAN TELGRAF HATLARININ
ERMENİLER TARAFINDAN TAHRİP EDİLDİĞİ**

Ermeniler tarafından tahrip edilen Reşadiye ve Karçıkan telgraf hatlarının acilen onarılması, suçluların yakalanması ve meydana geldiği bildirilen çatışmalar hakkında bilgi verilmesi

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Hususî: 131

Sifre

Van Vilâyeti'ne

Reşadiye ve Karçıkan telgraf hutûtunun bazı mahalleri tahrib edildiği ve bu tahribâtı îkâ' eden Ermenilerle müsâdeme başladığı cihetle tahribât-ı vâkı'anın ıslâhı gayr-ı kâbil bulunduğu Posta ve Telgraf Nezâreti'nden iş'âr kılınmıştır. Hattın serî'an tamir ve ıslâhı esbâbının istikmâli ve mütecâsirlerin derdesti ile vuku'u bildirilen müsâdeme hakkında malumât i'tâsı.

Fî 2 Kânûn-ı Evvel sene [1]330

Nâzır

Talat

[15 Aralık 1914]

DH. ŞFR, 48/7

48

**ERMENİLERİN VAN VE REŞADİYE'DE
TELGRAF HATLARINI KESEREK
JANDARMALARLA ÇATIŞMAYA GİRMELERİ**

Reşadiye-Vastan ve Vastan-Van telgraf tellerinin Ermeniler tarafından kesilmesi, Pelli karakol kumandanının Ermeniler tarafından katledilmesi ve Gevaş kaymakamının maiyyetindeki jandarmalarla Ermeniler arasında çatışma başlaması sebebiyle daha fazla karışıklığa meydan verilmeden suçluların cezalandırılması

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Hususî: 137

Mahrem ve müsta'celdir
Şifre

Van Vali Vekili Cevdet Bey'e

Reşadiye ile Vastan ve Vastan-Van arasındaki telgraf tellerinin Ermeniler tarafından kesildiği ve Pelli karakol kumandanının yine bunlar tarafından katlolunduğu ve o civarda bulunan Gevaş kaymakamı maiyyetindeki jandarmalar ile Ermeniler arasında hakikî bir müsâdeme başladığı vekâletinizden alınan 6/7 Kânûn-ı Evvel sene [1]330 tarihli şifrede iş'âr olunuyor. Hattın esasen derkâr olan ehemmiyetine mebnî muhafaza ve te'min-i selâmeti ale'l-husus şu sırada her zamandan ziyade matlûb ve mültezem olduğu hâlde Ermeniler tarafından birkaç defadır tahribâta ma'rûz kalması fevkalâde şâyân-ı dikkatdir. Hattı kesmek ve kuvve-i müsellaha ile çarpışmak derecesinde cür'et göstermek tabîî verilen bir karar ve talimâta müsteniddir. Gevaş ve Reşadiye'de bunları sevk ve idare edenler tabîî mahdûd ve hükûmetçe de malumdur. Tahkikât-ı serî'a icrasıyla kendilerinin temâdî-i mefsetetlerine meydan bırakdırılmaması esbâbının istikmâliyle beraber gerek hattın hüsn-i muhafazası ve gerek hükûmetin muhafaza-i haysiyet ve mevkii için gerek Gevaş muhitinden ve gerek oraya mücâvir bulunan şâyân-ı itimad İslâm karyelerinden münasib suretde istifade olunması suretiyle mütecâsirlerinin te'dîbleri.

Fi 7 Kânûn-ı Evvel sene [1]330

Nâzır
Talat

[20 Aralık 1914]

DH. ŞFR, 48/85

49

VAN-BİTLİS TELGRAF HATTININ **ERMENİ SALDIRILARINDAN KORUNMASI**

Van'daki bazı Ermeni köylerinin ayaklanarak Gevaş'a gitmekte olan kadı ile posta jandarmalarını pusuya düşürüp şehit etmeleri sebebiyle

Van ve Bitlis postaları ihalesi mecburen ertelendiğinden Bitlis ve Van vilayetlerince posta ve telgraf hatlarının güvenliğinin sağlanmasının istendiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Hususi: 142

Şifre

Van Vilâyeti'ne

Van'la Bitlis arasındaki bazı Ermeni köylülerinin müsellahan kıyâm ederek bunlara Ermeni asker firarîlerinin de iltihak ettiği ve Gevaş'a gitmekde olan kadı ile refikini ve Gevaş'dan evrak postasını hâmilan Van'a sevk olunan posta jandarmalarını pusuya düşürerek şehid etdikleri ve bu sebeble Van, Bitlis postalarının te'hir-i ihalesi kesb-i zaruret eylediği Posta ve Telgraf Nezâreti'nden iş'âr kılınmıştır. Bitlis Vilâyeti'yle bi'l-muhabere telgraf hutûtunun ve postanın te'min-i muhafazası ve vilâyetçe mevcut malumâtın serî'an inbâsı.

Fî 15 Kânûn-ı Evvel sene [1]330

Nâzır

Talat

[28 Aralık 1914]

DH. ŞFR, 48/182

50

ERMENİ AYAKLANMASININ
ŞATAK VE HAVASOR'A KADAR YAYILDIĞI

Gevaş yakınındaki Atalan köyü ile Şatak'ta bulunan Ermenilerin me-mur, jandarma ve ahaliden bazı kimseleri şehit etmeleri ve kıyâmın daha da genişlemesi üzerine, gerekli tedbirleri almakta geciken vali vekilinin olayları idare edemeyeceği anlaşıldığından, Vali Cevdet Bey'in merkeze dönmesi gecikecekse, daha faal ve müteşebbis birinin vekil tayin edilmek üzere bilgi verilmesinin istendiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Hususî: 143

Mahrem ve müsta'celdir
Bizzat Cevdet Bey tarafından hallolunacaktır
Şifre

Van Valisi Cevdet Bey'e

Sebk eden istîzâha cevaben Vilâyet Vekâleti'nden alınan 16 Kânûn-ı Evvel sene [1]330 tarihli şifrede Karçıkan Vukuâtı'ndan sonra bu kere de Gevaş'a yarım saat mesafedeki Atalan karyesinde Gevaş kadısı ile Van'a posta götüren jandarmaların yine Ermeniler tarafından şehid edildiği ve kıyâmın Şatak ve Havasor havalisine kadar intikal ederek Şatak'da da kaymakam ile jandarmalardan ve memurîn ve ahaliden bazılarının şehid düştüğü bildiriliyor. İdâme-i sükûn ile beraber maksad-ı aslî olan haysiyet-i hükûmetin te'min-i muhafazası için tedâbîr-i serî'a ve kat'îye ittihâzı icab eder iken esbâb ve sevâiki Vilâyetçe de tamamen malum olması icab eden şu vekâî'e karşı pek sakîm ve bî-sûd bir tedbir olmak üzere hey'et-i tahkikiye ve nâsiha göndermek, mebûsları sevk etmek ve bu suretle merkez-i mefsedet bir karye demek olan Atalan'daki kâtilleri, içlerinde ecnebi Ermenilerinin de bulunduğu bildirilen çeteleri kaçtırmak, bilâhare de müfreze ile güya haricden vuku bulacak bir taarruza karşı bu karyeyi muhafaza etmek ve şu harekâtı evvelce de iş'âr olunduğu vechile kat'î ve müessir darbelerle daha mebede'inde imha ve itfâ mümkün iken vilâyetin diğer kazalarına kadar sirayet ettirmek pek ziyade şâyân-ı teessüfdür. Şu hâli tevlîd eden tedâbîr ilcaât-ı mahalliyeye müstenid bir zaruret neticesi olarak ittihâz olunmamış ise vekilin bu meseleyi idare edemeyeceğini gösteriyor. Merkeze avdetiniz daha epeyce bir zaman için mümkün olamayacak ise vekâlete münasib ve müteşebbis birisi i'zâm olunmak üzere serî'an iş'ârı.

Fî 17 Kânûn-ı Evvel sene [1]330

Nâzır

[30 Aralık 1914]

DH. ŞFR, 48/220

İzmit'in Ermenilerle meskun Bahçecik, Yuvacık, Arslanbey ve Döngel köylerinde silah ve cephane bulunduğu, İzmit'teki Fransız Mektebi'nde telsiz-telgraf cihazı olduğunun haber alındığı

İstanbul

Polis Müdüriyet-i Umumiyesi

Kısm-ı Siyasî İkinci Şube

Aded: 58

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

İzmit'e tâbi Arslanbey, Döngel, Yuvacık⁴, Bahçecik karyeleri kâmilten Ermeni ile meskûn olup bunlarda külliyetli miktarda silah ve cephâne bulunduğu, İzmit'de Şimendifer Caddesi'nde kâin Fransız Frerler Mektebi'nde 21 Teşrîn-i Evvel sene [1]330 Salı günü Frerler tarafından Çanakkale'nin İngiliz ve Fransız sefâini tarafından sekiz milden bombardıman edildiği talebeye haber verilmekle mektebde telsiz-telgraf cihazı bulunması muhtemel idüğü, yine İzmit'de Müftüzâde damadı Sarklı Aziz Efendi isminde birinin Ermenilerle düşüp kalkarak gerek Müslümanlar ve gerek Ermeniler arasında hükûmet aleyhinde bî-muhâbâ tenkidât ve isnadât ve tefevvühâtta bulunduğu bazı hususât için İzmit'e gönderilen memurun cümle-i tahkikâtından olmakla mahalline tebligât ifası için arz-ı keyfiyet olunur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 25 Teşrîn-i Evvel sene [1]330

Polis Müdür-i Umumîsi
(İmza)

**

⁴ Metinde "Ovacık" şeklinde geçmektedir.

Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Tarih: 2 Teşrîn-i Sânî sene [1]330
Evrak Umumî Numarası: 487
Kalem Numarası: 3168

Mahremâne

İzmit Mutasarrıflığı'na

İzmit'e tâbi Arslanbey, Döngel, Yuvacık ve Bahçecik karyeleri kâmilten Ermeni ile meskûn olup bunlarda külliyetli mikdarda silah ve cephâne bulunduğu ve İzmit'de Şimendifer Caddesi'nde kâin Fransız Frerler Mektebi'nde sene-i hâliye Teşrîn-i Evveli'nin yirmi birinci günü Frerler tarafından Çanak-kale'nin İngiliz ve Fransız sefâini tarafından sekiz milden bombardıman edildiği talebeye haber verilmekle, mektebde telsiz-telgraf cihazı bulunması me'mûl idüğü ve yine İzmit'de Müftüzâde damadı Sarıklı Aziz Efendi isminde birinin Ermenilerle düşüp kalkarak gerek Müslümanlar ve gerek Ermeniler arasında hükûmet aleyhinde bî-muhâbâ tenkidât ve isnadât ve tefevvühâtta bulunduğu haber veriliyor. Bu bâbda yapılacak tahkikâtdan hâsıl olacak neticenin inbâsı bâbında.

**

İzmit Mutasarrıflığı
Tahrirât kalemi
Aded: 784

Mahrem

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Nâzır beyefendi hazretleri

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden muharrer 2 Teşrîn-i Sânî sene [1]330 tarihli ve 16 mahrem numaralı tahrirât-ı aliyye-i nezâret-penâhîleri arîza-i cevabiyesidir:

Ahîren tahliye etdirilerek Mekteb-i Sultanî talebe-i leyliye ve sunûf-ı ibtidâiyesiyle Numûne Mektebi için işgal edilen Fransız Frerler Mektebi'nde

lede't-taharrî telsiz-telgraf âlâtı bulunmadığı ve Aziz Efendi'nin öteden beri ahvâli tecessüs ve tarassud edilmekde olduğu hâlde dâ'î-i şübhe ve hükûmet aleyhinde tenkidâtta bulunduğu dair bir emâre elde edilemediği Polis Merkez Memurluğu'ndan ve Ermenilerle meskûn Bahçecik, Yuvacık, Arslanbey, Döngel karyelerinde bazılarının hânelerinde esliha-i memnû'a mevcut olduğu gibi Ermişe'de kilise derûnunda dahi esliha bulunduğu mahalli Jandarma Takım Kumandanlığı'nın ihbarından anlaşıldığı ve kuvvetli bir müfreze-i askeriye ile şedîd bir taharriyât neticesinde hayli eslihanın zâhire ihracı me'mûl idüğü Jandarma Tabur Kumandanlığı'ndan ifade olunmuştur. Geçen sene idare-i örfiye altına alınan livâda hükûmet-i askeriye ve Divan-ı Harb Riyâseti'ne tayin ve i'zâm kılınan erkân-ı harbiye kaymakamlarından Remzi Bey'in mevcut esliha-i memnû'anın hükûmete teslimi hakkında umum livâyâ şâmil olmak üzere ilanât-ı kat'iyede bulunmasına rağmen hiçbir taraftan silah teslim olunmamış ve tayin kılınan müddetin hitâmı üzerine taharriyâta mübâşeret mukarrer iken her ne esbâba mebnî ise hükûmet-i askeriyece sarf-ı nazar edilmiş idi.

Çend sene mukaddem Ermişe Manastırı'nda esliha mevcut olduğu hakkında vuku bulan ihbar üzerine cereyân eden muhabere neticesinde manastırın taharrîsi münasib olamayacağı yolunda selef-i acizî tarafından vuku bulan ma'rûzât nezd-i âlî-i nezâret-penâhîlerince de mazhar-ı tasvîb olmuş ve binâenaleyh taharrîden sarf-ı nazar olunduğu anlaşılmıştır. Tafsîlât-ı ma'rûzadan esliha-i memnû'anın mevcudiyeti şübhesiz gibi ise de fakat vaktiyle taharrîsinde tasavvur buyurulan mehâzîr el-yevm bir kat daha artmıştır. Maa-mâfih köylerde mevcut silahların zâhire ihracı sâlifü'l-arz kurânın aynı zamanda bağteten muhafaza ve tarassud altına alınarak taharriyât-ı şedîde icrası suretiyle mümkün olabilir ki bunun için de birkaç tabur askere ihtiyac derkârdır. Halbuki eslihanın bu suretle dercinden hâsıl olacak menâfi' ile bunun şu sıra îkâ' edeceği sû-i te'sirât mukayese olunduğu takdirde bâ-husus şu nazik zamanda mazarrât-ı melhûzanın hâsıl olacak muhassenât ile kıyas kabul etmeyecek derecede olacağı ve madem ki vaktiyle taharriyât icrasında mahzur mütâlâa buyurularak te'hîr edilmiştir, şu hâlde kurâ-yı mezkûre zaten tarassud-ı hafî altında bulunduğundan bunun teşdîdiyle taharriyâtın ileride vakt-i

münasibde icrası şimdilik muvâfık gibi mütâlaa kılınmakda ise de icra-yı ica-
bı merhûn-ı re'y-i sâmi-i nezâret-penâhîleridir, efendim hazretleri.

Fî 13 Kânûn-ı Sâni sene[1]330

İzmit Mutasarrıfı
(İmza)

[26 Ocak 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 2/67-A

52

**ERMENİLERİN MÜSLÜMANLARI
DIRİ DIRİ TOPRAĞA GÖMDÜĞÜ**

Artvin'de bulunan Bahaeddin Şakir Bey'den alınan telgrafta; düşmanın
İslâm köylerinin erzakını Kars'a nakletmekte olduğu, Ermenilerin Müs-
lûmanları diri diri toprağa gömdüğü ve verdirilen telefât ile kayıpların
bildirildiği

Telgrafnâme

Mahrec: Erzurum

Numara: 95744

Tarih: 22 Kânûn-ı Sâni [1]330

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Artvin'de Bahaeddin Şakir Bey'den alınan telgraf aynen arz olunur.

Fî 21/22 minh.

Erzurum Valisi
Tahsin

Suret

1-Düşman İslâm köylerinin erzak ve mevâşîsini Dink'e ve oradan da
Kars'a naklediyormuş. Rum ve Ermeni canavarları İslâmları sağ sağ gömü-
yorlar. Kaçıp kurtulan kadın, çocuk ve aceze süngü yaralarıyla mecrûhdur-
lar.

2-Kapan köyünde düşman tecavüzü püskürdölmüş ve düşmana on beş telefât verdirilmiştir. Bizden de üç mecrûh iki şehid vardır.

[4-Şubat 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 4/39

53

VAN'A GİTMEKTE OLAN SIIRT GÖNÜLLÜLERİNE ERMENİLER TARAFINDAN SALDIRIDA BULUNULDUĞU

Siirtli gönüllülerden oluşan 300 kişilik bir birliğin, Adilcevaz'a 5 saat uzaklıkta bulunan Arın adlı Ermeni köyü civarında köy halkının silahlı saldırısına maruz kaldığı, bunun üzerine Van merkez, Adilcevaz ve Erciş kazalarından toplam 70 kişilik bir silahlı kuvvetin olay bölgesine sevk edildiği; alınan bilgilere göre bölgedeki Koçeri, Kozil ve Parkat köyleri ahalisinin korkularından gemilerle Muş tarafına gittikleri, aynı şekilde Arın köyünde de kimsenin kalmadığı, ancak köyün etrafında hâlâ 300 civarında silahlı Ermeni bulunduğ; sözkonusu birliğin reislerinden 8 gönüllünün şehit 1'inin de yaralı olduğunun öğrenildiği; her iki kazanın kaymakamına, gerekirse milisler ve silahlı Müslüman ahaliden kuvvet tedarik edip bunlara yardıma gitmelerinin emredildiği; ayrıca bu tedbirlere ilaveten bu gece Van'dan 100 kişilik bir milis kuvvetiyle 20 kişilik bir jandarma müfrezesi ve 70-80 kadar martin tüfeği ile yeterli miktarda cephan ve küçük çaplı 1 topun da gemilerle bölgeye sevk edileceği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi

Müsta'celdir

Van'dan Gelen Şifre

Adilcevaz'dan hareketle bu tarafa gelmekte olan üç yüz kadar Siird gönüllüsünün geceyi ... iken Adilcevaz'dan beş saat mesafede vâki Arın Er-

meni karyesi civarına geldikleri sıralarda ahali-i karyenin kendilerini kabul etmeyerek üzerlerine isti'mâl-i silah etmelerinden dolayı kaza jandarma kumandanıyla mevcut on beş nefer jandarmasını mahall-i vak'aya gönderdiğini dün gece kaza-i mezkûr kaymakamı iş'âr etmekle hemen bir müfreze sevki lüzumu Erciş Kaymakamlığı'na bildirilmiş ve otuz kişilik bir müfreze de merkez-i vilâyetden motorbotla mahall-i vak'aya gönderilmiş idi. Henüz Erciş Kaymakamlığı'ndan bir malumât alınamamış iken Adilcevaz Müfrezesi kumandanının kaymakamlığa yazıp vilâyete tebliğ olunan raporu münderi-câtında mezkûr Arın⁵ karyesine giderken yol üzerinde bulunan Koçeri [ve] Kozil⁶ ve Parkat karyelerinin bilumum ahalisinin korkularından gemilerle Muş'a çıktıkları hakkında vuku bulan ihtara rağmen silah bile isti'mâl etmişlerse yine köylerine avdet etdikleri ve Arın⁷ karyesinde de hiçbir ferdin mevcut olmayıp gemi ile Muş'a çekildikleri ve ancak karye etrafında üç yüz kadar müsellaah Ermeni bulunduğu cihetle hakikî kuvvetin yetiştirilmesi ifade edilmekte olduğu ve mezkûr gönüllülerin rüesâsından olup bugün Adilcevaz'a avdet eden ikisinin ifadesine nazaran da müsâdamede sekiz neferin şehid ve birinin mecrûh olduğu ve bunlardan birisinin cenazesi bulunmadığı anlaşılması cihetle Adilcevaz kaymakamının da kuvve-i bâkiyesiyle hemen mahall-i vak'aya gitmesi ve şimdiye kadar gönderilmiş olan kuvvetler yetmiş neferden ibaret olmadığına göre bura ve saireden ... ikmâl edilinceye kadar icab ederse ahali-i İslâmiye-i müsellaahadan da isti'âne edilmesi ve fevkalâde süratle işe netice verilerek sebeb-i müsâdemeye ve mütecâsirlerin tahkik edilecek maksadlarına göre şiddetle te'dibât icrası kemâl-i sarâhatle Adilcevaz Kaymakamlığı'na ve aynı meâlde bir telgraf da te'kîden mahall-i vak'ada bulunan Erciş kaymakamına yazılmış ve kazalarında mevcut milis efrâdını da celb etmeleri lüzumu da ilâve edilmiştir. Bu gece buradan yüz neferlik bir milis kuvvetiyle yirmi neferlik ikinci bir jandarma müfrezesi ve ayrıca yetmiş-seksen kadar da martin tüfengiyle mikdar-ı kâfi cephâne ve

⁵ Metinde "Arpin" şeklinde geçmektedir.

⁶ Metinde "Koçrik ve Zil" şeklinde geçmektedir.

⁷ Metinde "Arpin" şeklinde geçmektedir.

küçük çaplı bir top gemilerle derdest-i sevkdir. Tahkikât ve icraât neticesinde arz-ı malumât edilecektir, efendim.

Fî 14-15 Şubat sene [1]330

Vali nâmına

Şefik

[27-28 Şubat 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 5/11

54

**BAŞKUMANDANLIKÇA BİR ERMENİ İHTİLÂL
GİRİŞİMİNE KARŞI ORDULARA TEBLİGATTA
BULUNULDUĞU**

Bitlis'te Ermeni eşkıyasının ortaya çıkması, Ermeniler tarafından Halep ve Dört Yol'da askerlere saldırılması, Kayseri'de çok miktarda bomba ile Rusça, Fransızca ve Ermenice şifreli muhabere evrakı ele geçirilmesi, düşmanların memlekette bir ihtilâl teşebbüsü için hazırlık yapmakta olduklarını gösterdiğinden, bunlara karşı alınacak tedbirlere dair Osmanlı Ordusu Başkumandanlığınca ordulara tebligat yapıldığı; bu hususta mülkî makamların da askeriye ile birlikte hareket etmeleri

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Umum: 1053

Şifre

Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, Aydın, Bitlis, Halep, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Mamuretülaziz, Van Vilâyetlerine; Urfa, İzmit, Bolu, Canik, Karesi, Kayseri, Karâhisar-ı Sahib Mutasarrıflıklarına

Bitlis'de zuhur eden Ermeni eşkıyası ve Halep ve Dört Yol'da yine Ermenilerin askere karşı vuku bulan tecavüzâtı ve Kayseri'de zuhur eden külli-yetli bombalarla Rusça, Fransızca ve Ermenice grupları hâvî şifreli muhabere evrakı, memleketde düşmanlarımız tarafından bir ihtilâl teşebbüsü hazır-

lanmakda olduğuna delâlet ettiğiinden her türlü ihtimale karşı bu gibi vekâyî' tahaddüs eden menâtıkda tatbik olunacak muamele ile taht-ı silahda bulunan Ermeni efrâd hakkında Ordu-yı Hümayûn Başkumandanlığı Vekâleti'nden ordulara tebligât-ı mahsusa ve umumiye ifa kılınmıştır. Mülkiyeye ta'alluk eden hususâtta bilâ-ifâte-i zaman cihet-i askeriye ile bi'l-müzâkere icab eden tedâbîrin tamamî-i tatbikine fevkalâde itina olunması ehemmiyetle tavsiye olunur.

Fî 15 Şubat sene [1]330

Nâzır

Talat

[28 Şubat 1915]

DH. ŞFR, 50/127

55

**SAMSUN'DA HALI TÜCCARI
HÜSREV KASABYAN'IN SİLAH TEMİN
ETMEK VE İHTİLÂL FİKİRLERİNİ YAYMAK
SUÇLARINDAN DİVAN-I HARB'E SEVKİ**

Samsun'da halı tüccarlığı yapan Hüsrev Kasabyan'ın silah ithaline aracılıkta bulunduğu ve hariçteki Ermeniler ile ihtilâl gayesiyle haberleştiği anlaşıldığından kardeşi Kigork'la birlikte Divan-ı Harb'e verilmek üzere Samsun'a gönderilmesi

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Hususî: 47

Şifre

Mamuretülaziz Vilâyeti'ne

C. 21 Şubat sene [1]330. Silah idhalâtına tavassut ettiği ve haricdeki Ermenilerle tertibât-ı ihtilâl-kârâne için muhaberesi bulunduğu nâmına gönderilen mektubdan anlaşılan şahıs Samsun'da halı ticaretiyle meşgul olan Hüs-

rev Kasabyan ismindeki kimsedir. Merkûmun Samsun'da bulunan biraderi Kigork da tevkif etdirilmiştir. Kendisinin Divan-ı Harb'e tevdi' olunmak üzere Samsun'a i'zâmı.

24 Şubat sene [1]330

Nâzır

Talat

DH. ŞFR, 50/209

56 ZEYTUN'DA TOPLANAN ASKER FIRARÎLERİNDEN OLUŞAN ERMENİ EŞKIYASININ HÜKÜMET KONAĞINI BASMA TEŞEBBÜSLERİ

Zeytun'un bazı mahallerinde silah atıldığı, jandarmaların taşlandığı, göreve gitmekte olan Jandarma Abdullah'ın dövülerek silah ve cephanesinin alındığı, Zeytun'da toplanan asker firarîlerinden oluşan Ermeni eşkiyasının, jandarmadan alınıp askere dağıtılmak üzere toplanan silah ve cephaneyi gaspetmek, telgraf tellerini kesmek, memurlarla Müslümanları aileleriyle beraber katletmek gibi düşüncelerle hükûmet konağını basma teşebbüsünde bulundukları, ancak başarılı olamadıkları, asker firarîlerinin toplanma yeri haline gelen Zeytun'da asayiş ve emniyetin sağlanması için buraya iki bölük asker takviyesinde bulunulmasının istendiği

Bâb-ı Âh

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Maraş Mutasarrıflığı'ndan Alınan Şifre

28 Kânûn-ı Sâni sene [1]330 tarihinde Zeytun'un bazı mahallerinde silah ve jandarmalara karşı taş atılması ve muahharan ifa-yı vazifeye giden jandarma Abdullah'ın bazı eşhâs tarafından darb ve cerh ile silah ve cephanesinin alınması ve 16 Şubat sene [1]330 tarihinde yetmiş-seksen kadar asker firarîsi hükûmeti basmak teşebbüsünde bulundukları hâlde hükûmet-i mahalliyece haber alınmasından dolayı bu teşebbüsün akîm kalmış olması

hususâtı vakt ü zamanıyla vilâyete iş'âr ve iki yüz ellişer mevcudlu iki ve hiç olmazsa bir bölük askerin irâe-i satvet olunmak üzere Zeytun'a gönderilmesi izbâr olunmuş ve bir bölük askerin i'zâmı Dördüncü Ordu Kumandanlığı'na yazıldığı alınan cevabnâmede bildirilmiş ise de cihet-i askeriyeye henüz bir tebligât vuku bulmamıştır. Bugün kaymakamlıktan aldığım telgraf-nâme meâlinden ekserîsi asker firarîsinden ibaret olan eşkıyanın hükûmeti basmak hususundaki teşebbüsleri askere verilmek üzere jandarmalardan istirdâd olunan yüz otuz kadar mu'addel martinlerle cephânesini almak ve telgraf telini kesmek ve memurlarla İslâmları maa-aile katletmek gibi bir fikr-i ihtilâl-kârâneye müstenid olduğu ve müteşebbislerden bir kısmı firar edip diğer takımı hükûmetin adem-i vukûfu mülâhazasıyla hânelerinde iseler de bunların derdestine teşebbüs olunursa umumen kıyâm etmeleri muhtemel olup o hâlde ise mevcud jandarma, teskine gayr-ı kâfi olacağı beyânıyla altı yüz kadar askerin i'zâmına lüzum gösterilmiştir. Müstağnî-i arz olduğu üzere Zeytun öteden beri menba'-ı şakâvet olmakla beraber şu sırada mahalli ve mahall-i saire asker firarîlerine melce' olmak itibarıyla bir kat daha kesb-i ehemmiyet eylemiş ve asayişin te'mini bunların behemehâl derdestine mütevakkıf bulunmuş olduğundan Maraş Taburu'ndan iki bölüğün oraya sevki lüzumu bu kere de Dördüncü Ordu Kumandanlığı'na yazılmıştır.

Fi 23 Şubat sene [1]330

Maraş Mutasarrıfı

Mümtaz

[8 Mart 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 5/32

57

ZEYTUN'DA ERMENİLERİN JANDARMAYA SALDIRDIĞI

Zeytun civarında Ermenilerin saldırısına uğrayan 17 kişilik jandarma müfrezesinden 2 neferin şehit olduğu, diğer 12 kişinin akıbetinin ise bilinmediği, Maraş Mutasarrıflığınca bölgeye kuvvet sevkine çalışıldığı, Zeytun kaza merkezi ile telgraf irtibatı kurulamadığı

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Maraş

Mühim ve pek müsta'celdir

Zeyl-i 24 Şubat sene [1]330. Eşkîya ile jandarma müfrezesi arasında müsâdeme vuku'a gelerek bir jandarma maktûl olduğu ve müsâdemenin devam etmekde bulunduğu Zeytun Kaymakamlığı'ndan bildirilmiş olmasına mebnî hemen telgraf ve postahâneye azîmet ve kaymakam davetle alınan izahâta nazaran müsâdemenin Zeytun'a iki saat mesafede vuku'a geldiği ve jandarma on yedi neferden ibaret olup çavuşları avdet etmiş ise de on iki neferden haber alınamadığı ve beş neferin şehid düştüğünü ifade eylediği ve iki gün evvel buradan gönderilen cephânenin henüz vâsıl olmadığı anlaşılmış ise de asker sevkîyatı hakkında mukaddemâ vilâyetden ve dün de taraf-ı çâkeriden vâki olan iş'âra Dördüncü Ordu Kumandanlığı'ndan cevap alınamamasına ve meselenin aldığı şekil, intizâra ve te'kîd-i iş'âra müsaid olmayıp mevki' kumandanı da âmirinden emir almadıkça asker gönderemeyeceğini ifade etmesine mebnî çabuk Ayntab, Haleb [kuva-yı] mürettebe rüesâları telgraf ve postahâneye davetle cereyân eden muhabere neticesinde Maraş'da bulunan müsellaah beş yüz neferin sevki emri istihsâl kılındı. Jandarma kumandanı da birlikde olduğu hâlde bu gece hareket edeceklerdir. Cereyân-ı hâlden kaymakamlığa malumât verilmek arzu olunmuş ise de işaret-i mahsusaya mukabele olunmadığından ya tellerin kesildiği veyahud mahalli telgraf müdürünün bir tarafa gizlendiği.

Fî 24 Şubat sene [1]330

Maraş Mutasarrıfı

Mümtaz

[9 Mart 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 68/30_1

58

ZEYTUN'DA EŞKİYA SALDIRILARININ SÜRDÜĞÜ

Zeytun'da son olarak, eşkıyanın ahali ile beraber devriye gezen jandarma ve askerlere saldırdığı, 2 şakinin öldüğü, asker ve ahaliden de 2 ölü, 3 yaralı bulunduğu, elde yeterli kuvvet bulunmadığından bunların

cezalandırılmadığı, telgrafın tamir edildiği, IV. Ordu Kumandanlığı'ndan 1 tabur asker ve top talebinde bulunulduğu, civar kazaların harp stoklarından erzak tedarik edilmeğe çalışıldığı

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci: Zeytun

Dün vakt-i zuhrda Zeytun'a geldim. Evvelce arz etdiğim vekâyi'e za-mîmeten dün gece ahali ile beraber devriye gezen jandarma ve askere eşkıya tarafından taarruz olunarak bir asker ile ahaliden bir şahıs katl ve ikisi asker biri ahaliden olmak üzere üç kişi cerh edilmiş ve eşkıyadan da iki maktûl olmuşdur. Vusûlünden sonra telgraf tamir olunmuş ve başkaca bir vak'a olmamıştır. Eşirrânın derdest ve tenkîlleri muktezî ise de zâbitân-ı askerî ile cereyân eden müzâkereden gayr-ı kâfi olan kuvve-i mevcude ile tedâbîr-i şedîdeye tevessül edilmesi münasib görülmeyerek civar mahaller ahali-i Müslimesinin müzâheretine müracaat olunmakla beraber tam mevcudlu bir tabur-la bir batarya cebel topunun celbine lüzum görülmüş ve keyfiyet Dördüncü Ordu Kumandanlığı Vekâleti'ne yazılmışdır. Şimdilik istimâletle idareye ve civar kazalar tekâlif-i harbiye anbarlarından beş-on günlük erzak-ı askeriye celbine ikdâm olunmaktadır.

Fî 28 Şubat sene [1]330

Zeytun'da Maraş Mutasarrıfı

Mümtaz

[13 Mart 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 68/31

59

KARS VE ARDAHAN'DA MÜSLÜMANLARA VE ESİRLERE YAPILAN ZULÜMLER

Kars ve Ardahan'da Ermeniler tarafından öldürülen Müslümanların sayısının 30.000'e vardığı, evlerin yakıldığı, kadın ve çocukların perişan halde oldukları, Ermenilerin kasden esir düşüp sonra kaçarak elde ettikleri bilgileri Ruslara aktarmalarından ötürü ihtiyatlı davranılması gerektiği / Müslüman esirlere iyi davranılması için İtalya Sefâreti nezdinde girişimlerde bulunulduğu

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Mühimme Kalemi
Aded: 62151/2544

*Hulâsa: Kafkasya'daki İslâmlara
ve üserâyâ mezâlim*

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Kars ve Ardahan havalisinde hükûmetin tahrikiyle bilhassa Ermeniler tarafından itlâf edilen Müslüman erkeklerin adedi otuz bine vardıgı ve hâne-lerinin ihrâk edildiğı ve karlı ve buzlu dağlara dökülen biçare kadın ve çocukların hâli dil-hırâş bulunduğ u ve muhafazası Ermenilere verilen Osmanlı üserâsının bunlar tarafından envâ'-ı sû-i muamelâta ma'rûz kaldıkları ve tü-fenk dipçig iyle döğ ülerek itlâf edildikleri mevsûkan istihbar kılındığı ve Rus-larla temasda bulunan asâkir-i Osmaniyye miyânında Rum ve Ermenilerin bulunmasını Kafkasya'daki hayrhâhlarımızın tenkid etmekde oldukları ve ri-vayet olunduğ una göre bunların bi'l-iltizâm esir düşdükleri ve Kafkasya Er-menileri'nden bir kısmının da amden bize esir düşerek ve sonra kaçarak öğ-rendiklerini Ruslara söylediklerini binâen alâ-zâlik bu bâbda ihtiyât edilmesi Tahran Sefâreti'nden bildirilmiştir. Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne tebliğ-i key-fiyet olundu. Üserâmıza hüsn-i muamele edilmesi esbâbının istihsâli zımının-da İtalya Sefâreti nezdinde mükerreren teşebbüsât-ı kaviyye icra olunmuş ve aksi takdirde Rus esirlerine karşı tedâbir-i şedîde ittihâz olunacağı bildirilmiş-dir, efendim.

Fî 20 Rebîulâhîr sene [1]333 – Fî 22 Şubat sene [1]330

Hariciye Nâzırı namına
Umûr-ı Siyasiye Müdür-i Umumîsi
Ahmed Reşid

DH. EUM. 2. Şb, 5/31

Osmanlı Ordu-yı Hümayûnu
Başkumandanlığı Vekâleti

Şube: 2

Numara: 7270

109

*Hulâsa: Kafkas Ermenileri'nin İslâmlar
hakkındaki mezâlimine Rusların ne
suretle delâlet etdiklerine dair*

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Tahran Sefâret-i Seniyyesi'nin 27 Şubat [1]915 tarih ve 64 numaralı telgrafında Kars ve Ardahan havalisinde Rusların tahrikiyle yerli Ermeniler tarafından itlâf olunan Müslüman erkeklerin adedi otuz bine bâliğ olduğu, karlı dağlara kaçan biçare kadın ve çocukların hâli dil-hırâş bulunduğu ve muhafazası Ermenilere tevdi' olunan Osmanlı üserâsının tüfenk dipçiğiyle itlâf edildikleri iş'âr edilmiş ve bu bâbda Üçüncü Ordu Kumandanlığı'na sorulan suale vârid olan cevaplar bunu müeyyid bulunmuş olmakla bu hususda bî-taraf devletler nezdinde teşebbüsât-ı lâzıme icrası ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 2 Mart sene [1]331

Başkumandan Vekili nâmına
(İmza)

**

Bâb-ı Âlî

Hariciye Nezâreti

Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi

Mühimme Kalemi

Tarih: 8 Mart sene [1]331

*Hulâsa: Kafkasya'daki üserâ-yı
Osmaniyye*

Başkumandanlık Vekâlet-i Celîlesi'ne

Kafkasya'da bulunan üserâ-yı Osmaniyye hakkında Ruslar ve Ermeniler tarafından icra edilen mezâlim ve vahşetin men'-i tekerrürü ile haklarında hukuk-ı insaniye ve düveliye kavâidince muamele edilmesi esbâbının istik-

mâli için Rusya Hükûmeti nezdinde teşebbüsât-ı kat'iyye ve müessire icrası defaâtle İtalya Sefâreti'ne yazılmış ve bu kere Vekâlet-i Celîleleri İkinci Şu-besi'nden vârid olan 2 Mart [1]331 tarih ve 109 numaralı tezkire üzerine de sefâret-i müşârunileyhâya tebligât-ı mukteziye ifa edilmiştir, efendim.

[21 Mart 1915]

HR. SYS, 2363/1_8, 9

60 AYNTABLI ERMENİLERİN MAHALLE DEĞİŞTİRMESİ

Ayntab'da Müslüman mahallesinde yaşayan Ermenilerin, önceki olay öncesinde yaptıkları gibi eşyalarını gece gizlice Ermeni mahallesine taşımakta oldukları bilgisi üzerine dikkatli olunması ve tedbir alınması için Mutasarrıflığa ve diğer bağlı yerlere emir gönderildiği; ancak IV. Ordu Kumandanlığınca alınan bir dizi tedbir çerçevesinde herkesin can, mal ve namusunun güvence altında olduğu ve Ermenilere saldıran Müslümanların cezalandırılacağı yolunda halka duyuru yapılması gibi hususların yanı sıra Ermenilerin yer değiştirmesine mâni olunması ve değiştirenlerin geri yerlerine gönderilmesinin de istenmesi, her iki kesim üzerinde de olumsuz etki yapacağı değerlendirilerek uygun görülmediğinden, bu durumda nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair Haleb Valiliği'nin telgrafı

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Haleb'den Gelen Şifre

Ayntab'da İslâm Mahallesi'nde sâkin olan bazı Ermenilerin gece eşyalarını hafiyyen Ermeni Mahallesi'ne nakletmekte oldukları ve geçen Ermeni vak'asından evvel de bu suretle hareket ettikleri Ayntab Mutasarrıflığı'ndan iş'âr edilmesi üzerine fevkalâde müteyakkızâne davranılması mezkûr mutasarrıflığa bildirilmekle beraber mülhakâta da sureti aynen âtîde mûnderic telgrafnâme ile ta'mimen tebligât ifa kılınmış idi. Şimdi Dördüncü Ordu Kumandanlığı Vekâleti'nden alınan telgraf dahi âtîye derc olundu. Hiçbir Ermeni'nin tebdil-i mekân etmesine müsaade olunmaması ve tebdil-i mekân edenle-

rin tekrar eski mahallerine iadesi ittihâz olunan bazı tedâbîrin te'sirâtıyla Ermenilerin hükûmete mutî' olan kısmında da şu günlerde hâsıl olan endişe ve emniyetsizliği tezyîd edeceği gibi İslâmlarda da Ermenilerin umumunun ihanetine dair bir fikir husûlüne bâdî olabileceğine nazaran acizlerince münasib görülmemekte olmakla ne suretle hareket edilmek lâzım geleceği arz u istîzân olunur.

Fî 16 Mart sene [1]331

Vali

Celal

Suret

Zeytun'da asker firarîsi bazı Ermenilerin gösterdikleri tavr-ı muhalefet ve isyan üzerine devletçe te'dîblerine teşebbüs edilmiştir. Hükûmet yalnız erbâb-ı cerâim ve muhalefeti te'dîb eder ve hakk-ı te'dîb münhasıran hükûmete aiddir. Ermeni vatandaşlarımızın kısm-ı a'zamı bu şîrzime-i kalîlenin şu hareketlerinden müteessir oldukları gibi kendilerinin vatana merbûtiyetleri her türlü şübhe ve tereddüdden âzâde olduğundan şu vesile ile ahaliden hiçbir ferdin Ermenilere ve sair vatandaşlarımıza karşı muamelât-ı tecavüziye ve tahkiriye de bulunmamasına be-gayet itina edilmelidir. Bunun gibi gerek Ermenilerden gerek efrâd-ı saireden memleketin sükûn ve asayişini ihlâl edebilecek teşebbüsât ve tevessülâtta bulunacaklar haklarında yalnız kuvâyı hükûmetle te'dîbât-ı serî'a ittihâz edilmeli ve hiçbir suretle efrâd-ı ahalinin müdahalesine meydan ve imkân bırakılmamalıdır. Şu ihtarâta harfîyen riâyet edilmesi ve bilhassa tarafınızdan takayyüdât-ı mütemâdiyede bulunulması matlûb ve mültezemdir.

Suret

Birinci madde: Hiçbir Ermeni'nin şu aralık tebdil-i mekân etmesine müsaade edilmeyecektir.

İkinci madde: Tebdil-i mekân edenler tekrar eski mahallerine iade olunacaktır.

Üçüncü madde: Ahali-i mutî'anın mal ve can ve namusları her türlü tecavüzden masûn ve emin olduğu Ayntab'da ilan olunacaktır.

Dördüncü madde: Gerek ihtilâlcı gerek mutî' herhangi bir Ermeniye ahali-i İslâmiyece en ufak bir taarruz olur ise eşkıya misillü derhal te'dîb olunacağı ilan edilmelidir.

[29 Mart 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 68/34

61

ZEYTUN OLAYLARINA KARŞI MARAŞ MUTASARRIFI MÜMTAZ BEY TARAFINDAN YAPILAN TEKLİF

Maraş Mutasarrıfı Mümtaz Bey'in; Zeytun'da öteden beri aralıklarla meydana gelen olayların bir daha yaşanmaması için etkili tedbirler alınması gerektiğinden bahisle, bazı sakıncalı ailelerin başka yerlere naklini öngören tedbirden beklenen neticenin tam olarak alınamayacağı, bunun yerine biraz masraflı olsa da bazı Ermeni köylerinin ova-ya indirilip yerlerine herhangi bir yere yerleşmemiş Müslüman muhacirlerin iskan edilmesinin daha uygun olacağına dair değerlendirmeleri ile yakalanan asker kaçakları ve tahkik heyetinin çalışmaları hakkında Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgraf

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci: Zeytun Kışlası

Müsta'celdir

Dünkü telgrafnâmeyle lâhıkadır. Bugün de firarî ve bakaya efrâdının eşhâs-ı maznûneden bir hayli kimseler elde edilmiştir. Hey'et-i tahkikiye tahkikâtına devam etmektedir. Süratle neticelendirilmesi için Elbistan Müdde'î-i umumîsini de davet etdim. Zeytun gâilesi yeni bir şey olmayıp kadîmdir. Esaslı tedbir ittihaz olunmazsa âtiyen de tekrar edeceğine şüphe yoktur. Bazı sâbıkah ailelerin mahall-i âhara nakilleri Dördüncü Ordu Kumandanlığı'na yazılan bir sureti zeylen arz edilen telgrafnâmedeki mütâlâa, kumandanlıkça tensîb edilmiştir. Ancak mahall-i tağrîb gösterilmediğinden ve bittab' bu cihet nezâret-i celîlelerinin takdirine ta'alluk eylediğinden iktizâsının sür'at-i

irâdesine muntazırım. Maa-hâzâ bu da matlûb semereyi tamamıyla veremeyecekdir. Te'hirinde be's olmayan mütâlaâtımı peyderpey arz edeceğim. Şimdiden tevessülüne lüzum gördüğüm bir mütâlaayı ber-vech-i zîr arz ediyorum. Şöyle ki; Zeytunluların vakit vakit tuğyânına cesaret-bahş olan başlıca sebep mevkilerinin menâ'atı ve civarında bulunan kurânın cümleten hem-efkâr olan Ermenilerle meskûn olmasıdır. Vaktiyle buralarda bulunan bazı İslâm köyleri Zeytunluların tazyikine tahammül edemeyerek dağılmış, emlâk ve arazileri Ermenilerin yed-i zabtına geçmiştir. Binâenaleyh hem Ermeni nüfusunu ten-kîs hem de nüfus-ı İslâmiye'yi tezyîd etmek için müsaid olduğu zannında bulunduğu şu sırada haiz-i ehemmiyet olan bazı Ermeni köylerinin ovalık mahallere nakliyle yerlerine henüz ötede beride olup yerleşmemiş muhacirlerin celb ve iskânı münasibdir. Adana valisinden bugün mevki kumandanına vârid olan telgrafnâme mündericâtı da bu mütâlaayı muvâfıkdır. Keyfiyetin nezâret-i celîlelerine arz edilmesi yolunda vali-i müşârunileyhe cevab yazdırılmışdır. Vâkı'â bu muamelenin bir hayli masârıfı intâc edeceği derkâr ise de meselenin ehemmiyetine nazaran şâyân-ı istiksâr görülemeyeceğine ve hususuyla sık sık tekrar etmekde olan harekât ve sevkîyât-ı askeriye masârıfına nisbetle pek dûn mertebede kalacağına binâen iktizâsının serî'an ifa ve emr [u] inbâsı.

Fî 17 Mart sene [1]331

Zeytun'da Maraş Mutasarrıfı

Mümtaz

[30 Mart 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 68/35

62

ZEYTUN'DAKİ ŞAKİLERİN MARAŞ JANDARMA TABUR KUMANDANINI ŞEHİT ETTİKLERİ

Zeytun'da üç gün üç gece kar ve yağmur altında uykudan mahrum kalan askerlerin dinlenmeye ihtiyaçlarının olduğu ve Zeytun eşkiyası ile yapılan çatışmada şehit olan Maraş Jandarma Tabur Kumandanı'nın yerine bölgenin önemi dikkate alınarak dirayetli birinin tayin edilmesi gerektiği

Bâb-ı Âñ
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi

Mühimdir

Zeytun'dan Vârid Olan Şifre

Düinkü telgrafa lâhikadır. Üç gün üç gece kar ve yağmur altında kalan ve alâ-ekser uykudan mahrum olan askerin istirahati lâzım geldiğinden bugün başlıca icraâtda bulunulamadı. Yalnız kasabaya iltica etmiş olan ... lerin ba'de'l-muayene meskenlerine iadesiyle iştigâl edildi. Şehîden vefat eden livâ jandarma kumandanının yerine Maraş Livâsı'nın müstağnî-i izah olan ehemmiyetiyle mütenâsib bir kumandanın sür'at-i tayin ve i'zâmına müsaa-de buyurulması.

Fî 14 Mart sene [1]331

Zeytun'da Maraş Mutasarrıfı

Mümtaz

**

Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Tarih: 17 Mart sene [1]331

Tezkire

Umum Jandarma Kumandanlığı Vekâleti'ne

Zeytun'da eşkıya ile vuku bulan müsâdemede şehid olan Maraş Jandarma Tabur kumandanının yerine Maraş Livâsı'nın ehemmiyetiyle mütenâsib bir kumandanın sür'at-i tayin ve i'zâmı lüzumu mutasarrıflıktan alınan 14 Mart tarihli telgrafda iş'âr kılınmış olmakla iktizâsının tesrî'-i ifası mütemennâdır, efendim.

[30 Mart 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 5/73

Ermeni komitelerinin Osmanlı ülkesinde ayrılıkçı fikirlerle muhtariyet elde etme teşebbüsleri, Taşnak Komitesi'nin Rusya'da bulunan Ermenileri kışkırtma çabaları, ülkenin savaş halinde olmasını fırsat bilerek Anadolu'nun birçok vilâyetinde isyan çıkarmaları, bomba, silah tedarikleri, gönüllü alaylar oluşturmaları ve Ruslarla birlikte hareket ederek Osmanlı ordusunu tehdit etmeleri, bu komitelerin faaliyetlerine bir son vermeyi gerektirdiğinden; komitelerin vilâyetlerdeki şubelerinin kapatılmasına, her türlü evraklarının yok edilmeden ele geçirilmesine, komite ile işbirliğinde olan Ermenilerin takip ve gözaltına alınmalarına, ellerindeki silahların toplatılmasına ve tutuklanan şahısların Divan-ı Harb'e sevk olunmasına karar verildiği

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

*Müsta'cel, mahrem, bizzat halli
Şifre*

Edirne, Erzurum, Adana, Ankara, Aydın, Bitlis,

Haleb, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Konya,

Mamuretülaziz, Van Vilâyetlerine; Urfa, İzmit, Bolu, Canik, Karesi,

Kayseri, Niğde, Eskişehir, Karahisar-ı Sahib, Maraş Mutasarrıflıkları'na

Ermeni komitelerinin Memâlik-i Osmaniyye'deki teşkilat-ı ihtilâliye ve siyasiyeleriyle öteden beri kendilerine muhtâriyet-i idare te'minine ma'tûf olan teşebbüsleri ve ilân-ı harbi müteâkib Taşnak Komitesi'nin Rusya'da bulunan Ermenilerin derhal aleyhimize hareketine ve Memâlik-i Osmaniyye'deki Ermenilerin dahi ordunun dûçâr-ı za'f olmasına intizâr ederek o zaman bütün kuvvetleriyle ihtilâl eylemelerine dair ittihâz etdikleri mukarrerâtları ve her fırsattan istifade etmek suretiyle memleketin hayat ve istikbaline te'sir edecek harekât-ı hainâneye cür'etleri bilhassa devletin hâl-i harbde bulunduğu şu sırada Zeytun ile Bitlis, Sivas ve Van'da vuku bulan hâdisât-ı ahîre-i isyâniye ile bir kere daha te'eyyüd etmiş ve esasen merkezleri memâlik-i ecnebiyede bulunan ve el-yevm unvanlarında bile ihtilâlcilik sıfatını muhafaza

eden bütün bu komiteler mesâisinin hükûmet aleyhine olarak her türlü esbâb ü vesâite müracaat suretiyle nuhbe-i âmâlleri olan muhtâriyeti istihsâl maksadı etrafında toplandığı ve Kayseri ve Sivas ile mahâll-i sairede meydana çıkarılan bombalarla ve Rus Ordusu'nda gönüllü alayları teşkil ederek Ruslarla birlikde memlekete saldıran ve an-asl Osmanlı memleketi ahalisinden olan Ermeni Komite rüesâsının harekâtı ve Ordu-yı Osmanî'yi arkadan tehdid etmek suretiyle ve pek büyük bir mikyâsda alınan tertibât ve neşriyâtı ile tahakkuk eylemiştir. Bittab' hükûmet kendisi için bir mesele-i hayatiye teşkil eden bu kabîl tertibât ve teşebbüsâtın temâdisine hiçbir zaman nazar-ı iğmâz ve müsamaha ile bakamayacağı ve menba'-ı mefsetet olan komitelerin hâlâ mevcudiyetini meşrû' telakki edemeyeceği cihetle bilumum teşkilat-ı siyasiyenin ilgâsına lüzum-ı âcîl hissetmiştir. Binâenaleyh Hınçak, Taşnak ve emsali komitelerin Vilâyet dahilindeki şu'abâtının derhal sedleri ile şube merkezlerinde bulunacak evrak ve vesâikin kat'iiyyen zıyâ' ve imhasına imkân bırakılmayarak müsâderesi ve komiteler rüesâ ve erkânından müteşebbis eşhâs ile hükûmetçe tanıyan mühim ve muzır Ermenilerin hemen tevkifi ve bulundukları mahallerde devam-ı ikametlerinde mahzur görülenlerin vilâyet / sancak dahilinde münasib görülecek mevâki'de toplatdırılarak firarlarına imkân bırakılmaması ve icab eden mahallerde silah taharrîsine başlanılarak her türlü hâl ve ihtimale karşı kumandanlarla bi'l-muhabere kuvvetli bulunulması ve icraâtın hüsn-i tatbiki esbâbının te'min ve istikmâliyle zuhur edecek evrak ve vesâikin tedkiki neticesinde tevkif olunan eşhâsın Divan-ı Harblere tevdi'i Ordu-yı Hümayûn Başkumandanlığı Vekâleti'yle bi'l-müzâkere takarrür etmiş olmakla icab eden tedâbîrin bi'l-etraf istikmâliyle derhal tatbiki ve tevkif olunan eşhâs adediyle icraâtdan peyderpey malumât i'tâsı *(ve şu icraât sırf komitelerin teşebbüsâtına karşı bir hareket mahiyetini haiz olmasına binâen buna ahali-i İslâmiye ile Ermeni unsuru arasında mukâteleyi intâc edeceği bir şekil verilmemesi) kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur.

Fî 11 Nisan 1331

Nâzır

* [Kavseyn] içinde bulunan ve üstleri çizilen cümle yalnız Bitlis, Erzurum, Sivas, Adana, Maraş için yazılacaktır.

[24 Nisan 1915]

DH. ŞFR, 52/96, 97, 98

**DAVA VEKİLİ PARSIH GÜLBENKYAN'IN
EVİNDE YAPILAN ARAMADA DİNAMİT
VE BOMBA KALIPLARI ELE GEÇİRİLMESİ**

Dava Vekili Parsih Gülbekyan tarafından satın alınarak mesken olarak kullanılan eski Taşnaksütyun Kulübü binasında yapılan aramada dinamit ve bomba kalıplarının ortaya çıkarıldığı

Aydın Vilâyeti
Polis Müdüriyeti
Tahrirât Kalemi
Umumî: 387
Hususî: 52

Emniyet-i Umumiye Müdüriyet-i Aliyyesi'ne

Evvelce Ermeni Taşnaksütyun Kulübü iken bundan beş sene mukaddem dava vekillerinden Parsih Gülbekyan Efendi tarafından bi'l-iştirâ mesken it-tihâz edilen Ermeni Mahallesi'nin Moda sokağında kırk beş numaralı hânenin matbah döşemesi altında dinamit mevcut olduğu bi't-tahkik anlaşılmaya üzerine mezkûr hânedeki şehir-i Nisan'ın yirmi altıncı Pazar günü icra kılınan taharriyat ve amele marifetiyle icra ettirilen hafriyatda mezkûr döşemeler altında ve zeminin otuz dört santim umkunda tesadüf edilen çürümüş bir sandık derûnunda on gaz tenekesine mevzû' yüz seksen kıyye dinamit ile dokuz aded boş bomba kabı zuhur etmiştir. Tahkikat icra edilmekte olup mevâdd-ı mezkûrenin Kolordu Mühimmât Anbarı'na teslim edildiği ve es-na-yı hafriyatda çekdirilen iki kıt'a fotoğrafın manzûr-ı âlîleri buyurulmak üzere leffen savb-ı âlî-i müdüriyet-penâhîlerine takdim kılındığı ma'rûzdur. Ol bâbda.

6 Mayıs [1]331 Çarşamba

Polis Müdürü
(İmza)

[19 Mayıs 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 7/16

Ermeni örgütlerine ve bunlara yardım edenlere karşı ülke genelinde yürütülen arama ve yakalama faaliyetlerinin sonuçları ile Van bölgesindeki asayiş durumu vs. hakkında Samsun, Diyarbakır, Adana, Eskişehir, Urfa, Mamuretülaziz, Maraş, Edirne, Niğde, Kayseri, Van ve Musul vilayet ve sancaklarından alınan bilgiler

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci: Samsun

C. 11 Nisan sene [1]331. Hınçak ve Taşnak Komitesi erkânıyla şübheli ve muzır takımından on Ermeni'nin tevkif ve icab eden yerlerin taharrî edildiği ve mülhakâta da tebligât-ı lâzıme ifa kılındığı ve tedkikât ve tahkikâta devam edilmekte olup tedâbîr-i mukteziye-i inzibâtiyenin tamamen ittihâz edilmiş olduğu.

Fî 12 Nisan sene [1]331

Mutasarrıf

Necmi

**

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi: 113

Mahreci: Diyarbakır

14 Nisan sene [1]331 telgrafa zeyldir. Merkezce taharriyât ve takibâta devam edilmekte ve daha birçok esliha-i memnû'a elde edilmekte olduğu gibi Beşiri Kazası Ermeni köylerinde icra kılınan taharriyât neticesinde de yüz kırk beş esliha-i memnû'a elde edildiği ma'rûzdur.

Fî 16 Nisan sene [1]331

Vali

Reşid

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Adana

1-Adana'dan teb'îd ve tevkif olunması lâzım gelen Ermeniler miyânında İtalya Konsolos Tercümanı Babikyan da vardır. Diğerleri gibi bunu da tevkif eder isek buradaki acemi konsolos vekilinin feryadı üzerine sefâret orada Bâbîâlî'ye müracaat edecek. Ahîren ise İtalyanlara karşı biraz muamele-i mücâmeletkârânede bulunulması taraf-ı nezâret-penâhîlerinden emr u irâde olunuyor idi. Bu cihet hakkındaki irâde-i devletleri müste'zendir.

2-Adana, Dört Yol, Haçın, Bahçe, Kozan mevâki'inde aynı zamanda taharriyât icrası ve bunlar ise birbirinden uzak ve müteferrik bulunması itibarıyla mevâki'-i mezkûre için muktezî taharrî kuvvetlerinin ona göre bi'l-hesab sevki iktizâ ettiğinden bu husus cihet-i askeriye ile müzâkere ve te'min edinceye kadar işin te'ehhuru mu yoksa ayrı ayrı zamanlarda hemen taharrî ve tevkifâta ibtidâr edilmesi mi nezâret-i celîlelerince tervîc edileceğinin irâdesi ve teb'îd edileceklerin vilâyet dahilinde teb'îd edilecek mahall-i münasib olmamasına binâen Haleb ve Urfa taraflarına teb'îdlerine müsaade olunması mercûdur.

Fî 17 Nisan sene [1]331

Vali
Hakkı

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Eskişehir

Eskişehir Kasabası'nda küçük bir Ermeni Mahallesi vardır. Ahvâli câlib-i dikkat olanların hânelerinde taharriyât icra edildi. Alelâde silahlardan başka bir şey bulunamadı. Elde edilen evrak derdest-i tedkikdir. Merkeze merbût üç Ermeni karyesinde lâıyıklı suretle taharriyât icrası için jandarma ve asker gönderildi. Köyler uzak olduğundan henüz haber alınamadı. Mülha-

kâtda yalnız Sivrihisar merkezinde bir mikdar Ermeni vardır. Oradan da henüz malumât vürûd etmedi. Netice-i tedkikât ve taharriyâtın mufasssalan arzı tabîîdir, efendim.

Fî 18 Nisan sene [1]331

Mutasarrıf

Re'fet

**

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

1771

Mahreci: Urfa

C. 11 ve 16 Nisan sene [1]331. Dördüncü Ordu mıntukasında on yedi Nisan sabahında taharriyâta başlanması Ordu Kumandanlığı Vekâleti'nden iş'âr olunması üzerine dün sabah polis ve jandarmalar vasıtasıyla Urfa'da on koldan taharrî postaları çıkarılarak icab eden kilise ve hâneler kâmilten taharrî etdirilmiş ve gerçi esliha-i memnû'a, bomba ve dinamit gibi şeyler zuhur etmemiş ise de Ermeniyyü'l-ibare birçok evrak kitab ve mektub bulunduğundan bunların tercüme ve tedkiki için bir komisyon teşkil olunarak işe başlanmıştır. Bu miyânda dâ'î-i şübhe olan on iki kişi netice-i tahkikâta kadar taht-ı nezârete alınmıştır. Zuhur eden esliha-i gayr-ı memnû'a şimdilik taht-ı muhafazadadır. Urfa'ya bir saat bu'd-i mesafede bulunan ve kâmilten Ermenilerle meskûn olan Germuş karyesinde de aynı günde taharriyât icra etdirilmiş ise de gerek esliha ve gerek evrak nâmına hiçbir şey zuhur etmemiştir. Esna-yı taharriyâtda şehrin dahil ve haricine devriyeler çıkarılarak sükûn ve inzibât te'min edilmiştir. Maamâfih hakikat-ı hâl tahkikâtın hitâmına mütevakıf olduğundan birkaç güne kadar evrak üzerine zuhur edecek muamele sarâhaten arz kılınacağı ma'rûzdur.

Fî 18 Nisan sene [1]331

Urfa Mutasarrıf Vekili

Nazmi

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Samsun

C. 16 Nisan sene [1]331. Samsun ve Bafra'da şimdiye kadar otuz iki Ermeni tevkif edilmiş ve elde edilen evrak geceli gündüzlü tedkik ve tercüme etdirilmekte bulunmuş idüğü ve silahların dercine devam edilmekte olup istihşâl edilecek neticenin ve esâmî-i mevkûfinin ayrıca arz edileceği ve taharriyât ve takibâta kemâl-i dikkat ve itina ile devam edildiği ma'rûzdur.

Fî 18 Nisan sene [1]331

Canik Mutasarrıfı
Süleyman Necmi

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Mamuretülaziz

C. 11 ve 16 Nisan sene [1]331. Vilâyetde bulunan Taşnak ve Hınçak Kulüpleri zaten bir buçuk sene evvel kapadılmış, resmen bir mevcudiyeti kalmamış ve yalnız hususî hânelerde akd-i ictimâ ile çalışmakta bulunmuşlar idi. Şimdiye kadar taht-ı tevkif ve tarassudda bulunan bu komitelerden el-yevm Taşnaksütyun Komitesi Reisi Baron Karabet ile azâ-yı müteşebbise ve muzır-rasından yedi ve Hınçak Komite Reisi Nişan Hazarosyan ile azâ-yı fa'âliyesinden altı şahıs ve Nubaryan Komite Reisi ve Protestan Milletvekili Tenekeciyan Nikogas ile azâ-yı fa'âliyesinden dört şahıs ki cem'an yirmi şahıs bilâ-vukuât taht-ı tevkife alındığı ve elde edilen evrak tercüme etdirilmekte olduğu gibi gerek merkezde gerek köylerde esliha taharriyâtına devam olunduğu ve mülhakâtça da lâzım gelen muameleye başlanıldığı cihetle elde edilecek neticenin Peyderpey arz olunacağı ve saye-i devletlerinde vilâyetimiz ahvâl ve muamelât-ı umumiyesi şâyân-ı şükrân ve memnuniyet bulunduğu ma'rûzdur.

Fî 18 Nisan sene [1]331

Vali
Sâbit

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Maraş

C. 11 ve 16 Nisan sene [1]331. Maraş livâsı dahilinde yalnız Maraş'da usulü dairesinde teşekkül etmiş Taşnak Komitesi şubesi var ise de diğer komitelerin usulü dairesinde müteşekkil şubeleri yoktur. Ancak Hınçak ve Ermeni hayrâhları nâmına icra-yı faaliyet eden ve suret-i gayr-ı resmîyede cemiyetler teşkil eyleyen eşhâs bulunur. Zeytun'da harekât-ı askeriye icrasını ve Maraş'da Divan-ı Harb-i Örfî teşkilini müteâkib bunlardan ahvâli câlib-i şübhe olanların mesâkini taharrî ve nezdlerinde evrak-ı muzırta bulunanlar derdest olunarak Divan-ı Harb'e tevdi' kılınmış idi. Bunlardan bazıları hakkında mahkumiyet ve bazıları hakkında da berâet kararları lâhık olmuştur. Bir takımı ise el-ân mevkûf ve derdest-i muhakemedir. Mezkûr Taşnak şubesi ise irâde-i celîleleri üzerine 15 Nisan sene [1]331 tarihinde taharrî olunarak bazı evrak ve eşya elde edilmiş ve azâsından ileri gelenleri tutulup tevkif ve idarehâneleri seddolunmuştur. Tahkikât-ı lâzime icrasını müteâkib muamele-i müterettibenin ifası tabîdîr. Mühim ve muzır görülenlerin esâmîsi 6 Nisan sene [1]331 tarihli telgrafnâme ile Dördüncü Ordu Kumandanlığı Ve-kâleti'ne bildirilmiş ve vuku bulan suale de merkûmûnun maa-aile teb'îdleri münasib olduğu cevaben yazılmışdır. Alınacak cevaba göre muamele olunacaktır. Merkeze mülhak bazı Ermeni köylerine de taharriyât icrası için biri askerîden diğeri jandarmadan iki zâbit kumandasında bu gece bir müfreze gönderilmiştir. Nefs-i Zeytun Kasabası'yla kurâ-yı mülhakasında icra ettirilmiş olan taharriyâtta zuhur eden evrak-ı muzırta vaktiyle Divan-ı Harb'e tevdi' olunmuş ve mahallinde bekâları caiz görülemeyen kimseler zaten teb'îd edilmiştir. Pazarcık Kazası'nda Ermeni yoktur. Elbistan ve Göksun Kazalarından alınacak malumât başkaca arz olunacaktır.

Fî 18 Nisan sene [1]331

Maraş Mutasarrıfı
Mümtaz

Zeytun'da ne mikdar Ermeni kalmıştır; soralım.

Emniyet'e fî 19

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemî
148
Mahreci: Edirne

Müsta'celdir

Vilâyetde Ermenilerin komite teşkilâtı yokdur. Yalnız Bulgar istilası zamanında bazı münasebetsiz ahvâli görülenlerin hânesinde taharriyât icra ve bunlardan pek ziyade lisana gelmiş olanlarını Demirköy yani Samakov'a nefy etmeği ve diğerlerini de taht-ı tarassudda bulundurmağı tedbir-i kâfi ad-dediyorum. Vilâyetdeki Ermenilerin mahiyeti zât-ı sâmilêrince de malum bulunduğundan şu hatt-ı hareket merkezin siyaseti ile vilâyât-ı sairedeki mu-amelâta nazaran hem-ahenk olur mu, lütfen iş'ârı.

Fî 18 Nisan sene [1]331

Vali
Adil

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemî
450
Mahreci: Niğde

C. 11 ve 16 Nisan sene [1]331. Umum livâda yalnız iki bin üç yüz Ermeni nüfus-ı zükûru olup bunlardan sığâr u kibâr beş yüz yetmiş beş Niğde, sekiz yüz otuz bir Aksaray, dört yüz otuz Nevşehir, üç yüz altmış bir Bor, kırk sekiz Arabsun, otuz beş Ulukışla, on sekiz Ürgüp Kazalarında bulunduğu ve komite şubeleri bulunmadığı anlaşılmış ise de içlerinde komite âmâlî-ne hâdim bazı kesânın bulunması ihtimaline binâen maznûn kesân taht-ı tarassudda bulunduruluyor. Dâ'î-i şübhe ednâ hâlleri hissedildiğinde ber-mûceb-i emr takibât ve taharriyât icrası tabîîdir. Ürgüp, Arabsun, Ulukışla, Bor Kazalarında Ermeni mevcudunun killetine mebnî şimdilik bir münasebetsizlik olmadığı mahalleri iş'âratından anlaşıyor. Nevşehir'de iki hâne taharrî

edilmiş ise de bir şey zuhur etmediği ve yalnız Aksaray'da şübheli bazı kesânın bulunduğu, hatta Belediye Tabibi Danyal'ın komite âmâline hâdim olduğu kaymakamlıktan bildirilmesi üzerine takibât ve tarassudâta bir kat daha germî verilmek için iki polis memuruyla bir muâvin merkez-i livâdaki karakol kapatdırılmak suretiyle gönderiliyor. Tarassudât-ı mütemâdiye ve ciddiyede bulunulması ekîden tebliğ ve zuhur edecek hâle göre icabı serî'an icra ve netice arz olunur. Fermân

Fî 20 Nisan sene [1]331

Niğde Mutasarrıfı
Behcet

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Kayseri

C. 19 Nisan sene [1]331. Hınçakların evrakı tercüme etdirilmektedir. Bugün Develi merkezinde daha on yedi bomba bulundu. Kayseri ile Develi'de bugüne kadar elde edilen bombaların adedi yüz kırk altı, dinamit yirmi altıdır. Martin, Gra, Mannlicher gibi esliha-i harbiye iki yüz yirmi adeddır. Taharriyâta muvaffakiyetle devam olunduğundan peyderpey arz-ı malumât edilecektir.

Fî 20 Nisan sene [1]331

Kayseri Mutasarrıfı
Ahmed Midhat

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Van

Bugün şehirde ehemmiyetsiz müsâdeme oldu. (2) Havasor Nahiyesi'nin Müküs karyesinde bulunduğu haber alınan kırk iki kişilik bir Ermeni

çetesi müfrezelerimiz tarafından sarılmış ve müsâdeme neticesinde otuzu itlâf edilmiştir. (3) Kilisesinde tahassun eden âsiler müfreze tarafından ihâta olunmuştur. Müsâdeme neticesinden henüz malumât alınamamıştır ve başka cihetde şâyân-ı zıkr bir şey yoktur.

Fî 22/23 Nisan sene [1]331

Van Valisi

Cevdet

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Musul

Halil Bey'le te'min-i muhabere için ma'rûz hattın inşasına devamla beraber Seydikan'la Şemdinan merkezi olan Nehri arasında jandarmadan ve yerliden mürekkeb posta te'sis etmişdim. Bugün Halil Beyefendi'nin 4 Mayıs sene [1]331 tarihli bir telgrafnâmesini aldım. Cevdet Bey'in Van'ı tahliye ederek Başkale'nin üç saat mesafesindeki Çuh Gediği'ne doğru çekildiğini Tiyar'ın şimdilik hâl-i sükûnetde olması hasebiyle ilişilmemesini ve Revandiz'e erzak sevkine devamla beraber şehir-i Tuş ve Beytüddebab [Beytüşşebab] tarîkıyla Başkale'ye de zahire sevkini yazıyor. Başkale için zahire istediğine göre Halil Bey'in Başkale'ye ve Van'a doğru olan harekâtına devam etmek niyetinde bulunduğu anlaşılıyor. Halil Bey tarafından tahliye edilen Rumiye'de Kürdlerle Ermeni fedailerinin müsâdeme etmekde olduğu haber alındı. Fermân.

Fî 8 Mayıs sene [1]331

Musul Vali Vekili

Haydar

[21 Mayıs 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 7/21

SİVAS'TA ERMENİ ASKER FIRARÎLERİNİN İŞLEDİKLERİ CİNAYET

Sivas Jandarma Piyade İkmal efradından Abdullah oğlu Mustafa'nın 24 Mayıs 1915 Pazartesi günü görevden dönerken Sivas'a 2 saat mesafedeki Seyfebeli isimli mevkide üç Ermeni asker firarîsi tarafından elleri ve ayakları bağlanarak boğazlandığı

Sivas Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Umumî: 54729
Hususî: 187

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Sivas Jandarma Piyade İkmal efrâdından Abdullah oğlu Mustafa şehri hâl-i Rumî'nin on birinci Pazartesi günü memur olduğu vazifeyi ifa eyledikten sonra bir köyden merkez-i vilâyete avdet eylemekde iken Sivas'a iki saat mesafede Seyfebeli nâm mevkide üç Ermeni asker firarîsi tarafından leffen takdim kılınan fotoğraftan da müstebân olacağı üzere el ve ayakları bağlanmak suretiyle, suret-i fecî'ada boğazlanmış ve fâilleri şiddetle takib edilmekde olup neticesinin arzı tabîî bulunmuştur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 15 Receb sene [1]333 ve fî 16 Mayıs sene [1]331

Sivas Valisi

Ahmed Muammer

[29 Mayıs 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 7/44

URFA'DA ERMENİ EŞKIYANIN JANDARMA İLE ÇATIŞTIĞI

Urfa'nın Germuş dağında firarî Ermeniler olduğu değerlendirilen çok sayıda eşkiyanın jandarma ile çatışmaya girdiği, 1 çavuşun kayıp, 1 askerin de yaralı olduğu, bölgeye yardımcı kuvvet sevk edildiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Urfa

Mühim ve müsta'celdir

Urfa'ya bir buçuk saat mesafede Germuş dağında bazı eşhâsın bulunacağı haber alınarak jandarma kumandan vekili mikdar-ı kâfi atlı ile berây-ı istikşâf gönderilmiş idi. Şimdi kendisinden alınan tezkirede mezkûr dağda eşkıyaya tesadüf ve müsâdeme etdikleri ve efrâddan birisinin mecrûh olup çavuşun avdet etmediği ve diğer cihetdeki müfrezesinin bir kısmı da müsâdeme etmekde oldukları eşkıyanın Siverek ve Diyarbakır cihetlerinden firar eden Ermeniler olduğu istidlâl edildiği ve mikdarları haylice bulunduğu bildirilmesi ile müteheyyi-i hareket bulunan Kâmil Paşa Taburu'ndan kuvve-i kâfiye sevk edildi. Memleketin muhafaza-i asayişine de son derece gayret edilmektedir. Yarın anlaşılabilecek netice de başka[ca] arz olunacaktır. Dördüncü Ordu ve Altıncı Kolordu Kumandanlıkları Vekâletleri'ne de malumât verilmiştir.

Fî 3/4 Haziran sene [1]331

Urfa Mutasarrıfı
Haydar

[16/17 Haziran 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 68/37

68

**ERZİNCAN, KIĞI VE TERCAN'DA KİLİSE VE
BAZI ERMENİ EVLERİNDE BOMBA BULUNMASI**

Erzincan, Kiğı ve Tercan'da yapılan aramalar sonucu, Ardaşis Karagözyan ve Keşiş Oseb'in evinde bomba ele geçirildiği

Telgrafnâme
Mahreci: Erzurum
Numara: 877

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Erzincan'ın Çukur Mahallesi'nde Taş Kilise'de saklanan altı bombanın nâfia mühendisi tarafından ipe çıkarılmak istenildiği sırada bombaların yek-

diğerini müteâkib infilâk etmesi üzerine kilisenin berhava olduğu ve yine Erzincan Kilise Mahallesi ahalisinden Ardaşis Karagözyan'ın hânesinde yeraltında diğerk mahallerde fitili yandığı görülerek ameliyâta devam edildiği Erzincan Mutasarrıflığı'ndan ve Keşiş Oseb'in hânesinde bir bomba bulunduğu Tercan Kaymakamlığı'ndan ve daha evvel ayak bombası elde edildiği Kiğı Kaymakamlığı'ndan bildirilmiş ve her taraftan taharriyâta devam edilmekte bulunmuşdur.

Fî 8 Haziran sene [1]331

Vali

Tahsin

[21 Haziran 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 8/36

69

KİĞİ'DA SİLAH, CEPHANE VE BOMBA BULUNDUĞU / BAYBURD'DA ERMENİ ÇETESİ İLE ÇATIŞMA ÇIKTIĞI

Kiğı'dan tehcir edilen Ermenilerin evlerinde yapılan aramalarda çok miktarda tüfek, cephane ve bomba ile Telgrafhane civarında ve diğerk bazı yerlerde, hastahanelerdeki Ermeni askerler tarafından yerleştirildiğı sanılan patlamamış halde 14 bomba ve dinamit bulunduğu / Bayburd'un Kopuz deresi civarında bir askerî birliğin 11 kişilik bir Ermeni çetesiyle çatışmaya girdiğı, 1 köy bekçisinin şehit olduğu

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci: Erzurum

Kiğı'dan çıkarılan Ermenilerin hânelerinde icra kılınan taharriyât neticesinde düne kadar yirmi üç Yunan tufengi, iki onlu mavzer tabancası, külli-yetli muhtelifü'l-cins cephâne, dört adet fitilli bomba ve telgrafhâne civarına konulup fitillerine ayak basdığından dolayı patlamayıp gömülü kalan dört büyük bomba ve muhtelif şekilde muhtelif noktalarda konan on dinamit bombası bulunmuşdur. Bu son bombaların menzil tarafından hastahânelerde alıkonulan Ermeni efrâdı tarafından vaz' edilmesi muhtemel görüldüğünden

efrâd-ı merkûmenin de harice çıkarılması lüzumu kaymakamlığa yazılmış-
dır.

Fî 7 Haziran sene [1]331

Erzurum Valisi

Tahsin

**

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

162

Mahreci: Erzurum

Kopuz Deresi civarında dolaşan ... Efendi müfrezesi tesadüf ettiği on
bir kişilik müsella Ermeni çetesiyle vuku bulan müsâdemede iki şakî mey-
yiten derdest edilmişse de esna-yı müsâdeme[de] karye-i mezkûre bekçisi
Mehmed Çavuş şehid olduğu, çete kemâl-i şiddetle takib edilmekte bulun-
duğu Bayburd Kaymakamlığı'nın iş'ârı üzerine arz olunur.

Fî 16 Haziran sene [1]331

Vali

Tahsin

[29 Haziran 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 8/53

70

**MARAŞ'IN FINDICAK KÖYÜNDE
ERMENİ EŞKİYASI İLE ASKERLER
ARASINDA ŞİDDETLİ ÇATIŞMALAR OLDUĞU**

Maraş'ın Findıcak köyünde Ermeni eşkıya ile askerler arasında mey-
dana gelen çatışmanın yaklaşık 15 saat sürdüğü, bu çatışmada eşkı-
yanın köyün etrafında tekniğine uygun olarak yaptıkları birçok siperde
11 saat direndikleri, daha sonra kiliselere ve hanelere çekilerek bura-
larda da şiddetli savunma yaptıkları, ancak askerlerce köyün tama-
men kontrol altına alınmış olduğu, dağlara kaçan birkaç eşkıyanın ise
takip edildiği, köy halkından olan kadın ve çocuklar ile teslim olan er-
keklerin köy dışında koruma altına alındıkları

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Fındıcak karyesinin garb-ı şimâlisindeki değirmenden. Gündüz öğleden saat 5 dakika 45.

1- Büyük bir şiddetle on beş saat kadar devam eden müsâdeme hitâm buldu. Şimdi yüksek ve ârızalı, ormanlı, kayalık dağlarda tek tük kalmış olan şakîler takib edilmektedir. Bi-avnihî Teâlâ onlar da bugün tenkîl edilecektir. 2- Evvelâ; köyün etrafında oldukça fenne muvâfık olmak üzere eşkıya tarafından vücuda getirilen müte'addid siperlerden on bir saat kadar devam eden şiddetli müsâdemeden sonra eşkıya kısmen köy dahilindeki kârgir kiliselere ve kısmen hânelere iltica ederek ikinci; buralardan da pek mu'annidâne bir sebatla muharebe etdiler. Öğleden sonra saat sekiz buçuğa doğru bunlar da tenkîl edildi. 3- Henüz mikdar-ı sahîhi tayin olunamayan eşkıya mak-tûlîn adedi dört yüzü mütecâvizdir. Zeytun ve mevâki'-i saireden hükûmete karşı duran Ermeni eşkıyasının muvaffakiyet-i nezâret-penâhîleri eseri olmak üzere Fındıcak karyesinde kâmilten tenkîl edilmiş olduklarına şüphe etmemekdeyim. İhtimal ki tek tük henüz elde edilemeyenler vardır ki onların da icabına bakılacaktır. 4- Köy kadın ve çocuklarıyla teslim-i nefis eden erkeklerini köyün haricinde muhafaza etdirdim. Bugün tahkikât-ı lâzıme icrasından sonra cümlesini Maraş'a sevk edeceğim. 5- Askerden dört şehid ile yirmi dördü ağır ve on sekizi hafif olmak üzere kırk iki mecrûh vardır. 6- Bugün lâzım gelen tedkikât ve tahkikât üzerine hâsıl olacak netice ve malumâtı müş'ir ba'dehû arz edilecek mufassal rapora takdimen işbu muhtasar rapor berây-ı malumât arz u takdim olunur.

Fî 20 Temmuz sene [1]331

Adana Valisi

Hakkı

[2 Ağustos 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 9/78

71

GELİGÜZAN'DA ERMENİ ASİLER İLE ASKERLER ARASINDA SİLAHLI ÇATIŞMALAR OLDUĞU

Geligüzan ve Talori bölgelerinde Ermeni asilere karşı yapılan askerî hareketin başarı ile devam ettiği, Geligüzan köyünden çıkarılan asilerin Anduk Dağı'nda toplanarak karşı koymaya çalışmalarına rağmen orada da tutunamayarak dağılmış oldukları ve takibatın devam ettiği

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Mahreci: Bitlis

Geligüzan ve Talori⁸ mıntıklarında tahassun eden Ermeni usâtına karşı dört gün evvel ibtidâr olunan harekât-ı te'dîbiye muvaffakiyetle devam etmektedir. Geligüzan karyesinden tard olunarak Anduk Dağı'nda toplanmış ve orada mukâvemete yeltenmiş olan usât iki yüz kadar maktûl ve birçok mecrûh vererek mezkûr dağdan da def' edilmiş ve takibâta devam olunuyor.

Fî 22 Temmuz sene [1]331

Vali nâmına

Vasfî

[4 Ağustos 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 9/87

72

SİVAS'IN DENDİL KÖYÜNDE MAĞARALARA SİĞINAN ERMENİ ASİLERİN TESLİM OLDUKLARI

Sivas'ın Dendil köyünde Ermeni asilerle çatışmaların devam ettiği, mağaralara sığınan asiler sürekli bomba atıklarından askerlerin mağaralara yaklaşmadığı, 3/4 Ağustos 1915 gecesi huruç hareketine kalkışan asilerin başarılı olamayarak geri çekildikleri ve sabah da silahlarını bırakarak teslim oldukları

⁸ Metinde "Tayari" şeklinde geçmektedir.

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Sivas

Temmuz sene [1]331. Dendil karyesinde müsâdeme devam ediyor. Dünkü müsâdemede dahi askerden altısı mecrûh olmuş ve eski mecrûhlarından ikisi vefat etmiştir. Su almak ve firar etmek için gece mağaralarından dışarı çıkan usâtдан altısı itlâf edildi. Âsiler kesretle bomba isti'mâl eylemekte olduklarından mağaralarına girmek kâbil olamamaktadır. Mağaraların pek yakınında bulunan su menbaları kıta'âtımız tarafından elde edildiğinden usât susuzlukdan pek muztardır. Teslim olmak için yarın saat bire kadar mühlet istediler. Netice arz olunacaktır.

Fî 20/21 Temmuz sene [1]331

Vali
Muammer

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Sivas

Zeyl-i 19/20 Temmuz sene [1]331. Dendil'de usât gece şiddetle hurûc hareketine teşebbüs etmişler ise de firara muvaffak olamayarak geri çekilmeğe mecbur edilmiş ve ale's-sabah da silahlarını teslim etmeğe başlamışlardır. Askerden zâyîât yoktur. Hâdisе hitâm bulmuş demektir. Netice-i kat'îye arz olunacaktır.

Fî 21/22 Temmuz sene [1]331

Vali
Ahmed Muammer

[3/4 Ağustos 1915]

BİR GRUP ERMENİ ASKER FİRARİSİNİN HINIS DAĞLARINDA MÜSLÜMANLARI ÖLDÜRDÜKLERİ

Hınıs Kazası dağlarında gizlenen silahlı Ermeni asker firarîlerinin o civarda bulunan Müslümanlardan 4 kişiyi şehit ettiklerinin haber alınması üzerine kaza kaymakamının olay mahalline gittiği, meydana gelen çatışmada firarîlerin tamamının ölü olarak ele geçirildiği

Bâb-ı Ârî

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

208

Mahreci: Erzurum

Hınıs Kazası dağlarına ihtifâ eden asker firarîsinden on müsella Ermeni'nin o civar İslâmlarından dört kişiyi şehid etdikleri haber alınması üzerine kaza kaymakamı mahalline yetişmiş, vuku bulan müsâdemede cümlesi meyyiten derdest ve taşındıkları on mavzer istirdâd olunmuştur.

Fî 25 Temmuz sene [1]331

Vali

Tahsin

[7 Ağustos 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 9/96

ERMENİ VE RUSLARIN VAN'IN İSTİLASI SIRASINDA MÜSLÜMANLARA YAPTIKLARI ZULÜMLER

Ermeni ve Rusların, Van'ı işgal ettikleri esnada Van merkezi ile Edremit köyünde ve Haydaranlı aşiretinin köylerinde Müslümanlara yaptıkları katliam, tahribat, yağma ve mezalime dair tanık ifadeleri

4

Bitlis Sâbit Jandarma Merkez Bölüğü Kumandanı

olup el-yevm Garzan'da bulunan ve Bitlis Sâbit Jandarma

Tabur Kumandanlığı'nı ifa eden Yüzbaşı Ömer Efendi'nin ifadesinden

Mayıs sene [1]331 tarihinde Ruslar Van'ı istila etdiler. Ahali kısmen hicret edebilmiş, kısmen edememiş idi. Ruslar ve Ermeniler bu istilada, am-

cam olup Van'ın Norşin-i Süflâ Mahallesi'nden olan ve altmış yaşında bir pîr-i muhterem bulunan Tayyar Ağazâde Tarlan Ağa ile elli beş yaşındaki haremi Zühre Hanım'ı ve yirmi beş yaşındaki kızı Vahide ve Vahide'nin sekiz yaşındaki çocuğunu feci bir surette katletmişdirler. Bu katl, bizim Van'ı bir müddet sonra istirdâdımızda tamamen ve tarafımdan tahkik ve tebeyyün etmiştir. Bu bana aid bir felâketdir. Hicret edemeyenlerin tamamen imha edildiğine dair bir misaldir.

5

An-asl Erzurumlu olup Van Askerî Rüşdîsi Arabî Muallimi bulunan ve ulemâdan olan Hoca Rasih Efendi'nin Haremi Naciye Hanım'ın ifadesidir.

Mayıs sene [1]331'de Ruslar Van'ı istila etdikleri zaman kaçamamış-
dık. Hâneme duhûl eden ve iki Rus ve dört Ermeni'den ibaret olan bir çete,
zevcimle beraber üç çocuğumu parça parça etdiler ve namusumu feryad u
figânlarımla istihzâ ederek pâymâl etmek üzereler iken bir Rus zâbiti imda-
dıma yetişdi. Beni himaye etdi. Hastahâneye verdi. Orada yaralıları hizmet
etdim. Bizim askerin Van'a girmesiyle hayatımı kurtardım.

6

*Van'a iki saat mesafede bulunan Edremid karyesinin
Şabaniye Mahallesi'nden İsmâil bin Mehmed'in ifadesinden*

Rusların Mayıs sene [1]331 tarihinde Van'ı istila etmeleri üzerine hic-
rete başladıksa da iki yüz elli İslâm hânesinden ancak elli hâne hicretle can-
larını kurtarabildi. Diğerleri çıkamadılar. Van, 28 Temmuz sene [1]331 tari-
hinde tekrar istirdâd edildi. Benimle beraber bazı Edremidliler hem bir şehir
kadar güzel ve ma'mûr olan köyümüzün ne olduğunu anlamak hem de sak-
ladığımız eşyalar kalmışsa çıkarmak için Edremid'e gittik. Karşımıza duvar-
ları yarıları kadar yıkılmış ve hepsi yanmış harâbelerle ta'affün etmiş bir ta-
kım ecsâd çıktı. Bunların bazıları teşhis edildi ve orada bulunan İslâmların
kâmilten katliâma dûçâr oldukları anlaşıldı.

*Adilcevaz'ın Armudlu karyesinden ve
Haydaranlı Aşireti'nden Hüseyin bin Süleyman ile Asiyan
Kabilesi Reisi Yüzbaşı Hamza Ağa'nın amcası Hadida'nın ifadesinden*

Bu büyük aşiretin meskûn bulunduğu karyeler ilk Rus istilasına Kânûn-ı Evvel sene [1]330'dan itibaren başlamıştır. Ahali bu muharebeyi de Doksan Üç Muharebesi gibi telakki ediyor; emvâl ve eşyaya ve kadınlarla çocuklara Rusların dokunmayacaklarını, dokunsalar da az mikyâsda dokunacakları zannını besliyordular. Onun için vakti, hâli müsaid olanlardan başka yurdları istila felâketine dūcâr olduğu hâlde ekseriyet hicret etmemek fikrinde idi. Fakat Ruslar ve bilhassa Kazaklar ve Ermeniler bu muharebede insan değil, birer cellâd olmuşdular. Girdikleri köyün altını üstüne getiriyorlardı. Tuz ve ekmek götürerek teslim olmakla mukabele edilerek teslim olmanın bunlar nazarında farkı yoktu. Ne mal, ne eşya, ne ağnâm bunların tecavüzünden kurtuluyor, ne de namus muhafaza edilebiliyordu. Eşya ve emvâlinden bir kısmını terk ederek Ruslar gelmezden evvel hicret edenler büyük bir di-rayet ve zeka göstermişdiler. Ruslar ise hicret edenlerin hânelerini ihrâk ile işe başladılar. Biz kalanlara ise top yolları açdirdılar. Erzak taşıtdirdılar. Has-ta ve zaîf olmak büyük bir cinayet işlemekle mütesâvî idi. Kaç hasta adamımızı dipçikler altında ölmüş gördük. Buna tahammül edilemezdi. Sübhan Dağı civarında olanlar ilk istilada Ruslara mukabele edip dağa çekilmişlerdi. Ruslar bunlara bir şey yapamıyordu. Sübhan Dağı mazlumlar için tam bir ilticagâh oldu. Biz de çoluk çocuklarımızı Allah'ın muhafazasına terk ederek oraya çekildik. Orada silah ve cephâne de var idi. Yeni gelenlerle kuvvetimiz gitdikçe takviyet buluyordu. Ruslar, o muhite artık yaklaşamıyordu. O mıntıkada ne telgraf ne telefon bıraktık, ne de postalarını geçirttik. Yalnız erzak meselesi bizi pek sıkıyordu. Buna da çare bulduk. Muhit bize düşman değildi. Kuvvetli çeteler teşkil etdik. Rusların yollar istikâmetindeki köylere bıraktığı müfrezeleri basdık. Bir taraftan silah ve cephânemizi tezyîd etdik, diğer taraftan köylerde olup Rusların bulamadıkları zahire kuyularından buğday ve arpa getirerek yarı aç, yarı tok hayatımızı muhafaza etdik. Bizim ordunun ilerlemesiyle bir kısmımız dağdan indik. Orduya iltihak ederek ha-

yatımızı kurtardık. Bir kısmı hâlâ oradadırlar. Fakat kendilerinin zulümlerinden tevellüd eden bu müdafaamız pek zulümlü bir intikam ile karşılaşmışdı. Hangi köyden firar vuku bulmuşsa o köy yandırılmış ve ahalisi içeriye sefil ve perişan sevk edilmişdi. Bu tahribât ile bugün diyebiliriz ki, yüzde altmış nüfusumuz gâib olduğu gibi, yüzde beş köyümüz bile sağlam kalmamıştır. Haydaranlı Aşireti'nin bulunduğu beş-altı yüz köy kimsesiz bir harâbe-zâra dönmüştür. O cennet gibi arazi şimdi bir çöl olmuştur.

[10 Ağustos 1915]

HR. SYS, 2872/4_103, 105, 109

75

**TAŞNAK KOMİTESİ'NDEN ARTIN BEYAZYAN
EFENDİ'NİN DİVAN-I HARB-İ ÖRFİ'YE GÖNDERİLMESİ**

Bursa Düyûn-ı Umumiye Harîr Kontrol Memuru Artin Beyazyan Efendi'nin Taşnak İhtilâl Komitesi'nden olduğu ve Dersaâdet-Bursa arasında haberleşmeyi sağladığı anlaşıldığından Divan-ı Harb-i Örfî'ye gönderildiği

Hüdavendigâr Vilâyeti

Mektubî Kalemi

Hususi: 687

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden muharrerene vârid olan 18 Temmuz sene [1]331 tarihli ve 391 numaralı tahrirât-ı aliyye-i nezâret-penâhîleri-ne cevabdır. Bursa Düyûn-ı Umumiye Harîr Kontrol Memuru Artin Beyazyan Efendi'nin Taşnak İhtilâl Komitesi'ne mensub olduğu ve Dersaâdet-Bursa arasında komitenin muhaberât-ı mühimmesini tebliğ ve tebellüğ etmekte bulunduğu bi't-tahkik anlaşılmasına mebnî devletçe muzır millî gâyeler takib ve te'minine çalışmakla şübheli tanınanlardan olup mahallerinde ikametlerinde mahzur görülen Ermenilerle beraber merkûmun Orhaneli Kazası'na ve ahîren oradan da diğerleriyle Bandırma Divan-ı Harb-i Örfîsi'ne gönderildiği

Polis Müdüriyeti'nden ifade kılınmıştır. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 6 Şevval sene [1]333 ve fî 4 Ağustos sene [1]331

Hüdavendigâr Valisi nâmına
Mektubcu (Mühür)

[17 Ağustos 1915]

DH. EUM. 2. Şb, 10/24

76

**URFA'DA ERMENİ ASKERLER
TARAFINDAN BİR YÜZBAŞININ ŞEHİT EDİLDİĞİ**

Urfa Amele Taburu'nun bir bölüğünde bulunan Ermeni askerlerin yüzbaşılarını şehit edip Müslüman askerlerden birkaçını yaralayarak kaçtıklarının bildirilmesi üzerine, dikkatli olunması ve gerekli tedbirlerin alınması hususunda ilgili vilayet ve sancakların uyarıldığı

Bâb-ı Âli

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Hususî: 86/517

Şifre

Erzurum, Adana, Ankara, Bitlis, Halep,

Hüdavendigâr, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Konya,

Mamuretülaziz, Van Vilâyetlerine; Urfa, İzmit, Canik, Karesi, Kayseri, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Eskişehir, Niğde, Maraş Mutasarrıflıklarına

Urfa Amele Taburu'nun bir bölümündeki Ermeni efrâdının kazma ve kürekle bi'l-hücum yüzbaşılarını ve Müslüman efrâddan bazılarını şehid ve cerh ile firar eyledikleri mahallinden bildirilmesi üzerine bu hususda daha ziyade müteyakkız bulunulması ve tedâbîr-i kat'îye-i inzibâtiyeye tevessül olunması lüzumunun ordu ve kolordu kumandanlıklarına yazıldığı Harbiye Nezâreti'nden bildiriliyor. Bu bâbda vilâyet/livâca da müteyakkız bulunularak inzibâtın takrîrini kâfil tedâbîr ittihâzı ta'mimen tebliğ olunur.

Fî 19 Ağustos sene [1]331

Nâzır

[1 Eylül 1915]

DH. ŞFR, 55-A/11

Ermeni ihtilâl komitelerinin Meşrutiyet'in ikinci defa ilanından sonra Urfa'da esaslı bir surette teşkilatlanıp yayıldığı, ahalinin sūratlı bir şekilde silahlanmaya başladığı, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesinin Urfa Ermenilerine aradığı fırsatı verdiği, Urfa'ya diğer vilayetlerden birçok komiteci ve asker firarisi Ermenilerin geldiği ve bunların Urfa Ermenilerini isyan için kışkırttıkları, isyanın önce Urfa'ya bir buçuk saat mesâfede Germuş karyesinde çıktığı, bundan sonra Urfa'da Telebyaz - Urfa arasında çalışan Ermenilerin kazma ve küreklerle askerler üzerine saldırdıkları, ilerleyen tarihlerde Urfa merkezinde de isyan çıktığı, asilerin geceleri muhtelif istikametlerde zabıtaya baskın yaptıkları, evlere mazgallar ve bütün sokaklara barikatlar yaptıkları, silahları menzilineki sokak, yol ve bahçede dolaşan pencere ve damında oturan, abdest alan kadın, erkek, çocuk, ihtiyar Müslümanlara ateş açarak birçoklarını öldürdükleri, isyanın ancak Dördüncü Ordu'dan gelen yardımlar sayesinde bastırılabilirdiği, Amerikan Misyoneri Leslee'nin isyan sırasında Ermenilerle birlikte hareket ettiği, önce müessesesindeki Ermenilerle birlikte teslim olduktan bir iki gün sonra çektiği vicdan azabından dolayı intihar ettiği

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Umumî: 44743

Hususî: 23

Şube: 2

Mahremdir

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Urfa Vak'ası'nın esbâb-ı zuhuruyla netâyicine dair mahallinde icra edilen tahkikâta müsteniden tanzim olunan raporun sureti leffen savb-ı âlîlerine tisyâr kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî ... Cumâdelevvel sene [1]334 ve fî 23 Mart sene [1]332, 6 Nisan
[1]916

Dahiliye Nâzırı

Talat

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Urfa Vukuâtı

Mevcudiyet-i milliyelerini ancak Hükûmet-i Osmaniyye'nin taht-ı idare ve tâbiyetinde bulunmak suretiyle muhafaza edebildiği hâlde senelerden beri Ermenistan istiklâli hayali arkasında koşan ve bu emellerinin esbâb-ı husûlünü Hükûmet-i Seniyye'nin mahvında arayan Ermeniler tarihî kıyâm ve isyanlarıyla Rus, İngiliz, Fransız siyasetlerine bilfi'l alet olmak itibarıyla gerek dahilde ve gerek memâlik-i ecnebiyede Devlet-i Aliyye için daimî unsur-ı fesad ve ihtilâl olmuşlar ve ale'l-husus son zamanlarda ve hükûmetin muhafaza-i mevcudiyet ve hayatı için Harb-i Umumî'ye duhûlünden evvel ve sonraki vaziyet-i umumiyeyi büyük bir fırsat telakki ederek Ermeni sâkin olan vilâyâtın hemen cümlesinde isyan ve ihtilâller çıkarmışlardır.

Bunlar miyânında bi'l-ehass "Urfa Vukuâtı" gerek tertibât ve istihzârâtının ehemmiyet ve vüs'ati ve gerek harekât-ı isyanîyenin sevk ve idaresindenki intizam ve ciddiyet itibarıyla fevkalâde haiz-i ehemmiyet ve şâyân-ı tedkidir.

Urfa Sancağı; asayiş-i dahilînin muhafazası ve Ordu-yı Hümayûn'un selâmet-i harekâtının te'mini için bulundukları mahallerden çıkarılan Ermenilere iskân menâtıkından olarak tayin edilmiş ve nefsi-i Urfa'da 13.000 kişiye karîb Ermeni nüfusuna ve merkez ve mülhakâtında i'dâdî ve rüşdî derecesinde müte'addid Ermeni millî mekteblerine ve mu'tedil bir iklim ile beraber gayet feyzdâr ve münbit araziye mâlik bulunan bu mıntıkada Ermenilerin hükûmetçe iskân ve terfihleri esbâbı istikmâl olunmuş idi. Fakat ahîren zuhur eden vukuât bu mıntikanın da komitecilerin ifsâdâtından kurtulamadığı-

nı ve vakt-i merhûnuna intizâren memlektin hayatına kasd için her türlü tertibât ve istihzârât-ı hainânenin burada da ümid ve tasavvurun fevkinde bir nisbet ve derecede ittihâz edilmiş olduğunu bütün vuzûhuyla meydana çıkarmıştır.

Urfa'da son isyanın vuku'undan evvel Ermenilerin hayatı ve hükûmet ile ahali-i İslâmiye'ye karşı vaziyet ve suret-i hareketleri tedkik edilince; buranın pek mühim bir merkez-i isyan olduğu ve bu muhitin o suretle yetiştirilmesi için öteden beri her türlü vesâitin tedarik ve istihzârına çalışıldığı ve Amerikan ve Fransız misyonerlerinin de mekâtib ve müesseseleri vasıtasıyla Ermeni efkârını istedikleri gibi makâsıd-ı siyasiyelerine alet etdikleri tezâhür ediyor.

Evvelâ: Ermeni İhtilâl Komiteleri bilhassa ilân-ı Meşrutiyet'den sonra Urfa'da teşkilâtını pek esaslı suretde tatbik ve tevsî' etmiştir.

Sânîyen: Patrikhâne Urfa'ya murahhas olarak [1]311 Ermeni vukuâtında harekât-ı isyanıyeye bilfi'l iştirakinden dolayı Trablusgarb'a nefy edilen ve ilân-ı Meşrutiyet'i müteâkib avdet eden rahib kisvesi altında şerîr bir komiteciyi intihâb ve i'zâm etmiştir. Urfa Ermenileri'nin riyâset-i ruhâniyesinde bulunan bu şahıs her vesileden bi'l-istifade hükûmeti tahkirden, icraât-ı hükûmeti tenkidten, ahali-i Müslime'yi tezyîf ile beyne'l-anâsır idâme-i nifakdan geri kalmamış ve kilisede eyyâm ve a'yâd-ı diniyede va'z yerine bir mavzer alarak "milleti kurtaracak, istiklâlini iade edecek yegâne vasıtanın silah olduğunu" isbat zımnında konferans vermekden ve "herkesin vâridâtının dörtde biriyle behemehâl tedarike mecbur olduğunu" bir vazife-i millîye olarak telkin ve teklifden ve Ardahan'ın fethine müsâdif bir yortu günü kilisede "Bu günün Ermeni milleti ve mefkûre-i milliyesi nâmına ağlanacak ve icra-yı mâtem edilecek bir gün olduğunu ve İslâmların meserretlerine iştirak edenlerin hain-i millet tanınacağını" alenen söylemekden çekinmemiştir.

Fransız ve Amerikan mekteb ve müesseselerinde tahsil gören ve bilâhare yine bu müesseseler muâvenetiyle Avrupa'ya gönderilip ikmâl-i tahsillerini müteâkib memleketine avdetlerinde Ermeni mekteblerine muallim sıfatıyla tayin olunan Ermeniler ise ecnebi âmâl ve efkârı için misyonerlerden ziyade İngiliz ve Fransız propagandacıları kesilmişlerdir.

Başta murahhasa ve papasları olmak üzere komitecilerle bu muallimlerin ve bilhassa istiklâl fikirleriyle dimâğları meşbû' ve selâmet-i tefekkürden mahrum gençlerin teşvikâtıyla Urfa'da muhtelif cemiyetler teşekkül etmiş ve hükûmet daima her yerde olduğu gibi Urfa'da da mutî' ve memlekete merbût bir halk yerine komitenin telkinât ve ictihâdâtıyla hareket eder bir kitle bulmuştur.

Malum olduğu üzere Rusya'nın Türkiye'ye karşı siyasetinde en mühim ve tarihî iki maksad mündemcidir. Bunlardan birisi, boğazları açarak Bahr-ı Sefîd'e inmek; diğeri de vilâyât-ı şarkıyeden geçerek İskenderun Körfezi'ni tutmak idi. Urfa, Rus istila ordusunun bu ikinci Diyarbakır-Siverek tarîkı üzerinde olduğu için Rus siyaseti nokta-i nazarından fevkalâde hâiz-i ehemmiyet idi. İsyanın şekli Rus ordusunun vürûduna intizâren Büyük Kilise altında kuyular, tahte'z-zemin depolar, gayet gizli yollar, sekiz-on aylık erzak iddihârı gibi müdafaa istihzârâtının vüs'ati bu mıntıkada Ermenilerden Ruslarca pek büyük işler beklenildiğini ve tertibâtın bu esas dairesinde ittihâz edilmiş olduğunu te'yid ve isbat etmiştir.

Bir taraftan; zâhiren Katoliklik ve Protestanlığı ta'mim maksadıyla çalışan ecnebi misyonerlerinin telkinâtı, diğer taraftan da serseri ve ecnebi gayret-keşi vatansız komitecilerin teşvikâtı ile Urfa'da Ermeni hayatı bilhassa Meşrutiyet'den sonra başka bir safhaya dahil olmuştur.

Hükûmet-i Seniyye; Osmanlılık ve vatandaşlık nâmı altında anâsır-ı muhtelifeyi birleştirmeye ve bir maksad-ı müşterek etrafında toplamağa çalışır iken her yerde olduğu gibi Urfa'da da Ermeniler olanca gayretleriyle ve açıktan açığa buna mâni olmuşlar ve merkez-i livâda işçiler arasında cemiyetler teşkili ile saât-ı mesâî tayin etdikleri gibi İslâmlara karşı tervîc-i me-ram için icabında "boykot" ilân etmişler ve mektebelerindeki talebe ile 16-17 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklarına kadar silah kullanmak, hasta ve yara bakıcılığı talim eylemişlerdir. Bu gibi teşkilât ve tertibâtla uğraşıldığı sırada Ermeniliği sevk ve idare edenler de kısm-ı a'zamı arabacı ve mekkâreci olan Ermeniler vasıtasıyla ve dolgun fiyatlarla Suriye, Haleb, Ayntab'dan ve bilhassa buralardaki İtilâf konsoloslarının müzâheretinden ve asker firarîleriyle, aşâyirden istifade ederek çok mikdarda silahlar celbine ve Bağdad Demiryolu İnşaat Şirketi'nde müstahdem Ermeni ustalardan külliyetli mikdarda dina-

mit ve bomba fitilleri ve Eski Kale'den kaval toplara mahsus ufak humbaralar, cephâne ve mühimmât tedarikine muvaffak olmuşlar ve buna son zamana kadar muntazaman devam etmekle beraber Amerikalı Misyoner Leslee'nin Eytâmhânesi'ndeki demircilik imalâthânesinde de çok miktarda mermi ve saire ve hatta büyük su borularından top bile imal etmişlerdir. Tedarikât ve istihzârâtın şu suretle ikmâlinden sonra Urfa Ermenileri münasib bir fırsat ve vesileye intizâra başlamışlar ve maamâfih ara sıra taşkınlıklardan da geri kalmamışlardır. Bu fırsatı ise Harb-i Umumî'nin zuhuru ve Hükûmet-i Osmaniyye'nin bu harbe duhûlü kendilerine tehiyye ve ihzâr etdi.

Hükûmet-i Osmaniyye'nin harbe duhûlünü müteâkib Ermeni fırak-ı siyasiye-i müttehidesinin Rus ordularının muzafferiyeti hâlinde maâzallahi Teâlâ ric'at edecek Ordu-yı Hümâyûn'nun hatt-ı ric'atini kesmek; bilakis muzafferiyet Ordu-yı Hümâyûn'a teveccüh ettiği takdirde her tarafda ilân-ı isyan edilerek asâkir-i Osmaniyye'nin üzerlerine celbini ve hükûmetin dahi- len işgali tarzındaki tebligât-ı umumiyesine tevfiğ-ı hareket etmişlerdi. Ermenilerin te'eyyüd eden hiyanetleri üzerine sevk ve ihraclarından isyanın zuhuruna kadar geçen müddet zarfında Urfa'ya vilâyât-ı saireden birçok komiteci ve asker firarîsi Ermeniler gelmiş ve bunlar Van'ın Ermeni kahramanları tarafından zabtedildiğini ve Rusların birkaç ay zarfında Siverek üzerinden Urfa'ya doğru geleceklerini ileri sürerek Urfa Ermenilerini isyana davete başlamışlardır. Yalnız Urfa Komitesi aynı zamanda efkâr-ı İslâmiye'yi de tağlît etmek ve hükûmetin tebligât-ı resmiyesi hakkında da şübheye düşürmek ve daha doğrusu isyana kendilerini de manen iştirâk ettirmek üzere el altından çalışmışlar ve hatta ajans telgrafnamesi şeklin de bazı şeylerde çıkarmışlardır. Bunlardan tevkif olunan Ermenilerden birisinin üzerindeki İncil kitabının içerisinden çıkarılan musanna' ajans müsveddesi aynen şöyledir:

"Almanlar; Fransız hududundan sürülmüşdür. Ruslar Berlin'e girmeye sekiz kilometre kalmışdır. Ahvâl iyileşmekdedir. Muharebe iki-üç haftaya kadar hitâm bulacağa dair ümid vardır." Maamâfih bu teşebbüsleri de hükûmetin icraâtındaki ciddiyet ve intizâmı gören ve evâmir-i devlete kemâl-i hürmetle arz-ı mutâvaat ve inkıyâd eden aşâyir ve ahali-i saire-i Müslime üzerinde derin bir hiss-i nefret uyandırmakdan başka bir te'sir yapamamışdır. Urfa'da Ermeni Mahallesi; bir tarafı eski sur ve Tellü'l-fütûr Tepesi diğer

cihetleri İslâm hâneleriyle muhât on mahalleden, ale't-tahmin bin beş yüz ev-den mürekkebirdir. Evler umumiyetle kârgir olarak inşa edilmiş ve her hâne müte'addid gizli odaları ve bu odalarda yatak, yiyecek gibi eşyayı, dolabları, izbeleri, su kuyuları içinde zîr-i zemin denilen tahte'z-zemin mahzenleri muhtevî bulunmuş ve yeni yapılan evlerde de bu aksâma riâyet olunmuştur. Bu tertibâtın mahrem ve mektûm kalmasına son derece itina edilmiş ve ev sahibi ile mimarından başka hiç kimse için malum olamamıştır. İsyân tedarikâtı miyânında en ziyade göze çarpan cihetlerden birisi de Zeytun, Sason, Bitlis, Ayntab mıntukaları için bir kumandan maiyyetinde istihdam olunmak üzere Maraş, Diyarbakır'dan gelen asker firarîsi ve komitecilerle yerli fedai ve asker firarîlerinden mürekkebirdir bir kuvve-i müsellaha ve su taşımak, un öğüt-mek, ekmek pişirmek, hasta ve yaralıları bakmak, tedavi etmek, tüfenk temizlemek emir götürmek, fişenk yapmak, mev'ızalar irâd, neşâ'id-i milliye terennüm etmek için kollar tertib edilmesi, müfettişler ve bir de iâşe memurları tayini ve bir de Ermeni ihtilâllerinde ebeveyni ölen yetimlerden birer hey'et-i teşcî'ye tertib olunmasıdır. İsyandan matlûb olan maksad hakkıyla te'min olunmak için hükûmet kuvvet gönderemeyeceğini ve Rus ordusunun Siverek tarîkıyla Urfa'ya vürûduna kadar 7-8 ay mukâvemetde bulunacaklarını tahmin ederek ordunun bir kısmını üzerlerine celb ile işgal etmek ve mühimmât sarf ettirmek için en münasib bir zamana intizâr olunduğu sırada silah toplanması ve [1]310 tevellüdlülerin askere alınması muameleleri üzerine Zeytun, Sason, Haçin, Diyarbakır havalisinden kaçan asker firarîleriyle komitecilerin de inzimâm-ı muvâfakatiyle evvelâ Urfa'ya bir buçuk saat mesafedeki Germuş karyesinde ve 6 Ağustos 1331'de Perşembe günü akşamı nefsi-i Urfa'da ilk isyân kurşunu atılmıştır.

İsyân hareketi; evvelâ Urfa'ya bir buçuk saat mesafede ve ovada vâki Germuş karyesinde zuhur etmiştir. Bu karye cesîm bir Ermeni kilisesi ile Protestan mabedini ve arkasında dik ve müdafaaya fevka'l-had elverişli ve sarp ve mağaraları hâvî Germuş Dağı'na istinâd eder büyükçe bir köydür. Hükûmet burada bir Ermeni çetesinin mevcudiyetinden haberdâr edilmiş ve tenkîlleri için yirmi-otuz kişilik bir jandarma kuvveti gönderilmiş ise de tahriyâtın geceye tesadüf etmesi ve dağdaki pusulardan atılan kurşunlar ve jandarmadan bir şehid bir mecrûh verilmesi ve karanlıkta muntazaman ve

müştereken hareket edilememesi yüzünden istisâleri mümkün olamamış ve o sırada mezkûr karye civarından geçen bir kuvve-i seferiyenin muâvenetiy-le Germuş Dağı'ndan biri Gürünlü (Sivas) diğeri Kayserili iki fedai ile bir mağara içinde yirmi kadar mavzer tabanca, cephâne, bomba, zahire ve fedailerden bazıları derdest edilmiştir. Germuş eşkıyasının kısm-ı a'zamı Urfa Ermenileri'nden olduğu ve Urfa merkezine aid silahların bu Germuş karyesinde saklanıldığı haber alındığından hükûmet-i mahalliyece silah toplanmasına karar verilmiş ve keyfiyet murahasaya anlatılarak aksi hâlde ihracdan istisnâ olunan Urfa Ermenileri'nin de emniyet-i dahiliyeyi muhafazaten ihrac ve menâtk-ı muayyeneye sevk edilecekleri tebliğ olunmuştur. Murahhasa buna cevaben "Düşünelim." sözüyle iktifa etmiş ve maamâfih hükûmetçe silah taharriyâtına mübâşeret edilmiştir. Bu taharriyât neticesinde nefsi-i Urfa'dan 730 memnû' ve gayr-ı memnû' tüfenk, 406 tabanca, 74 esliha-i câriha, 4.933 fişenk elde edilmiştir. Taharriyât sıralarında 6 Ağustos 1331'de kasabadan Gürz Mahallesi'nin Bidik Meydanı denilen mevkide Adeş ve Serkis ve kardaşlarının hânesinde esliha-i memnû'a ve mevâdd-ı infilâkiye bulunduğu ihbar olunması üzerine Merkez Polis memurlarından Kadri ve Mustafa Nuri Efendilerle Jandarma Halil ve Bâkır Çavuşlar taharriyât ve hafriyât için i'zâm olunmuşlar ve mezkûr hânedeki hafriyât icra edildiği esnada oraya muttasıl mahfûz bir mahalde müddet-i medîde hâl-i ihtifâda kalmalarından nâşi saç ve sakalları uzamış üç yabancı komite sergerdesinin muhtefî olduğu görülerek derdestlerine teşebbüs olunmuş ise de merkûmların birdenbire silah isti'mâl etmeleri üzerine Polis Mustafa Nuri Efendi ile Bâkır Çavuş şehid düşmüş ve firarları esnasında üzerlerine gelen Jandarma efrâdından Hacı ismindeki neferi de bacağından urarak yarım saat sonra vefatına sebep vermişlerdir. Mezkûr hânedeki icra kılınan taharriyâtta büyük çaplı beylik bir mavzer ile buna mahsus fişenkler ve iki dizi ayrıca martin fişenkleri bulunmuştur. Bu vak'a akabinde kasabada zaten heyecanda bulunan ahali arasında te'min-i sükûn için icab eden tedâbîr ittihâz olunmuş ve Ermenilerden hiçbirini zarar gelmemek için sokakda ve dükkânlarda öteye beriye ihtifâ edenlerden üç-dört yüz kadarı toplanıp daire-i hükûmetde ve karakollarda muhafaza edildikten sonra sükûnun avdetini müteâkib yine muhafaza tah-tında hânelerine gönderilmişlerdir.

Urfa'daki 6 Ağustos 1331 Vak'ası'nın ertesi günü yani 7 Ağustos [1]331'-de Telebyaz-Urfa-Siverek tarîkında işleyen Hizmet Taburu Ermeni efrâdı evvelce aralarında verilen karar üzerine zâbit ve İslâm ameleğe suikasda teşebbüs etmişler ve o sırada hasbe'l-vazife gelen jandarmalar sebebiyle maksadlarına muvaffak olamamışlardır.

Bilâhare Telebyaz-Urfa kısmında çalışan bölükdekiler kazma kürek ve tabancalarıyla ve muhafız jandarmalardan ele geçirdikleri birkaç beylik silahla zâbitlerinin ve Süryanî-i Kadîm arkadaşlarının üstüne hücum ederek İhtiyât Zâbit nâmzedi İbrahim Hilmi Efendi'yi şehid, dört jandarma ile bir karye muhtârını cerh, iki jandarma hayvanını itlâf ve diğer ikisini de cerh etmişlerdir. Kasabada tahaddüs eden vak'a tarihinden Eylül'ün on altıncı Çarşamba gününe kadar sükûn devam etmiş ve bu müddet zarfında yalnız ihtiyarlarla kadın ve çocuklardan mâadâ Ermeniler dükkânlarını, mağazalarını kapayarak mahallelerinden dışarıya çıkmamışlar ve çarşıya inmemişlerdir.

Eylül'ün on altıncı gecesi Kilise Sokağı'nda Tarakçıoğulları hânesinde toplanan Tarakçıoğulları Bedros, Serkez ve Yedikardaşoğlu Mıgırdıç -Haleb Jandarma efrâdından iken silahıyla firar etmiş ve isyan esnasında müsâdemâtı idare etmiştir- ve Sasonlu bir sergerde tarafından birdenbire kırk ele yakın silah atılmış ve livâda idare-i örfiye olduğu hâlde silah atdıkları anlaşılan eşhâsın tevkifi için ertesi günü polis ve jandarmadan mürekkeb bir müfreze Ermeni Mahallesi'ne gönderilmiştir. Müfreze tarafından mezkûr Tarakçıoğlu hânesi sarılarak kapının açılması teklif olunmuş ise de açılmamış ve diğer bir hânenin duvarından içeriye giren birkaç memur üzerine atılan silahlardan bir jandarma şehid ve iki jandarma mecrûh olmuş ve bunun üzerine Ermeni mahallâtının her tarafından silahlar atılmağa ve yollardan gelip geçenlere ve muâvenete gelen jandarma devriyesine evlerden, mazgallardan, halı fabrikasından kurşunlar sıkılmağa başlanmış ve derhal Ermeniler tarafından Ermeni mahallâtına yakın ve muttasıl olan yerlerde ikamet eden Müslüman hânelerine de hücum edilerek müdafaa ve tecavüze elverişli ve Müslüman mahallâtına hâkim hâneler zabt ve mahalleler içerisinde ikamet eden Müslüman ailelerinden büyük küçük "on kadın" şehid edilmiştir.

Aynı zamanda eşkıyadan Mıgırdıç ve refikleri ile isyanın cihet-i idare ve siyasisini tedvîr eden Protestan Papası Sogomon'un tensîbiyle ve Urfa Büyük Kilisesi'nin çanı ile isyan ve kıyâm için aralarında takarrür eden işaret verilerek derhal izbelerde ve mahzenlerdeki esliha ve cephâne meydana çıkarılmış ve herkes kollarına numara şeridlerini aralarındaki vazife, hizmet alâmet-ı fârikalarını takarak işe başlamışlardır.

Harekât-ı isyaniyenin ehemmiyeti ve livâda te'min-i asayişe memur olan kuvvetin adem-i kifayeti takdir olunarak keyfiyet Livâ'dan Dördüncü Ordu Kumandanlığı'na arz olunarak kuvvet i'zâmı talep olunmuş ve aynı zamanda elde mevcut vesâitle tecavüzlerinin men'ine çalışılmışdır. Ordunun emr u tensîbiyle Eylûl'ün 19'ncu, 27'inci günleri kuvve-i askeriye muvâsalat etmiş ve harekâtı idare etmek üzere Dördüncü Ordu kumandan vekili de Urfa'ya gelmiştir. Askerin vürûduna kadar âsiler geceleri muhtelif istikâmetlerde zâbitaya baskın etmek, evlere mazgallar ve bütün sokaklara bari katlar yapmak, muhabere tabancalarıyla tayin etdikleri mıntika kumandanları ile tertibât almak, silahları menzilineki sokak, yol ve bahçede dolaşan, pencere ve damında oturan, abdest alan kadın, erkek, çocuk, ihtiyar İslâmlara ateş açarak birçoklarını şehid etmekle meşgul olmuşlardır.

Kumandan vekilinin vürûdunu müteâkib derhal Ermenilere hitaben bir beyânnâme neşrolunarak Ermeni kadınları vasıtasıyla kendilerine tevzî' etdirilmiştir. Beyânnâmenin metninde Hükûmet-i Seniyye'ye itaati olanların Samsad Kapısı'ndan çıkabilecekleri ilân etdirilmiştir. Beyânnâmenin neşr u ilânı ile tayin edilen müddetin inkızâsından sonra da hiçbir Ermeni'nin hâricce çıkmamasına ve tahkîmâtla taarruzda devam etmelerine mebnî bi'z-zarure tahassungâhlarının top ateşiyle birer birer tahribine ibtidâr olunmuştur.

Âsilerin tenkîli için evvelce getirilen kuvvetle iki topun kâfi gelmeyeceği anlaşılmaması üzerine bilâhare dört top ile iki tabur asker daha celb olunmuş ve bu suretle 26 Eylûl sene [1]331 tarihine kadar geceli gündüzlü gayet şiddetli bir surette devam eden müsâdemâtı müteâkib asker tarafından ancak Ermeni Mahallesi'nin kenarındaki ilk hat işgal ve tahrib edilmiş ve epeyce şehid ve mecrûh verilmiştir. Bu müddet zarfında Ermeniler askeri yanıltmak için Kazak elbiseleri, Rus kalpakları giyinmişler ve asker firarîleri de elbise-i askeriyeleri ve jandarma kıyafetleriyle ateşe iştirak eylemişlerdir.

İlk hattın işgalinden sonra kadın ve çocuklar ezilmemek için teslim teklif ile bir gün daha mühlet i'tâ olunmuş ise de Ermeniler tarafından bu teklife cevap olarak geceleyin iki taraftan şiddetli baskınlar ve birçok noktaların tahkîmi ile cevap verilmiştir ki şu suretle müsâdemâta tekrar ibtidâr olunmuştur.

Ancak asker kâr-ı kadîm ve gayet kuvvetli bir suretde ve Urfa'nın Tellü'l-fütûr Tepesi'ne ve eski surlar üzerine inşa edilmiş müstahkem evleri işgalde epeyce müşkilâta ma'rûz kalmıştır. Müsâdemât esnasında patlamayan sahra mermilerinden birisini ele geçiren ve Ermeni memur-ı siyasî sıfatını takınan ve Ayntab Koleji'nde ve Amerika'da ikmâl-i tahsil ederek Urfa'ya gelen ve zamanını tamamıyla neşr-i mefsedete ve Türk ve İslâm düşmanlığının Ermeniler arasında tenmiyesine hasreden "Protestan Papası Sogomon" bu mermiyi Ermeniler arasından dolaştırarak "Türk topu işte böyledir." diye istihzâ ve kendilerini Rusların vürûduna kadar sebat ve mukâvemetle teşvik etmiştir.

Gayet müstahkem bir suretde inşa edilmiş Büyük Ermeni Kilisesi'nde vilâyât-ı şarkıye muhacirlerinden bazı hastalar konulmuş olduğu için ilk günlerde ateş açılmamış idi. Fakat askerin taarruzu ilerleyince kilisenin mazgallarından ve taşla örülmüş pencerelerindeki aralıklardan şiddetle ateş edildiği görülmesi üzerine topcu bi'z-zarûre mukabeleye mecbur olmuş ve Ermeniler tarafından kilise üzerine bu esnada üstünde "Ateş dursun, muhabere var.") yazılı beyaz bir bayrak keşide edilmiştir. Bunun üzerine top ateşi kesilmiş ve Ermeniler Mister Leslee'nin Müessesesi'nde bulunan Sogomon'un re'yi alınmak üzere yarım saat mühlet istedikden sonra bilâ-kayd u şart teslim olunacaklarını bi'l-beyân aralarındaki 600 kadar kadın ve çocukları teslim etmişlerdir. Ertesi gün de Amerika Eytâmhânesi Müdürü Mister Leslee bir tercümanla Tellü'l-fütûr Tepesi'ne gelerek teslim olmuştur.

Kilise ile civarındaki müessesedeki kadın ve çocuklar teslim alındıktan sonra âsiler buraya yaklaşan asker üzerine tekrar isti'mâl-i silah etmişler ve bi'l-mukabele 2 Teşrîn-i Evvel sene [1]331'de kilise ve eytâmhâne ve eşkıyanın tahassungâhları zabtolunarak "Urfa Meselesi" ikmâl edilmiştir.

Bundan sonra usâtdan kurtulanlar gizli yollardan, izbelerden, odalardan, tahte'l-arz melce'lerden istifade ederek askere bomba, kurşun atmak suretiyle tekrar taarruza başlamışlar ve bütün bu müsâdemâtda epeyce şehid ve mecrûh verdirmişlerdir.

Ahaliden müsâdeme esnasında 42 şehid ve yaralı, jandarmadan 8 şehid ve 24 mecrûh, askerden birisi zâbit olmak üzere 300'ü mütecâviz şehid ve mecrûh ve polisden iki mecrûh vuku bulmuştur.

İtlâf edilen usâtdan 120'yi mütecâviz mavzer, martin gibi esliha-i emîriye ve 100'ü mütecâviz revolver müsâdere olunmuş ve bu mavzerlerden birçoğunun daire-i askeriyeden çalınan veya evvelce telef edilen Müslüman efrâd-ı askeriye aid olduğu görülmüştür.

İsyanın suret-i zuhuruyla ehemmiyeti ba'demâ Urfa Ermenileri'ne karşı hükûmetin insilâb-ı emn ü itimadını intâc etdiğinden bu livâ Ermenileri de ihrac ve tehcire tâbi tutulmuş ve usâtdan elde edilenler Divan-ı Harb-i Örfî'ye tevdi' olunarak haklarında hükm-i kanun infaz ve tatbik olunmuştur.

Misyoner Leslee Urfa'da Tellü'l-fütûr civarındaki Amerika Müessesesi ile Eytâmhânesi'nin müdürüdür. Müessesesi demirhâne, marangozhâne ve saireyi ihtivâ eder ki Ermeniler bu müessesâtdan pek ziyade istifade etmişler ve inde'l-icab isyana bir şekl-i siyasî vererek müdahale-i ecnebiyeyi davet etmek üzere kendisini de aralarına almışlar idi.

Bu şahıs da isyan arasında Ermenilerle birleşmiş ve hatta kendisinin isyana bizzat kumanda etdiği de tahakkuk etmiştir.

Müessesesindeki Ermenilerle birlikde teslim olduktan bir-iki gün sonra hissetdiği azâb-ı vicdanîden dolayı olacak ki sem içerek intihâr etmiş ve sureti âfide muharrer şu varakayı terk eylemiştir:

Tercümesi
Son Vasiyetim

Şahsımdan başka Urfa'da hiçbir kimse ve bilhassa Kunzler ve Echart familyaları hiçbir suretle mes'ul değildir ve bunlar yaptığım şeye karışma-

mişlardır. İçdiğimi evvelki misyonerhânedan getirdim. Ermeni ihtilâline dahl ü iştirakim olmadı. Fakat ihtilâl beni de sürükledi.

J. H. Leslee

Bâlâdaki varaka Mister Leslee'nin hatt-ı destiyle yazılmışdır.

Kunzler

Urfa Alman Hastahânesi
Müdür-i Sânîsi

Armanak

Urfa Alman Hastahânesi
Tabibi

Urfa İsyanı'nın mebde'inden hitâmına kadar geçen safahâtıyla esbâb ve sevâ'iki tedkik edilince;

Evvelen: Urfa, Ermenilerce bir merkez-i isyan olarak ihzâr olunmuş ve tertibât-ı isyaniye pek muntazam bir surette ittihâz ve idare edilmişdir.

Sânîyen: Ecânibin ve bilhassa Fransız ve İngiliz ve Rusların isyanda büyük mikyâsda alâka ve iştirakleri mevcuttur.

Müdafaa tertibâtının ve tahte'z-zemin odalar ve yolların mevcudiyeti, esliha ve malzeme-i harbiyenin mebzûlen bulunması ve öteden beri her Ermeni'nin teslîhine çalışılması, her Ermeni'ye sinn ü sıfatına göre isyandan evvel vazife ve numara verilmesi, anbar ittihâz olunan hânelerde lâ-ekal sekiz-on ay kifayet edecek erzak iddihârâtı, hastalara bakmak üzere Salîb-i Ahmer Teşkilâtı isyanın öteden beri müretteb ve musammem olduğunu; İtilâf konsoloslarının muâvenâtı ve isyan sergerdelerinden bir kısmının Bitlis ve Van taraflarından gelmesi, âsilerden bir kısmının Rus Kazağı elbisesi, şapkası iktisâ etmeleri, Leslee Müessesesi'nden usâta Amerika bayrağı verilmesi, nükûd ve mücevherâtın bu adam tarafından cem' ve hıfz olunması da ecânibin iştirakini te'yid eden delâil-i kâtı'adandır.

Sâlisen: İsyan sırf Ermenilerin hareketi neticesinde zuhur etmiş ve ahali-i Müslime'ye, kuvve-i müsellahaya vuku bulan tecavüzât ve taarruzât-ı fecî'a hükûmeti tedâbîr-i tenkîliyye müracaatda muztar bırakmışdır.

Yukarıda da gösterildiği vech ile kuvve-i askeriyyenin vürûdunu müteâkib kumandan teslim teklif etmiş ve mutî' olanların Ermeni mahallâtından derhal ayrılmasını beyânnâmeler ile tebliğ etmiş ise de bu teklifâtın cevabı

kurşunla verilmiştir. Kumandanlığın bu emrine bilâ-kayd u şart mutâvaat icab eder iken günlerce kuvve-i askeriye mukâvemet ve şiddetle taarruzât-da bulunmak menvî-i zamîrlerini ve bu halkın ne derecede muvaffakiyetlerine emin olduğunu ne ümidlerle teşcî' edildiğini izah eder. Kilisedeki kadınların da teslim-i nefis etmelerini müteâkib münferid taarruzlar başlamış ve son âsinin ölmesine kadar hiçbir vakit ateş kesilmemiştir.

Esasen Misyoner Leslee'nin bıraktığı vasiyetnâmenin son kısmındaki "Armenian revolution - Ermeni ihtilâli" ibaresi de isyanın Ermeniler tarafından çıkarıldığını isbat ve te'yid eden pek ziyade şâyân-ı dikkat bir itiraf ve binâenaleyh kıymetdar bir vesikadır.

İsyan ve ihtilâl fikri umumiyetle Ermenilerde mevcut bulunmasına ve Harb-i Umumî muzmerlerini izhâra büyük bir fırsat ihzâr etmesine binâen gerek Seferberlik'den evvel ve gerek sonra birçok mahallerde vekâyi'-i fecî'a zuhur etmiş idi.

Urfa Vak'ası ise Ermeniliğin "hayat-ı devlete" kasedtiklerini kat'iyen te'vîl götürmez bir surette isbat etmiştir. Çünkü Urfa Ermenileri evvelâ sevk ve tehcirden istisnâ edilmişlerdi. Sâniyen, bu mıntika şerâit ve evsâf-ı lâzıme'yi haiz bulunduğundan Ermeni muhacirlerinin iskânına tahsis edilmiş ve burada ilk Ermeni kıyâm ve isyanlarında bile Ermeniler ahali-i Müslime'-den zarar görmemişler ve aynı zamanda ticaretin, iktisadiyâtın, sanâyi'in en mühim kısımlarını ellerinde tutan Ermeniler daima İslâmlara nisbetle fevkalâde refah ve saadet dairesinde imrâr-ı hayat etmişlerdi. Binâenaleyh ortada hiçbir sâik yok iken İslâm ahalinin kendilerine silah tedarik etdirecek kadar sâfiyetinden, hilm ve sükûnundan istifade ederek Urfa'yı depo hâline getirmeleri ve hükûmetin mevcudiyet ve istikbalini te'min için atıldığı bir harbdaki meşguliyetinden istifade ederek isyan çıkarılması Ermeni istiklâli peşinde koşan ve selâmet-i tefekkürden tamamen mahrum olan bu unsurun bilhassa düşmanlar elinde ne hâle girdiğini ve hükûmetin her zaman kendilerine karşı mukabelesi ıztırâf bir müdafaadan başka bir şey olmadığını te'yid eder.

[6 Nisan 1916]

HR. SYS, 2883/4

Ermeni ve Rusların Eleşkirt'in Arapköyü'nde Müslüman ahalinin mallarını gaspettikleri, kadın ve kızlara tecavüz ettikleri, hamile bir kadını işkenceyle öldürdükleri

Bâb-ı Âî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Rus'un Eleşkird'in Arapköyü'nde Yapmış Olduğu Mezâlim Hakkında

17 Kânûn-ı Evvel sene [1]330 tarihinde Rus, kazamız bulunan Eleşkird Kazası'na taarruz ederek tahminen on dokuzuncu günü karyemize girmiş olduğu, iki yüz mevcut Kazak süvarisiyle meşhur Ermeni Komite Reisi Toprakkaleli Abramayis ile altmış-yetmiş kadar Ermeni fedaileri karyemize geldi. Karyenin çehâr etrafını çevirerek kendilerine teslim olduğumuzu bi'l-vasıta anlatdırmak üzere tercüman istedik. Ermeni komitelerinden Hanzirli Karabet oğlu Kirkor'u tercüman ederek bi'l-mecburiye Rus'a teslim olduğumuzu ve biz ahali bulunduğumuzdan fîmâ-ba'd kendilerine mutî' bulunacağımızı ber-tafsil söyledik ise de aldığımız cevap ber-vech-i âtî arz olunacaktır:

1- Eslihanızı teslim edeceksiniz diye hemen yedimizde mevcut esliha-i gayr-ı memnû'a varıncaya değin yedimizden alınmış.

2- Umum hayvanâtınızı orduya teslim edeceksiniz diye beş yüz adet sığırımızı alarak yedimize akçe-i vâhîde verilmemiştir ve bunun ile beraber iki bin ağnâmımız da gasb edilmiştir. Onlar için icab eden fiyat veyahud vesika talebinde bulunduk ise de o müfrezenin kumandanı bulunan ... cevaben "Malınız ve canınız da bizimdir. Haydi çıkın!.." diye bizi tekdirle dışarıya çıkarmıştır.

3- İkinci günü hânelerimize Ermeni fedaileri girerek cebren namusumuza taarruz etmeğe başladığından namus beliiyesi olarak bi'l-mecburiye

umum kumandanları Kaydarofun nezdine gitdik. Ahvâl-i nâ-lâyıkaya kendisine arz etmemizle hemen nezdinde mevcut bulunan diğer Rus zâbitânına karşı bizi takdir ederek "Haydi, Ermeni ve Kazakların muamelede me'zûniyet-i tâmmeleri vardır." diye bizi taşraya çıkardı ise de iki saat sonra tekrar bizi huzuruna çağırıp dedi ki: "Ben Müslümanım ve kendim de kumandanım. Bugün bu harbde fenalığı yapan Ermenilerdir. Bunlar da harb fenalığa me'zûndurlar. Artık durmayınız. Elinize geçen ailenizi kaçırıp gidiniz. Yoksa hem namusunuz ve hem de malınız gidecektir. İşte size muhafız!..." diye iki Kazan Şehri İslâm hanedanını terfîk ederek karyemize bizi i'zâm etmiştir. Orada kaldığımız iki gün zarfında o hain Ermeni fedailer ile Kazaklar karyemizde bâkire olarak yirmi üç kızımızın bîkrini izâleden başka bütün işe yarar gelin ve kadınlarımızın hukuklarına taarruz etmişlerdir.

İşte bu miyânede bendelerinin üç bâkire hemşîrem gitmiş, el-yevm de mezkûr komitelerin nezdindedir. Buna cümle karyemiz şâhid bulunduğundan bu gaddar Rus ve Ermeni'nin işbu mezâlim ahvâlini âlem-i medeniyetde bulunan hükûmetlerinin nazar-ı dikkatini celb eylerim.

Şurasında bir şey de arz edeceğim. Şöyle ki; karyemizde meskûn burunsuz otuz beş yaşında Hazalo isminde bir hâmile kadın var idi. Ondan sonra bir Kazak ile üç tane Ermeni, ikisi garib biri de kaza-yı mezkûrenin yine Hanzir karyeli Mihran nâmında komite hemen mezbûreyi huzurlarına celb ederek kadın da takdir-i Hüdâ aynı saatde hamlini vaz' etmek emelinde iken kendilerine vuku bulan ricası üzerine hemen aynı meydanda yere iterek namussuz Ermeni fi'l-i şenî' icra eder ve o anda belindeki kamasıyla karnını yarararak çocuğunu gözümüz önünde çıkarmış ve çocuğunu da bir ağaç dalına asmış. İşte böyle felâketler geçirdiğimize cenâb-ı Hak şâhid-i âdildir.

Fî 21 Mayıs sene [1]332

Esasen Eleşkird Kazası'nın Arabkomu
Karyeli Olup Muvakkaten Ortanıl
Karyesinde Sâkin
Süleyman oğlu Rıza

İşbu bâlâda ifadât, mukârin-i sıhhat olup merkûm Süleyman oğlu Rıza'nın huzurumuzda [Tahkik] Memuru Mehmed Bey'e tahrîr etdirmiş olduğu ifadâtı olduğunu tasdik eyleriz.

Fî 21 Mayıs sene [1]332

Muhtâr-ı Muhacirîn-i
Ortanil

İhtiyar
Ali

İhtiyar
Hüsni

İhtiyar
Osman

Merkûm Rıza'nın bâlâdaki ifadât ve felâketi câlib-i nazar-ı dikkat buyurulmak üzere huzur-ı celîl-i cenâb-ı vilâyet-penâhîye arz u takdim kılınır.

Fî 3/21 sene [1]332

Tahkik Memuru
Mehmed

[3 Haziran 1916]

HR. SYS, 2872/2_83, 84

79

ERMENİLERLE RUSLARIN VAN'DAKİ MÜSLÜMAN AHALİYE YAPTIKLARI ZULÜMLER

Van ve civarındaki Ermenilerin Seferberlik ilanından önce, bölgede birçok Müslümanı öldürdükleri, savaş zamanı Gevaş'ta 8 askeri ve kaza naibini ortadan kaldırdıkları, Rusların Van'ı işgal ettiği esnada da Müslüman ahalîye birçok zulümler yaptıkları, özellikle Saray Kazası'nda ahalîden erkek, kadın ve çocukları tamamen katlettikleri, köyleri yakıp yıktıkları

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Şube: 2

Van Vilâyeti'nin 22 Mayıs sene [1]332 tarihli tahrirâtı suretidir.

15 Mayıs sene [1]332 tarihli şifreli telgrafnâmeleri mücebince bu kere de icra kılınan tahkikât ve ifadâtı mutazammın zabıt varakası leffen pîşgâh-ı sâmi-i nezâret-penâhîlerine takdim kılınmağın ol bâbda.

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Suret

Zâhiren âşık-ı hürriyet, manen harîs-i istiklâliyet sahnelerinde senelerden beri Memâlik-i Osmaniyye'nin nikât-ı adîdesinde nice bin masumun hûn-ı nâ-haklarını irtikâb suretiyle icra-yı şakâvet eyleyen Ermeniler vaktâ ki Meşrutiyet neşr ü ilân olundu, vadi-i firarda, cebellerde mârrîn ve âbirîni katle memur olanların hâmil oldukları esliha-i mücehhezeleriyle alenen merkezlerle aldırıldılar. Sanki iki komşu beyninde vuku'a gelmiş eşya-yı hasîsenin zarar ve ziyanları mesâili misillü "Es-sulhu seyyidü'l-ahkâm" medlûlünce yaptıkları bütün fenalıklar iyilik mukabilinde görülüp muhit-i vilâyetdeki Müslim nezdinde uhuvvet-i ebediye hemen tabakât-ı âliyeyi buldu. Müsâde-mâtıda maktûl düşen şakîlerin hâneleri ve kabirleri askerî bandolarıyla taziye olundular. Müslümanların ehl-i servetleri, olanca nükûdunu Ermeni esnafın eteklerine dökmekle i'lâ-yı sermayelerini takviye etdiler. Makuri Nahiyesi eşrâfından Necib Ağa'nın ve Kör Hüseyin Paşa'nın ve buna mümâsil birçoklarının muâvenetleri ve iki bin lira peşinâtı verilip Vanlı Serkis nezâretiyle tüccardan Vanlı Siirdlizâde Arif Efendi'nin elektrik fabrikasının ilân-ı harb ilcâsıyla Iğdır'dan îade olunmak gibi memleketin i'tilâsı azmindeki fedakârlıklar dahi bir emr-i müberhendir. Gerçi bu meveddetin temâdî edeceği, Ermeni fesedesini iyiden iyiye safahât-ı teemmüle daldırdığı nev'an-mâ rû-nü-mâ idi. Gerek bu meveddetin, gerekse kendilerindeki mümâşâtın ta'lîli ile efkâr-ı mazmûrelerini ileri sürmek sûdegerliklerini okudan ve fakat bu plan içinde siyasî oyunlarını düşünen İngilizlerin Buxtonları ve Moskofların müf-sidleri de geldiler. İran'dan tahrik etdirdikleri birkaç Kürd haydudlarına Adilcevaz Kazası dahilinde dört kişi, dilenci Ermeni'yi katletdirmekle harekât-ı bağyânelerini îade ve icraya ve hükûmeti muâhazeye ve iddiaya kalkışdılar. Bunu müteâkib Gevaş muallimlerinden olup mücerred bu projelerinde muhalifü'r-re'y bulunmasından nâşi Rafayel'i de emsali misillü tepelediler. Bi'n-netice ca'lî dostluklarını fi'l-i şakâvetlerde alkışladılar. Vukuâta ber-vech-i zîr başladılar. Ağcakala karyeli bir kadının Van'dan aldığı düğün tedarikâtını müstashiben yolda giderken Aspaşın Ermenileri tarafından hetk-i

ırzı irtikâb ve eşyası da Havasor Nahiyesi Komitesi'ne aşırıldığı tahkikât-ı amîkada renk vermişti. Yekdiğeri seneler beyninde takib etmek üzere Karçıkan hanedanından olup bilâ-cins [ü] mezheb dest-i muâvenet dirîğ etmeyen Hacı Musa Bey a'şâr iltizâmından dolayı hükûmet konağından masumen kendi karyesine gitmekde iken Ermenilerin Kendevi karyesinde ve Karkarlı Hacı Yusuf Ağa yedi ortağıyla mültezimi bulunduğu köyleri cibâyet üzere iken karyenin birinde yapılan bir siper önünde davet edilip ortaklarıyla⁹ beraber itlâf ve alay-ı süvariden Ramazan'da on beş gün me'zûn Hıranlı Mehmed Çavuş, Aht Dağı'nda kafası taş ile ezilmek ve celeb¹⁰ tâcirlerinin Saray Kazası'ndan getirdikleri sürülerin avdet ettirilen üç kişi çobanları Havasor Nahiyesi'nin Kirs karyesinde ve Espişat karyesinden yolcu yedi kişiyi Kozluca karyesinde ve Çobanoğlu'nun İmamı Abdullah Efendi yolda ve Muradiyeli Kâmil Çavuş Tasmalı Yokuşu'nda ve Karçıkan hanedanından Cafer Bey Van'ın Derebey Mahallesi'nden geçerken cadde üzerinde, Pakis karyeli İsmail merkez-i vilâyete on dakikalık mesafede Kalecik karyesinin çiftçileri tarafından ve Zivistanlı İsmail Bey Van'a gelirken Keşişoğlu karyesi kurbünde, Norduz Mal Müdürü Tefik Efendi ve refakatindeki bir jandarma neferi ve Van Müftüsü Şeyh Mehmed Sıddık Efendi memuren bulunduğu sırada Havasor'da katledilmek gibi harekât-ı bâğıye-i sâbite te'vîl götürür mesâilden değildir.

Tarih-i harb olan [1]330 senesi Kânûnları'nda Gevaş'ın Pelli karyesindeki sekiz kişilik jandarma karakolu kâmilten katlolundular. Vezâif-i askeriyeye iştirak edip ahîren merkez-i kazaya giden Gevaş Nâibi İsmail Hakkı Efendi merkez-i kazaya bir çeyrek mesafedeki Atalan karyesinde katl ve na's-ı masumu ihtifâ ve beraberindeki Jandarma Neferi Sayyad'ın na'sını da karye-i mezkûreliler kendi arabalarıyla alenen hükûmetin pîşgâhına getirdikleri pek vâzıh ef'âl-i cinâiyedendir. Bu meselenin tahkikâtına memuren giden Komiser Zübeyr ve rüfekâsı efendiler maddenin şahid-i âdilleridir.

[1]331 senesi Mart'ı zarfında harbde hastalanarak memleketlerine gönderilmekde olan Diyarbakırlı Beşşar Çeto'nun mücahidlerinden olup mer-

⁹ Metinde "ortalıklarıyla" şeklinde geçmektedir.

¹⁰ Metinde "Haleb" şeklinde geçmektedir.

kez-i vilâyete bir saat mesafede Yedikilise nâm Ermeni müessesesine misafir edilmiş yedi kişi kâmilan katl ve maktûllerin birkaçının na'şlarının ve kâ-tillerinden bir-ikisinin elde edilerek mehâkim-i adliyeye teslim edildikleri inkâr edilecek mesâilden değildir.

Van Jandarma Sâbit Alay

Kumandanı

Ali Cevad

Mütekâidîn-i Askeriyeden Vanlı

Mülâzım Receb

Van

Belediye Reisi

Abdurrahman

Van Komiserlerinden

Komiser-i Sânî

Zübeyr

Rusların Saray Kazası merkezine ilk duhûllerinde iki yüz nüfusu cami Köprüköyü karyesi Ermeni çeteleri tarafından basılarak ahalisinden erkek ve kadın ve çocuklar tamamen katl ve karye bi't-tamam tu'me-i nehb ve ihrâk olduğu Nahiye Müdür Vekili Polis Mehmed Hulusi Efendi tarafından müşahede kılındığı ve Erzurum'dan iks[â]r-ı tarîk maksadıyla berây-ı tebdil-i ha-va memleketlerine gelirken Karakeşiş karyesinden kayık ile Van Gölü'nden geçerek İririn karyesine çıkan efrâddan birçoğunun na'şlarının dalgaların çalkantılarıyla deniz kumluklarına çıkarıldıklarını görenler de oldu. Yolların Ermeniler tarafından seddedildiğine binâen tahkikâta gidilemedi. Çünkü birçok merkezlerin hutût-ı telgrafiyeleri kat' edilmişdi. Hatta Şatak Kazası, Ermeniler tarafından bir nev' abluka olunmuşdu. Diyarbakır'dan gelen Hamid Ağa mücahidleri, Van'a üç saat mesafede vâki Engil ve Atalan karyeleri arasında yapılan siperler geçirilmeğe adeta müsaade istihsâli zımnında Van Komite rüesâsından Rusyalı Vramyan ile Mebûs Münib Efendi memuren gide-rek oradan serhadde geçirebilmişlerdi ki, bunlar alenî isyan neticesi idi.

Van Jandarma Sâbit Alay

Kumandanı

Mütekâidîn-i Askeriyeden Vanlı

Mülâzım

Van Belediye Reisi

Komiser-i Sânî

Rusyalıların Van muhitini istiladan ve bir aralık ric'atlerini takib esnasında görülen mezâlim ve fecâyî', kavânîn-i insaniye ve kavâ'id-i beşeriye karşısında tebriye edilemeyecek suretlerdedir. Tüyler ürperden vahşetleri senelerce ta'dâd edilse tükenir şeylerden değildir. Deyr Nahiyesi'nde salhâne şekline koyulan bir karyede mükellefe bir kızcağızın hetk-i ırzı irtikâb ve sonradan iki emcikleri kesilerek can-hırâş bir hâlde bırakıldığı ve o havalide nice sıbyânın boğazlanmış olduklarını görenler pek çoktur. Bunun kısm-ı küllîsinin nâkil ve şâhidi olup, o havalide takibâtta bulunan Bajirge Hudud Yüzbaşısı Hâlid Efendi'nin huzurumuzda alınan ifadât-ı muhallelfesiyle sâbitdir.

Van Jandarma Sâbit Alay
Kumandanı

Van Belediye Reisi

Mütেকâidîn-i Askeriyeden Vanlı
Mülâzım

Komiser-i Sânî

Rusların Van muhitini istiladan ve Saray Kazası'na çekildikleri ve oradan tekrar kuvve-i Osmaniyye'yi ric'at ettirdikleri üç-beş gün bir müddet içinde ve bu kargaşalıkta tesadüf edilebilen ve kavânîn-i düveliye ve kavâ'id-i harbiyyeye muhâlif görünenlerden olup kâinât-ı vukuâtta hiçbir tarih-i beşeriyetin de neşretmediği ve böyle zâlim bir ellerin halk edilmiş olduğu da işidilmediği işlerden birisi de, yolcu ve fukarânın mahall-i melce' ve maişetleri ve esna-yı şitâda can kurtarıcı müessesât-ı meşhureden Gevaş'da Hacıhanı(?), Ağdat, Pirikori, Zive ve Hacizive, Pirkal, Mîrhasanveli ve Müküs'de Arvas, Şatak Kazası'nda Kurandeşt, Van'da Vanzivesi, Mollakasım, Van'da Hindi Baba, Şeyh Abdurrahman Gazi, Şeyh Gazali, Gevar Kazası'nda Ali-lan(?), Yaplan(?), hikâyesinde(?) Şeyh Hamid Paşa tekye ve müesseseleri ve birçok me'âbid ve mesâcid bi'l-küllîyye bombalarla atılmış ve bir kısmı kasden hedm edilmiş olduğu[nu] o havalide bulundurulmuş kuvve-i seferiyyenin birçoğu da görmüştür. Hele milyonlar sarf edilerek Amerika erbâb-ı hayrâtı taraflarından Van merkezinde vücuda getirilmiş ve yüzlerce yetimlerin melce' ve hayatı ve bî-kes fukarânın meccânen mahall-i tedavileri ve insaniyet-i mücesseme menşe'i bulunan büyük bir müessesenin ma'an baykuş vîrâne-

sine döndürülmüş ve kocaman bir vilâyetde şenlikden eser bırakılmamış olduğu gayr-ı münker cinayetlerden olmadığını gören Yüzbaşı Halid ve birçok zâbitân ve kaza-yı mezkûr halkından o havaliye askerle gidenlerin ifade-i muhallefelerinden anlaşılmıştır.

Van Jandarma Sâbit Alay
Kumandanı

Van Belediye Reisi

Mütেকâidîn-i Askeriyeden Vanlı
Mülâzım

Komiser-i Sânî

[4 Haziran 1916]

HR. SYS, 2872/2_56-59

80

RUSLARLA ERMENİ ÇETELERİNİN VAN, BAŞKALE VE HAKKARİ'DE YAPTIKLARI ZULÜMLER

Van'ın işgali sırasında Ruslarla Ermeni çeteleri tarafından İslâm ahaliye feci zulümler yapıldığı; Van'a Rusların yaklaştığını öğrenen Ermenilerin isyana teşebbüs ettikleri ve göç eden İslâm ahaliyi takip ederek yollarda feci bir şekilde katlettikleri, göç edemeyip içerde kalan binlerce kadın, kız ve erkeği vahşice öldürdükleri, Van'a bağlı Timar nahiyesi dahilindeki köylerden Zive, Mollakasım, Şihkara, Şehayne, Ayans, Pakis, Zorabad ve daha birçok köy ahalisinin göç edemediklerinden dolayı Ermeniler tarafından öldürüldüğü; Hakkari ve Başkale'de de benzer durumlar yaşandığı

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Van mürettebâtından iken hâl-i harb dolayısıyla Bitlis'de istihdam edilip ahîren Mardin'e gelerek muvakkaten Mardin'de müstahdem polis memuru seksen beş numarada mukayyed Sâlim Efendi bin Sadullah'ın ber-vech-i zîr muhallefen ahz olunan ifadesidir. Fî 20 Mayıs sene [1]332

Mardin Livâsı Komiseri

Ahmed Nazif

– Van'da Ermeniler tarafından ahali-i İslâmiye'ye yapılan zulm ü i'ti-sâfdan ne gibi malumât ve meşhûdâtın var ise mufassalan beyân ediniz.

– Van'a düşman kuvvetinin takarrübünden haberdâr olan Van Ermenileri fırsattan bi'l-istifade kasaba ve kurâlarda müttefikân revîş-i isyan göstererek ihtilâle teşebbüs etdiler. Şöyle ki; hükûmete itaat etmemek ve tekâlif-i emîriyeyi vermemek ve hizmet-i askeriyelerini ifa etmeyerek düşmana iltihak etmek ve eli silah tutan bütün Ermeniler silah be-dest olarak kurâlardan kasabaya ve kasabadan kurâyâ mürûr ve ubûr eden ahali-i İslâmiye'ye taarruzla katlediyorlar idi. Bununla beraber tebdil-i hava suretiyle kıt'alarından gelen zu'afâ-yı askeriyeyi yollarda ve ıssız mahallerde yakalayıp katlediyorlar idi ve şu hâlin devamından sonra alenî olarak Van Ermenileri kıyâm edip hükûmet-i mahalliyyeye asker ve jandarma ve polislere silah isti'mâliyle sokak ve cadde ve mahallât arasında tesadüf eyledikleri her ferd-i İslâm'ı pencere ve kapıdan ateş ederek telef etmekde idiler. Bu mezâlimleri yirmi yedi gün devam ettikten sonra Rusların Van'ı istila etmesinden hicret eden ahali-i İslâmiye'yi Ermeni çeteleri tarafından takib ve yollarda fecî'âne bir surette katl ve telef etdikleri gibi hicret edemeyip de dahilde kalan binlerce kadın, kız ve zükûr ahaliyi de vahşiyâne ve koyun zebh edercesine kesdiler.

Polis Memuru

Salim

Mûmâileyhin huzurumuzda ifadesi zabtolunmuştur.

Bitlis Vilâyeti Düyûn-ı Umumiye

Merkez Memuru

Ahmed

İkinci Komiser

Ahmed Nazif

Van Vilâyeti Muhasebe-i

Hususiye Müdürü

Şevki

Polis Memuru

Şükrü

Komiser Muâvini

Abdurrahman

Mûmâileyh Sâlim Efendi'nin bakiyye-i ifadesidir. Fî 20 Mayıs sene [1]332

– İfadenize devam ediniz.

– Hatta bahren üç yelken gemisiyle Bitlis cihetine hicret etmekde olan bir kısım İslâm'ı, Adilcevaz Kazası'nın Parkat İskeleyi'nde Ermeni çeteleri

tarafından parçalanarak gemilerin sevk ve idaresine memur bulunan Polis Memuru Celal, Haşim, Mustafa Efendiler dahi bu esnada mecrûh olarak Bitlis'e geldiler. İstiladan kaçarken Ermeni çeteleri arkamızdan ateş ederek binlerce kadın, çoluk ve çocukların kanlarını yere dökdüler. Şu felâketin kesb ettiği manzara-i fecî'a ciğerleri yandırıyor idi. Van'a mülhak Timar Nahiyesi dahilindeki kurâlardan Zive, Mollakasım, Şihkara, Şehayne, Ayans, Pakis, Zorabad ve daha isimlerini der-hâtır edemediğim birçok köy ahalisinin hicret edemediklerinden Ermeniler tarafından hiçbir ferd bırakılmaksızın kâffesini katliâm etmişlerdir. İstiladan evvel nefsi-i kasabada Ermeniler tarafından Şeyhzâde Ağa Efendi, Süvari jandarmalarından Rıza Maho Hoca, Van Muhasebe Mümeyyiz-i sâbıkı Hasan Efendi, beş-altı nüfus ailesiyle beraber ve Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye muallimlerinden Rasim Efendi maa-aile ve daha isim ve hüviyetlerini bilemediğim birçok kimseler katledilmişlerdir. Mü-lâzım Laz Hüseyin Efendi'nin hânesine Ermeniler tarafından tecavüz edilerek kerîmesi Nadide Hanım'ın cebren birkini izâle ve bacağından kurşunla cerh eylediklerini ve mecrûhe el-yevm ber-hayat olup Diyarbakır'da bulunduğu izahâtı alınınca hakikat tezâhür eder. Buna mümâsil, ta'dâda gelmez zümre-i muhadderâtın namuslarını pâymâl ve ayaklar altına aldıkları ve binlerce ahali-i İslâmiye'nin hânelerini ihrâk etmelerinden tahlîs-i nefis edemeyen etfâl ve kadınların ateşler içerisinde kaldıklarını re'ye'l-ayn müşâhe-de eylerim. Malumât ve meşhûdâtım bundan ibaret olduğunu arz ederim.

Fî 20 Mayıs sene [1]332

– İfadenizi tasdik ediniz.

– Tasdik ederim.

Van Mürettebâtından
Mardin'de müstahdem

Polis Memuru

Salim

İkinci Komiser

Ahmed Nazif

Komiser Muâvini

Abdülhamid

Polis Memuru

Şükrü

Hakkari Sancağı ahalisinden Binbaşı Esad

*Ağazâde Mardin'de Mahkeme Azâ Mülâzımı Mehmed Tufan Efendi'nin
ba'de't-tahlîf ber-vech-i zîr ahz olunan ifadesidir. Fî 22 Mayıs sene [1]332.*

İkinci Komiser

Ahmed Nazif

– Ermenilerin ahali-i İslâmiye'ye yapmış oldukları zulüm ve işkence hakkında ne gibi malumât ve meşhûdâtınız varsa ber-tafsil beyân ediniz.

– Bi'l-cümle Avrupa devletlerinin malumu olduğu üzere öteden beri vatanımızda fıkı-i istiklâl besleyen ve lâ-yenfekk vatanımızın¹¹ bir cüz'ünün fekkine yeltenen ve her türlü vesâite müracaat ile manen ve maddeten âmâl ü mak[â]sıd-ı mefsedet-cûyânelerine muvaffak olamayan ve nüfusca da bir şirzime-i kalîleden ibaret olan mülk-i Osmanî'de mutavattın Ermeni milleti, Harb-i Umumî başlayınca umumunun ırk ve a'sâbında merkûz olan hırs-ı istiklâl galeyanla, muzmerlerini izhâra ve ihtilâl-cûyâne harekâta başladılar. Hele Hakkari gibi dünyanın en hücre olan mahallinde beş-altı yüz hânedan ibaret olan bu alçak ve denî mahlûk ve şirzime-i kalîlenin nisvânına varınca-ya kadar Osmanlı Hükûmet ve milletine kadîm olan kin ve buğz ve adâvetlerini izhâr eylediler. Evvelce müteşekkil komiteleri bütün kuvvetiyle faaliyete gelerek evvel emirde İran hududunda bulunan düşmana evrak nakl ve pîşdârlık etdiler. [1]330 Teşrîn-i Sâni'nin dokuzuncu günü düşmanı tahrik ile Hakkari'ye mülhak Şikefti Nahiyesi'nin merkezi olan Deyr Kasabası'na getirdiler. Düşmanın Deyr'e geleceği sırada teşekkül eden çete efrâdı, yol üzerinde bulunan Kürd köyleri ahali-i İslâmiyesi'nin erkeklerini katliâm ile en kebîri üç yaşında bulunan binden mütecâviz etfâli kılınç ve kamaları ile parça parça ve her parçalarını bir el kadar bırakarak etfâl cesedinden siperler yaptılar. Üç-dört yüzü mütecâviz Ekrâd kızlarının bikrini izâle ve kadınların ihtiyarlarını katl ve idam ve gençlerine her türlü hakareti icra eylediler. Mezkûr Teşrîn-i Sâni'nin on yedinci Salı günü idi ki düşman Hakkari Livâsı'nın merkezi olan Başkale Kasabası'na gelmezden mukaddem küllî mikdarda Ermeni çeteleri kasabaya girerek kasabada bulunan Ermenilerle bi'l-ittifak ef'âl ve harekât-ı vahşiyânelerine başladılar. Kendilerince Dihli Oseb veled-i Haço'-

¹¹ Metinde "ve lâ-yenfenk ve vatanımızın" şeklinde geçmektedir.

nun riyâseti tahtında Patrikhâne'de bir idare-i örfiye teşkil ile ahali-i İslâmiye'den iki yüz kadarını Patrikhâne'nin ahırına hapis ile işkence ve tazyik ve nakdiyât talebinde ve mahkeme azâsından Karebet Efendi'nin riyâseti tahtında tertib olunan çete efrâdı İslâm hânelerini bi't-taharrî hânelerde buldukları İslâm ve Yahudilerin bâkire kızlarına tasallut ve taarruz ve havf u haşyetden münferiden köylere çekilen memurîn ve ahalinin hânelerinin kapı ve bacalarını geceleyin kırarak bi'd-duhûl emvâl ve eşya-yı beytiyelerini nehb ü gârât ve bu esnada kasabanın İslâm ahalisinden Şeyh Taha ve Şeyh Yusuf ve Seyyid İbrâhim ve Alay Kâtibi Ali Efendilerin ve isimleri ta'dâd olunursa bir esâmî defteri teşkil edecek kadar memurîn ve ahali-i mahalliyyenin ve bu miyânda çâkerlerinin de üç yüz liralık mefruşât ve eşya-yı beytiye ve huliyyât-ı saireyi ve Tekâlîf-i Harbiye Anbarı'ndaki erzak ve eşya-yı saireyi ve Nuriloğulları'nın dükkânlarıyla İslâm dükkânlarında bulunan eşya-yı ticariyeyi yağma etdiler ve bu sırada Nuril oğlu Süleyman'ı bulunduğu karyeden celble mezkûr Patrikhâne ahırına hapis ve ateşde kızmış şişlerle dağlamak suretiyle tehdid ve işkence ve kendisinden beş bin lira talebinde bulundular ve her biri bir İslâm hânesinin emvâl ve eşyasını ve aile efrâdını ve esircesine temellük ve tasarruf ve miyânelerinde taksim etdikleri İslâm hânelerinde ikamet etmeğe başladılar ve karyelere nehb ü gârât ve katliâm suretiyle çete teşkil ve i'zâm eylediler. Düşman, on üç gün Başkale'de ikamet ettiği sırada Ermeni çetesinin yapmadığı fezâhat ve şenâ'at kalmadı. Camide İslâm kızlarının bickrini izâle ve îş [ü] işret etdiler. On üç gün sonra düşman kasabadan tard olunduğu sırada, çete efrâdı olan kasaba Ermenilerinden bir kısmı İslâm ve kendi hânelerinde tahassun ile bir gün akşama kadar müsâdeme ve bir kısmı da Rusya'ya iltihak ve yine yol üzerinde bakiyye-i süyûf olarak kalmış olan İslâmları bütün katl ve itlâf ve her bir hânede etfâl-i sağîr ve kebîr onar cesed bıraktılar ve geçtikleri köyleri yağma ve hâneleri ve çâkerlerinin de hânemi ihrâk etdiler. Düşmanın takibi sırada uğradığımız İslâm köylerinde insan cesedinden tepeler teşekkül eylemiş ve mecrûh sabî ve sıbyânın yerlerde sürünerek etdikleri nâle ve feryad yürekleri ezmekde ve âh u enînleri küngüre-i âsmâna çıkmış idi. Bu vahşi canavar çetelerinin etfâl-i İslâm hakkında yapmış oldukları fezâhat ve şenâ'atin tafsil ve beyânı ise tarih-i İslâmî'ye en meşhur olan Cengiz'e rahmet okudacak derecede olduğundan bu vadide muh-

tasaran hikâye-i hâl kabîlinden mecrûh sabîlerden kiminin bir ayağı, kiminin bir kolu, kiminin iki ayağı iki eli iskât ve kiminin gözleri ihrac ve kiminin batnı teşrîh ile ameliyât-ı teşrîhiye ifa ve kiminin yanlarında cebler açılarak elleri ceblerine sokulmak ve kadınların ferc ve memeleri kesilmek suretiyle her bir türlü işkenceler ve hilkatin bidâyetinden şimdiye kadar görülmemiş ve vuku'a gelmemiş mezâlim ve i'tisâfât ve şenâ'at icra etdikleri görüldüğü ma'rûzdur.

– İfadenizi tasdik ediniz.

Hakkari Ahalisinden Binbaşı
Esad Ağazâde

Mardin Azâ Mülâzımı
Tufan Mehmed

Mardin Livâsı Komiseri
Ahmed Nazif

Komiser Muâvini
Abdülhamid

Polis Memuru
Ekrem Muhib

[4 Haziran 1916]

HR. SYS, 2872/2_94-97

81

VAN'IN İŞGALİ ESNASINDA ERMENİLERİN İSLÂM AHALİYE YAPTIKLARI ZULÜMLER

Van'ın işgali esnasında Ermeni çeteleri tarafından İslâm ahaliye yapılan zulümler hakkında Mardin Mutasarrıflığı tarafından yapılan tahkikatata göre mezâlimden kurtulanların ifadelerinde; Ermeni ve Rus çetelerinin, teslim olmak isteyen hali ve çoluk çocuğu feci suretde öldürdükleri, teslim olmuş olan köylerdeki ahaliyi katlettikleri, yetmiş seksen hanelik bir köy ahalisinin teslim olmalarına rağmen, Vanlı komiteci Aram'ın çetesi tarafından tamamen katledildikleri

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Diyarbakır Vilâyeti'nin

213 numara ve fî 18 Haziran sene [1]332 tarihli tahrirâtı suretidir.

6 Haziran sene [1]332 tarihli ve 185 numaralı tahrirât-ı âcizîye zeyldir.

Van ve Bitlis'in istilas1 esnasında Ermeni eteleri tarafından ahali-i İslâmiye hakkında vuku bulan mezâlim ve i'tisâfâtı hâvî olup Mardin Mutasarrıflığı'ndan irsâl kılınan dokuz sahifeli evrak-ı tahkikiye leffen takdim kılınmış olmakla ol bâbda.

**

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Van Vilâyeti dahilinde Muradiye Kasabası

ahalisinden ve kasaba-i mezkûre Meclis-i İdare azâsından iken hâlen Savur'un Kılıtkarye karyesinde mülteci sıfatıyla ikamet etmekde olduğunu söyleyen Fehim Bey ibn-i Kahraman Bey'in bu hususda malumâtı olduğu istihbâr edilmekle muhallemen zabtolunan ifadesidir. Fî 28 Mayıs sene [1]332

– Rus ve Ermeni çetelerinin ahali-i Müslime'ye karşı icra-yı zulm ü ta'addiyât etdiklerine dair ne malumât ve meşhûdâtın varsa doğru söyle.

– Tahminen hâtırımda kaldığına göre, geçen sene şehir-i Nisan'ı zarfında ekserîsi Ermeni olmak üzere külliyetli Rus ve Ermeni etelerinin Bayezid Sancağı'na ve oradan Muradiye Kazası'nın üç yüz pâre kurâyı hâvî bulunan Abağa Nahiyesi kurâsına yayılarak rast geldikleri ahali-i Müslime'yi kendilerine teslim olmalarına rağmen katliâmırlar îkâ' ile Muradiye üzerine gelmekde oldukları anlaşıldı. Teslim olmuş olsak bile bize de aynı suretle katliâm icra edeceklerini his ve derk etmiş bulunduğumuz cihetle teslim olmağa cesaret edemeyip hemen derhal nefsi-i Muradiye ve civar kurâ ahalisi hicret etmeğe karar vererek Erciş Kazası'na doğru yola çıkdık. Bir taraftan kasaba ahalisi kasabayı terkle çıkıyor, diğer taraftan katliâmdan kurtulan Abağa Nahiyesi kurâsının takrîben on bin nüfusdan ibaret bulunan ahalisinin dahi Muradiye Kasabası'na gelip iltica ediyordular. Biz ki Muradiye Kasabası ahalisi Muradiye Kazası'nın merkezi olan Bargiriye'den gündüz sabahleyin çıkdık. O günün akşam vaktinde an-asl Rus tebaasından olup çokdan beri Bayezid Sancağı'nda ticaretle me'lûf bulunan meşhur Surin nâm Ermeninin kumandasındaki büyük bir Ermeni komite etesi yetişerek Muradiye'ye iltica eden ahali-i merkûmeyi tamamen katl ve imha eylediklerini, ahîren nasılsa kurtulup bize iltihaka muvaffak olan ahali-i merkûmeden birkaç kadın ve

çocuk bize hikâye etdiler. Esna-yı hicretde yolumuza tesadüf eden Van merkez kazasına tâbi Canik Nahiyesi'ne merbût İkice ve Muradiye Kazası'nın Kömüs karyelerine muvâsalatımızdan evvel mezkûr Kömüs karyesi muhtârının oğlu Salih Bey bize tesadüf etdi. Kendisinden istifsâr-ı keyfiyet etdiğimizde; karyeleri zaten evvelce Ermeni ve Ruslar tarafından hîn-i işgalde nasılsa güya bildik ve tanıdıkları bulunan birkaç Ermeninin delâletiyle ahali-i karye himaye ve sahâbet edilerek teslim olmuş olan ahaliyi bir derece taarruz ve tecavüzden masûn olarak serbest bırakmış iseler de o günlerde bizim ordumuzun ileri harekâta devam etmekte olduğunu haber alan Vanlı meşhur Komite Reisi Aram'ın¹² çetesi Van'dan Rus hududuna doğru esna-yı ric'atlelerinde evvelce teslim olmuş olan umum karyeleri ahalisini katl ve idam ve hatta bazı çocuklar dahi hayyen ekmek tabhına mahsus olan tandır tabir olunan fırınlara ilkâ ile ihrâk eylediklerini ve nasılsa yalnız kendisi kurtulabildiğini nakl ve hikâye etdi. Salih Bey dahi beraberimizde olduğu hâlde ibtidâ İkice karyesine muvâsalatımızda, yetmiş-seksen hânelik sırf İslâm'dan ibaret bulunan bu köy ahalisini umumiyetle katl ile köyde ferd-i vâhid kalmadığını ve oradan Kömüs karyesine de geldiğimizde, bu köy dahi yüz hânelik İslâm olan ahalisini katliâm eylediklerini ve hakikaten birçok çocukları dahi tandırlara sokup diri diri olarak yakmış olduklarını her iki karyenin müte'addid mahallerinde yığın hâlinde birikdirilmiş insan na'şlarından ve tandırlarda muhterik olup re'ye'l-ayn meşhûdumuz olan iskelet hâlinde kalmış insan na'şlarından anladık. Hatta bu Kömüs karyesi ahalisinden dahi nasılsa birkaç kadın ve çocuk kurtulup bize iltihak etdiler. Civar köylerden dahi yirmi otuz hâne kadar gelip Kömüs karyesine iltica etmiş oldukları cihetle işbu katliâm esnasında bunların da ahali-i karye miyânında tamamen katledilmiş olduklarını o kadın ve çocuklar söylediler. Bundan sonra vuku bulan vekâyi' ve fecâyi'den malumâtım yokdur.

– İfademi okuyorum, doğru ise tasdik et!

– İfadem doğrudur, tasdik ederim. Fî 28 Mayıs sene [1]332

Kılıt Karyesinde Mukim Muradiyeli
Fehim Bey ibn-i Kahraman Bey

Kaymakam
Fehmi

Mustantik
Şuayb Şükrü

¹² Metinde "Avram'ın" şeklinde geçmektedir.

An-asl Muradiye Kazası'na tâbi

*Kızılkilise karyesinden olup hâlen Savur'un Kullıt karyesinde
mülteci sıfatıyla mukim kırk beş yaşında olduğunu söyleyen Molla
Mehmed bin Abdurrahman'ın muhallemen zabtolunan ifadesidir. Fî 28 minh.*

– Rus ve Ermeni çetelerinin ahali-i Müslime'ye karşı icra-yı mezâlim ve ta'addiyât eylediklerine dair ne gibi malumât ve meşhûdâtın varsa doğru söyle.

– Üç yüz otuz bir senesi şehr-i Nisan'ı zarfında Rus ve Ermeni çeteleri Bayezid Sancağı'ndan kazamızın Abağa Nahiyesi kurâsına dahil olarak katliâmlar ikâ' etmekde oldukları şâyi' oldu. Derhal karyemiz ve civar kurâ ahalisi hâzır olarak hicret suretiyle yola çıktık. Hatta Haydaran Aşireti rüesâsından Mehmed Sıddık Bey dahi aşireti efrâdı ve biz birleşerek Sor Dağı'na gelinceye kadar üç gün muharebe etdik. Mehmed Sıddık Bey esna-yı harbde şehid oldu. Ahîren mezkûr çeteler tekrar Rus ve Ermeni çeteleriyle bir misli derecesinde takviye edilerek daha ziyade mukâvemet etmeye muktedir olamadığımızdan harbden kurtulabilenler teslim olduk. Teslim olmağımıza rağmen yine birçok ahalimizi öldürdüler. Kısım-ı mütebâkîsi bir müddet dağlarda kemâl-i emniyetle çoluk ve çocuklarımızla imrâr-ı vakt etdik. Bir müddet sonra Ermeni ve Rus kuvvetlerinin Van'dan münhezimen esna-yı ric'atlerinde evvelce teslim olmaları hasebiyle serbest bırakılan ahali-i Müslime'den tesadüf etdikleri eşhâs-ı aceze, nisvân, sıbyâna katliâm icra ve daha kuvvetli olanları tutup esir sıfatıyla Muradiye'ye kadar getirdiler. Kalabalık bir Müslüman kafilesıyla beni de getirip altı gün kadar Muradiye'de hapis kaldım. Hatta o kafile miyânında başka yerde yakaladıkları üç kişiyi Yahudi olduklarını anlamadılar, salıverdiler. Altı günden sonra diğerlerimizi dahi hapishâneneden çıkarıp başka tarafa götürecekleri esnada Van'dan ileri harekâtına devam etmekde olan şânlı Ordu-yı Hümayûnumuzu gören Rus ve Ermeni kuvvetleri derhal kemâl-i telaş ile Muradiye'den kaçmakda bulundukları sırada nasılsa ben de bir taş arkasına gizlenip kaldım. Oradan yavaş yavaş aileme mülâkî oldum. Ailemle Muradiye Kazası'nın Kömüs karyesine muvâsalatımızda Vanlı çete reisi meşhur Aram'ın çetesi tarafından yetmiş-seksen hânelik bu karye ahalisini evvelce teslim oldukları hâlde esna-yı ric'atlerinde kâmilten katleylediklerini gördük ve işbu katliâm esnasın-

da köyde hâzır bulunan muhtârın oğlu Sâlih Bey o civarda bulunduğumuz yaylaya gelerek bu fecâyî'î başkaca hikâyeye ve kendisi dahi bir su kuyusunda ihtifâ ederek kurtulduğunu beyân etdi.

– Sâlih Bey hâlen nerededir?

– Nerede olduğunu bilemiyorum.

– Başka malumâtın var mı?

– Hayır.

– İfademi doğru ise tasdik et.

– İfadem doğrudur, tasdik ederim. Fî 28 Mayıs sene [1]332

Kılıt Karyesinde Mülteci Sıfatıyla

Mukim Muradiye'nin Kızılkilise
Karyeli

Savur Kaymakamı
Fehmi

Mustantık
Şuayb Şükrü

Molla Mehmed bin Abdurrahman

[10 Haziran 1916]

HR. SYS, 2872/2_117, 121-123

82

ERMENİ VE RUSLARIN VAN'DA YAPTIKLARI KATLIAMLAR

Ermeni çeteleri ve Rusların Van'a girdikten sonra mahalle ve köylerde, haneleri yaktıkları, Müslümanlara akıl almaz işkenceler yaptıkları, çocukları süngüye takarak kızarttıkları, tezcek yığınlarının içinde toplu olarak yaktıkları, girdikleri köylerdeki insanların tamamını öldürdükleri, genç kız ve gelinleri ise beraberlerinde götürdükleri, Van'ın tahliyesi esnasında gemiye binip fırtına dolayısıyla Erçiş ve Adilcevaz Kazaları civarında karaya yaklaşan geminin, Ermeniler tarafından abluka edilerek gemi içinde bulunan kadın ve çocuklar dahil 400 kişinin tamamının kurşunla şehit edildikleri, camilere insanları doldurarak, haneleri ateşe vererek kadın çocuk demeden on binlerce insanı vahşice katlettikleri, Jandarma Alay Kumandanlığı'ndan gönderilen raporlardan ve mezaime tanık olan ve kurtulabilen kişilerin ifadelerinden anlaşıldığı

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Umumî: 841
Hususî: 59

Mahremdir

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Ahîren alınan resmî haberlere nazaran Van Vilâyeti dahilinde Şatak Kazası köylerinde kalan bir kısım İslâm ahalinin düşman tarafından katliâm edildiği ve ez-cümle Arkanis ve Hasis karyeleri ihrâk edildiği gibi bu civarda bulunan altı karyeye mensub kadın ve çocuk ve ihtiyarlar da dahil olduğu hâlde beş yüz kadar İslâm ahalinin bi'l-ihrâk itlâf olunduğu anlaşılmış olmakla keyfiyetin düvel-i mütehâbbe ve müttefikaya tebliği menû-ı müsaade-i aliyyeleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 1 Mayıs sene 1332

Dahiliye Nâzırı
Talat

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Van Vilâyeti'nden alınan

13 Mayıs sene [1]332 tarihli telgrafnâmenin suretidir.

C. 8 Mayıs sene [1]332 şifre. Ermeni çeteleriyle Rusların Van dahilinde îkâ' etmekde oldukları mezâlîme dair elde edilmekte olan malumâtдан Rusların 7 Kânûn-ı Sâni sene [1]330 tarihinde Mahmudî Kazası'nın Erçek Nahiyesi merkezine kadar ilerledikten sonra ric'atlerinde îkâ' ettikleri teca-vüz ber-vech-i âfîdir:

(1) Mirgehi Karyesi Muhtârı Molla Hasan tarafından bayrak çekilerek teslim olunduğu hâlde yirmi yedi erkek ve on iki kadın on sekiz çocuk ki

cem'an elli yedi nüfusun şehid oldukları Jandarma Kumandanlığınca müşahade olunduğu gibi kız ve gelinlerin beraber götürüldüğü bi't-tahkik ta'ayyün etmiştir.

(2) Çarksar karyesinde bir çocuk kuzu gibi kızartılarak bir süngü üzerinde bir direğe merbût olduğu hâlde Jandarma Reşid tarafından hânedede bulunarak huzzâra irâe edilmiştir.

(3) Ahorik ile Avzerik karyeleri arasında maktûl dört kişinin elleri karnlarına, mesâneleri ağızlarına sokulmuş olduğu hâlde bulunmuştur.

(4) Kavlik'de yedi yaşında Fatma ve dokuz yaşlarında Gülnaz nâmlarında iki sabiyeye tarafeynden ikâ' edilen ef'âl-i şenî'a yüzünden kalkamayarak figanları âfâkı tutmakda olduğu ve Alo nâmında yetmiş yaşını mütecâviz bir şahıs dahi katledildikten sonra süngü ile çene kemikleri kırılarak mesânesi ağzına vaz' edildiği hâlde tesadüf edilmiştir.

(5) Astuci karyesinde Kemo nâmında bir şahsın zevcesi Zeliha'yı ekmek pişirirken basdıran düşman altı aylık kızını gözü önünde fırında kızarttıktan sonra etinden yemeğe cebr etmesine muhalefeti üzerine sağ bacağını fırında ihrâk etmesinden mütevellid evcâ' ile hâlet-i nez'de bulunduğu ve bu karyenin diğer çocukları tezek yığınları içine bırakılarak ihrâk olunduğu görülmüştür.

(6) Heretil karyesinde Hacı Osman nâmında biri katledilmiş üç kızı ile iki gelini tahammül haricinde şenâ'at ikâ'ından teessüren terk-i hayat eylemişlerdir. Nahiye merkezi olan Kotur halkından Gülbeyaz nâm muhtârın on altı yaşlarındaki mahdûmuna eşhâs-ı adîde ef'âl-i şenî'a ikâ' eylediği gibi erkekler samanlığa doldurulup hapsedilmiş, nisvânına yirmi dört saat ef'âl-i şenî'a icrasından sonra şehid edilmişlerdir. Rusların istila etdikleri işbu kaza kurâsında tahminen iki bine karîb etfâl ve nisvânın şehid olundukları, genç kız ve gelinlerin götürüldükleri ta'ayyün etmiş, mezâlim-i ma'rûzadan dola-yı mecbur-i hicret olup kurtulabilmeğe gayret edenlerin yüzde sekseni yollarda telef olmuştur. Mukaddemâ Rusların istilasını püskürterek asâkir-i Osmaniyye tarafından Van'ın istirdâdı üzerine gizlendikleri harâbe ve dağlardan kurtularak Van'a dahil olanların ifadâtı ve Jandarma Kumandanlığının müşahedâtı ber-vech-i âtîdir:

(1) Van'ın Halilağa Mahallesi'nde Van Muhasebe Mümeyyiz-i sâbıkı Hasan Efendi'nin kerîmesine ef'âl-i şenî'a îkâ'ından sonra halîlesi ve biraderi mekteb muallimlerinden Hüseyin Efendi ve halîlesi ve dört nefer sabîleri katledilmiş ve muhasebe memurluğundan mütekâid Beşir oğlu Derviş Efendi'nin halîlesinin eniştesi a'mâ Sabri ve zevcesinin gözleri önünde Huriye ve Şadiye nâmlarındaki bâkirelere şenâ'at îkâ'ından sonra ebeveyni zebh edilmiş ve kızlardan sağ kalan biri muahharan ef'âl-i şenî'adan müteessiren terk-i hayat eylemiştir.

(2) Yine mahalle-i mezkûreden Nalçacıoğlu Edhem harbde bulunan üç kardeşi ve on beş nüfus aileleri ve Şatak Sandık Eminî Vehbi Bey'in zevcesi, pederi ve amcası Yusuf Bey katledilmişlerdir.

(3) Doksan yaşında Mahalle İmamı İsa Efendi ve yetmiş yaşında muallimlikden mütekâid Rasih Efendi ve Hayratiye İmamı Hoca Hacı Derviş Efendi birer merkebe irkâb edilerek teşhir ve sakalları traş ve çirkâbla telvîs edilmekle beraber vücudları tedricen yaralanmak suretiyle şehid edilmişlerdir.

(4) Vanlı Hurşid ve biraderi Kâmil'in on iki nüfus ailesinden üçü kurtulabilmiş Çilingiroğlu Süleyman Ağa ve zevcesi ve mütekâidîn-i mülkiyeden a'mâ Halil Efendi ve mahdûmu Sıdkı Efendilerle mukaddemâ cerh edilen Tahsildâr Hacı Efendi'nin genç zevcesi, ikisi erkek ve üçü inâs beş çocuğu akrabalarından Cebecioğlu Yakub Ağa'nın hânesinde şehid edilmişler, Keremzâde Hidayet Efendi'nin yetmiş yaşında zevcesi Şamran Mahallesi'nde ve Mehmed Bey'in hânesinde ef'âl-i şenî'a icrasından sonra iki yüz kadın ve çocuk miyânında komite şarkılarıyla öldürülmüşler, hasta yatan Mülâzım İzzet ve Cerrah Efendiler de bu miyânda şehid olmuşlardır.

(5) Van'ın Mehmedbey Mahallesi'nde¹³ Cemal'in zevcesi Seher, beş ve yedi yaşlarında çocukları vâlidesinin elinden alınarak kama ile parçalanmış, a'mâ Hamzaoğlu Abbas'ın zevcesi ve üç kerîmesi doğranmış, Halil Çavuş'un Ayşe nâm hemşîresi ve ayak altında ezilmiş seksen yaşında Câbî Hacı Abdullah Efendi ve zevcesinin taş ile başlarının ezildiği müşahade olunmuştur.

¹³ Metinde "Mehmed Bey'in hânesinde" şeklinde geçmektedir. Krş. BOA. HR. SYS 2782/3

(6) Şabaniye Mahallesi'nde¹⁴ hasta yatan Mülâzım Abdurrahman Efendi'nin yüzüne tebevül ve darb edildiğinden sonra katlolunmuşlar, tüccardan Hacı Ömer Efendi'nin parası alındıktan sonra zebh edilmiş, Topçuoğlu Mahallesi'nin¹⁵ sâbık Muhtârı Bekir Efendi'nin on iki yaşında yeğeni Zahide fi'l-i şeni' te'siriyle on beş dakikada vefat etmiştir.

(7) Van'ın Abbasâğa Mahallesi'nde mütekâid Alay Kâtibi Mehmed Ali Efendi'nin parası alındıktan sonra bahçesinde ağaca bağlanarak kurşunla itlâf edilmiş, müteessiren mûmâileyhin na'sına koşan seksen yaşındaki hemşiresi ile zevcesi kama ile parçalanmış ve komşusu Sobacı Necib Efendi zevcesi aynı hâle giriftâr edilmişlerdir.

(8) Van'ın Selimbey Mahallesi'nden Süvaroğlu Halid elliye mütecâviz komşularıyla Rus askerleriyle beraber o civarı dolaşan Van Ermenileri'nden Panos'a istîmân etmeleri üzerine erkekler ve erkek çocuklarla işe yaramayan kadınlar ve kız çocukları sıra ile dizilerek Panos'un kumandasıyla kurşuna dizilmişler, telef olmayan erkekler boğazlanmış, iki erkek çocuğu Sıhke Sokag'ında Hacı Ziya Bey'in hânesindeki kuyuya atılmışdır.

(9) Tebrizkapısı kavasından Salih ve ailesi Fatma ve beş yaşından on yaşına kadar dört kerîmeleri ve birader ve hemşiresi ve on yedi nefer bidâ-yeten çengellere takılmış, kama ile sıbyân doğranmış, çocukların vâlideleri altından geçirilerek saçları yavrularının kanlarıyla boyadıldıktan sonra kadınlar salıverilmiştir. Bu kadınlar el-yevm Diyarbakır'da mukimedirler. Kezâ mezkûr mahallede Salih'in hemşiresinin üç oğlu, iki kızı ve Cami-i Kebîr Mahallesi'nden Kasım'ın iki çocuğu katledilmiş ve çocukların kanını içmek üzere vâlideleri tüyleri ürperdecek surette tazyik edildikten sonra katledilmişlerdir.

(10) Van'ın tahliyesi esnasında seffinelere irkâb edilip fırtına dolayısıyla Erciş, Adilcevaş Kazası civarına yanaşan halk Ermeniler tarafından abluka edilerek kadın ve çocuk dahil olmak üzere dört yüz nüfusun işbu seffine derûnunda kurşunla itlâf olunduğu inâyet-i Hak'la kurtulmağa muvaffak olan

¹⁴ Metinde "karyesinde" şeklinde geçmektedir. Krş. BOA. HR. SYS 2782/3

¹⁵ Metinde "karyesinin" şeklinde geçmektedir. Krş. BOA. HR. SYS 2782/3

Polis Haşim ve Celaledin Efendilerle ahaliden bir-iki kişinin ifadâtıyla ta'ayyün etmiş vukuâtındandır.

(11) Van'da kalan Alay Kâtibi Sivaslı Hasan'ın zevcesinden bütün serveti alındıktan sonra iki çocuğu şehid edilmiştir.

(12) Üç yüz nüfusdan ibaret bulunan Şehayne karyesi ahalisi Van'a hicret ederler iken İskele ve Kalecik karyeleri Ermenileri taraflarından yoldan çevrilerek Zive karyesine ilticaya mecbur tutulmuş, iki yüz nüfuslu Zive karyesinde genç nisvân tefrîk edilerek erkekleri tamamen katlolunduktan sonra ihtiyar kadınlar ile sıbyânı da cami'e doldurularak cami'le beraber ih-râk edildikleri, bir suretle kurtulan Kürd İbrahim ve Şükrü'nün oğlu Mustafa, diğer Reşid'in oğlu Hakkı'nın ifadeleri ve mezkûr karyeler ahalisinden gayrı kimseye tesadüf edilememekle ta'ayyün etmektedir. Meşhur ziyaretgâh-ı Müslimîn'den bulunan Mollakasım karyeli yetmiş yaşında Feyzi Ağa'nın başı zevcesinin kucağına verildikten sonra kesilmiş, dokuz yaşında oğlu Sabri ve gelini Huriye dahi merkez-i vilâyete götürülmüş ise de Feyzi Ağa'nın parası bulunmak ve irâe olunmak üzere tekrar karyeye götürülmüş ve paraları bulunduktan sonra bunlar da katledilmişlerdir ve tekyenin zâviyedârı Şeyh Mehmed Şakir ve oğlu Ziya ve şeyhin hânelerinde bulunan sağır ve kebîr yetmiş nüfus mahv edilmiştir. Gelinlerinden Van'a götürülen Zahide ve Fatma, [Mermid]¹⁶ Çayı köprüsünden geçerken kendileri suya atlamışlardır. Bu hâli müşahade eden Salih oğlu Şerif'in zevcesi Mâhi Hanım hayli eziyet gördükten ve üç çocuğu gözü önünde Ermeniler tarafından katledildikten sonra Adilceviz tarafına kaçabilmiş, vekâyi'-i ma'rûzayı hikâye eylemiştir. Ahvâl-i mezkûre Mollakasım karyesine iki saat mesafede bulunan Amik ve Ayans karyelerinde de vuku'a geldiği, bin beş yüze karîb nüfusdan kurtulanlardan karye İmam[ı] ve Muhtârı Cafer'in ifadelerine istinâden bildiriliyor. Bağdaşan ve Karaağaç karyelerinde de aynı mezâlim icra olunduktan başka yirmiden-on yedi yaşına kadar olan kızların da Rusya'ya gönderildiği muhakkak addolunuyor. Timar Nahiyesi tamamen, Erçek ve Havasor nahiyelerinin yüzde yetmiş katlolunmuşlar ve Mendan karyesinde kırk beş nüfus nişan hedefi ittihâz olunarak şehid edilmişlerdir. Erciş ve Adilceviz Kazaları sekencesinin

¹⁶ Metne yapılan ilave için krş. BOA. HR. SYS 2782/3

yüzde ellisi tahlîs-i can edebilmiş, Ercişli olup insaniyet ve servetiyle birçok Ermeni'yi ihyâ eyleyen Hacı Hasan Ağa günlerle Ermenilerin işkencesine dûçâr olduktan sonra şehid edildiği şühûd-ı adîde ile sâbitdir.

(15) Saray ve Hoşab Kazalarıyla nevâhîsi halkı ve Van ahalisi nisvân ve sıbyânı yetişen Kazaklar tarafından kılınç ve kama ile itlâf edilmiş ve suya dökülenlerin mikdarı kırk bini mütecâviz tahmin edilmiştir. Gerek Gevaş ve gerekse Vastan ve Müküs Kazalarından mürûra çalışan üç bini mütecâviz ahali Müküs komitesi tarafından tamamen katledilmişlerdir.

(16) Hakkari'den çıkıp tarîk-ı necât arayan Musevî milletinden üç yüz nüfus Sel karyesinde doğranarak duvar biçimi istif edildiği halkça müşahade olunmuştur.

(17) Bütün camiler ve Müslüman mahallâtı tahrib ve ihrâk edilmiş ve meşhur Şeyh Abdurrahman Baba Makber ve Tekyesi ihrâk olunmuş ve Van merkezi, muhiti yangın görmüş tarlaya döndürülmüştür. Hatta eşcârı tamamen kat' edilmiş, Van Hastahânesi'nden nakle imkân bulunamayan seksen kadar hasta efrâd hastahâne binasında ihrâk olunmuşlardır. Kıta'ât-ı askeriye'nin Van'a duhûllerinde bidâyet-i hâdisede Katırcı Mahallesi'nden ve Ermeniler tarafından Receb oğlu Mehmed'in dört çocuğuyla zevcesi miyânında Mülâzım Hüseyin Efendi'nin on iki yaşında kerîmesi götürülmüş ve bu kız yaralı olduğu hâlde ırzı hetk edilmiş ve kesret-i tecavüzden bîtâb kalması üzerine hizmetçisi tarafından saklanabilmiş ve el-yevm Diyarbakır'da mec-rûhan mevcut bulunmuştur. Van'dan çıkarılan kadınlar üzerinde irtikâb edilen ef'âlden yürümeğe muktedir olamayanları çok görülmüştür. Van ahali-sinden Otuz Üçüncü Ahz-ı Asker Kalemi'ne mülhak Mülâzım-ı Evvel Talat Efendi'nin seksen yaşında Tayyar Efendi nâmında amcası ihtiyar zevcesinin muvâcehesinde ellerinden çivi ile kapıya mıhlанmış, ibtidâ burnu ve kulakları ve sonra da çenesi kesilmiş olduğu ve zevcesinin de feci surette katledildiği Yüzbaşı Halid Efendi ve rüfekâsı taraflarından görülmüş ve Erciş Ahz-ı Asker Reisi, çıkamayan Hikmet Efendi'nin kerîmesi ve Gevar Telgraf Müdürü Hakkı Efendi'nin zevcesi cebren bir Ermeni'ye verilmiş ve davul ve zurna ile teşhir edildikten sonra pederiyle beraber Rusya'ya gönderil-

mişlerdir. Bayezid Hudud Bölük Mülâzımı Abdullah Efendi'nin Bayezid'de kalan ailesi beş memur ailesiyle Rusya'ya gönderilmişlerdir.

(19) Askerin Van'a duhûlünü haber alıp dağlarda ve sair mevâki'de bulunan aşâyir ve ahali Van'a toplanmış, ikinci ric'atde bunlardan on bini Engil karyesi ile Vastan karyesi arasında itlâf edildikleri bildiriliyor. Rusların her iki ric'atinde tarafımızdan gidilen mevâki'de meşhûd olan ve tahakkuk eden ta'dâd ile tecessüs imkânı olmayan ve envâ'ı zabtolunabilen mezâlim ve tecavüzâta dair Jandarma Alay Kumandanlığı'ndan mu'tâ raporda muharrer mevâd arz olunmuş, ol bâbdaki rapor aynen postaya tevdî' kılınmıştır.

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Umumî: 47281
Hususî: 66
Şube: 5

Mahremâne

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Rusların ahîren istila eylediği arazide Ermeni çeteleriyle birlikde İslâmlara karşı icra eyledikleri mezâlim ve ta'addiyâta dair Erzurum, Bitlis, Mamuretülaziz, Van Vilâyetlerinden vârid olan telgrafnâme suretleri leffen takdim kılınmıştır. Hükûmât-ı müttefika tarafından buna mümâsil neşredilmiş haberlerde olduğu gibi maa'l-kasem ihbarâtda bulunan nâkillerinin dahi tasrîhi lüzumu vilâyât-ı mezkûreye yazılmış olduğundan iktizâsının ifasına müsaade buyurulmak bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 27 Receb sene [1]334 ve fî 16 Mayıs sene [1]332

Dahiliye Nâzırı

Talat

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Van'ın Tebrizkapısı ahalisinden ve jandarma efrâdından ve Van Hâdisesi'nde Ermeniler tarafından öldürülen Mahmud Çavuş'un zevcesi olup Diyarbakır'da Halife Abdullah Efendi'yle tezevvüc eden Reyhan Hanım'ın ifade-i muhallelfesinde:

"Sahibsiz nisvândan bulunduğuma binâen Van'ın tahliyesinde çıkamadım. Benim gibi daha birçok kadın ve çocuk ve ahalinin çıkamamalarını ve "Ruslar gelirse bir şey yapmazlar." diye ahali beyinde söylenmesi üzerine Salahaddin, Alaeddin, Bahri, Fahri ile kerîmem Fahriye ve Lâmia ki bunların en büyüğü on dört yaşlarında idi, sâ'ika urur gibi memleketin her tarafında ateşlerin alevlendiğini ve çetelerin bütün kapılara yanaşıp kıldıklarını görünce hemen öksüz yavrularımı kurtarmak azmine düşdüm. Bulduğum mahallenin yukarısındaki mahalleye giderken çocuklarımdan ikisi korkudan yürüyemediler. Bir takım çahıların altına sokulduk. Çok saat geçmedi. Gelip bizi orada yakaladılar. Ciğer-sûz o dakikalar bize azâb-ı cehennemden bir numune idi. Çocuklarım kırbaçların, çizmelerin altında yuvarlanıyordular. Ricalarım kırbaçların a'dâdını artırıyordu. Yarım can bırakılan masumlarımla merkeze bir saat mesafedeki Kalecik karyesine hemen yürümemizi ihtar ve icbâr etdiler. İnkıyâd-ı tabîî ile o köye giderken yolda tesadüf eden bir Ermeni kadını "O köye gidiniz ki orada Müslümanlar sılacı oluyorlar." deyince mahall-i maktel olduğunu anladım. "Vatanı uğrunda kurban giden bir babanın beş çocuğu gözümün önünde doğra[n]dıktan sonra ölmekden ise kendimizi denize dökmek daha evlâdır." kuruntusuyla denize giderken çetelere tekrar yakalandık. Bizi bidâyeten murahhasahâneye götürdüler. Mülâzım Hüseyin Efendi'nin kerîmesi Nadide Hanım'ı orada yaralı ve inler gördüm. Üç gün kaldık. Birisi mülâzım-ı mûmâileyhin kerîmesini götürdü. Bizi ve birkaç kadını Amerika müessesesine götürdüler. Üç ay kaldık. Bir müddet birer somun verdiler. Yiyenlerin çoğu telef oldular. Çocuklarımdan ancak Bahri ve Lâmia isimlerinde iki çocuğum kurtuldu. Bunlar ve kendim de hâlâ o te'sirin neticesi olarak hastayız. Ta'zîbât-ı cismâniyeyi müntic olmak

imiş ki müessesede kalan yüzü mütecâviz kadın çocuk Hacı Ziya Bey'in hânesine sevk olunduk. Akköprü Mahallesi'nden Polis Mehmed Efendi'nin Binnaz ismindeki zevcesi ve bâkir-i bâliğa kerîmesi ve diğer Kumru nâmında bir geline yapılan tecavüzât-ı kesîre altında terk-i hayat etdiler. Şenâ'atin en ziyade icra-yı serî'i Rusların Van'dan ilk ric'atlerinde oldu. Bunların ellelerine geçen büyük ve küçük erkekleri katlettiler. Kadınlara ve çocuklara revâ gördükleri hakaret hayatım boyunca benim için cehennemden bir numunedir. Birçok kadın, kızları da götürdüler. Yapılan fenalığı ta'dâd etmekden ise lanetle yâd etmek daha evlâdır. Ümidvârız ki cenâb-ı Allah feryadımızı işitmiştir. Vahşileri kudret-i kâhiresiyle kahredecektir." diyerek mâ-temm-i hitâmı huzzârı da ağlatmıştır.

Fî 1 Haziran sene [1]332

Van Sâbit Jandarma Alay Kumandanı

Ali Vâsıf

Tekâüd-i Askeriyeden Mülâzım

Receb

Van Belediye Reisi

Abdurrahman

Van Komiser-i Sânîlerinden

Zübeyir

Van Polislerinden

Mehmed Hulusi

Van'ın Norşin-i Ulyâ Mahallesi'nden el-yevm Diyarbakır'da bulunan halife-i dervişânından Abdullah Efendi'nin ifade-i dil-sûzânesinde: "Van'ın Selimbey Mahallesi'nde Tahir Ağa'nın oğlu Eyüb ve damadı bulunan Abdullah Efendi'nin hasta bulunmasına binâen biri on dört yaşlarında Şükrü, yedi yaşlarında Sıdkı ve yekdiğerden birer-ikişer yaşlarında farklı olarak Cemile ve Fikriye ve çocukların ceddeleri Ziba Hanım ile kendi hânelerinde kalmışlardı. Kerîmem Firdevs ve yedi yaşındaki Sıdkı'nın bizzat götürüldüklerini ve diğerlerinin yırtıcı canavar vazifesini deruhde edenler taraflarından parçalandıklarını şimdi taht-ı nikâhındaki Reyhan'ın müşahedâtından anlaşılmıştır. Medeniyet diyerek ortada deverân eden bu düstûr-ı a'zam hakikaten Düvel-i Muazzamaca müstelzim-i taharrî-i mes'uliyetden ise ilk Van'a duhûl eden Rus kumandanıyla Ermeni komite rüesâsından Aram'ın, Papasyan Vahan ve Terzibaşıya[n] Avadis, Keşişyan Vahram, Şahbağlıyan Agop ve Van

murahhasının taht-ı hükme aldırılarak nisvân ve sıbyânın katilleri gibi kürreye mevzû' modanın hangi devlet kanu[nu]ndan iktibâs etdiklerinin tedkik ve tasfiye buyurulmasını bendeniz de medeniyet mukabilinde âlem-i insaniyet nâmına âvâze-i masumânemizin Avrupa'ya îsâl ve intişârını istirhâm eder ve semere-i fuâdım ciğerpârelerim nereye götürülmüşlerse tarafıma teslimlerini istid'â eylerim." demekle eşk-rîz-i şeyhûhası sâmi'[î]ni dil-hûn eylemiştir.

Fî 1 Haziran sene [1]332

Van Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı
Ali Vâsıf

Van Belediye Reisi
Abdurrahman

Mütেকâidîn-i Askeriyeden Vanlı
Mülâzım Receb

Van Komiser-i Sânîlerinden
Zübeyir

Van Polislerinden
Mehmed Hulusi

Van'ın Norşin-i Ulyâ Mahallesi'nden olup Hamidiye Kazası'nın Kuşçu karyesinde mukim İsmail oğlu Hoca Bayram Efendi'nin muhallemen ve istimâ'an mazbût ifadesinde: "Van'ın istilasî akîbinde Rus çeteleri karyeleri de taradılar. Bunların gelmekte bulunduklarını uzakdan görünce ben ve on dört yaşlarında Mehmed isimindeki oğlum ve on sekiz yaşlarında zâtü'z-zevc kızım ile kapıda duruyorduk. Oradan bunların yaklaştıklarını ve hânemizdeki külfetimin birlikde kurtaramayacağımı anlayınca hemen kızım ile oğlumu alarak dağa kaçırdım. Köyün kısm-ı küllîsi katledilmiş, benim de halîlem Gülizar, hafîdem dört yaşlarında Fazliye ve iki yaşlarında Medine'nin de meydan-ı vahşetde parçalandıklarının haber-i keder-ebedîlerini aldım. Üç ay dağlarda kaldık. Sonr[a] yakalandık. On dört yaşındaki mahdûmum Mehmed'i elimden aldı götürdüler. Kerîmemi götürmedilerse de icra edilen fenalığa kurban olup gitdi. Bir müddet hayli ahaliyle nezâret altında kaldık. Ruslar çekildikten sonra Van'a gitdik. Oraya etrafdan ve gerekse Van'ın alındığını işiden ahaliden Edremid ve Vastan mevkilerine kadar gelenlerin mevcudu on bini mütecâviz idi. Rusların tekrar takibâtlarında bu kadar nüfusdan pek azı kurtuldu. Üst tarafı ve esir aldıkları askerlerimiz kâmilten kılınç ve kama

ve şarapnelden itlâf olundular. Kalbimde mezarı kazılan mahdûmum nerede ise buldurulup iade etdirilmesi ve şâyed katledilmiş ise masum kanlarının hederine hüküm veren kanun-ı vahşetin menşe'-i emri neredense bunun zâhire ihracıyla hukuk-ı masumânemizin vikâyesini medeniyet ve mürüvvet-i beşeriye nâmına iddia ederim." dedi. Efendi-i mûmâileyhin henüz otuz beş yaşlarında Diyarbakır'da tezevvüc ettiği Mahbûbe Hanım'ın ifadesinde de: "Bidâyeten Topçuoğlu Mahalleli Süleyman'ın zevcesi bulunuyordum. Van'ın tahliyesi esnasında birkaç komşu ve beraberimizde bir de bir asker neferi gidiyorduk. Ermeni çeteleri Edremid'de önümüzü aldılar. Altı yaşında mahdûmum ve zevcim Süleyman'ı ve diğer on iki kişiyi kurşunla öldürdüler. Askeri de kama ile boğazladılar. Bizi ve birçok kadınları bir köyde üç gün sakladılar. Güya "Ermeni rüesâsından Rusyalı Aram sizi istemiştir." diyerek bizi oradan çıkardılar. Yoldan haric bir dağın kayalıkları altına bıraktılar. İşkence edeceklerine şübhemiz kalmadı. Bu çeteler silahlarına fişenk koydular. Bir köşeden ber-takrîb birisine para verilmek va'dine karşı "Bunlar öldürülmeyecek, Aram Paşa'nın huzuruna gideceklerdir." diyerek hayli mücadele edildi. Tûrâb-ı ecel orada değil imiş. Bizi urarak, döğerek Amerika müessesesine götürdüler. Üç gün aç kaldıktan sonra birer somun verdiler. Bir aralık da birer mikdar yemek verdilerdi. Tahminen on bine karîb ahali gerek müessesenin ve gerekse haricinde ahali görünüyordu. Az zaman içinde o kadar ahali susuzluktan kurumuş ağaç yaprağı gibi söndüler. İşe yarayan nisvânı seçdiler, hep götürdüler. Namusuna ilişilmeyen kadın kalmadı. Tecavüzâtın an'anâtını söylemeğe utanırım. Utanmayan yüzlere lanet olsun!.. Ermenilerin icra eyledikleri mezâlim tabiidir ki âfâkı titretmiş, gayret-i İlâhiye'ye dokunmuştur. Cenâb-ı Hak kudret-i kâhiresiyle zâlimleri kahretsin ve böyle vahşi medeniyete ebedî lanet olsun!.. Medeniyetin ciddî âlimleri varsa böyle vadi-i vahşetde pâ-mâl edilen hukuk-ı sarihamızı müsebbiblerinden arasınlar." demekle dil-hırâş ifadesine hâtime verdi.

Fî 2 Haziran sene [1]332

Van Sâbit Jandarma Alay
Kumandanı Binbaşı
Ali [V]âsîf

Van Belediye Reisi
Abdurrahman

Mütেকâidîn-i Askeriyeden Vanlı
Mülâzım Receb

Van Komiser-i Sânîlerinden
Zübeyir

Van Polislerinden
Mehmed Hulusi

Van'ın Selimbey Mahallesi'nden olup Van'dan kurtulup gelenlerden Reşid oğlu Nasır'ın zevcesi Perûza Hanım'ın ifadesindedir: "Vesâit-i nakliye bulamamak ve Rusların Düvel-i Muazzama'dan bulunduklarından tebaa hakkında cins ve mezheb aranılmaz fikrine zâhib olmak zu'mlarıyla kaldık. Mahallede Deli Mustafa oğlu Mehmed'in hânesine toplandık. O hânede otuz karîb erkek ve yüze karîb kadın ve hayli çocuk bulunuyorduk. Ermeniler geldiler. "Teslim olunuz." dediler. Öteden beri hân mân söndüren ve bi-gayrı hakkın nice yüzlerce masumînin kanını içen ve Müslümanlardan asırlardan beri iyilik, insaniyet gördükleri hâlde aksini gösteren Ermenilerin hûnhârlığından korkarak bir-iki saat kadar tereddüd etdik. "Teslim oluyoruz." diye nidâlarda da bulunuyorduk. Aman vermeyerek bahçe kapısını ateşlediler. Odalarda hasta ve sağlam olanlarımız dışarı dökülünceye kadar hânenin bir kısmındaki kadın, çocuk gerek korkudan ve gerekse müteessir-i telaşdan çıkamadılar. Orada yandılar. Dışarı çıkan erkekleri ve erkek çocukları hiza ile dizdiler. Yaylını ateşle öldürdüler. Sonra da ateşlediler, yaktılar. Nisvânı da bunların cebhesine dizmişlerdi. Bu cinayet-i vahşîye ebeveynin ve zevce-lerinin huzuruyla ve sıbyânın figanına bakılmayarak selhâne hâline bırakıldı. Geçen acılı saatlerimiz içinde musıkları ve şarkıları da terennüm, din ve iman ve hükümdarımızı tefevvühât ve tecavüzât-ı lisaniyeleri lisana getirilemeyecek ve daha doğrusu manzara-i cinayet tahammül edilemeyecek bir mikyâsda idi. Orada yürekleri sızlanan ve nevbet-i zebhiyeyi bekleyenlerimizden birkaçımızı musika ile Amerika müessesesine götürdüler. Üç gün aç bıraktılar. Ondan sonra yevmiye birer somun verdiler. Onu müteâkib bir aralıkda da yemek verdiler. Yiyenlerin çoğu ve Amerika müessesesinde bulunan ahalinin kısm-ı küllîsi az zaman içinde mahv oldular. Benim evimde on beş nüfus var idi. Hepsi öldüler. Kendim de o te'sirden işte ölüm hâlinde yatıyorum. Şimdi zevce-leri harbde bulunan Derviş Mehmed'in Hânî ve Rabia

isimlerindeki kadınları da diğerleri miyânında seçdi, götürdüler. Nisvân ve sıbyâna yapılan şenî' ve feci tecavüzât nâ-mütenâhîdir. Bu şenâ't-i zinâiye-den vefat edenler pek çokdur. Bunu yapanların en çoğu Ermenilerdir. Bu edebsiz cinayetler iyilik, insaniyet bilmeyen bu reziller, İslâmların hânele-
rinde saklanmış kimler varsa tarafımızdan mahall-i ihtifâları gösterilmek ve gösterilmezse hepimizin kesileceğini berây-ı ihtar bidâyeten bir Kürd ka-
dınla altı yaşında kız çocuğunu gözümüzün önünde hayvan biçimi boğazla-
dılar. Zaten Müslüman mahallâtı bilumum yanmış ve köstebek gibi her taraf
yoklanmıştı. Ferden vâhid kimse kalmamış, toplatdırılarak muhtelif mahal-
lerde arzuları vechile doğranmışlardı. Zaten bu cinayet ise kasdî ve keyfî idi.
Böyle kâsîd ve mûcid-i zemin [ü] zaman olan cinayetlerin acaba lâıyk olduk-
ları ceza âcîl tatbik edilecek midir?!.. Böyle bir adalet-i kanuniye icra buyu-
rulacak mıdır? Heyhât!.." kelimesiyle içini çekerek ruhunun huzur-ı İlâhî'ye
şikâyete giden sair ervâha ulaşmasını temennâ eylemiştir.

Van Jandarma Sâbit Alay

Kumandanı Binbaşı

Ali [V]âsıf

Van Belediye Reisi

Abdurrahman

Mütেকâid-i Askeriyeden Vanlı

Mülâzım Receb

Van Komiser-i Sânilerinden

Zübeyir

Van Polislerinden

Mehmed Hulusi

El-yevm hayat ve memâtı meçhûl bulunan ve şimdilik bi't-tahkik Di-
yarbakır merkezinde sâbit olabilen memurînin ber-vech-i zîr isimleri:

Hoşab Kazası Telgraf Müdürü Ruşen Efendi ve vâlidesi

Deyr Nahiyesi Telgraf Müdürü Tevfik Efendi

Şemdinan Telgraf Müdürü Vehbi Efendi maa-aile

Başkale Telgraf Çavuşu İsa Efendi ve haremi ve bir kızı

Adilcevaz Telgraf Müdür-i sâbıkı Resûl Efendi

ve Van Telgraf memurlarından Yakub Efendi

Bulanık Telgraf Müvezzi 'i Ahmed Efendi
Baş[kale] Telgraf Müdürü Hacı Necib Efendi'nin üç çocukla haremi
Havasor Nahiyesi Çavuşu Mehmed Efendi
Vanlı Haço nâmında Müvezzi ' Vanlı Rüstem Efendi
Erciş Çavuşu İbrahim Ağa ve ailesi
Hoşab Tahsildârı Avni Efendi, dört çocukla ailesi
Van Jandarma Yüzbaşılığı'ndan mütekâid müteveffâ Mahmud Efendi'nin haremi ve çocukları
Van Jandarma Yüzbaşılığı'ndan mütekâid Kaplânzâde Mehmed Efendi
Redîf Yüzbaşılığı'ndan mütekâid Diyarbakırlı Mehmed Efendi zevcesi
Muradiye Aşiret kaymakamlarından Mehmed Sıddık Bey ve aile-i kesîresi
Otuz Üçüncü Fırka Veznedarı Erzincanlı Mustafa Efendi'nin ihtiyar peder ve vâlidesi
Polis Haydar Efendi'nin peder ve vâlidesi
Vergi Kâtibi Vehbi Efendi'nin vâlidesi
Hakkari Tahrirât Müdür Muâvini Kâmil Efendi'nin vâlidesi
Van Telgraf müdâvimlerinden Siirdlizâde Ali Efendi ve ceddesi
Yüzbaşı Hüseyin Efendi'nin mahdûmu Polis Nesimi Efendi
Van polislerinden Mehmed Emin ve Şerif Efendiler
Van Muhasebe ketebesinden Siirdlizâde Tevfik Efendi ve ailesi
Yüzbaşı İsmail Ağa'nın mahdûmu Tahsildâr Şükrü Efendi maa-aile
Van Telgraf çavuşlarından İsa Efendi maa-aile.

Erciş Mahkeme Başkâtib-i sâbıkı Murtazazâde Abdurrahman Efendi ve zîrde esâmîsi muharrer efrâd-ı ailesi: Mûmâileyhin mahdûmu Mehmed Said, on sekiz yaşında Osman Ferid, on üç yaşında Abdülmecid, on iki yaşında Abdülkadir, on altı yaşında Mehmed, yirmi yaşında bâkir-i bâliğa Münire, on dört yaşında kerîmesi Nuriye, kırk beş yaşlarında zevcesi Güzel / bira-

deri Hacı Hamdi Efendi ailesi Hanife, on iki yaşında mahdûmu Alâeddin, sekiz yaşında mahdûmu Şehabeddin, altı yaşında kerîmesi Kumru ve Bedriye / ve mûmâileyhin kırk yaşlarında hemşîresi Sultan, on iki yaşında mahdûmu Celal ve beş yaşında Mahmud ve on iki yaşında kerîmesi Fatma.

Hoşab Tahrirât Kâtibi İbrahim Efendi'nin beş oğluyla zevcesi Fatma Hanım.

Fi 3 Haziran sene [1]332

Van Sâbit Jandarma Alay
Kumandanı Binbaşı
Ali [V]âsıf

Van Belediye Reisi
Abdurrahman

Mütekâidîn-i Askeriyeden Vanlı
Mülâzım Receb

Van Komiser-i Sânî Vanlı
Zübeyir

Van Polislerinden
Mehmed Hulusi

Van'ın Norşin-i Ulyâ Mahallesi'nden Adıgüzeloğlu nâmında Muradiye Kazası'nın Tahsil memurlarından Ali Efendi'nin zevcesi Binnaz Hanım'ın muhallelfen alınan ifadesinde:

"Van'ın istilasından haberdâr olamadık. Merkez kaza halkının hemen bir tarafa savuşmalarının ve Rusların Abaka tarîkıyla gelmekte bulunduklarının haberi ilân olundu. Çocuklarımızın ellerini tutarak Van'a doğru yürüdük. Yolda Van'ın istilaya uğradığını ve yolların Ermeniler taraflarından kesildiğini haber alınca Erciş Kazası istikametine döndük. O tarîkın da tutulduğunu söylediler. Artık bi'z-zarur karla mestûr Sor Dağı'na çekildik. Kaza halkı tahminen on beş bini mütecâviz idi. Birçok masumîn soğukdan dondular. Üç gün berflerin, kayalıkların içinde yuvarlandık. Önde çeteler, geride Ruslar etrafımızı çevirdiler. Teslim işareti verildiyse de dinlemediler. Top ve mitralyöz ateşleriyle külliyetli insan ve sekiz yüzü mütecâviz binek hayvan ve sürülerle mevâşî telef oldu. Orada sağ kalanlarımızı topladılar. Muradiye merkezine getirdiler. Yolda giderken Küçükköylü Ermeniler ve kadınları da Rus çeteleriyle birlikde idiler. Altmış lira benden, seksen lira kardeşimin zevcesi Düriye'den ve seksen yedi altın Gülizar'dan aldılar. Meydan-ı katle

her ferd nefisini kurtarmak mecburiyetinde bulunduklarından birçok masumlar ebeveynini gâib etdiler. Benim üvey oğlum yirmi yaşlarında Dursun gözünden kurşunla yaralı idi. Cerhin te'siri altında inleyen bu nev-civân cürhasının sarılması şefâatini gözlerken birkaç müsellah efrâd gelerek gözümüzün önünde süngü ile masum cesedini delik deşik etdiler. İhtiyar pederi semere-i fuâdının feryadına tahammül edemeyerek ve korkusundan ağlayamayarak başını yere bırakır, tekrar kaldırır, bu manzara-ı cinayeti görür, yine kafasını yere sürerdi. Bu hâlde çocuğun hayatına hâtime verildi. "Bizler esir-i harb olduk. Esirler azâbdan masûnlar." dediğimize cevap olarak "Rusların da dini-ne, mezhebine..." diyerek "Mülkü bizler kazanmışız, Rusların ne hakkı vardır, size bildiğimizi yapacağız!.." deyince bu guruh-ı bâğıyenin Ermeni olduklarını anladık. Bunların içlerinde Norduz'un Küçükköylülerinden birkaçını tanıdık. Köyün keşişinin oğlu da beraber bulunuyordu. Kardeşim Muhyiddin'in on dört yaşlarında Zelfinaz ismindeki kerîmesi yedi yerinden kurşun yarası almış, bîtab düşmüştü. Yaralıları ve ebeveynini gâib eden bir takım sıbyânı sonra Muradiye merkezine Ruslar getirdiler. O sırada Ermeniler Ruslara adeta karşı gelir bir tavırda bulunuyordular. Çocuğu hastahâneye bırakmıyordular. Güç hâl kabul edilen masume el-yevm ber-hayatdır. Birkaç defa esirlerin tasvirimizi aldılar. Yolda getirilirken biri dokuz, biri dört, biri üç yaşında üç çocuğumun korkudan yürekleri patladı, öldüler. Ermeniler on beş çocuğu gözümüzün önünde Abdi Ağa'nın gölüne atdılar. Sor Dağı'nda ve mahâll-i muhtelifede bulunan ahalinin toplanmaları ve herkes ziraat ve ticaretleriyle iştigâl etmeleri ilân edildi. Mollaabad karyeli Hurşid Bey altı bin kadar bir hâne ile teslim oldu. Bidâyet-i teslimde tahlîs-i can edememesi ve dağlarda açlıktan telef edilmeleri için Ermeniler mûmâna'atda bulundular. Hatta birkaç Kürd'ü tepelediler. Ruslar bir tabur asker gönderdiler. Bunları da getirdiler. Zevcim de bunlarla geldi. Bir müddet kaldık. Rusların ric'atlerinde Körzot karyesi Ermenilerinden bidâyetten sekiz kişi üç yüz hâneyi mütecâviz Kömüs karyesine giderek "Size Rus Devleti'nden ihsân gelmiştir. Dışarı çıkınız. İsimlerinizi yazdırınız." diye gerek ihtar ve gerekse icbâr suretiyle erkekleri topladılar. Derhal etrafını çevirdiler. Fakih İhya'yı kuzu yerine boğazladılar. İşte ilk ihsân ve ikram budur. Ondan sonra erkekleri kama ile parçaladılar. Kadın, çocukları köyde üç dama doldurdular. Bunları da gaz

ile ihrâk etdiler. Tandırlara ve kuyulara gizlenen ancak üç-beş can kurtuldu. Kaza halkından beş yüz kişi de amele diye Ruslar götürdüler. Onların da sonra katilleri haberi geldi. Aşiret kaymakamlarından ve Ruslara iltihak eden Mustafa Bey'in amcazâdesi Mehmed Bey'in Ermenilere olan hizmeti hakkında gazetelerin neşrettiklerini oradaki Ermeniler söyledi. "Bu kadar iyiliğine karşı bunlara pek çok fenalık yapmayacağız. Fakat ırzları elimizden kurtulmayacaktır." demekle Fatma isminde bir kızını birkaç Ermeni haydudları mûmâileyhin bahçesine götürdüler. Tecavüzât-ı şenî'adan sonra getirdiler. Budlarını yardılar. "Sizler parayı çok severdiniz. Para doldurmak için ceb yapıyoruz." diyordular. Mezbûrenin feryadı ve mâtem-i deryaya dalan kalanlarımızın meydan-ı cinayetde muntazar münâvebeleri kanlarımızı dondurmuş ve zalâm-ı sehâbdan eser-i necât kalmamışdı. Çocukdan açdıkları oyuklara pislik doldurdular. "Bu hediye hükümdarınızdan gelmiştir. Cevdet Paşa'ya yollayınız." diye kahrkahrada bulunuyordular. Birçok gelin ve kızları da Ruslar seçti, götürdüler. Kızılkilise karyeli pîr-i fânî Sûfî Yunus isminde ve yirmi yaşında oğlunu süngülediler. Kızının kucağındaki çocuğu ve bununla beraber diğer on iki kadının çocukları kucaklarından alınıp fırlatıldı. Kadınları birkaç şapkaklı ve kalpaklılar taşın altında tecavüzâtta bulunduktan sonra öldürdüler. Bundan başka kucaklarından atılmış kundak içinde ağlayan tahminen beş yüze karîb sıbyânın âvâze-i masumeleri dağları inletiyordu. İnleyle inleyle âlem-i masumâneleri vâsıl-ı cinân oldu idi. Tecavüzât-ı kesîreden müteessiren vefat eden nisvân zaten cânîlerin esir-bend-i inânında bulunuyorlardı. Altı-yedi kadar gelin ve kızlar dahi Rusların hükûmet konağı ittihâz ettikleri mahalde Kazakların shevât-ı nefsâniyelerinin hâdimi ve bu suretle esir-i ebedîleri idi. Devam eden tatbikât-ı cinaiyenin biri de Muradiye tahsil dârlarından Şükrü Efendi'nin müsinn pederi Yunus Ağa'nın on iki yaşlarında kerîmesini tüyler ürpertir fecî'ada ruh-ı bî-günahını masum cesedinden ayırdılar. Bunun üzerine yekdiğerle mücadelede bulundular. "İrzına geçmeden taife-i inâsı ifnâ etmek "Merhamet mülgâdır." diye sancaklarımızdaki levhaya mugayir bir hareketdir." dediler. Bunu müteâkib Yunus'un mâ-lâ-yükâlini kesdiler. İhtiyare zevcesi Zeyneb'e hitaben "Hükümdarınızdan sizlere gönderilmiş zıvanalı sigara hediyesidir." diyerek kadıncağzın ağzına verdiler. Kadının fercini kesip "Osmanlılar sakızı çok severler." diyerek erkeğinin ağzı-

na bıraktılar. Bu iki ihtiyar-ı bî-bahtiyar günlerle sızlandıktan sonra terk-i hayat etdiler. İlânnâmelerine rağmen teslim olan Hurşid Bey'in ihtiyare vâli-desinin de kezâ fercini kesdiler, "Mûmâileyhin arz-ı istîmânına mükâfâten Rus Çarı'ndan nişan gelmiştir, göğsüne taksın." diye bir Kürd ile gönderdiler. Müçâ karyeli Hamid Bey'in de dört evlâdını parçalamışlardı. Bizimle beraber bulunan on sekiz yaşında bir oğlunun da mâ-lâ-yükâlini kesdiler, vâli-desi Zori Hanım'a "Çar hazretlerinin Osmanlı hanımlarına hediyesidir." demekle gönderdiler. Kadıncağızın yürek ateşleriyle sekte-i kalbden vefat ettiğini söylediler. Jandarma Salih Onbaşı'nın seksen yaşındaki vâlidesine de şenâyi'-i kesîre icrasından sonra çaya atdılar. Zaten çaya atılanların a'dâdı külliyyetlidir. Kenar, köşe ve bizim göremediğimiz daha nice bin masumîn zulmen ve fecî'an ifnâ ve nice bin hân mân imha olup gitdi. Bakıyye-i süyûf olarak Erciş Kazası dahilinde Zilan Deresi'ne toplanan on bin hâne-yi mütecâviz ahalinin saat-ı cinayete muntazır bulundukları da oradan gelen zevcim Ali Efendi'nin meşhûdâtı altındadır. Bidâyet-i seferberfide erkeklerimiz "Asker muharebesi, vatan kavgası oluyor." dediler. Bizim ebeveynimizden işitiğimizde "Herhangi bir devlet olursa olsun istilaya uğrayan bilâd ahalisine tecavüzât-ı ta'zîbiyede bulunmazlar." denilirdi. Bu nokta ise bizlerde pek me'men bir düstûr sayılırdı. Vâ esefâ! Muharebe değil selh hânenen bed-ter bir sahne-i cinayet imiş. Aldandığımız sahâbet ve medeniyetlere binlerce lanet!.." demekle pek dil-sûz dakikalarına hâtime vermişdir.

Van Sâbit Jandarma Alay Kumandanı
Binbaşı Ali Vâsıf

Van'ın Norşin-i Ulyâ Mahallesi ma'rûflarından Hâdân Efendizâdelerden Abdülhâdî Efendi'nin muhallemen alınan ifadesinde; kendisinin merkez-i vilâyete dört-beş saat mesafede vâki Ermanis karyesindeki çiftliğinde maaile bulunduğu merkez-i vilâyetin istilasından geç vakit haber alıp yolların münkâtı' olduğundan dolayı artık mukadderâta tâbi olarak karyede kalmış, oradan da on beş külfetini alıp bir gece dağa kaçmış, birkaç gün sonra yakalanarak merkez-i vilâyete götürülüp orada diğer ahali ile Fransız Mektebi'ne bırakılmış ve bulunduğu karye Ermenilerine iâşe ve muâvenet-i sairedeki insaniyetine ibtinâ'en bazılarının mazhar-ı himayesinde bulunduğu

hayatına ilişilmemiş ve zaten Ermeniceyi fark olunmayacak derecede telaffuz ettiğinden sair Ermeniler dahi Ermeni olduğu zehâbında bulunduklarından bi'l-istifade fûrceyâb-ı firar olarak dağdan dağa yürümüş ve aklıktan sekiz nüfus telef olmuş ve güç hâlde yedi nüfusla Siird'e muvâsalat etmiş olduğu[n]u dil-sûzâne dakikalarla hikâyeye etmiş ve Van'daki müşahedâtını da bervech-i zîr beyân eylemiştir: "Bidâyeten Van'a giren Rus müfrezesi bizim ordugâhlardan kaçanlardan dört-beş yüz kadar küçük çaplı tüfenk ile mücehhez Ermeni çetesi idi. Bunların delâletiyle Norduz'daki Rus fırkasından hayli kuvvet getirildi. Derhal Müslüman hâneleri yağma ve müteâkiben ihrâk ve tahrib olundu. Ahali katile katile her taraftan hayvan sürüleri misillü sürükleniyordular. Kadınların kucaklarındaki çocukları cebren yere atıyordular. Tüfenklere takılmış süngülerle çocuklar ber-hevâ edilip arkalarına fırlatıyorlardı. Bu suretle İslâm mahallât ve nüfusu imha ve ifnâyâ hükm-i kat'î almıştı. Birçok kadın ve çocuk Norşin Camii'ne ve birkaç hâneye dolduruldu. Ot yığınları şeklinde bilâ-terahhum ihrâk olundu. Kadınlara arzu ettikleri mahallerde hayvancasına fi'l-i şenî' yapılıyordu. İşe yarayan birçok kadınlar seçildi, götürüldü. İşe yaramayanlar aynı caniyâne¹⁷ ve vahşiyâne fecî'alarla imha olundular. Mollakasım şeyhlerinin gelinlerinden birisine alafranga elbise iksâ olunmuş ve Aram'ın metresi olarak birlikde gezdiğini gördüm. Çocuğun ahvâl-i hazinânesi reng-i esâretini ra'nâ gösteriyordu. İzahen sordum. Şeyhlerin gelini olduğunu söylediler. Cinayet bitdikden sonra mukaddemâ Van'da mütehaşşiden isyan eden üç bin kadar Ermenilerden katile katile etrafı taramağa gitdiler. Nevâhî halkını da bitirdiler. Ondan sonra Ruslarla birleşdiler. Bitlis cebhesine yürüdüler. Efendiler, tabiî sizler [d]e gazetelerde okumuş ve medeniyet mebhâsleriyle birçok mücadele ve muhâvereleri dinlemişsinizdir. Afrika'da Arab dindaşlarımızın eşek yerine çarşılarda satdıklarını, Hindistan Müslümanları'ndan hâlet-i nez'e gelenlerden birinin vergisinin müddet-i te'diyesi mürûr ettiğinden tahsildârın alet-i c[â]rihayı hastanın boğazına dayayıp ya paranın i'tâsı veyahud bıçağıma cevap verilmesi gibi teklif-i bî-rahîmâneleri ve Rusya'dakilerin de ceb bıçağını kama şeklinde görürken emlak ve araziden nasîbedâr olamadıklarını ve on beş yaşlarını

¹⁷ Metinde "cinayete" şeklinde geçmektedir.

doldurmayan çocukların idam ve müebbed kürek cezalarıyla cihet-i mahkumiyetlerine gidilmesini ve Trablus istilasında salben idam olanların etfâl ve aileleri velilerinin ayakları altından geçirilmesi ve bir takım nisvânın uryân olarak Divan-ı Örfî'ye sevk ve tebriyeleri tefhîm edilip dışarı çıkarıldıktan sonra üzerlerine ateş açılmak fecî'alarını okumuş ve gıyâben de ağlamışdık ve bazen de Düvel-i Muazzama taraflarından bilâ-cins ü mezheb adalet-i kanuniyelerinin seyyânen icra edileceğine de tesellî-bahş olmuş, inanmışdık. Acaba medeniyet hâmîliğiyle ortaya atılanların medeniyet dedikleri o kelime-i mübeccel hangi karar ile sahne-i cinayet-i azîmeye mütehavvil oldu. Kabahat, hem de büyük kabahat, harb içinde Düvel-i Muazzama'nın esir-i harb olanlara lâzıme-i şefâatleri mukabilinde bilakis pek büyük mikyâsdaki şenâ'at ve cinayetin irtikâb edileceğini ihtar etmeyen memurlarımızdır. İhtar vuku bulsaydı böyle eli bağlı olarak selhâne[de] boynunu bıçağa bükken sığır misillü zâlimlere yüz elli bin mikdarındaki eli silah tutanlarımızın ve be-tahsis nisvânımız, sıbyânımız kanımızı, ırzımızı böyle ucuz ve rezil bahâlara satmış olmazdık. O kadar mevcudumuzla düşmanlarımızın belki birkaç mislini ezer ve küllî ziyâ'a uğratar, ondan sonra hitâm-ı namusa intihâ verirdik. Mâdem ki Müslüman kanını dökmek medeniyet kanunlarında karrargâr ve şeref-bahş-ı efâhirden bulunuyormuş, o medeniyet[i] de hûn-ı pâkîmizle karşılamak bizim için bir kanun-ı vâcibeden imiş. Heyhât!.. O hisse-i vecîbe-i ihtarın işâ'a edilmemesi memleketimizin bütün sekenesini zâlim ve gaddar ellerde doğratmış oldu." diyerek gördüğü müdhiş manzara-i cinayetlere be-tekrar lanet-hân oldu.

Fî 3 Haziran sene [1]332

Van Sâbit Jandarma Alay
Kumandanı Binbaşı

Ali Vâsıf

Van Belediye Reisi

Abdurrahman

Mütেকâidîn-i Askeriyeden Vanlı

Mülâzım Receb

Van Komiser-i Sânilerinden

Zübeyir

Van Polislerinden

Mehmed Hulusi

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Bir zamandan beri Van Vilâyeti'ndeki Ermeniler âlem-i medeniyet ve insaniyetin kabul etmediği tarîk-ı şakâveti ihtiyar ile her türlü fezâhiyât ve cinayâtı irtikâb ve ahali-i İslâmiye'yi bîzâr ve it'âb etmekde idiler. Seferberlik ilânından sonra tasallutât-ı vâkı'a vâsi' mikyâsda tekessür etmiş ve İslâm-ların nâmdârları bir suret-i vahşetkârânede katl ve Ermeni ile meskûn mahallerdeki yollar kat' olunarak mârrîn ve âbirîn mahv ve nâ-bedîd edilmekde ve daha nice nev' nev' fenalıklar îkâ' olunmakda idi. Vaktâ ki üç yüz otuz senesi evâhirinde Ruslar tarafından Mahmudî Kazası istila ve birkaç gün sonra bizim taraftan istirdâd olunduğu hengâmda Hristiyanlar Rusların iğmâziyla Mirgehi¹⁸, Astuci, Mollahasan ve diğer malumü'l-esâmî kurâ-yı İslâmiye'deki erkek ve çocukları tezek yığınları içinde yakmış ve genç kadın ve kızların namuslarını hetk ile bir kısmını beraber götürmüş ve mütebâkîsi de koyun gibi kafaları kesilerek saçlarından hâneler önünde asılmışdır. Üç yüz otuz bir senesi Mart ve Nisan'ı zarfında Gevaş Kazası kadısı efendi ve fudalâ-yı be-nâmdan Van Müftüsü Mehmed Sıddık Efendi ve Posta jandarmalarından Sayyad ile iki refiki Atalan karyesinde ve Giravi ağavâtından Hurşid Ağa ile mahdûmu Vastanlı ümerâ-yı Abbasiye'den Ata Bey'in hânesinde ve iki milis neferi Pelli karyesinde ve Norduz Kazası Mal Müdürü Veli Efendi, Jandarma Nuri ve İbrahim Aspaşın karyesinde, Erciş Kazası Bölük Kumandanı Yüzbaşı Süleyman Efendi ile maiyyetindeki jandarma müfrezesi Nabat karyesinde ve Beşşar Çeto'nun adamlarından sekiz nefer Yedikilise'de ve Seyyid Ali'nin adamlarından altı kişi Adilcevaz'ın Arın karyesinde ve Adilcevazlı Alaybeyioğlu Hamza ve Hacı Ali oğlu Abdurrahman ve Said Efendilerle beş refiki Karaşeyh karyesinde ve Jandarma Hamid ve rüfekâsı Şuşanis karyesinde ve daha yüzlerle masumîn müteferrik mahallerde Van'ın istilasından evvel katl ve ihrâk olunmuşlardı. Üç yüz otuz bir senesi Mayıs'ında ve Van'ın istilaya uğradığı sırada memleketden çıkamayarak maa-aile kalan ulema-yı mahalliyeden Rüşdiye-i Askeriye Muallimi Rasih ve e'imme-i be-nâmdan Halil Ağa Camii İmamı İsa ve Hayratiye İmamı Hacı Derviş Efendilerle eş-

¹⁸ Metinde "Mirgeho" şeklinde geçmektedir.

raf-ı memleketden Kürdivanlızâde Hurşid, Camışcızâde İsmail ve Vergi Mümeyyiz-i sâbıkı Hasan ve biraderi Hüseyin, Hacı Bekirzâde Hacı Abdullah, Cebecizâde Hacı Yakub, Kendioğlu Halil, Alay Kâtibi mütekâid Mehmed Ali, Beşir oğlu Derviş, Hacı Latifzâde Hacı Şerif, Hertosluzâde Mustafa, Murtazazâde Abdurrahman, Topçuoğlu Hacı Rif'at, Kaya Çelebizâde Mahmud ve Yusuf Bey ve Efendiler ve Süvaroğlu Zîver ve kırk kadar akraba ve ta'allukâtı ve Erciş hanedanından Hacı Hasan ve Kahramanzâde Bekir ve Şakir ve Şükrü Ağa ve Efendiler ve Bargirili Mehmed Sıddık Bey ve isimlerinin zikrine hâcet olmayan binlerle ahali ve Van'ın Timar Nahiyesi'nde Mollakasım, Ayans, Amik, Hıdır, Zive, Şehayne, Şihkara ve diğer kurâ-yı İslâmiye'de mevcut büyük küçük zükûr ile Pirbedelan Köprüsünde toplanan iki bin hâne-yi mütecâviz mahaller halkı ve Adilcevaz'ın Parkat İskeleyi'nde altı sefîne Van ahalisi kâmilten mahv u itlâf edilmiştir.

Şâyân-ı kayd ü tezkâr vekâyi'dendir ki bu vahşiler tarafından esâmîsi bâlâda ma'rûz eşraf ve ahali ve bî-kes kalan binlerle hânelerdeki muhadderât takım takım mevâki'-i mahsusaya toplanarak erkeklerinin karşısında bir cemm-i gafîr içerisinde kadınlara fi'l-i şenî'a icra ve envâ'-ı hakarât ikâ'ından sonra bütün erkek ve zükûr çocuklar türlü türlü işkencelerle ve bazıları koyun zebh edilircesine katl ü itlâf edilmiş ve ba'dehû genç kadın ve kızlar seçilerek bölük bölük hazeleye taksim ve bir takımı Rus memâlikine tesrîb kılınmıştır. Şu manzara-i vahşet-nümûna tâkat-yâb olamayan çocuklu ve ihtiyare kadınlardan aklını gâib eden ve intihâra mecbur olanların mikdarı hayli yekûna bâliğ olmuş ve bu cümleden birisi de el-yevm Elaziz Polis Memurluğu'nda bulunan Vanlı Mehmed Zeki Efendi'nin dört çocuğu gözü önünde türlü eza ile itlâf olunduğunu gören zevcesi zehir içerek terk-i hayat etmiştir.

Van'da beyne'l-Müslimîn mukaddes tanılan Şeyh Abdurrahman Gazi, Şeyh Gazâî Baba, Hüsrev Paşa gibi birçok merâkîd-i mübareke ve bütün tekâyâ ve me'âbid-i İslâmiye tahrib ve telvîs edilmiş ve milyarlarca bâliğ olan nükûd ve emvâl-i menkûle ba'de'l-ihrac emâkin-i İslâmiye tamamen mahv ve ihrâk olunmuştur.

Hâsılı tarih-i beşeriyetin kaydetmediği mezâlim-i tâkat-fersâyı yapanlar Rusların müzâheretiyle sırf Ermenilerdir. Bu harekât-ı vahşetkârâne Av-

rupa'da ve hissiyât-ı beşeriyeye mâlik bulunan kâffe-i akvâm nazarında kabul edilecek mevâddan olmadığını ve ta'dâd olunan fecâyî', mezâlim-i vâkı'anın binde biri bulunmadığını maa'l-kasem arz u beyâna cür'et eyleriz. Ol bâbda.

Fî 4 Haziran sene [1]332

Van muhacirlerinden eşrafdan

Mehmed Fehmi

Van Belediye azâsı

Dilaverzâde Mustafa Vasfi

Yüzbaşızâde İsmail Hakkı

Hurşid Efendizâde Mehmed Hilmi

Kavas Şakirzâde

Mustafa Asım

Abbaszâde Münir Bekir

Fâidehorzâde Mehmed Zeki

Boyazâde Bekir Sıdkı

Haydarzâde Ali Haydar

Erciş Belediye Reisi

Mehmed Emin

Kazzâz Bâkizâde Sıdkı

Hacı Şerifzâde Cevdet

Ahmed Ağa oğlu Mahmud

Kanber oğlu Ahmed

Erciş eşrafından Ahmed

Hoca İsa Efendizâde Mehmed

Abdurrahman Beyzâde

Mustafa Hulusi

Dilaverzâde Mehmed Nazmi

Kazzâz Bâkizâde Mehmed Rif'at

Kazzâz Bâkizâde Abdurrahman

bu dahi

Mehmed Fehmi

Mustafa Paşazâde Hasan Tahsin

Kendizâde İbrahim Hakkı

Haydarzâde İsa Hakkı

Müde[rri]s Hacı İbrahim

Efendizâde Mustafa Hakkı

Siirdlizâde Mustafa Fehmi

Arabzâde İsmail

Kanberzâde Hasan

Zülfikar oğlu Emin

Hacı İsmail Efendi mahdûmu

İbrahim

Misafiroğlu Abduh

Mustafa oğlu Ali

İbrahim oğlu Abdülmecid

Van muhacirlerinden mahallemizde sâkin ve şahısları malum ve ma'rûfumuz olan bâlâda vâzı'u'l-imza zevât işbu varaka mündericâtını münferiden maa'l-kasem huzurumuzda beyân ve ifade eylediklerini tasdik eyleriz.

Fî 4 Haziran sene [1]332

Ed-Dâ'î Elaziz'in
Nailbey Mahallesi İmamı
Hâfız Mehmed Ömer

Azâ
Hasan

Elaziz'in Akpınar Mahallesi İmamı
Hâfız Ahmed

Azâ

Muhtâr
Mehmed Vefik

Azâ
Mehmed

Muhtâr
Mehmed

Azâ
Veliyyüddin

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Geçen sene Mayıs ibtidâlarında idi. Hasbe'l-vazife müfrezemle Müküs Nahiyesi'nin Taramak karyesine gelmiş idim. Bu karye Ermenileri tarafından İslâm ahali ve bilhassa kadınlara karşı irtikâb edilen canavarlık ve gaddarlık hâtır ve gönüllere gelmeyecek derecede idi. Akşam yakınlarında bütün ateşler içerisinde köye girdik. Köy bütün kadın ve erkek na'şlarıyla dolu idi. Bunların içerisinde burun, kulakları kesilmiş, gözleri oyulmuş insanlara tesadüf edildiği gibi birkaç parça edilmiş yalnız kafaları koparılmış çocuklara da tesadüf olunuyor idi. Bunlardan başka iki kadının suret-i şehâdetini gördük ki bunların karşısında bir mikdar tevakkuf etmekden ve birkaç damla yaş dökmekden kendimizi alamadık. Bunların birisi yeni hamlini vaz' eden bir gelin, diğeri henüz pek genç bir kız idi. Kadının karnı boydan boya yarılmış, nevzâd boğazlandıktan sonra tekrar karnına konmuş, diğeri ayaklarından bağlanıp başı aşağı sarkıtılmış ve bütün derisi üzümlük kolları üzerine bırakılmış idi. Bundan başka bütün dünya ve milletlerin riâyetkâr bulundukları müessesât-ı diniye envâ'-ı çirkinliklerle telvîs ve tahrib edilmiş idi. Ermenilerin bu köyde irtikâb ettikleri fezâyih ve icra eyledikleri gaddarlık her

türlü tasavvurun fevkinde idi. Zâlimlik hususunda da hiçbir şeyden geri durmadıklarını re'ye'l-ayn gördüğümü maa'l-kasem arz eylerim.

Fî 10 Haziran sene [1]332

Siird Jandarma Bölük Kumandanı

Basri

Yukarıdaki beyânâtta bizzat hâzır bulunduğumuzu ve böyle ifade eylediğini tasdik eyleriz. Fî 10 Haziran sene [1]332.

Müküs Müdür ve Beylerinden

Abdullah

Pervari Müftüsü¹⁹

Hâfız Osman

Ulemadan

Abdurrahman

**

Bâb-ı Âh

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Şatak Kazası'nın Kakan Deresi'ndeki Arkanis, Hasis, Vergis, Nurevan, Çemik, Kasır²⁰ Berho²¹, Tavrıs²², Pahik karyeleri ahalisindeniz. Her karyede nisbet itibarıyla yüzer-yüz ellişer nüfus bulunuyorduk. Geçen sene Şubat nihayetlerine doğru idi. Rus Kazakları ve civar Gevaş Ermenileri'nden mürekkeb ve tahminen üç yüz kadar müsellah üzerimize efrâd geldi ve her karyeye otuz-kırkar kişi tefrîk olundular ve Ermenilerden bazıları her karyenin imam ve muhtârıyla ileri geleni seslenerek "Bizi Abdürrezzak Bey gönderdi. Nüfuslarınızı deftere yazacağız ve ne kadar olduklarını anladıktan sonra gidip erzak göndereceğiz. Sizin için korku yoktur. Elinize pasaport vereceğiz. Gelene onu gösterir iseniz size bir şeyler olmaz. Bundan başka işte bakınız Abdürrezzak Bey de bize Ruslara tâbi oldu. Siz bu yalancı hükûmetden ne bekliyorsunuz. Zaten hükûmetinizin, padişahınızın daha nüfusu kalmadı. İstanbul da gitdi. Tâ Ruslar Bağdad'a gitdiler. Bundan sonra buralar Ermenistan'dır. Bizden adl ü ihsân göreceksiniz." dediler. Bunun üzerine korkularından zaten ölüm derecelerine gelen kadın, çoluk çocuk, erkek bu

¹⁹ Metinde " Müfettişi" şeklinde geçmektedir.

²⁰ Metinde "Kayser" şeklinde geçmektedir.

²¹ Metinde "Pirho" şeklinde geçmektedir.

²² Metinde "Tarvis" şeklinde geçmektedir.

sözlere arz-ı teslimiyet ederek bir eve girdiler. Yalnız kadınlardan bazı güzelleriyle, kızları ayırıyorlardı. Hainler bu suretle iğfal edilen biçaregânın üzerlerine kapıları kapatarak dama çıktılar ve açdıkları ufak bir pencere vasıtasıyla gazyağı akıdarak ateş verdiler ve bir ferd bırakmayarak cümlesini bu suretle yakdılar. Ayırdıkları kadınlarla bütün emvâl ve eşyayı alıp gittiler. Biz vak'adan biraz evvel köyden dışarı çıktığımızdan bizi göremiyorlardı. Bütün yukarıda arz olunan köyler ahalisi bu suretle ihrâk ve insanları kan ağladacak derecede gaddarlık ve hûnhârlık irtikâb etmiş olduklarını maa'l-kasem arz eyleriz.

Fî 7 Haziran sene [1]332

Karye-i mezkûreden
Yusuf Ziyaeddin

Yukarıdaki beyânâtta bizzat hâzır bulunduğumuzu ve böyle ifade olunduğunu tasdik eyleriz.

Müküs Müdür ve
Beylerinden
Abdullah

Meşâyah-i
Nakşibendiye'den
Yusuf Kenan

Ulemadan
Abdülhalim

**

Bâb-ı Âñ
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Müküs Nahiyesi'ne tâbi Mezraa-i Şeyhan karyesi ahalisinden olup nahiyeye merkezinin tahliyesini işitdikden sonra biz de çoluk çocuğumuzu alarak Kasır Köprüsü'ne kadar geldik. Civarımızda bulunan Acıhanis karyesinden Guran, Haco, Bilan, Mardiros, Bağdo ve Kerkicanis'den Berzo, Haco, Muradi, Serkis, Haro, Arınç'dan Haro, Avak, Mekteb Muallimi Karabet, Peşi, Mıgırdıç, Tomali ismindeki ileri gelenlerle bütün bu üç karye Ermenisi'nin köprüyü kesdiklerini gördük ve geçmek üzere onlara çok yalvardık, bırakmadılar ve "Gitmeyiniz, size bir şey olmaz." dediler. Bir taraftan da üzerlerimizi ve kadınların namus mahallerine kadar aramağa başladılar. Biz bundan çok korkduğumuzdan ve bir şey yapmağa muktedir olamadığımızdan çok yalvardık ve "Mâdem ki bizim müdür-i hükûmet çıktı, biz de gideceğiz, durmayız." dedik. Bu alçaklar paraları aldıktan ve emvâl ve eşyayı çevir-

dikden sonra söylenmez namussuzluğa ve katliâma başladılar. Bunu gören kadın, çoluk çocuk feryada ve dağlara yukarı kaçmağa başladılar. Onlar adeta mahsus konmuş nişangâhlara ateş eder gibi çocukları, kadınları ve erkekleri nişan alıyorlardı. Elllerinde Rus "Osmanlı" tüfenkleri var idi. Bu suretle cümlesini katl ü telef etdiler. Kurusalan(?) Dağı adeta bir mezar hâline girdiğini ve köyümüzden yüz yirmi bir nüfusun böyle feci bir surette mahv edildiğini maa'l-kasem arz eyleriz.

Fî 7 Haziran sene [1]332

Muhacir Karye Muhtârı
İsa

Muhacir İmamı
Halid oğlu Tahir

Azâ
Mahmud

Yukarıda beyânâtta bizzat hâzır bulunduğumuzu ve böyle ifade olduğunu tasdik eyleriz.

Müküs Müdürü ve
Beylerinden
Abdullah

Meşâyah-i
Nakşibendiye'den

Ulemadan
El-Hüseyn

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Zabıt Varakası

Gevaş'ın Arpit, Poğonis, Pa[h]vanis, Verenda[ni]s, Horavil, Zive, Ana[r], İriçvank²³, Eleşkird, Muşik, Vurkunis²⁴, Sarik, No[r]koh, Tıhtis, Engellor, Şubut²⁵, Varpan²⁶, Tahmanis, Şatvan, İn, Miçaros, Aht, Karkar karyeleri ahalisindeniz. Van, Gevaş'ın ve Havasor'un tahliyesinden sonra bütün etrafındaki Ermeni köylerindeki Ermeniler Van'dan gelen Ahtamar Manastırı'nın İskele Kilisesi'nin Murahhası Yeznik Vartan ile Vanlı Tütüncüyan Simon'un maiyyetinde Ruslarla muhtelitan büyük bir kuvvet karyelerimizin üzerlerine gelerek ve her karyeye yüzer-ikişer yüzer müsellah Reis

²³ Metinde "İliçvank" şeklinde geçmektedir.

²⁴ Metinde "Virkunis" şeklinde geçmektedir.

²⁵ Metinde "Şeyubet" şeklinde geçmektedir.

²⁶ Metinde "Veryon" şeklinde geçmektedir.

Yeznik Vartanyan'ın kurduğu plan ve tedbir üzerine karyelerimize hem-civar olan ve bizim karyelerden daha büyük, daha nüfusça kalabalık olan Ermeni köylerindeki Ermeniler üzerlerimize bi'l-hücum katliâma başladılar. Öyle ki bu kadar karyeden ancak iki yüz nüfus tahlîs-i nefis edebildik desek yalan söylememiş oluruz. Bütün bu karyelerin emvâl ve eşyasını talan ettikleri gibi cami, medrese, mekteb gibi ictimâgâhlar ile ileri gelen bütün aşâyîrin evlerini yaktılar ve tahminen iki yüz kadar genç kadın ve kızları Van'a götürdüler ki bilâhare içlerinden güç hâl ile kaçıp gelen bazı kadınlar el-ân sağdır. Bunlar gördükleri zulümleri, namussuzlukları zikr [u] ta'dâd ettikçe kan ağlıyorlar ve diyorlar ki "Van'a yakın bir mahalle gitdiğimizde Ruslar bölük bölük içerimize geldiler, herkes istediği gibi bizleri beğendi ve ayırdı, çadırlarına götürdüler. Hakkımızda her türlü fenalığı yaptıkları gibi aşiretlerine hizmet ettirmek, usandıkları gibi ateşde kızarmış demirlerle dağlamak gibi ezalarda bulunduklarını ilâve ediyorlar. Köylerimizden kaçdıktan sonra kalan nüfus Gevaş ile Müküs arasındaki Ağırof Dağı'nda toplanarak Müküs'e hareket eyledik. Meğer Müküs tahliye olmuş, müdür gitmiş. Orada toplanan Ermeniler bir daha üzerimize hücum etdiler. Kâffemizi kılınçdan geçirdiler. Bir kısmını diri diri nehre²⁷ itdiler. Oradan da işte bu gördüğünüz biz ve bizim gibi birkaç tane daha kaçarak buraya gelebildiğimizi ve Ermenilerle Rusların dünyanın en zâlimler[inden] ziyade hakkımızda gaddarlık ve hûnhârlık ettiklerini maa'l-kasem arz eyleriz.

Fî 6 Haziran sene [1]332

Karye-i Mezkûre Muhtârı
Abdullah

İmam

Azâ

Yukarıdaki beyânâtta hâzır bulunduğumuzu ve böyle ifade olunduğu tasdik eyleriz.

Fî 6 Haziran sene [1]332

Müküs Müdür ve
Beylerinden
Abdullah Mutî'ullah

Müküs Beylerinden
Mehmed Şevki

Gevaş Beylerinden
Hasan

[23 Haziran 1916]

HR. SYS, 2872/2_1, 12-15, 66-74, 98-100, 108-110

²⁷ Metinde "şehre" şeklinde geçmektedir.

Ermeni ve Rusların, Bitlis'in Reşadiye nahiyesine bağlı Haynat köyünü ablukaya alarak Müslüman ahaliye karşı büyük zulümler yaptıkları, teslim olanlar da dahil olmak üzere kadın erkek dinlemeden önlerine geleni öldürdükleri; Ermenilerin özel günlerini tebrik için murahhası ziyarete giden Muş mutasarrıfının kahve ile zehirlendiği; Muş'un Akçan nahiyesine bağlı Evran köyünde yapılan aramada öldürülüp kuyuya atılmış Osmanlı askeri cesetleri bulunduğu; yine Akçan'a bağlı Kömüs köyü Muhtar Esro ile Taşnak komitecilerinden Rupen komutasındaki Ermenilerin eşkıya teftişi maksadıyla köye gelmiş olan askerlerin bir çoğunu, konakladıkları evi geceleyin önce silahla tarayarak daha sonra da ateşe vererek şehit ettikleri; Ermenilerce silah deposu haline getirilen Muş'un Arak Manastırı'na arama yapmak üzere giden 30 kişilik bir müfrezenin de manastırdan açılan ateşe maruz kalarak komutanı olan 1 mülazım ile 10 askerin şehit edildiği

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Mamuretülaziz Vilâyeti'nden alınan

28 Haziran sene [1]332 tarihli ve 98 numaralı tahrirâtın suretidir.

25/15 Haziran sene [1]332 tarihli ve beş numaralı telgrafnâme-i âlî-i nezâret-penâhîlerine arıza-i cevabiyedir.

Rus ve Ermeni çetelerinin mezâlimine dair muhacirlerden şühûd huzurunda maa'l-kasem alınan ifadelerini mübeyyin evrak leffen takdim kılındı ve bu bâbda mülhakâtдан vürûd edeceklerin dahi peyderpey takdim kılınacağı arz olunur. Ol bâbda.

Aslına Mutabıkdır.

(Mühür)

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Bâb-ı Âli
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Suretdir.

[1]331 senesinin Mayıs gâyesinde bir sabah namazı idi. Karyemiz bulunan Haynat'ın etraf[n]ı Rus ve Ermeniler abluka ederek teslim olmamızı ve kat'iyyen bir ferdin köyden dışarı çıkmamasını teklif etdiler. Reddedilen bu teklif ve müdafaaten atılan ilk kurşun üzerine bunlar yırtıcı canavar ve zincirden boşanmış aylar gibi köyümüze saldırdılar. Feryad, vâveylâ âfâkı titretiyordu. Bir dakika içerisinde bütün ortalık kan deryasına benzedi. Bu düşman kuvveti içerisinde komşu köylerden Reşadiye Nahiyesi'ne tâbi Kancaslı Nişan, Muradi, Kadarekli Osib, Pora[ni]sli Dikran, Randoslu Zaho, Pelili Beyko ve Serkis, Tanfasal(?), Kazar ve Nersis, Gevaş'ın Şatvan karyeli Nersis "Yaşasın Aram Paşa!.." âvâzıyla bağırıyor ve var kuvvetleriyle kadın erkek dinlemeyerek önlerine rast gelen biçareleri parçalıyorlardı. Hatta o sırada arkamızdan ciğerpâresini kolları arasına sıkışdırarak koşa koşa kaçmak isteyen bir kadının önüne geçerek vahşi ve canavar pençeleriyle yavrusunu kucağından almış ve zavallı annenin gözleri önünde süngü ucuna takıp "Ey fedai kahraman Ermeni ruhları!.. İşte bunca çalışıp emelimize muvaffak olmadan giderek arkanızda bıraktığınız neslinizin ruhunuza karşı ettiği fedakârlık ve yâdigârî!.." diyerek telef ve kadını da katletmiş ve tâ biz seslerini işidebildiğimiz mesafeye kadar "Kaçmayınız... Nereye kadar gitseniz geleceğiz. Hatta sizi Şam'a kadar takib edeceğiz!.." sözleriyle bağırmış oldukları ve Ermeniler ve Rusların vahşet ve gaddârlıkda hiçbir şeyden geri kalmamış olduklarını mübeyyin işbu zabıt varakasını maa'l-kasem temhîr ve i'tâ eyleyiz.

Fi 1 Nisan sene [1]332

Muhacir Kesân Beylerinden
Hâmid Bey oğlu Ali

Muhacir Kesân
Beylerinden
Hacı Bey oğlu Selim

Muhacir Meşâyih-i Kâdiriye'den
Konlu Fethullah

Bu dahi
Mahmud

Bu dahi
Konlu Yakub

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Merhum Muş Mutasarrıfı Servet Bey'in Suret-i Tesemmüm ve Tedavisi

Üç yüz otuz senesinin Kânûnları idi. Ermenilerin bu ay içerisinde bir yevm-i mahsusları oluyordu. Bu münasebetle Mutasarrıf Servet Bey Ermeni murahhasını ale'l-usul ziyarete gitti. Hiyanet ve hilelerini her türlü vesâitde icradan utanmayan ve fikr-i habâsetlerini akılları kesmedikçe kahbecesine îkâl'ıdan da çekinmeyen Ermeniler Servet gibi dâhî-i idareyi de kahve ile zehirlemek yolunu tutmuşlardı. Arzu ve niyyâtlarını derhal fi'le koydular. Sâf ve zavallı Servet zehirden bî-haber kahveyi içti. Avdetinde bütün bütün değişmiş idi. Bir saat evvel insanlara telkinâtda bulunan zavallı şimdi herkesden imdad bekler bir vaziyetde yatağında kıvranıyor ve istimdâd uman gözleriyle etrafını süzüyordu. Derhal doktora ihbar ve meselenin ifşâ edilmemesi emrolunuyordu. O zaman serbest yanına giden Jandarma Kumandanı Behcet Efendi ile Ahz-ı Asker Şube Reisi Nizâmiye Yüzbaşı İsmail Efendi'ye her hâlde bu meselenin ketm olunmasını ve ifşâ edilmemesini tenbih etmiş idi. Doktor tedaviye devam ediyor ise de te'sir pek yolunda olmuyordu. Ol vakit ben de Mekteb-i Mülkiye'den me'zûn bir idare memuru olmaklığım ve merkez bölük kumandanı olup bilâhare Ermeniler tarafından Muş'a üç saat mesafedeki Arak Manastırı'nda bir suret-i fecî'a ve gaddarânede şehid edilmiş ve merhum tarafından gayet sevilen Mülâzım-ı Sâni Ahmed Efendi ile hukukumuzu bildiğinden yanına sesledi. Mûmâileyh pek zaîf ve ifade-i merrama muktedir değil idi. Doğruldu ve müteessirâne bir tarzda Ermenilerin ihanetinden ve bilhassa murahhasın hiyanetinden ve her ne yapsalar yine memleket için çalışacağımızdan ve vatan muhabbetiyle meşhûn olan kalbleri hiçbir zehrin ezemeyeceğinden ağlaya ağlaya bahsetti. Biz de fazla üzmekden ve yormakdan bi'l-ihtirâz kal[k]dık ve mükedder olarak savuşduk. Servet bu kahbeliğin cezası olarak çok vakit yatağından çıkamadı. Çok çekti. Çok zaîf oldu. Nihayet ayaklandı. Koca arslan hiç olmamış gibi idaresine, vazife-i vataniyesine devam etti. Fakat her gördüğümüzde bu zehrin hayatına çok te'sir ettiğinden ve akıbet kendisini helâk edeceğini defaâtle beyân

etdi ve nitekim de öyle oldu. Yaz geldi. Servet yine yataklara düştü. Artık bu sefer memleketine son vedasını icra ediyordu. Ruhsat alındı. Servet de gözyaşları arasında teşyî' olundu. Bir akşam tabib-i mahsusı diyordu: "Harput - Servet, o büyük kalbli adam şimdi ufûl etdi." Tedaviden sonra yine Muş'a avdet edecek Servet'in bu haber-i müellimi sevmeyenler için düğün bayram oldu. İşte Servet bu memleketin hâtırı için bu hiyanete tahammül ve vakt-i merhûnunu bekledi. Zehir içdi. Te'sirini saklamağa çalışdı. Memleketi düşündü. İfşâ etmedi. İşte Muş Ermenileri, bunlar öyle dersler almış ve maksadlarının icrası için öyle hileler öğrenmiş idiler ki, insanlara hayret veriyorlardı. Bunların en evvel ezmek istedikleri ilim sahibleri, cür'etkâr adamlar idi ve öyle de yapıyorlardı. Kimini tesmîm, kimini şehid ve fırsat bulduklarını ateşe atmak, gözlerini oymak gibi şakâvet ve denâet icra ederlerdi. Bunlar gibi zıkr ve ta'dâda sığmayan fezâhatların, canavarlıkların fâili olan Ermeniler seferberlik ve muharebe anlarında da casusluk, ihtilâl gibi türlü türlü mâni'alar ihdâs etmek veli-nimetlerinin en derin esrar-ı askeriye ve idariyelerini düşmanlarına haber vermek gibi nânkörlük ve nimet-nâ-şinâslıkda bulunduklarını iki sene kadar bulunduğum müdürlükde işidmiş, görmüş, anlamış olduğumu maa'l-kasem arz eylerim.

Fî 12 Haziran sene [1]332

Muş'un
Akçan Müdür-i Sâbıkı ve El-yevm
Pervari Kaymakam Vekili
Ahmed Nureddin

Yukarıdaki beyânâtta bizzat bulunduğumuzu ve böyle ifade edildiğini tasdik eyleriz.

Fî 12 minh.

Müftü
Hâfız Osman

İmam
Abdülmecid

Muhtâr

Azâ
Abdurrahman

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Muş'un Akçan Nahiyesi'ne Mülhak Evran Karyesi'nin
Ermenileri Tarafından Yolcu Asâkire Karşı Yapılan Fecî'a

İlân-ı Seferberlik'den bir mâh sonra Muş'un Akçan Nahiyesi Müdürlüğü'nde ifa-yı vazifeye mübâşeret eyledim. O sırada mutasarrıf bulunan merhum Servet Bey'in bilâ-tefrik-i cins ü mezheb bütün ahaliye karşı göstermiş olduğu hüsn-i muamele ve rıfk [u] mülâyemet ve rahm [u] şefkat her türlü tasavvur ve tasvirin fevkinde idi. Vergi tekâlif ve askerlikçe Muş Ermenileri'nin mümâna'at ve fırsat düşdükçe îkâ'-ı müşkilâtıdan geri durmuyorlardı. Hatta kilise papaslarının ve Rus taraftarı bulunan ve Taşnakçıların ilkâat-ı fesad-cûyâneleri pek sarîh olarak meşhûdumuz olmakda ve bunun te'sir-i muzırrası vakit vakit kendini göstermekde ve ihsâs ettirmekde idi. Pek çok Ermeni köyleri aldıkları bu derslerin te'siriyle türlü türlü fecâyî' ve denâet irtikâbında geç kalmıyorlardı.

Bilhassa bu hâl mıntika-i harbe gelip geçmekde olan asker ve gönüllüler ve milislerden her birini ekmek ve su vermek bahane-i iblis-firbânesiyle birer birer hânelerinde zaten evvelden beri mevcut olan تنها ve kapalı yerlere çekerek boğmak, gözlerini oymak, kafalarını kesmek şekillerinde teker-rür ediyordu. Hele tüfenkleri elde etmek için fedakârlıkların hiçbirinden geri durmuyorlardı. Bunların işledikleri bu gibi fenalık, hunharlık en ziyade nahiyeye merbûtâtından ve üç yüz hâne-i hâvî bulunan Evran karyesinde 2 Temmuz sene [1]331 tarihinde karye-i mezkûrede icra kılınan taharriyât neticesinde elde edilmiştir. Tarih-i mezkûrdan üç-dört gün evvel bir gece düşman tarafına savuşan Ermenilerin hâlî bıraktıkları karyelerine gidildi ve tedkikât ve taharriyâta başlandı. Bu seferin bu karye pek çok Arab askerlerine mezar olduğu ifade edildiğinden en hücre ve akla gelemeyecek mahalleri arattırdım. Neticede Taşnak azâsından ismi hâtırıma gelmeyen bir Ermeni'nin hânese civarında ağzı dar ve gayet mâhirâne kapadılmış bir kuyu elde olundu. Derhal açtırdım. Kapak açıldıkça taaffün pek ziyadeleşiyordu. Merak ziyadeleşti. Devam ediyorduk. Kapak kaldırıldı ve iple bir adam aşağı sark-

dırıldı. İlk ses kuyunun tamamıyla insan na'sıyla dolu olduğunu haber verdi. Bunların kim ve hangi sınıf ve san'ata mensub olduklarını öğrenmek için birer birer yukarı çıkartırdım. Bunlar zavallı ve garib, kim bilir hangi diyarın mazlum asker yavruları idi!.. Adedleri de on dokuza bâliğ oluyordu. Cesedlerin pek ziyade bozulmamış olmasına bakılırsa bu fecâyî' ancak üç-dört gün evvel irtikâb edildiğini gösteriyordu. Altı yüz bu kadar seneden beri veli-nimetlerinden lutfdan başka bir tazyik görmeyip hayat geçiren bu sefil alçakların insaniyeti ağlatacak bu fezâhatlarına binlerce lanet okuyarak mazlûmîn, maktûlîn zîrde vâzî' u'l-imza jandarmalar ma'rifetiyle defnetdirilerek avdet edildiğini maa'l-kasem arz eylerim.

Fî 9 Haziran sene [1]332

Akçan Nahiye Müdür-i Sâbıkı ve El-hâletü
Hâzihî Pervari Kaymakam Vekili

Ahmed Nureddin

Yukarıdaki beyânâtta bizzat bulunduğumuzu ve böyle ifade edildiğini tasdik eyleriz.

Fî 13 Haziran sene [1]332

Müftü
Hâfız Osman

İmam
Abdûlmecid

Muhtâr

Azâ

**

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Muş Sancağı'na Tâbi Kömüs Vak'a-i Fecî'ası

Fî 5 Nisan sene [1]331. Akçan Nahiye Müdürlüğü'nde bulunduğum sırada Mutasarrıf Servet Bey'den vârid olan resmî bir tahrirâtta yolların tamiât ve nakliyât işlerinde istihdam edilmek üzere Ova'dan on üç karyeden mükellefîn-i ihtiyâtiye ve müstahfazadan iki yüz kadar efrâd istenilmiş idi. Tahrirâtta isimleri zikredilen efrâd, bir kafil olarak Muş merkezine sevk edilip nahiyenin efrâd-ı mürettebesi muhtelif memuriyetlere gönderilmiş ol-

ması hasebiyle nezdinde kalan sekiz milisden başka kimse yok idi. Bu mevcudla amele tedarikinde devam ederek fi 12 Nisan sene [1]331 Kömüs karyesine gidildi. Bundan başka Tabur Kumandan Vekili Yüzbaşı Behcet ve Şube Reisi Yüzbaşı İsmail Beylerin Sironk karyesinden firar edip Kömüs'e iltica eden asker firarîlerinin de takib ve derdestleri bildirildiğinden burada iki vazife [ile] mükellef ve mecbur bulunuyordum. Bu karyenin muhtârı Taşnak-siyun azâsından ve bütün Ermeni hayat-ı milliye ve siyasiyesi üzerinde en büyük rolü oynayan meşhur Esro idi. Bu canavarın ahvâl-i mâziyesi nazar-ı dikkate alınarak metâlibde ziyade şiddet gösterilmemek ve işi idareten hall ü fasl etmek için Sironk karyesinden firar edip inde't-tahkik buraya geldikleri tebeyyün edenlerin teslim edilmesini ve bunlar kendi arzularıyla teslim olurlar ise afvları mutasarrıf beyden istirhâm edileceği ve muvaffak olunacağını söyledim ve bu hususda nasıl te'minât isterlerse hâzır olduğumu ilâve eyledim. Bu talebe karşı Esro ve Hey'et-i İhtiyariye, ne bulunduklarından ve ne de teslim edeceklerine aid bir şey söylemeyerek mütereddid, meşkûk birbirlerine bakakaldılar ve Esro manidar bazı işaretlerde bulundu. Mevsim de kış olduğu ve şiddetle kar yağdığı cihetle hemen her evden atılacak kurşunların te'sirinden âzâde kalamayacak derecede şeklen fena yapılmış ve fıkri-i mefse-detkârânelerinin bir eseri olarak tertib edilmiş tek bir odaya bizi indirdiler. Oturduk. Israrımızda devam ediyorduk. Yanımdaki milislerden birkaçı etmek tedarik etmek bahanesiyle Esro'nun hânesine gittilerdi. Avdetlerinde Muşlu yani kasabalı ve Taşnak azâlarının en ileri gelenlerinden meşhur Rupen'in de burada olduğunu ve evde oturduğunu beyân etdiklerinden zihnim biraz daha fazla hülyalara dalıp çıkmağa başladı ve Rupen'in ahali üzerindeki nüfuz ve hükûmet aleyhindeki niyyât-ı iblisânesini evvelce bildiğimden Sironk harekât-ı âsiyâniyesini beraberce idare etdiklerine ve mutlaka burada da bir gâile açmak için geldiğine derhal hüküm ve Milis Kumandanı Kürd beylerinden Zevaloğlu Yusuf'u nezdime sesleyerek mevkiimizin tehlikeli bulunduğunu ve gayet müteyakkız ve basîretkâr davranılmasını ihtar ve Muş'dan hafî bir surette kuvvet celb edip edemeyeceğimizi sual etdim. Cevaben bu cihet kâbil olmakla beraber burada her kim olursa olsun havf ve endişeye mahal olmadığını, bir suikasd zamanında bütün karyeyi alt üst edeceğini kendi hissiyatı nokta-i [nazarından] beyân etdi. O sırada Rupen jandarmalar ta-

rafından görülmüş olmasından artık kendini gizlemek imkânını göremediğinden yanıma geldi. Esro da hâzır bulunuyordu. Her ne kadar bunlarla ilk görüşülüyorduydu da meslek ve ahvâlleri ve Muş'un ovasındaki harekâtları âlemle beraber benim de malumum idi. Muhâvere dostâne vadilerde dolaşıyorduysa da nazarları, kalbleri bu merkezde değil idi. Rupen ne vazife ile Kömüs'e geldiğimizi sual etdi. Ben de Sironk karyesinden bir takımlarının Akçan arazisinde polis ve jandarmalara isti'mâl-i silahla buralara savuşan firarîlerin takibine geldiğimizi ve maamâfih telefât-ı hayvandan başka bir şey olmadığından teslim olurlarsa mutasarrıf beyin afv edeceğini söyledim. Rupen de hükûmet ile millet arasında bir takım eşhâs yüzünden bir fenalık zuhuruna meydan vermemek için bu gece ale'l-acele Kömüs'e geldiğini ve daima bu kabîl harekâtların men'ine çalıştığını ilâve etdi. Halbuki on beş dakika evvel Rupen beş gün evvel Kömüs'e geldiği öğrenilmiş olduğundan bu mübâyenetde ne kadar gizli fikirlerin, maksadların olduğunu anlıyordum. Bundan başka Rupen gayet müteessirâne bir vaziyetle dünkü Sironk meselesinde zî-medhal olanlardan başka bazı bî-günah ahaliye zulüm ve hakaret edildiğini ve böyle adi meseleden dolayı hükûmetin bu kadar asker sevk ettiğiindeki mananın ne olduğunu anlayamadığını ve bu hususdaki mütâlaam neden ibaret olduğunu bildirdi. Bu sözler o kadar renkten renge girmekle söyleniyordu ki insan dakikada binlerce şekil irâe eden bir sinema karşısında bulunuyormuş zannediyordu. Cevaben ahvâl-i harbiye münasebetiyle bu hususlarda hükûmetin şiddet ve süratle hareketde bulunması ma'zûr ve mecbur olduğunu ve bütün bir köyün sıyâneti için üç-beş edebsizin te'dîbini yine onları vikâyeden başka bir şey olamayacağını ve bundan müteessir ve münfa'il olmamak icab edeceğini anlatmak istedimse de bunlar bu sözlerimden ve hükûmetin bu kanunî hareketinden hoşlanmadıklarından on dakika sonra def' olup gittiler. Fakat giderken "Durunuz, gece olsun biz de size anlatırız..." sözlerini ifhâm edecek bir şekilde çıktılar. Milis kumandanını sesledim. Ahvâli hafî bir suretde şerh etdim ve yalnız dışarıda devriye noksan edilmemekle beraber bir metâlibde bulunulmamasını anlattım. Çünkü kuvvetimiz pek mahdûd ve pek işe yarar adamlar değildiler. Maksadım o geceyi geçirmek ve sabahdan biraz daha kuvvet celb etmek idi. Devriyeler dolaşmakta ve biz de kış, fırtına fazla olduğundan içeride bulunuyorduk. Neferlerden biri içeri

girdi ve köyde şiddetle tüfenkler patladığını telaşla söyledi. Derhal dışarı fırladım. Devriyeden süratle gelen bir neferi isticvâba başladım: "Esna-yı devrimde müsellağ dört şahsın, Ermeni'nin evden çıktığını gördük. Dur em-rini verir vermez üzerimize ateş açdılar ve Kaplıcaklı Mirza'yı şehid etdiler. Bundan başka imdada gelen Milis Kumandanı Yusuf ile diğer bir neferi cerh etdiler." dedi. Ben köyden dışarı çıkmak ve geceyi daha büyük, daha vahşi-yâne vukuâtlarla geçirmemek için bir taraftan atların hazırlanmasını ve iki-üç neferin de şehid düşen arkadaşlarının na'sının getirilmesini emir verdim. O anda bütün evlerin ışıkları sönmüş ve meydanda hiç kimseler kalmamış idi. Neferler birkaç hatve uzaklaşıp uzaklaşmaz bütün pencerelerden ve be-tahsis Reis Rupen'in misafir olduğu Esro'nun hânesinden atılan yüzlerce tüfengin gecenin o ânında çıkardığı tarrâkaları etrafı çınlatıyor ve neferleri gitmekden men' ediyordu. Tam o sırada idi. Bu biçare üç neferin biri de kar-nından yaralandı ve gitmekde devam kâbil olamadığından avdet etdiler. Bu-lunduğumuz mahal bu harekât-ı şakâvetkârâneyi idare ettiğini muhakkak bildiğim misafir Rupen'in oturduğu Esro'nun evinin daima hedefi olacak bir mahalde ve ondan biraz alçakda idi. Öyle ateş olunuyordu ki artık bizden bir kimsenin ilerlemesine ve köyden harice çıkmamıza imkân görülemiyordu. Biraz düşündüm. Bulunduğumuz karyeye bir saat mesafede jandarma müfre-ze-i bulunduğundan ve içeride bulundukdan sonra bu mütecâvizlerin artık bir şey yapamayacaklarını hâtırına getirdiğimden yaralıların fişenkleri di-ğerlerine bi't-tevzî' ve bir tertibât alındıktan sonra birbiri içerisinde bulunan iki tavladan sonraki odama girdim. Beş dakika sonra yüz elli kadar müsellağ Ermeni tarafından bulunduğumuz oda kuşatıldı ve her tarafından -pencereler ve kapıdan- üzerimize muntazam ve şiddetli ateş açılmağa başladı. Ateş içe-risinde ve on dakikada bir on fişenkli kundaklının sesi işidildiğinden bu hâl Rupen ve Esro tarafından idare olunduğunu anlatıyor idi. Bu kesîf ve müte-mâdî ateşe fişengimizin mahdudiyetinden fâsılalı mukabele ediyorduk. İşe bak ki hava gayet fena ve fırtınalı olduğundan bir saatlik mesafemizdeki köyden de işidilmiyor ve imdad gelemiyordu. İki buçuk saat devam eden bu müsâdeme ve mücadelede bir fâide elde edemeyen bu edebsizler bulundu-ğumuz mahalli ihrâka başladılar. Bu bizim için bâdî-i telaş ise de yanımda-kilerine cür'et ve onların gururlarını gıcıklatacak sözler söyleyerek mukabe-

leden geri durulmuyordu. Tütün, bütün bulunduğumuz mahalli imlâ ettiği-
den ve orada bulunan yirmi-otuz kadar hayvanın sadâ-yı can-hırâşî bizi şa-
şıрмаğa başladığından orayı terk ederek diğerine çekildik. Bu sırada baca-
dan, yani damdan açdıkları bir fethadan da ateş etmeğe başladılar. Hırbeyi-
fakiyan karyeli Mehmed Emin'in tepesinden girip sol memesinin altından
çıkan bir kurşunla şehid etdiler. Mevcudumuz ancak beş kişi kaldı. Bu hen-
gâmlarda ve mukabelenin de şiddet ve devamına bakarak ve etraftan imdad
gelir ihâfesini taşıyarak bir an evvel imhamız için emir veren Rupen ve Es-
ro'nun artık sesleri anlaşılyordu. Kendilerini gizlemekte artık bu edepsizler
bir fâide hissedemiyorlardı ve muttasıl "Ateş, gazyağı..." diye bağırıyorlardı.
Gece saat beş râddelerinde idi. İki teneke gazyağının içeri döküldüğünü der-
hal ateşden hâsıl olan iki sütunun şu'le ve yakıcı harareti ihbar etti ve bizim
için de bu haber felâket oluyordu. Lambamız söndü. Arkadaşlardan diğer
ikisi de yere yuvarlandı. Artık ümitsiz bulunuyorduk. Lâkin bu sırada şakî-
lerin silah sesleri gâh azalıyor ve gâh da çoğalıyordu. Bundan anlıyordum ki
köyde başka şeylerle meşgul ve kaçmak gibi bir teşebbüsâtda bulunuyorlar-
dı. Beklediğim imdad ise gelmiyordu. Saat yedi râddelerinde şakîler büsbü-
tün ateşi kesdiler ve köyde ses ve sadâ kalmadı. Arkadaşlarımı biraz daha
teşcî' etmek istedimse de onlardan cevap alamadım. Onlar karbonun te'si-
riyle bayılmış ve hareketden kalmış idiler. Bundan başka üç yüz lira kıyme-
tinde olan binek hayvanâtımızla orada bulunan kendi hayvanları da bütün
boğulmuş idi. Birkaç dakika daha geçirdim. Şakîler bu defa daha şiddetli ve
cür'etkâr ateş yağdırmağa başladılar ve bulunduğumuz mahalli üç yerden
daha yakmağa teşebbüs etdiler ki bu sefer helâkimiz, hayata hâtime verme-
miz muhakkak görünüyordu. Çünkü sıcak tahminen elli dereceye kadar çık-
mış ve kaçmak icab etse ateşler arasından geçmek mecburiyeti hâsıl olmuş
idi. Bizim de cephânemiz bittiğinden mukabeleye devam etmiyorduk. Şakî-
ler telef olduğumuza hüküm vermeli ki cümleten savuşdular. Ben de burada
telef olmakdan ise herçi bâd-âbâd diyerek yerimden fırladım ve iki arşın
yüksekliğindeki ateş sütununu geçerek kendimi kar üzerine atdım. Yarım
saat kadar orada kaldım. Aklım başımdan gidiyor gibi idi. Köy boşanmış, bir
ferd kalmamış idi. O arada üzerime doğru bir karaltı gelmeğe başladı. Ses-
lendim, meğer her nasılsa bir samanlıkda kendini muhafaza eden arkadaşlar-

dan Kıcık karyeli Mehmed Emin imiş. "Benim" dedi. Elimden tuttu. Doğru Esro'nun hânesi önüne girdik ve içeride kimse olmadığından odaya girdik. Eşyadan ve mefruşâtdan eser kalmamış idi. Yalnız bir revolver bulundu ki, o da isti'mâlden sâkıt olmuş idi. Biraz istirahat ettik. Sabah oldu. Ortalık aydınlandı. Hâlâ gelen giden yok idi. Hâneyi taharrîye başladım. Hiçbir şey bulunamadı. Yalnız gümüş bir mühür elde olundu ki, bunun bir yüzü "İsrail" diğeri "Rus arması" ve üçüncüsünde mücadele ve mücahedeyi göstermek üzere suret-i mahsusada hakkedilmiş mızrak, bıçak ve saire resimlerini hâvî idi. İşte Ermeniler bunu bizzat bana yaptıklarını ve âtîde isimlerini zikrettiğim efrâdın şâhid olduklarını maa'l-kasem arz eylerim.

Akçan Müdür-i Sâbıkı ve
El-yevm Kaymakam Vekili

Ahmed Nureddin

Kürd Beylerinden ve Torunlarından

Yusuf bin Zeval bin Abdullah

Maruf bin Şeyh Perutev

Rezzak bin Hacı Cevher

Merkoyil Mehmed

Salih bin Hüseyin

Mehmed Emin

Yukarıdaki beyânâtda bizzat bulunduğumuzu ve böyle ifade edildiğini tasdik eyleriz.

Fî 13 Haziran sene [1]332

Kadı

İmam

Muhtâr

Azâ

Abdurrahman

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Arak Manastırı Cinayeti

Üç yüz yirmi dokuz senesi gâyesinde idi. Orduya karışan Ermeniler kesretle kıt'alarından firar ve beraber getirdikleri silahlarıyla Muş Ovası'nda

ve be-tahsis Çanlı, Kızıl Manastır, Arak denilen batakhânelerde türlü türlü cinayetler icra etmekte idiler. Bunların bu harekât-ı şakâvetkârâneleri murahhaslık ve Taşnakçılar tarafından tahsîn edilir ve ifa etdikleri telkinât ve her saat verdikleri derslerle harekât ve isyan ve şakâvet çoğalıyordu ve günler geçdikçe hükûmetin meşguliyetinden bi'l-istifade yukarıda arz olunan şakâvethânelere, zahire, cephâne, silahla dolduruluyordu. Bu hâl mutasarrıfımız fedakâr, namuslu Servet Beyefendi'nin nazar-ı dikkatini celb etdi. Derhal ileri gelenlere, murahhaslığa tenbihât icra olundu ve bu harekât ve cereyânın önüne geçilmezse hükûmet icraâtının zamanını geçirmeyeceğini anlattı. Birkaç gün daha geçti. Faaliyet ber-devam hatta Kömüs ve Sironk Hâdiseleri Taşnakçılar ve Ermeni zimâmîdârları tarafından sükûtle, müsâmaha ile geçiş-dirilmek istenildi. Hükûmet bunu hazmedemeyerek gayûr, genç, namuslu mülâzımlarından Rizeli Galib Efendizâde Ahmed Bey'in kumandasında otuz kişilik bir kuvvet çıkardı. Müfreze, ihbar olunan silahları müsâdere, âsileri tenkîl, asayîşi idâme vazifesiyle mükellef bulunuyordu. Müfreze çıktı, gitdi. Aradan otuz saat mürûr etmemiş idi ki biçare Ahmed'in on kadar refikiyle Arak Manastırını önünde parça parça olarak şehid edildiği haber-i elîmi Muş'ta tanîn-endâz olmağa başladı. Vak'anın suret-i cereyânı: Başda Ahmed Bey olduğu hâlde müfreze, gece Arak karyesine gider ve manastırın yolunu göstermek için birkaç şahsın kılavuzluk etmesi emrolunur. Bunlar nâhoş, gayr-ı memnun bir suretde iki adam çıkarırlar. Müfrezenin önüne düşer, biraz ileriledikten sonra o iki Ermeni "İşte yol, artık gidebilirsiniz." diyerek avdet ederler. Her nasılsa müfreze de bunların ileri gelmesini ısrar etmezler ve yollarına devam ederler. Manastırın etrafında kimseler hiss olunmadığından müfreze bilâ-pervâ ilerler ve yoluna devam eder. Meğer daha inşa olunurken birçok efkâr-ı mefsedetkârâne ve hiyânetle kurulmuş mazgalların, metrislerinin içerileri doldurulmuş silahlarla intizârda imiş. Tam iki yüz metre kadar takarrüb edilince ateş başlar ve başda Ahmed olduğu hâlde on kadar jandarma yerlere serilir ve on kadar süvari hayvanı telef edilir. Mütebâkiler neye uğradıklarını bilmediklerinden derhal manastırın müstemilâtından olan diğer ufak bir kulübenin arkasına girer. Âsiler ateşlerinde devam etmekle beraber şu sözleri küfürlerle karışık bir suretde bağırmağa başlarlar: "Edebsiz, alçak ve açıklar!.. Bu toprak size mal olmayacak. Artık burada sizin için ekmek

kalmamışdır. Matrilere, daha duruyorsunuz. Ruslar geldiler. Utanmazlar, bu toprak Ermenilerindir. Burası Ermenistan haritasına ilâve olunmuştur. Def' olunuz, yoksa cümlelerinizi gebertiriz!.." Ertesi günü cenazeler arabalarla Muş'a naklolundu.

Bundan cür'et alan Ermeniler, Muş'un üzerine kadar gelerek geceleri kasabayı ta'cize, bir kanlı ihtilâl yapmağa yeltendiler. Bu harekâtı teshîl için Van Mebûs-ı sâbıkı Papazyan ile murahhası kollarını sıvamış, çalışıyor ve hükûmete suret-i hakdan görünerek iğfale ve vakit kazanmağa uğraşıyorlardı. Bu hâdisede pek çok Ermeni mekteb muallimleri ile münevverleri dahil olduğunu ve o gayûr namuslu Ahmed'i bu suretle Muş'dan gâib etmek için evvelce hâzırladıkları böyle bir tuzağa bıraktıklarını maa'l-kasem arz ediyordum.

Fî 14 Haziran sene [1]332

Akçan Müdür-i Sâbıkı ve Malazgird Kaymakamı
Olup El-yevm Pervari'de Vekil Bulunan

Ahmed Nureddin

Yukarıdaki beyânâtta bizzat hâzır bulunduğumuzu ve böyle ifade edildiğini tasdik eyleriz. Fî 14 minh.

Müftü

İmam

Muhtâr
Abdûlmecid

Azâ
Abdurrahman

[27 Haziran 1916]

HR. SYS, 2872/2_85, 86, 106, 111-113, 163-166

84

ERMENİ VE RUSLARIN VAN VE BAYEZİD'DE YAPTIKLARI ZULÜMLER

Osmanlı Devleti'nin rahat, huzur ve emniyetini bozmak isteyen Ermenilerden bir kısmının seferberliğin ilanından sonra Osmanlı birliklerine katılmak yerine Rus birliklerine katıldıkları, Van ve Bayezid civarında birçok çeteler teşkil ettikleri, Bitlis, Erzurum, Diyarbakır, Harput vs. vilayetlerden gelen yaklaşık 100 bin Ermeninin Van'daki Ermenilere katıldıkları, Ruslarla birlikte Van ve Bayezid'de Müslüman ahaliye karşı vahşice katliamlar ve zulümler yaptıkları

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Diyarbakır Vilâyeti'nin

235 numara ve 3 Temmuz sene [1]332 tarihli tahrirâtı suretidir.

18 Haziran sene [1]332 tarihli ve 213 numaralı arıza-i âcizîye zeyldir.

Ruslarla Ermeni çetelerinin ahali-i İslâmiye hakkında îkâ' etdikleri mezâlim ve fecâyi'e dair Nusaybin Kaymakamlığınca tutulup Mardin Mutasarrıflığı'ndan irsâl olunan evrak-ı tahkikiye leffen takdim kılınmış olmakla ol bâbda.

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Suret

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nin emr u irâdesine atfen Diyarbakır Vilâyet-i Celîlesi'nden mevrûd ve kaymakamlıktan mevdû' 19 Mayıs sene [1]332 tarihli şifreli telgrafnâme üzerine icra olunan tahkikâtıdan

Şâhid, Van Vilâyeti Norşin²⁸ Mahallesi'nden Şükrü bin Hüseyin kırk yaşında olduğunu ba'de'l-beyân muhallemen zabtolunan ifadesidir.

– Ne vakit ve ne esbâba mebnî buraya gelmişsiniz?

– Van Vilâyeti ahalisindenim. Vilâyet-i mezkûr istila edildiği [için] hicretle buraya geldim.

– Rus askeri Van Vilâyeti'[n]i istila ettiği vakit kendisiyle Ermeni çeteleri bulunuyor muydu?

– Evet bulunuyor idi.

²⁸ Metinde "Noşun" şeklinde geçmektedir.

– Ermeniler[in], ahaliye bir gûnâ tecavüzleri oldu mu?

– Van Vilâyeti istilaya ma'rûz olmazdan evvel Ermeniler Devlet-i Osmaniyye ve millet-i İslâmiye'ye karşı beslemiş oldukları kin ve garaza mebnî İslâmiyeti mahv u izâle etmek hülyasıyla sinîn-i vefireden beri düşman²⁹ oldukları emr-i müberhendir. Şu tasavvurları kuvveden fi'le çıkarmak üzere ahali arasında esbâb-ı nifak ve tefrîk çalışmakda ve millet-i Osmaniyye arasındaki ittihâdî izâle etmeğe çalışmakdan geri durmuyorlar idi. Şu âmâl-i mefsedetkârâneleri husûle getirmek emeliyle Van, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır ve havalilerinde birçok cemiyetler, çeteler teşkil eylediler ve hafıyyen birçok esliha ve âlet-i nâriye celb eylediler. Bundan başka birisi Taşnaksiyun ve birisi Hınçakyan ve diğeri Arminak nâmlarıyla üç cemiyet teşkil ve Taşnaksiyun Cemiyeti Riyâseti Aram ve Hınçakyan Cemiyeti Riyâseti İşhan ve Arminak Cemiyeti Riyâseti Vramyan nâm eşhâs deruhde etdiler. Şu cemiyetler âmâlleri tervîc ve İslâmları mahv etmek üzere müte'addid çeteler teşkil etdiler. Çetelerden birisi Van'ın Timar cihetine Şirin nâm şakînin taht-ı riyâsetinde ve birisi yine Van'ın Havasor cihetine ve Küçük Serkis taht-ı idaresinde ve birisi de Şatak Kazası'nın cihetine ve Büyük Serkis'in zîr-i idaresinde bulunuyor idi. Bunlardan başka Erzurum, Bitlis, Diyarbakır ve sair cihetlerde bunlara mensub birçok çeteler var idi. Onların esâmîler[in]i bilmem. Ermeni çeteleri, ahali-i muftî'a-i İslâmiye'ye etdikleri zulüm, i'tisâf birer birer ta'dâd edecek olursam yüzlerce kütüb teşkil edecektir. Şu kadar el-ân hâtırında olan mezâlimin cüz'ü mesâbesinde bulunan birkaç vukuâtı arz eylerim. Şöyle ki, Seferberlik ilân olunur olunmaz. Bitlis, Erzurum, Diyarbakır, Harput Ermenileri'nden müte'addid eşkıya gelip Van'daki Ermenilere iltihak etdiler ve aded tahminen yüz bine karîb oldu. Şu tecemmu'ları Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin matlûbu olan rahat ve istirahat ve emniyet-i âmmeye karşı Ermenilerin âmâl-i fesad-cûyâneleri urûk ve a'sâblarına...*

(Şâhid Şükrü'nün bakiyye-i ifadesidir.)

... ol derecede hulûl etmiştir ki, Ermeni çeteleri Rusya'dan celb eyledikleri edevât ve âlet-i nâriye vasıtasıyla birçok İslâm hâneleri bomba ile

²⁹ Metinde "düşmandaki" şeklinde geçmektedir.

* Sayfa sonunda mevcut olan şâhid vs. nin imza suretleri buraya alınmamıştır.

ber-hevâ etmek, katl, idam, itlâf eylemek ve'l-hâsıl mazlum İslâm biçaregânı haklarında nisbet kabul etmeyen ve arz ve tefevvühünden te'eddüb olunacak derecede can, mal, namus-ı azizlerine suikasd ile birçok muhadderât-ı İslâmiye'nin bekâretleri izâle, birçok hâmile kadınların karınları bıçakla yırtarak hamlleri çıkarıp itlâf, birçok kadınların memeleri, dudakları, burun, kulakları kesip ondan sonra itlâf, birçok ahalinin gözleri kızgın şişlerle çıkarıp bir hayli eziyet ve işkenceden sonra itlâf ve idam, birçok mini mini etfâli peder ve mâderleri huzurlarında sıcak su içinde kaynatdıklarından sonra peder ve mâderlerine yedirdiklerinden sonra peder ve mâderleri de idam ve'l-hâsıl bir suret-i vahşiyânede icra eyledikleri vukuât kâbil-i ta'dâd değildir.

– Şu ta'dâd eylediğiniz mezâlimin tay[î]n-i isim ve madde ile beyân et.

– Rus askeri Van Vilâyeti[n]i istila etmezden evvel Timar cihetinde bulunan ve Şirin nâm Ermeni'nin taht-ı riyâsetindeki Kozluca Ermenileri alenen Espişat³⁰ karyesine hücum ve beş nefer İslâm'ı suret-i fecî'ada katl ve idam eyledikleri hükûmete ihbar olunması üzerine tahkikine ve fâillerin derdestine giden Jandarma Binbaşısı Ahmed Bey'le refakatindeki jandarmalardan bir zâbiti ve üç neferi katletdiler ve Göllü karyesine bi'l-hücum karye-i mezkûrede bulunan bilumum çoluk çocuk, erkek-kadınları bâlâda arz olunan vahşiyâne bir suretde katl ve emvâl ve eşyaları gasb u gârât eylediler. Şu vukuâtın tahkikine giden Milis Kumandanı Edhem Bey'e de hücum ve refakatindeki efrâddan dört neferi itlâf eylediler ve ol sırada Pakis ve Zorova ve Gorasta(?) ve Köprüköy ve Zive karyelerine hücum ve emsali mesbûk olmayan bir suret-i leîme ve elîmede katl ü itlâf etdiler ve diğer Küçük ve Büyük Serkisler de aynı suretde bulundukları mıntikalarda îkâ'-ı cerâim etdiler. İslâmlar ise silahsız olmalarından dolayı onlara mukabel[e] veyahud müdafaaya bile muktedir olmamalarından nâşi ziraat, filâhat, tüccar, emlâk ve arazi ve mevâşileri bi'l-mecburiye terkle hânelerinden çıkmamağa kararlar hânelerinde mahbus ve mescûn kaldılar. Mezkûr çeteler Van'ın istilasından evvel Ruslarla akd-i ittifak ve nifakla hükûmetin harekât-ı harbiyesini ve her bir umûrunu, her bâr ve zaman ve dakikada çetelerle Rusya'ya îsâl ve Rusya'nın istilasına hâdim ve teshîlât irâe edeceklerini taahhüd etmişler idi.

³⁰ Metinde "Heştbešta" şeklinde geçmektedir.

Şu tasavvurları kuvveden fi'le çıkarmak üzere 5 Nisan sene [1]331 tarihinde gafleten³¹ Van'daki Hamud Ağa'nın Kışlası'na hücumla nevbet beklemekte olan beş neferi katl ve kışlayı ber-hevâ eylediler ve evvelce şu tasavvurları kuvveden fi'le çıkarmak için yeraltında İslâm hânelerine açdıkları lağımlar vasıtasıyla İslâm hânelerine bomba endâhtla birçok hâneleri hedm ve tahrib etdiklerinden başka yirmi-yirmi yedi gün kadar hânelerinden İslâm hânelerine kurşun ilkâ ve birçok İslâm'ı itlâf ve Çete Reisi Şirin Rusya'ya gidip Rus askeri delâletiyle Van'a girerek Van'ı istila etdiler. Van dahilindeki İslâmlardan ancak yüz neferden beş nefer kurtulabildi ve kurtulabilenler de çıplak, aç, bî-ilaç civar memleketlere dağıldı ve hatta el-ân burada dahi Van'a merbût Gedelova karyeli Reşid bin Keleş ve Vanlı Feyzullah ve Sıdkı bin Hüseyin ve Aranikli Derviş ve Milis Topçu Zâbiti Hurşid Efendi mevcud³² olduklarına, onlara müracaat olunur[sa] hakikat-i hâli beyân edeceklerdir ve Van'a merbût Derman karyesindeki bilumum İslâmları maa-çoluk kesdiler ve Küçük Serkis tarafından bir jandarma neferi[ni] Van dahilinde ve çarşıda suret-i vahşiyânede katleylediler ve her gün de çeteler tarafından birkaç kişi İslâm katl ve idam ederler idi. Malumâtım budur.

– Başka malumâtın var mıdır?

– Bundan başka Ermeniler, İslâmlar hakkında ikâ' eyledikleri mezâlim lâ-yu'add ve yuhsâdır. Fakat şimdi hâtırıma geleni arz eyledim. Şimdilik hâtırıma başka bir şey gelmiyor.

Şâhid
Şükrü

Müdde'î-i Umumî
Ahmed Cemil

Mustantık
Şakir

Mülteci Erzurum Vilâyeti dahilinde Bayezid Sancağı Abdigör Mahallesi'nden yirmi yaşında ve Livâ Vergi Dairesi'nin Müfredât Kâtibi Şefik Efendi bin Şükrü Efendi'nin muhallefen zabtolunan ifadesidir.

– Rus askeri ne vakit Bayezid'i istila eyledi ve onlarla beraber Ermeni çeteleri var mıydı ve İslâmlar hakkında ne gibi zulm ü i'tisâfları vuku' bulmuşdur?

³¹ Metinde "gulfeten" şeklinde geçmektedir.

³² Metinde "mevlûd" şeklinde geçmektedir.

– Ermeniler, Devlet-i Osmaniyye ve İslâmlara besledikleri kin ve adâ-vete mebnî her an ve zaman İslâm'ın mahvı ve itlâfı tasavvur ve ta'ammüm-le onun için lâzım olan edevât-ı nâriye ve eslihayı hafıyyen celb ve her bir umûrlarını tehyî'e etdikleri ve muntazam bulundukları fırsata mebnî üç yüz otuz senesi Teşrîn-i Evvel'in on sekizinci gününe müsâdif Kurban Bayramı'nın birinci günü İslâmlar camide ve mu'âyedede bulundukları hâlde Ermeniler fırsatı ganimet addederek evvelce teşkil etmiş oldukları fesad Komite Reisleri Surin ve Mesrob ve Yako nâm üç şerîrin zîr-i şakâvetlerine toplanmış oldukları Ermenilerle beraber memleketden çıkarak memlekete karfî iki saatlik mesafede Musun Nahiyesi'ndeki Rus askerine iltihak ve birlikde Bayezid'e hücum ve mu'âyedede gafil bulunan İslâmları esir tutarak haklarında nisbet kabul etmeyen ve emsali hiçbir vakit işidilmemiş ve görülmemiş bir suret-i vahşi[y]ânede işkence ve ta'zîb ve bazıları katl ve idam ve Rus askerleriyle beraber müttehiden birçok masum çocukları suret-i elîmede katl ü itlâf ve birçok muhadderât-ı İslâmiye'nin ırz ve namus-ı azizlerine tasallut ve birçok bâkirelerinin bîkrlerini izâle edip ahalinin bir kısmı[n]ı da esir tutarak Rus içerisine götürdüler ve on üç mâh sonra yine Ermenilerle müttefikleri olan Ruslar bâlâda arz olunan mezâlim[1]e iktifâ etmeyerek İslâmlar üzerine kıyâm ve katliâmı Bayezid dahilindeki bilumum İslâmları mahv u itlâf eylediler. Ol sırada memlekete dört saat mesafede kâin Biligan-ı Ulyâ karyesine firaren iltica eyledim. Karye-i mezkûrede iken Rus ve Ermenilerden müteşekkil iki bin neferden mütecâviz bir müfreze çıkarak Bayezid'den beri rast geldikleri kurâyı ihrâk ve İslâmları itlâf ve üç yaşından on yaşına kadar çocukları kolları bağlı olarak beraberlerinde gezdire gezdire bulunduğum Biligan-ı Ulyâ karyesine yaklaştıklarında hayatıma havfle(?) bir mağarada ihtifâ eyledim. Onlar ise karye-i mezkûredeki İslâmları suret-i safda katletdiklerinden başka beraberlerinde bulunan ve sâlifü'l-beyân yetmiş kadar bî-günah, masum, kolları bend-i esâretle bağlı çocuklar karyenin pîşgâhındaki ot yığını üzerine otutdurup üzerlerinde gazyâğı serpdiklerinden sonra ateş verip ihrâk etdiler. Ondan sonra diğer kurâyı savuşup gitdiler ve gece zamanında katliâmdan tahlîs olan bazı ahali ile gizlice firar edip kurtulduk.

– Bayezid'de ve civar kurâda ne kadar İslâm var idi ve ne kadar kurtulabildi?

– Nefs-i Bayezid Kasabası'nda on beş bin nefer kadar İslâm bulunurdu. Onlardan tahminen on dört bini katl ve ancak bin neferi ber-hayat kaldı. Mezkûr bin neferden de beş yüzü[n]ü esir götürerek hayat ve memâtları mechûldür. Beş yüz nüfus güç hâl ile ve bin türlü meşakkatlerle ancak sefil ve sergerdân ve nâna muhtac olarak buralara iltica etdiler. Şu mültecilerden bazıları Diyarbakır ve bazıları da Musul ve Siird ve Harput cihetlerine dağılıp gittiler. El-ân şurada benden gayrı Bayezid ahalisinden kimse yoktur.

Şefik Efendi'nin bakiyye-i ifadesidir.

– Başka ne gûnâ malumât ve meşhûdâtın var ise söyle.

– Ermenilerle müttefikleri bulunan Ruslar tarafından ahali-i İslâmiye haklarında revâ gördükleri zulm ü i'tisâf kâbil-i ta'dâd değildir. Maa-zâlik hâtırıma gelen işte bâlâda arz ettiğim vechiledir. Tesadüf ettiğim hareketlerden ancak şu kadar der-hâtır edebildim.

Fî 25 Mayıs sene [1]332

Bayezid Vergi Müfredât Kâtibi
Ali Şefik

Vürûd eden mülteci Reşid bin Keleş

Van Vilâyeti dahilinde iken Zive karyesi

ahalisinden elli beş yaşında rençberlik etmekde ve Nusaybin'de el-ân sâkin olduğunu ba'de'l-beyân muhallefen zabtolunan ifadesidir.

– Rus askeri ne vakit Van'[1] istila etmiştir ve onlarla beraber Ermenilerden kimesne var mıydı ve Ermeniler İslâmlara karşı ne gibi muamelelerde bulunuyorlar idi?

– Van Vilâyeti'nde Seferberlik ilân olunur olunmaz öteden beri millet-i İslâmiye ve Devlet-i Osmaniyye'ye karşı buğz ve adâvet besleyen Ermeniler bir kısmı Rusya'ya firar edip Rus askerine iltihak etdi ve diğer kısmı Ermeni Komite Reisi Aram Paşa ve İşhan, Vramyan nâm üç şerîrin zîr-i cenâhlarında şakâvet çeteleri teşekkül ederek ahali-i İslâmiye'ye bi't-tasallut can, mal, namus-ı azizlerine suikasd ile alenen ve müsellahan kurâya hücum, gasb u gârât îkâ' etdikleri gibi rast geldikleri muhadderât-ı İslâmiye'nin ırz u namuslarına tecavüz, tesadüf eyledikleri İslâmları katl ve envâ'-ı mezâlim ve

fecâyî' ve şenâ'atlerin îkâ'ından geri durmamakda idi. İkâ' eyledikleri mevâd kâbil-i ta'dâd olmadığı misillü tay[î]n-i madde ile der-hâtır edemiyorum. Ancak hâtırıma gelen birkaç madde arz eylerim. Şöyle ki; seferberliğin ilânından birkaç gün sonra şakî-i merkûm Aram Paşa'nın zîr-i cenâhında toplanmış olduğu Ermeniler Yüzbaşı Erdeşli Halil ve Mülâzım Espişatlı³³ Halid Efendilerle ve Alihan Onbaşı ve refakatlerinde Ahmed ve Mehmed ve ismini bilemediğim bir nefer me'zûniyetle merkez-i vilâyete gider iken karşılarına çıkarak suret-i müteallimede katl ü itlâf ve yine merkez-i vilâyete yarım saat bu'dündeki değirmene giden Bazik(?) karyeli Semo ve oğlu Hüseyin ve Kuluhan ve refikleri katl ve cenazeleri nehre ilkâ eyledikleri ve Çobanoğlu karyesinden Molla Ali ve refiki Cündi, Van'a giderler iken yolda karşılarına çıkarak katl ü itlâf eylediler ...

(Şahid Reşid bin Keleş'in bakiyye-i ifadesidir.)

... ve birçok karyeleri ihrâk eylediler ve Van'ın sukûtundan yirmi yedi gün evvel Van dahilinde iğtişâş izhâr eylediler ve umum İslâmlara bi'l-hücum birçok çoluk çocuk itlâf eylediler ve yirmi yedi gün kadar gece gündüz hükûmete karşı muharebe ve isyan ile Rus askerinin Van'a duhûlüne teshîlât irâe ve idhal eylediler. Van'ı[n] sukûtuyla beraber bilumum İslâmları katliâm ile katl ü itlâf edeceklerini işitdik ve birkaç karyenin çoluk çocuk, kadın erkekleri kesdiklerini görür görmez muhafaza-i can maksadıyla firar eyledik. Rus askeri ile Ermeniler bi'l-ittihâd hicret eden İslâmları bi't-takib, karşılarına gelen İslâm aileleri itlâf ve ihrâk eylediler ve Rus askeri gelmezden evvel Ermeniler tarafından Göllü ve Hızır ve Mollakasım ve Şehayne ve Şihkara ve Zorova³⁴ ve Pakis karyeleri[n]deki ahali-i İslâmiye'yi umumiyetle katl ve zebh eylediler. Maktûller çok kurâ ahaliyi oldukları cihetle esâmîlerini bilmem ve Pirsolan karyesinin ahaliyle muhtârı Nuro bir hânede cem' ve üzerlerinde gazyağı serperek ihrâk etdiler ve mezkûr karyede ihrâk olunan İslâm kadın erkek, çoluk çocuklar yüz elli nüfusu mütecâviz idi. Ermenilerin tecavüzât ve mezâlimleri birçok ve kâbil-i ta'dâd değilse de ancak hâtırımda gelen bâlâda arz eylediğim vechiledir. Diğer ef'âlleri hâtırımda değildir.

³³ Metinde "Heştbeştalı" şeklinde geçmektedir.

³⁴ Metinde "Zorafa" şeklinde geçmektedir.

– Başka ifaden var mıdır?

– Hâ, hâtırına geldi!.. İstila etdikleri yerlerle sair İslâm karyelerdeki hasnâ, güzel kız, kadınları bi't-tefrîk haklarında muamelât-ı nâ-meşrû'a îkâ' eylediklerinden başka Rusya'ya göturdüler ve fuhşıyyâta yaramayan kadınlarla erkekleri idam ve ihrâk etdiler. Malumâtım budur.

– İşbu ifadeyi tasdik eder misin?

– Doğrudur.

Reşid

**Müdde'î-i Umumî
Ahmed Cemil**

**Mustantık
Şakir**

Vürûd eden diğer mülteci Van Vilâyeti Edremid Mahallesi'nin ahalisinden elli iki yaşında bakkal esnafından Feyzullah Efendi bin Hasan Dünbüloğlu olduğunu ba'de'l-beyân muhallemen zabtolunan ifadesidir.

– Ne tarihte Van'dan hicret etdiniz?

– Rus askeri tecavüz ettiği [1]331 senesi şehr-i Nisan'ın yirmi yedinci günü Van'dan hicret eyledim.

(Feyzullah'ın bakiyye-i ifadesidir.)

– Ne esbâba mebnî hicret eylediniz?

– Esbâb-ı hicretim Rus askerinin taarruz ve Ermenilerin tecavüzüdür.

– Ermenilerin tecavüzleri ne derecededir? Tay[î]n-i madde ile beyân et.

– Ermeniler öteden beri Devlet-i Osmaniyye ve millet-i İslâmiye'ye karşı Rusya'nın tahrik ve teşvikiyle iğtişâş çıkarmak emeliyle türlü türlü şenâ'atler, fecî'alar îkâ' ediyorlar idi. Seferberlik ilân olunmazdan mukaddem Aram Paşa ve İşhan nâm iki şerîr-i şeh[î]rin taht-ı riyâsetlerinde komiteler teşkil ve çetelerle fedailer tay[î]n ve Rusya'dan kendilerine lâzım olan edevât-ı harbiye ve esliha celb ve zîr-i cenâhlarında almış oldukları Ermeniler teslîh ve ahali-i İslâmiye'ye tasallut ederek rast geldikleri İslâmları katl, ağ-nâm ve mevâşî ve sair emvâlleri nehb ü gârât ve muhadderât-ı İslâmiye'nin

ırz u namuslarına tecavüz etmekden geri durmamakda oldukları kuyûdât ve evrak-ı resmiye ile müsbetdir. Seferberlik ilân olunmasıyla beraber hükûmet, gerek İslâmları ve gerekse Ermenileri taht-ı silaha davet eyledi. İslâmlar itaatle gelip Erzurum ve sair nukat-ı askeriye sevk olunarak aileleri bî-kes kaldı. Ermeniler ise ancak yüzde beşi davete icabet edip diğerleri bir kısmı Rusya'ya gitdi ve bir kısmı çetelerle beraber müsellahan hâl-i şakâvetde kaldı. Davete [icabet eden] Ermeniler de hud'a ve desîseler ile kendilerine tevdi' edilen esliha-i emîriyelerle firar edip çetelerle Rus askerlerine iltihak edip bî-kes kalan İslâm ailelerine bi't-tasallut envâ'-ı mezâlim ve en doğrusu lisana almakdan te'eddüb olunacak rezaletler ikâ'la günde birkaç adam katl, birçok mazlumînın mal ve mevrû'atları nehb ü gârât, birçok muhadderâtın ırz u namuslarına tasallut ve tecavüz eylediler. Van'ın sukûtundan bir mâh akdem Rus ile olan muhabere-i hafiyeye neticesinde Van'da olan memurîn ve İslâmlar[a] gafletten hücum ve katliâm edeceklerini ve ol esnada Rus askeri Van'ı istila edeceğini, aralarında takarrür etdiler. Bir gün İslâm gafil ve kendi işleriyle meşgul iken Ermeniler ahaliye hücum, sokaklarda tesadüf etdikleri çoluk çocuk darîr, âma, fukarâ, esnaf, tüccar ve sair İslâm erkek olsun ve kadın bulunsun itlâf ve katletdiler ve yirmi yedi gün şu suretle ...

(Feyzullah'ın bakiyye-i ifadesidir.)

... İslâmları idam ve mahv etdiklerinden Rus askeri şu harekât-ı leîmelerinden bi'l-istifade Van Vilâyeti'[n]i istila edip cüz'î mesâbesinde kalan İslâmlar, kendi canını kurtaran zevcesi, kızı, ciğerpâresi[n]i bırakıp firar eyledi. Ben de ol sırada firar eyledim ve firara muktedir olmayan ve orada kalan İslâmları[n] bir kısmı[n]ı Ermenilerle Rus askeri müttehiden ve müttefikan katl ve bazıları[n]ı ihrâk eylediler. İcra eyledikleri mezâlim kâbil-i ta'dâd ve tavsîf değildir ve birer birer madde şeklinde koymak kâbil, mevkilerle mağdurların esâmîleri hâtırımda değildir ve malumâtım bundan ibaretdir.

- Başka ifaden var mıdır?
- Hayır yokdur.
- İşbu ifadeyi tasdik eder misin?
- Doğrudur. Mühürlerim.

Şâhid
Feyzi

Müdde'î-i Umumî
Ahmed Cemil

Mustantık
Şakir

*Vürûd eden diğer mülteci Sıdkı bin Hasan Van Vilâyeti'nin
No[r]şin-i Ulyâ Mahallesi'nden bakkal esnafından yirmi yedi
yaşında olduğunu beyân etdikden sonra muhallefen zabtolunan ifadesidir.*

- Ne vakit ve ne esbâba mebnî Van'dan hicret ettiniz?
- Ermenilerin mezâliminden dolayı geçen sene Van'dan hicret eyledim.
- Ermenilerin mezâlimi nedir ve ne suretledir?

– Zaten Ermeniler çokdan beri Devlet-i Osmaniyye ve millet-i İslâmiye aleyhinde bulunarak Ruslarla akd-i ittifak ve nifakla hafıyyen muhâvere ve esliha ve sair tedarikât-ı harbiye celb ve birçok dinamit ihzâr ve yerler altında lağım küşâd ile devlete karşı ilân-ı isyan ve İslâmlar aleyhine kıyâma fırsat aramakda ve bunun için birçok fedai kayd ve çete teşkil ve gizlice ahali-i Müslime'ye tecavüz etmekte idiler. Seferberlik ilân ve ahali taht-ı silaha davet olunmasıyla Müslümanlar davete icabetle kayıd ve nikât-ı askerîye sevk olunması üzerine fırsatı ganimet addile isyanları izhâr ve ilân ile rast geldikleri Müslümanları katl, muhadderâtın namuslarına tecavüz, emvâlleri nehb, ziraat ve filâhatları tahrib, ticaretten men', adeta İslâmları hânelerinde mahbus ve mescûn bıraktılar ve hatta Gevaş Kazası'nda beş altı nefer jandarmaları katl ve hâtırında kalmayan ve esâmîleri[n]i bilmediğim birçok eşhâsı katl, elde ettikleri kimesneleri tefevvühünden te'eddüb olunacak, birçok şenâ'atlarla itlâf, ihrâk eylediler. Van'ın sukûtundan yirmi yedi gün evvel Rusya'nın istilasına medâr olmak ve Rusya ile ettikleri muhabere neticesi olarak Van'daki memurîn ve Müslümanlar aleyhinde kıyâmla Vramyan ve Aram Paşa'nın taht-ı riyâsetlerinde müteşekkil çeteleri mahallelere düşerek evvelen Hamud Ağa nâmındaki kışlaya hücum ve nevbetçileri katl ve dinamit vasıtasıyla kışlayı ber-hevâ etdiler ve bilumum Müslümanların hânelerine hücum ve tesadüf eyledikleri çoluk çocuk, kadın kız, erkekleri türlü türlü fecâyî'le idam ve'l-hâsıl ta'dâdı mümkün olamayan cerâimlere mücâ-

seret eylediler ve îkâ' eyledikleri şu cerâim ve iğtişâş sayesinde Rus askeri Van Vilâyeti[n]i istila eyledi ve mezkûr askerlerle beraber müttehiden kurâdaki Müslümanları ihrâk ve itlâf eylediler. O yüzden firaren hicret eyledim ve cerâim ve cinayetleri lâ-yu'add olduğu cihetle tay[î]n-i madde ile tay[î]n-i isim etmek hâtırında değildir. Malumâtım budur.

– Rusya ile muhabereleleri neden bilirsin ve muhaberelelerine dair vesâik elde edebildiniz mi?

– Alâniye[ten] sâ'îleri Rusya'ya gidip geliyorlar idi ve Seferberlik ilânıyla Ermenilerin kısm-ı a'zamı Rus askerine iltihak etmiştir ve kendim fu-karâ takımından olduğum cihetle vesika veyahud mektûbları elde edemedim.

– Başka ne gibi ifaden vardır?

– Başka ifadem yokdur.

– İşbu ifadeyi tasdik eder misin?

– Doğrudur. Mührüm yokdur.

Fî 8 Haziran sene [1]332

Müdde'î-i Umumî

Ahmed Cemil

Mustantık

Şakir

Vürûd eden Van'ın Milis Topçu Mülâzımı

Hurşid bin Hüseyin, Van'ın Topçuoğlu Mahallesi'nden

elli yaşında olduğunu ba'de'l-beyân muhallelfen zabtolunan ifadesidir.

– Ne vakit ve ne esbâba mebnî Van'dan hicret eylediniz?

– Seferberlik ilân olunur olunmaz Devlet-i Osmaniyye ve millet-i İslâmiyye'ye karşı kin ve garaz besleyen Ermeniler, çete teşkil ve fırsatı ganimet addile İslâmlara tasallut ve rast geldikleri İslâmları katl ü itlâf, emvâl ve eşyaları nehb ü gârât ile Van'ın sukûtundan yirmi sekiz gün akdem Rusya ile muhabere-i hafiyeleri üzerine isyanları ilân ve hânelerde tahassun ve İslâmlara hücum ve Hamud Ağa'nın kışlasına hücum ve dinamit vasıtasıyla berhevâ etdiklerinden mâadâ Van'ın sukûtuna ve Rus askeri Van'a duhûlüne

envâ'-ı hiyel ü desâyis isti'mâl ile Rusya'ya teshîlât irâe eylediler ve Rus askeri Van'a girdikten sonra bi'l-ittihâd İslâmlara envâ'-ı mezâlim ve ta'addiyât icra eylediler. Malumâtım budur. Başka gûnâ malumâtım yoktur.

– Ne gibi mezâlim îkâ' ediyorlardı?

– Rast geldikleri İslâmları katl, muhadderât-ı İslâmiye'nin ırz ve namuslarına tecavüz, kurâyı tahrib ve nehb ü gârât ediyorlar idi.

– Bu bâbda mağdur olanları ta'dâd edebilir misin?

– Umum vilâyet ahalisi onların mezâlimlerine uğradı. Ale'l-infirâd tayin etmek hâtırına gelmiyor.

– İşbu ifadeden başka ifaden var mıdır?

– Ermenilerin i'tisâf ve mezâlimleri lâ-yu'add ve lâ-yuhsâdır. Ta'dâd eylemek kâbil değildir. Onun için başka ifadem yoktur.

– İşbu ifadeyi tasdik ede[r] misin?

– Doğrudur. Mühürlerim.

Fî 12 Haziran sene [1]332

Hurşid

Müdde'î-i Umumî

Mustantik

Ahmed Cemil

Şakir

Mezâlim-i vâkı'aya dair malumât ve meşhûdâtına müracaat olunan Van Vilâyeti Muhabere Başmemuru Van Vilâyeti'nin Selimbey Mahallesi ahali-sinden otuz iki yaşında ve el-yevm Nusaybin Kazası Posta ve Telgraf Müdür Vekâleti'nde bulunduğunu beyân eden Yusuf Efendi bin Mahmud Efendi'nin maa'l-kasem şâhid sıfatıyla ahz olunan ifadesidir. Fî 16 Haziran sene [1]332.

– Van Vilâyeti dahilinde icra-yı mefsedetkârânede teşekkül eden Ermeni cemiyet-i hafıyyeleri İslâmlara karşı ne gibi zulm ü ta'addiyâtda bulundular? Cereyân-ı vak'aya dair meşhûdât ve malumâtınızı tahrîr ediniz.

– Van Vilâyeti dahilinde hayli zamandan beri suret-i hafıyyede teşekkül edip bilâ-fâsıla ahali-i İslâma karşı başlıca icra-yı mezâlim yapan Taşnak

Komitesi sergerdeleri Vramyan ve İşhan, Aram ve Papasyan ve daha isimlerini tahattur edemediğim yüzlerce Ermeniler teşk[i]l ettikleri cemiyetleriyle tesadüf ettikleri Müslümanları suret-i hafıyyede ve feci bir hâlde katletdirerek ihtifâ eyledikleri, tahkikât ve taharriyât neticesi müsbet olmakla beraber Aram ve İşhan'ın bizzat Vastan Kazası ve Reşadiye Nahiyesi ahali-i müte-neffizânından Hacı Musa Bey ve Hacı Yakub Ağaları bilfi'l katl ve ahîren kulak, burun ve âlet-i tenâsüliyelerini kat' ile ağızlarına bıraktıkları ve daha buna mümâsil binlerce yolcuları, tesadüf ettikleri mahallerde aynı suretle telef ettikleri gibi bazı cânîlerin derdesti için nefs-i vilâyetde takibât memurlarını katleyledikleri cümle-i meşhûdât ve mesmû'âtumdandır efendim.

– Ta'dâd ve beyân eylediğiniz Ermeni komiteleri Seferberlik'den mukaddem ve istila zamanına kadar nerelerde ictimâ ederler idi ve esliha ve cephâne ve bomba gibi âlât-ı nâriyeyi kimlerden alıyorlardı?

– Bunların ileri gelenleri ve fesad tohumu ekenleri akdemce Rusya'da tecemmu' edip hududun kurbiyeti dolayısıyla birçok âlet-i harbiye ve humbara ve âlet-i nâriyeyi nefs-i Van'a iddihâr ettikten sonra, vilâyeti teşkil eden Muradiye Kazası'nın Körzot ve İran tarîkı üzerinde kâin Erçek Nahiyesi'nde ve mülhakı kurâda, Vastan Kazası'nın dahili Ahtamar Manastırı'nda ve daha birçok köylerde ve nefs-i Van'ın bütün Ermeni mahallâtında tahsis ettikleri hâneler ve manastırlarda ictimâ ederlerdi ve bütün esliha ve cephâne ve saireyi Rusya'dan alırlar idi.

– İstilada Van'da bulundunuz mu? Bütün mülhakât Ermenileri bu gibi ahvâle cür'et etdiler mi ve ahali-i İslâmiye üzerine ne gibi muamele ve şenâ'ati irtikâb ediyorlar idi? Gençleri öldürdüler mi? Irz ve namusa tecavüz edenler[den] tahattur ettiklerinizi söyleyiniz.

– Seferberlik'den mukaddem Van muhiti umum Ermenileri, gizlice tesadüf ettikleri İslâmları öldürmekde kusûr göstermiyordu. Vaktâ ki Seferberlik başlandı ve askerın uzak mahallere gitdiğini anlamalarıyla artık Ermeni mahalle ve köylerine civar sekene-i İslâmiye'ye bilâ-fütur icra-yı şenâ'ate başladılar ve nihayetü'l-emr Rus'un Van hududunu tecavüz etmesi üzerine maa'l-mecburiye maa-aile Van'dan çıkdım. İstila zamanında neler yaptıklarını görmedim. Fakat mahallem ahalisinden ve aceze güruhundan bizimle

çıkamayan yirmi beş kadar erkek komşularım, aileleriyle gizlendikleri bir hâneye yüz kadar Ermeni gelerek bu erkekleri, bir yaşında ve daha dūn sinlerde olan çocukları, bunların huzurunda kama ile parçaladıktan sonra erkekleri bahçeye çıkararak asker gibi dizdikden sonra kadınları önlerine getirerek umumunu bir ateş emriyle yere serdikden sonra kadınları İslâm mahallâtından olup Halilağa Mahallesi'nde Hacı Ziya Bey'e aid olup Fransız konsolosunun ikamet eylediği hânede tecemmu' etdirdikden sonra gençleri bi't-tefrik götürdükleri ve ihtiyare kadınlara da ekmek, su vermediklerini ve hatta Rus efrâdının acıyarak ekmek, para verdikleri kadınlar elinden bilâhare alındığını ve daha ta'dâdı gayr-ı kâbil birçok tahammül edilmeyecek şenâ'atler yaptıklarını her nasılsa tahlîs-i girîbân ile bilâhare Bitlis'e gelen komşum kadınlarından işitdim, efendim.

Müdde'î-i Umumî
Ahmed Cemil

Mustantık
Şakir

- Ermenilerin bu yolda takib etdikleri maksad nedir?
- Maksadları başlıca millet-i İslâmiye'yi mahv etmek ve zu'm-ı bâtilarınca beylik elde etmek fikrine müstenid olduğu âzâde-i arz ve izahdır.
- İfadenizi tasdik ediniz.
- Bu Van muhiti Ermenilerinin fikr-i fesadları ve icrasına muvaffak oldukları mezâlimleri değil âcizlerinin bu bâbda ifadeleri zabtolunacak bütün kimselerin sahîh ve doğru olduğunu maa'l-kasem te'min ve ifadât-ı vâkı'amı tasdik ederim.

Fî 16 Haziran sene [1]332

Van Muhabere Başmemur-ı
Sâbıkı ve Nusaybin Telgraf
Müdür Vekili
Yusuf

Müdde'î-i Umumî
Ahmed Cemil

Mustantık
Şakir

Fezleke-i Tahkikiye

Erzurum ve Van ve Bitlis Vilâyetleri dahilinde Ermeni çeteleriyle Rusların ahali-i İslâmiye'ye karşı irtikâb eyledikleri mezâlim ve şenâ'atın tahkikine dair Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden şeref-vârid olup makam-ı Kaymakamî'den muhavvel şifre mahlûlüne tevfiân bu bâbda tahkikâta mübâşeretle Nusaybin Kazası'na gelip iskân etdirilen Van ve Bayezid Sancağı ahalisinden Şükrü bin Hüseyin, Mehmed Şefik bin Şükrü ve Reşid bin Keleş ve Feyzi Efendi bin Hasan ve Sıdkı bin Hasan ve Hurşid bin Hüseyin, Yusuf Efendi bin Mahmud'un şâhid sıfatıyla maa'l-kasem ahz edilen ifadeleri mün-dericâtına nazaran, öteden beri millet-i İslâmiye ve Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'ye karşı buğz ve adâvet besleyen Ermenilerin Rusya'nın tahrik ve teşvikiyle Van, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır ve Harput Vilâyetlerinde Taşnak-siyun ve Hınçakyan ve Arminak nâmıyla üç cemiyet teşk[î]l ederek bunlara riyâset eden Van'da Aram Paşa, İşhan, Vramyan nâm üç çete reisleri kuvvetü'z-zahr olarak tasavvurlarını kuvveden fi'le çıkarmak üzere Van dahilinde İslâm mahallâtında lağımlar hafr, esliha ve bomba ve dinamit ve cephâne ve sair âlât-ı nâriyeyi hafıyyen Rusya'dan celb ve cem' ile ilân-ı seferberîyi müteâkib çete hâlinde oldukları hâlde Van mülhakâtında toplanan yüz bini mütecâviz Ermenilerin Şirin nâm şerîrin taht-ı riyâsetinde Timar cihetine ve Büyük Serkis'in kumandasıyla Şatak cihetine ve Küçük Serkis'in idaresiyle Havasor cihetine müteferrik suretde dağılarak Espişat³⁵ karyesinde bulunan ahali-i İslâmiye üzerine müsellahan hücum ve karyeyi abluka ederek İslâmları bir suret-i fecî'ada katl ü idam ve takibe giden Müfreze Kumandanı Binbaşı Ahmed Bey'le maiyyet neferâtını katl ve Göllü karyesine hücum ederek karyenin bilumum ahali-i İslâmiye erkek, kadın ve çocuk vahşiyâne bir suretde katl ve Milis Kumandanı Edhem Bey'le dört neferi dahi itlâf ve Pakis ve Zorova ve Gorasta(?) ve Köprüköy ve Zive karyelerinde bulunan Müslümanları emsali nâ-mesbûk bir suretde itlâf, 5 Nisan sene [1]331 tarihinde Hamud Ağa Kışlası'nı muhasara ederek beş nefer nevbetçileri katl ve bomba atarak kışlayı ber-hevâ eyledikleri ve İslâm hânelerine bomba atarak tahrib ve bilumum hânelerini ihrâk eyledikleri ve yirmi yedi gün dahil-i vilâyetde

³⁵ Metinde "Hestbešta" şeklinde geçmektedir.

devam eden harekât-ı ihtilâliyyede ahali-i İslâmiye'den erkek ve kadın ve çocuk ancak yüzde beş nüfusun tahlîs-i can edebildikleri ve [1]330 senesi Teşrîn-i Evvel'in on sekizinci gününe müsâdif Bayram'ın birinci günü şehrin me'âbid ve camilerinde ictimâ ve ibadât-ı diniye ile meşgul bulunan İslâmları envâ'-ı mezâlim icrasıyla mahv u itlâf ve rast geldikleri kurâları ihrâk ve iki yaşından on yaşına kadar olan çocukların kollarını bağlayarak ot yığınları üzerinde gazyağı ilkâ etmek suretiyle ihrâk eyledikleri ve Bayezid Sancağı'nda bulunan on beş bin kadar nüfus-ı İslâmiye'den on dört binini bir suret-i vahşiyâne ve bâğiyânede katl ü idam ve muhadderât-ı İslâmiye'nin ırz ve namuslarına tecavüz ile bâkire kızların bıkırlarını izâle ve esir eyledikleri, Vastan Kazası ahalisinden ve Reşadiye Nahiyesi ahalisinden Hacı Musa Bey ve Hacı Yakub Ağa'yı alenen kulak ve burun ve âlât-ı tenâsüliyelerini kat' ile ağızlarına vermek suretiyle bir suret-i fecî'ânede katl ve binlerce yolcuları esna-yı râhda aynı suretle itlâf ve beşikdeki masum çocukları alenen kama ve hançer ile parçaladıkları ve ihtilâl-i dahilîden bi'l-istifade Van'a duhûl eden Rusya'nın dahi bilumum ahali-i İslâmiye'yi katliâm ve envâ'-ı mezâlim ve şenâ'ati icra eyledikleri tahkikât-ı vâkı'adan anlaşılmasına mebnî bu bâbdaki evrak-ı tahkikiye bâ-fezleke makam-ı âlîye irsâl buyurulmak üzere Nusaybin Kaymakamlığı cânib-i âlîsine tevdî' kılındı.

Fî 18 Haziran sene [1]332

Nusaybin Müdde'î-i Umumîsi
Ahmed Cemil

Mustantık-ı Nusaybin
Şakir

[16 Temmuz 1916]

HR. SYS, 2872/2_19-33

85

ERMENİ KOMİTELERİYLE RUSLARIN VAN VE HAVALİSİNDE YAPTIKLARI ZULÜMLER

Rus kuvvetleriyle birleşen Ermenilerin Van ve havalisinde, girdikleri yerlerdeki Müslüman halkı öldürdükleri, paraları, kıymetli eşyalarını tamamen yağmaladıkları.

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Mahrem

Van Vilâyeti'nden alınan

7 Temmuz sene [1]332 tarihli ve 21 numaralı tahrirâtın suretidir.

Van ve havalisinde Ermeni komiteleriyle Ruslar tarafından ahali-i İslâmiye hakkında revâ görünen zulüm hakkında icra etdirilen tahkikâtı hâvî altıncı zabıt varakası leffen pîşgâh-ı sâmi-i nezâret-penâhilerine takdim kılınmağın ol bâbda.

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Hoşab Kazası Tahrirât Kâtib-i sâbıkı İbrahim Efendi'nin muhallefen alınan ifadesinde:

"Van'ın istilasında li-ecli'l-maslaha Van'da bulunduğu ve Van'dan Hoşab'a ulaşıncaya kadar ahalinin Norduz Kazası'na çekildiklerini anlayınca oraya gitdim. Orada beş bin hâne yi mütecâviz halkın geçeceği yolları Ermeniler tutmuş ve bi't-tamam geriye getirip Hoşab civarında ve muhafaza nezâretine bırakıldık. Gerek bu hânelerin şenliği ve gerekse mahâl-i saireden gelip iltihak edenlerin a'dâdı tahminen elli bin kadar var idi. O havalide takibâtta bulunan Ermenilerin binekleri acı ot yemiş, ha[y]lisi telef olduklarından hububât ahali-i Müslime taraflarından zehirlendiğine zâhib olarak geriye geldiler. Bir hafta sonra Rus fırkası da Hoşab tarîkıyla ulaştı. Ermeniler ile birleşdiler. Gevaş istikâmetine yürüdüler. Şahmanis'de kırk-elli kişi maiyyetinde bir kumandan bırakıldı. Bunlar hem ahalinin bir tarafa gidememelerine hem de Müslümanlardan iğtinâm etdikleri koyun ve sair mevâşî sürülerinin çoban taraflarından ra'y edilmelerine nezâret ediyordular. Bu kumandan Hoşablı Mansur, Bahri, Hidayet Beyler ile İsmail Ağa'yı istedi. Ahaliden üç yüz tüfenk istedi. Harbden dağılan aşiret efrâdından beş yüze karîb silah toplandı. İki mâh sonra sekiz yüz Kazak atlısı geldi. Güya "Her ferd rençberlik

edecektir, canları taarruzdan masûndur." denilerek ahaliyi köylere dağıtdılar. Bunun neticesi katliâm olduğunu hissettim. Ası bir dağa gecenin birinde iki yüz hâne ile çekildim. Bahri Bey'in ahalice Ruslar tarafından memur tanılacağı da ihtar olundu. Ahali bu suretle köylere tevzî' olundular. Ahalinin işe yarayan kız ve gelinlerinin seçilip götürüldüklerini ve kalanlarının feci bir surette katlolunduklarını bu katliâmın hitâmını ve Cevdet Bey'in Van'a duhûlünü haber alarak dağdan inip Van'a can atmak ve dağda kalanlarımızı kurtarmak istihâmına giderken bizzat gözümle gördüm. Silah toplamağa gönderilen Mansur Bey'in ve İsmail Ağa'nın yol üstünde burun ve kulakları kesilmiş, karınları yarılmış olduklarını ve Kasır karyesinde Başkaleli Haso ve familyası ve Rizgin Ağa ailesi ve bu köydeki yetmiş beş hâne halkı suret-i fecî'ada öldürülmüş ve seksen kişiye karîb erkeklerin kolları iple bağlanmış ve sıraya dizilmiş, kâffesinin burunları, kulakları kesilmiş feci ve pek çirkin bir manzarada öldürülmüş ve Şeyh Nazir Efendi de bu kafiye-i masume içinde şerhlanmış olduklarını bizzat gördüm. Daha başka görenler de oldu. Bunların nisvân ve sıbyânlarını da Hacı Bekir nâmında birisinin tandır damına doldurmuş, damın direği çekilmiş, üzerlerine yıkılmış olduğunu, Ermenilere çobanlık eden ve ber-takrîb kurtulup gelen Mehmed'in sergüzeştinden dinledim. On beş gün kadar bu damın altında inilti sesleri geldiğini merkûm söylüyordu. Kırıl karyesinde de yetmiş birkaç hâne var idi. Put karyeli Halil Bey ve bunun bildikleri bu köyde bulunuyordular. Bunları hayvan biçimi boğazladıkları ve mîr-i mûmâileyhin kuyularda kendisini ihtifâ eden zevcesinin dil-sûz ifadesinden ve hatta kendisinin de sekiz yaşlarında ve Yusuf isminde bir oğlunun bacakları kesdirilerek kama ile ikiye şak ettiklerini söyler ve saçlarını yolar bir hâlde gördüm. Şolili Muro isminde bir herif, mukaddemâ Ermenilerin münâkalât ve mürâselâtına hizmet eder ve bunlardan maaş almış. Bu adam da yaptığı hizmetin mükâfâtı olarak altmış göz hâne halkıyla Put karyesine gönderilip orada kapılarının eşikleri üzerinde kafaları kesilmiş, gövdeleri içeride kafaları dışarıda bulunduklarını bizzat gördüm ve nisvân ve sıbyânın birkaç dama doldurulup ihrâk edilmiş bulunduklarını da kurtulanlardan işitdim. Pagacemal karyesine de on sekiz müsella Ermeni gönderilmiş, Vanlı Kasab Abbas'ın iki kızını ve Feto nâm kimsenin zevcesini götürürken mezbûre zevce gitmiyormuş. Tüfenk kayışını kadıncağızın

boğazına takmışlar ve hayli sürüklemişler. Kadının gitmeyeceği anlaşıldıkda onu da katletdiklerini ve ahalinin üzerine memur etdikleri Kerküklü bir şeyh ile on beş kişinin yol üzerinde şerhalandıklarını ve daha nice masumînin feci bir surette doğrandıklarını ve yollar selhhâne gibi cesedlerden geçilmez bir hâlde bulunduğunu kendim gördüğüm gibi görenler de pek çokdur. Bendeniz dağa gitmezden evvel Hoşab müftüsünün oğlu Ali Efendi araba getirmek için Rusyalılar taraflarından köylere gönderilmişdi. Yolda kafası o derece ezilmişdi ki bir el kadar parça hâline bırakılmış ve gövdesinin üzerinde bir çaputa saralanmış idi. Keşfine de ale'l-usul Hoşab kaymakamı gitmişdi. Masum-ı müteveffânın bir pîr-i fânî pederi, Ermeniler tarafından tevhim ve tehdid edilerek Ruslar tarafından öldürüldüğünü söyletdirdiler. Kaymakama şikâyet e gidenler icabına bakılır denilirdi. İcab ise eşirâyı hafıyyen tahrik idi. Rusların ric'atine tesadüf eden şakîlerden üç kişiyi, Akrek karyesinde Safvet Bey'in hânesinde ihrâk etdiler. Zaten yukarıda gösterdiğim nüfusun çoğunu da damlarda yandırdılar. Ailemi kurtarmak için Cevdet Bey'in yanına gidip daha avdet edemediğimden dolayı, dağda bıraktığım iki yüz hâne miyânında benim de Fatma isminde zevcem ve sekiz yaşında Mehmed Cermal, altı yaşında Mehmed Celal ve iki yaşında Mehmed Şefik ve biraderzâdelerimin vâlideleri ve on yaşında kerîmesi Saadet ve beş yaşında mahdûmu Mehmed Şükrü birlikde idiler. Tabî'dir yavrularım diğer emsal-i adîdesi misillü canavar ve hunhar ellerde parçalandılar." demekle dil-hırâş hikâyesine ve o havalide bulundurulan Rus kumandanlarının ve Ermeni rüesâsının taht-ı hükme aldırılmalarının ilâ-âhiri'l-ömr iddiadan geri kalmayacağına kasem etmek ve lanet okumakla hâtime vermişdir.

Fî 13 Haziran sene [1]332

Van Sâbit Jandarma Alay
Kumandanı

Binbaşî Ali [V]âsîf

Mütেকâidîn-i askeriyeden Vanlı
Mülâzım Receb

Van Belediye Reisi
Abdurrahman

Van Komiser-i Sânilerinden
Zübeyr

Van Polislerinden
Mehmed Hulusi

[20 Temmuz 1916]

HR. SYS, 2872/2_126-128

Ermeni komitecilerinin, Pervari Posta ve Telgraf müdürünü Osmanlı ordusunun konumu ve hükümetin komitelerle ilgili muhabereleleri hakkında kendilerine bilgi akışı sağlaması için tehdit ettikleri, Özim köyünde üslenerek isyan için hazırlık yaptıkları, asker toplamaya gelen güvenlik güçlerine saldırdıkları, Pervari'yi kuşattıkları ve saldırıda bulundukları, Ermenilerin Van vilâyetinde çıkardıkları isyan üzerine Pervari Hristiyanları ile Ermenilerin tamamının fırsattan istifade ederek çoluk çocuklarıyla birlikte firar ettikleri, daha sonra oluşturdıkları alaylarla Pervari'nin bazı köylerine saldırdıkları, Gevaş Kazası'nda bazı memurlar ve jandarmaların Ermeniler tarafından feci suretde öldürüldükleri

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Umumî: 52685

Hususî: 165

Şube: 2

Mahrem

Hariciye Nezâreti Vekâlet-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

17 Ağustos sene [1]332 tarihli ve 152 mahrem numaralı tezkireye zeylidir.

Rusların Ermenilerle birlikde ahali ve muhadderât-ı İslâmiye'ye karşı yaptıkları mezâlim ve fecâyî'e dair olup Van ve Diyarbakır Vilâyetlerinden bâ-tahrirât gönderilen evrakın suretleri leffen savb-ı âlîlerine tisyâr kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Zilkade sene [1]334 ve Fî 13 Eylûl sene [1]332

Dahiliye Nâzırı nâmına
Müsteşâr Muâvini
İmza

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Seferberliğin [1]331 senesi bidâyetinde Hashır karyeli ve Ermeni komitelerinin postabaşı denilen Giş kadın, bendelerine yanaşarak kendisi kazamızın Özim karyesinden geldiğini ve komitecilerden İşhan'ın selâmını ve hâtırımı istifsâr ettiğini ve Van Vilâyeti'nde yine Telgraf Memurluğu'nda bulunduğum esnada güya komiteci İşhan'ın bendelerine samimî bir muhabbet peydâ etmiş olduğunu ve henüz bu muhabbeti bâkî bulunduğunu ve bu vesile ile Aram'ın dahi bendelerine pek ziyade teveccüh ettiğini bi'l-beyân alacağım çok bir maaş ve ikramiyeler mukabilinde komitenin âmâline ciddiyetle iş ve hizmet görmem lâzım geldiğini ve aksi hâlde yani sırrın ifşası takdirinde dünyanın herhangi köşesine kaçsam komite tarafından parçalanacağımı ve çoluk çocuğumun kâffesi boğazlanacağını ve komitenin âmâlî tervîc ve hizmetimin sebkati hâlinde Ermenilerin İslâmlar hakkında yapacakları son muameleden bendeleri müstesna tutularak saadetle yaşayıp hiçbir Ermeninin bendelerine ilişmeyeceğini ve mezbûre Giş'e, komiteye ne gibi hizmet lâzım geldiğini sualime cevaben Ermenistan teşkili takarrür etmiş olan Vilâyât-ı Sitte'de Türklerin buna mukabil ne gibi bir vaziyet ve tedâbîr ve hareketde olduğunu ve Ermeni komiteleri hakkında hükûmetin vaziyetini ve muhaberâtın mahiyetini ve bir de asâkir-i Osmaniyye'nin hangi cihetlerde topluca ve hangi cihetlerde noksan ve nerelerin taht-ı murâkabe de olduğunu ve hangi noktalar açık kalacağını ve'l-hâsıl Seferberliğin her türlü muamelesinden behemhâl mümkün mertebe kesb-i ıttılâ' edilmesiyle malumât verilmesi cihetlerini teklif ederek söze nihayet verdi.

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin müsâvâten Ermeni milletine de bahş etmiş olduğu hukuk ve hürriyet ve serbestî lâ-yetezelzel bir râdde olduğu için bu gibi şübheyi ve ihtilâli dâ'î sözlerin son derece vehâmetinden bi'l-ihâfe bir zaman haber ederek hiç kimseye işitdiremedim. Bir gün dahi Pervari'nin Heşet-i Süflâ karyeli ve Ermeni casuslarından Topal Markare, yine ben-denize yanaşarak İşhan'ın Özim karyesine gelip Özimli Lado, nâm-ı diğer Mihran ile birlikde selâmlarını tebliğ etdikden sonra, bu selâmdan maksad ne idüğünü sualime cevaben: "Sen yerinde otur, iyi adamsın. Lado bir gün

hafıyyen Pervari merkezine gelecek ve sana da gizlice malumât veririm. Onunla görüşsen ve yekdiğerinizi pek yakından tanımış olsanız saadet senin başınadır. Daima muazzez olursun." dedi ise de Markare'ye hitâben "Biraz dur da geliyorum. Uzun konuşalım." diye şuna buna malumât ve derdest etmek sırasında iken Markare tavr u hareketden şübhe ederek oradan azıcık infikâkim üzerine gözden nihân oldu ve bir-iki adamın malumât alacağı vakit işin alevlenmemesinden endişe edilerek bu mesele de ol günü kapalı kaldı ve en nihayet işin bu derecede kalamayacağını anlıyor idim. Bunun için son nefes olarak hükûmeti bu işlerden vehâmet-i azîmeden haberdâr etmek için Özim karyesine gün be-gün sevk olunmakda olan mühim ve külliyetli mikdardaki erzak ve eşya-yı saireyi şifâhen hükûmete arz etmiş idim. Bu erzak ve levâzımât Nezarburum tabir edilen beş altı Ermeni ve Keldanî karyeleriyle kezâlik Ermenilerin Heşet-i Süflâ, Malik, Vilas ve Pervari'nin merkezi olan Hashır ve Keldanîlerin kezâlik Piros, Dintas, Hertivin-i Ulyâ, Hertivin-i Süflâ karyelerinden çekilmekte ve iddihâr edilmekte idi. Bu mesele büyük bir mahiyet-i siyasiyeyi teşkil edeceği re'ye'l-ayn zâhir bulunuyor idi.

Onun üzerine tahkikâta girişildi. İş tahakkuk ederek keyfiyet resmen Siird Mutasarrıflığı'na ve vilâyet-i celîleye bildirildi ise de hâdise zuhur etmemek için tahkikât hâliyle bırakıldı. Asker derdesti için yine Özim'e giden kuvve-i inzibâtiye Ermeniler tarafından tehdid ve fena derecede tahkir edilip Özim'den matlûb efrâd ile diğerleri kâffesi firar ve Müküs Nahiyesi ile Şatak cihetine savuşdular ve oradan getirdikleri ikinci defaki külliyetli esliha ve mühimmât ile büsbütün âşikâre olarak kuvve-i inzibâtiyeye karşı geldiler. Her taraftan yani Hizan, Pervari, Şatak ve Karçıkan kollarından Özim karyesine ictimâ etdiler. Bu mesele Van'daki Ermenilerin ihtilâl çıkarmakda oldukları günlere müsâdif bulunuyor idi. Bir İslâm'ı, bir inzibât memurunu, bir jandarmayı Özim'e bırakmayarak tabyalar inşa etdiler. Bazı nesâyih ve vesâyânın tebliği için üçüncü defa giden memurîn ve jandarmalara şiddetli ateş icra edip üç gün müsâdemeden sonra giden kuvve-i inzibâtiyeyi ric'ate mecbur bıraktılar.

Özimliler günün birinde Pervari'nin hukuk-ı hâkimiyetini ihrâz edeceklerini Hinolu Gış kadın her cemaatde alenen söylemiştir. Ermenilerin binba-

şılarından Hashır karyeli Meçi'nin emriyle, talime gitmekde olan Pervari jandarma efrâdına Hashırlı Ermenilerin kâffesi şiddetli bir yaylım ateş icra edip Pervari merkezini muhasara etdiler. Bunun üzerine müsâdeme icra edilerek bir jandarma mecrûh düşmüştür ve bu bâbdaki birçok imzayı hâvî zabıt varakası Pervari Adliyesi'nde mahfûz bulunmaktadır.

Özimli Lado, nâm-ı diğeri Mihran'ın miralay ve Borumlu Keldanî milletinden Nirso'nun binbaşı ve Hashırlı Ermeni milletinden Meçi'nin kezâlik binbaşı ve Vilas karyeli Ermeni Mihr'in yüzbaşı olduğu işidilip Pervari muhitindeki ve Siird cihetlerindeki bütün Hıristiyanlar müttefiku'l-efkâr buluyorlar idi ve casusları her tarafa işlemekte idi. Her tarafa bulunan Ermeniler, Seferberlik zamanında İslâmları katliâma kıyâm etmişlerdir. Ez-cümle Van Müftüsü Şeyh Mehmed Sıddık Efendi, Van'ın Engil Karyesi Köprüsü'nde abdest almak zamanında bir hizmetkârıyla birlikte ve Muş'dan Sason'a gitmekde olan jandarmalar da oradaki dağda itlâf edilmişlerdir ve jandarmalar dört-beş nefer olup başları baltayla feci bir surette ezilerek mahv olmuşlardır. Bunlar berây-ı memuriyet Sason'a gidiyor idiler. Hiçbir şeyden malumâtları yok idi. Pervari'nin Çilçemkân karyeli Şeyh Abdullah Efendi'nin mahdûmu Şeyh Mehmed yine Pervari Kazası'nın Hertivin karyeli Keldanîler tarafından Herekol Dağı eteğinde bilâ-sebeb katledilmişdir. Bu gibi rüesâyı ruhâniyenin vücudunun izâlesinden maksad millet-i İslâmiye'nin urûk-ı asabiyetlerinin tahriki ve mülkde bir ihtilâle bâdî olmak için evvel ve âhir tasâmîm edilen bir keyfiyet idi.

Ermenilerin Van Vilâyeti'nde çıkardıkları ihtilâl ve müsâdemât üzerine Pervari Hıristiyanları ile Ermeni milleti kâffesi fırsattan bi'l-istifade çoluk çocuklarıyla birlikte Van Vilâyeti hududuna firar ve orada muntazam bir alay yaparak Pervari'nin Bidar karyesi hududuna ve Heşet-i Süflâ karyesi civarlarına hücum etmişlerdir. Bidar karyesi müsâdemesi bir gün devam etmiştir. Bu müsâdemede iki erkek ve bir çocuk ve bir kadın İslâmlardan maktûl düşmüştür. Bunların son defa vuku bulan ric'atlerinde terk etmiş oldukları iki sandık keskin bıçak ve el humbaraları elde edilmiştir. Bıçaklardan maksad İslâmların kadın ve çocuklarını, kâffesini koyun misillü zebh etmek idi. Getirdikleri kuvvetde mitralyözler dahi var idi. Tekâlîf-i Harbiye'nin cibâyeti için Gevaş Kazası'nda köylere çıkarılan memurîn ve

jandarma, Ermeniler tarafından feci bir suretde itlâf edilmişlerdir. Şatak Kazası'nda zaten İslâmların hemen nısfı Seferberlik zamanında Ermenilerin kılıncından geçmiştir ve çocuk kadın tefrîk edilmemiştir.

Fî 13 Haziran sene [1]332

Siird Sancağı'nın Pervari Kazası
Telgraf ve Posta Müdürü
Hulusi

Yukarıdaki beyânâtta bizzat bulunduğumuzu ve böyle ifade edildiğini tasdik eyleriz.

Müftü	İmam	Muhtâr	Azâ
Hâfız Osman	Abdûlmecid	Azâ	Abdurrahman

[26 Eylûl 1916]

HR. SYS, 2872/2_135-138

87 SİVAS-GİRESUN BÖLGESİNDE TEHCİRDEN GERİ KALAN VE CASUSLUK YAPAN ERMENİLERİN YENİDEN SEVKİ

Kemah, Kuruçay, Zara, Refahiye, Suşehri, Karahisar, Alucra, Giresun ve Tirebolu kazalarında firar veya ihtida gibi sebeplerle tehcirden geri kalmış olan Ermenilerin düşmana casusluk yapmalarından dolayı yeniden sevklerine gerek görüldüğünden, bunların mikdarı ve Sivas'ın güney bölgesine sevkleri hususunda Valilik'ten görüş istendiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Şube: 2
Umumî: 3326
Hususî: 126

Şifre
Müsta'cel ve mahsusdur

Sivas Vilâyeti'ne

Menâtık-ı harbiyeye karîb Kemah, Kuruçay, Zara, Refahiye, Suşehri, Karahisar, Alucra, Giresun ve Tirebolu kazalarında hîn-i sevkde firar veya

ihtidâ ederek kalmış olan Ermenilerin düşmana casusluk etmelerinden nâsi sevklerine lüzum görüldüğü Üçüncü Ordu Kumandanlığı'nın iş'ârı üzerine Başkumandanlık Vekâleti'nden bildiriliyor. Bunların mikdarlarının ve sevklerinde mahzur olup olmadığının ve vilâyetin havali-i cenûbiyesine sevk ve iskânları hakkındaki mütâlaanızın serî'an iş'ârı.

Fî 4 Kânûn-ı Evvel sene 1332

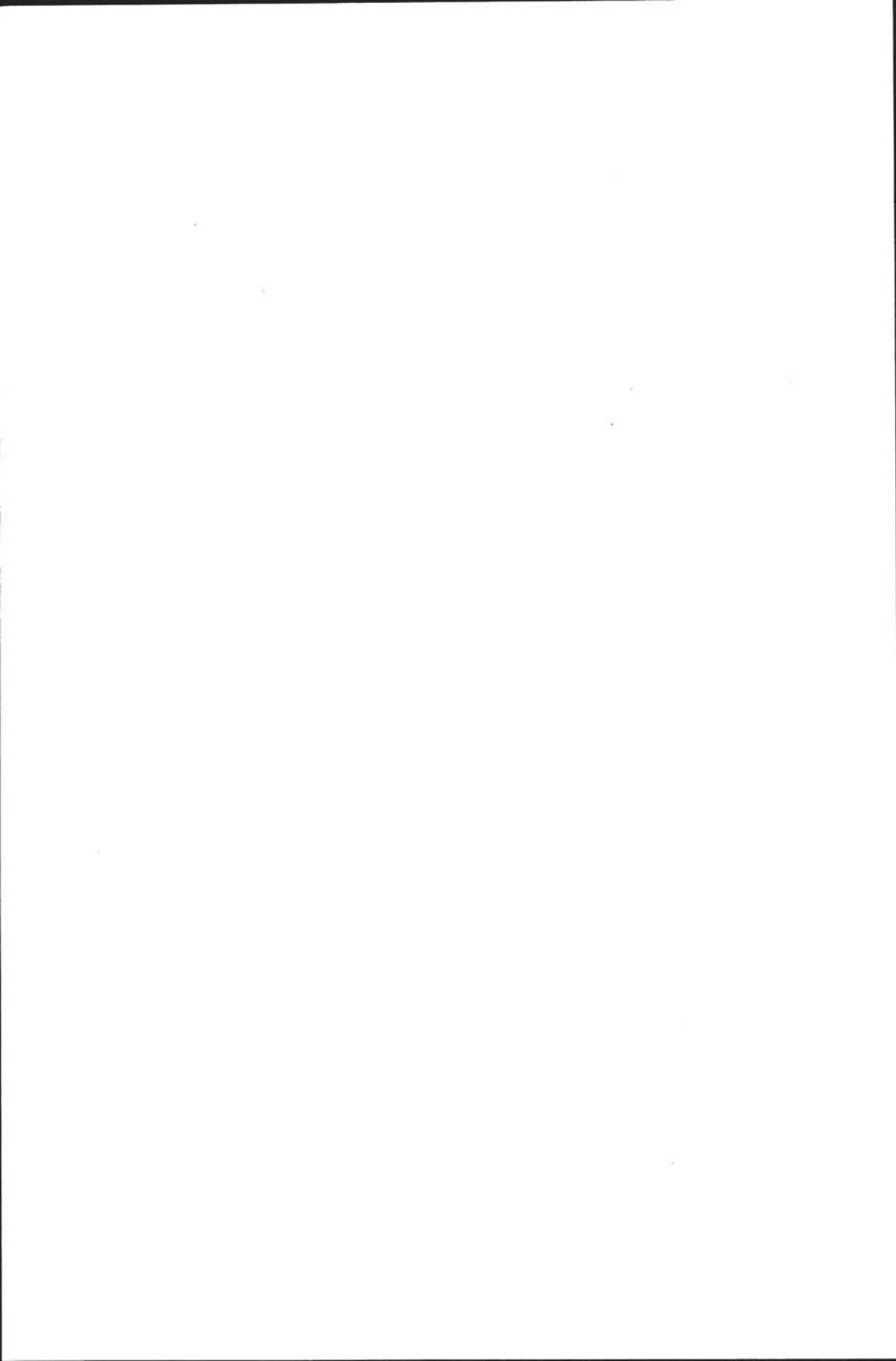
Nâzır

Talat

17 Aralık 1916

DH. ŞFR, 71/12

II. BÖLÜM
BELGE FOTOKOPİLERİ

والله اعلم بالصواب

البريد الجوي

۱۵۱

[illegible]

الحمد لله الذي جعلنا من عباده المخلصين

[illegible]

دندان درد عرقه تبم زنده بداره خلق
الطیة افقہ بیدار زنده بداره
خداوند

معلومه جاریه زیدیه
 نقاشیه سیمه نه دیه، نظرفوقسوخا نه بنایه، اتحاد صحت مصدقه کیو طو ریزدو، صدوقاً تجاراً به رشده، بوندک
 دیو نه عرب عرفیه، تلهو جقه، قضا صک، دولو ایفای لروی، کله در قوه صبه قیلانه ای برانوی محمد علی بکده، ذردنایا چو
 تاجی شطری تفرقه، در یاقینه، رفوند تلهو، اسبابک، اشکال، عینه، نقضای حالت، ایضا و طرف جله، نه رویشکی رهو، نه ای
 سانه صبه تلهو، نه دیه، اردو لانه، حفره، نه لورده، صا، نه اوله، نه عا، نه چو، حیدر لک
 حیدر لک

مردم پاکیزه

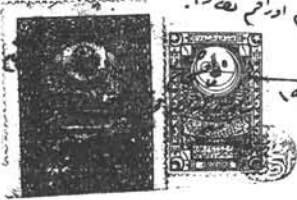
[illegible]

۹۷۸	۱	۵۰	۱
-----	---	----	---

در تاریخ ۱۳۰۲ و طرز توزیع سکه نود و نه سکه سکه مدایت یا صده جویبار جویبارت بنام
 تعلق سابقه آمدن سکه و در وقت شکار و در وقت سبب مستحق این تعلقه واقعیت
 سکه اینک از جهت تحقیق سکه نقدی و جویبار ده بدین سکه ~~سکه~~ سکه است
 و در این زمان سکه را از این تحقیق صادر کرده اند که سکه مذکور نامش شورش
 در وقت انقضای سکه ۱۳۰۲ تاریخ سکه ۱۳۰۲ و در وقت نقدی سکه ۱۳۰۲
 مذکور این بر سر سکه در وقت نقدی سکه ۱۳۰۲ و در وقت سکه ۱۳۰۲
 سکه ۱۳۰۲ در وقت نقدی سکه ۱۳۰۲ و در وقت سکه ۱۳۰۲

تصمیم

و تحقیقات و نقد سکه مستقیم
 و تحقیقات و نقد سکه مستقیم
 و تحقیقات و نقد سکه مستقیم

[illegible]

۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵
۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵	۷۶۵ ۷۶۵ ۷۶۵

[illegible]

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُهُ

عَلَيْهِ السَّلَامُ

عَشْرَةٌ

١٥١

رَأَيْتُكَ رَأَيْتُكَ رَأَيْتُكَ رَأَيْتُكَ

هـ

نَجْدِي

مَدْرَسَةِ دَعْوَةِ
صَدْرِي تَابِعِي وَتَحِيَّاتِي لَكَ يَا مُحَمَّدُ تَقَرُّرٌ فِي رَأْيِ جَوْدِي
جَدِيًّا بِمُحَمَّدٍ سَلَّمَ وَغَيْرِهِمْ مَدْرُسَةٍ الَّتِي مَسْتَقْفَلُهَا خَلَوِي مَقْدَمًا بِأَعْيَانِهِ
يَا مُحَمَّدُ تَابِعِي تَقَرُّرٌ لَكَ تَقَرُّرٌ جَدِيدٌ فِيمَا زِلْمِي وَهَوَسِي وَأَسَا قُوْنِي فِيمَا
يَا مُحَمَّدُ تَابِعِي تَقَرُّرٌ لَكَ تَقَرُّرٌ جَدِيدٌ فِيمَا زِلْمِي وَهَوَسِي وَأَسَا قُوْنِي فِيمَا
يَا مُحَمَّدُ تَابِعِي تَقَرُّرٌ لَكَ تَقَرُّرٌ جَدِيدٌ فِيمَا زِلْمِي وَهَوَسِي وَأَسَا قُوْنِي فِيمَا
يَا مُحَمَّدُ تَابِعِي تَقَرُّرٌ لَكَ تَقَرُّرٌ جَدِيدٌ فِيمَا زِلْمِي وَهَوَسِي وَأَسَا قُوْنِي فِيمَا
يَا مُحَمَّدُ تَابِعِي تَقَرُّرٌ لَكَ تَقَرُّرٌ جَدِيدٌ فِيمَا زِلْمِي وَهَوَسِي وَأَسَا قُوْنِي فِيمَا
يَا مُحَمَّدُ تَابِعِي تَقَرُّرٌ لَكَ تَقَرُّرٌ جَدِيدٌ فِيمَا زِلْمِي وَهَوَسِي وَأَسَا قُوْنِي فِيمَا
يَا مُحَمَّدُ تَابِعِي تَقَرُّرٌ لَكَ تَقَرُّرٌ جَدِيدٌ فِيمَا زِلْمِي وَهَوَسِي وَأَسَا قُوْنِي فِيمَا

عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَالْحَمْدُ

٢٢٢

[illegible][illegible]

١١
نقدہ در کلمہ حق علیٰ اسرار و لاری
کشفہ فی علمہ بجز انجمن
کلام
نزد

نام و نام خانوادگی	تاریخ	محل	موضوع	شرح	ملاحظات	تصویب
۱۰ مرداد ۱۲۸۵		۱۵	۱۵	افز ولایت	۱۵	۱۵
				شماره		
<p>ع. ۱۰ مرداد ۱۲۸۵ دیوانه حبیب پاشا به آیین تقاضای اید صورتی بلیغ ارفه در کتاف خود اختلال قضیه اعضا سند بهنیستی و اظهار بروقت احضار اجماع در اهلن حبیب امین و بهلوسن استانه بکلف و جوده کتاف قد و امند و اهلن و فدا کدر بهلوسن و بنامیت و بها اعدایه کدر و جوده ارمنه سنی دولتش اسلامه انتظای اید و دفا سورد افزاره و بکلف به تقوای اید و سورد کتاف بدست فانه ده برداره دره بکلف و زهولم سند و بکف برادره کتاف عم تقد فانه اختلال مقصود بکف خاتره و بکف ولایت و قنوس بکف اوله جوده طرایه کتاف و کتاف و کتاف مضات سنی و بکف بکف تبیه تکلیف اید و کتاف و قنوس ولایت بکف اوله جوده دیوانه حبیب حقیقت و اعدایه مستحقه تقوای دیوانه حبیب کتاف و کتاف در کتاف سنی و کتاف و کتاف با لاده و کتاف و کتاف</p>						

نقطه قنوس و کتاف و کتاف

المنه ولا يخطئ الله شفع

المنه انما تشبهه قتل وجرح فتلان من خلا - بولنا به حكومينا ايكس اعلم وايكس وبرين
 صت وبري اوده من صت ويبي به من صت واوي اوده من صت وايكس التي ماه صي
 وبري اوده ماه صي عاوي كه اجمعا اوده كن حكوميه حقنكي مظهر حكيم نك حريه نك نك نك
 فالحق اوده المنه قواي من قوا المنه تو ديع اولين ديوانه حرب عرفي رياستك نك نك
 اوده من صت صت - المنه وايكس
 مظهر نك

در خطبه پنجم فی الحکم

مذکور در حدیث

تاریخ
مهر
مهر

مهر

از اعتقاد حق و صریح خطبه در مصلحت - بولایه مجامع به آب و علم و آب و علم و آب و علم
در باب اول در حدیث و در باب اول در حدیث و در باب اول در حدیث
صیغی که در حدیث آمده است و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است
نور و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است
نور و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است

نور و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است
نور و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است و در حدیث آمده است

معهده چنانکه فرموده
تحقیق ایچمه بر پایه مکمله حجت معتبره تفسیرین متعاقب قولی ده کتبیم برخی ده قول اخیر بچگونه سیه مغرورده شفا بوقول
تسل و نه اینست که سوله برادر سله بدیه برکه انداخته بود مدتی و با صومعه طفا بقرار در ماری بر جاتیم باقیه
بسیار کلاه بر زحمتا تحقیق اندک حساده اید بکرا ایستاده سزده بدیه یا نیز فقط لا بکرا زده اورانده است که بکرا اوله
مضیه و لا بانه سله صا اعلیم اولمه تعویض در سیه ایدک انصار اندک مدته نقدیه زیاده اقران قصه جهایه کرا
طریق بکرا بری و بکرا رک حکم و عدله و بره اقوام ایضاً اکابرین فقهیه بر اعدایه حقیر اولی ایچمه تعجب و شفا بیدیم
عدالتین اکلیم و جیفیم کنیز ده بند جید کتید لا بکرا هوندر الحشر ذاتا بکرا بکرا زده زحمت کور مکران اکل کتید
اوراده خبر بکرا تعریفیه تحقیق اندک حادیه دهر اوله کورده لوقیرانه میرنده ایستده الیه بکرا بکرا بکرا
و بکرا
اوراده کرده (ابو یحیی علیه) موجود اورانده تحقیق سده مذبح اولی ایچمه اوزره خستارک جسنی بکرا بکرا بکرا
حادثه جیفایب بریه ده نه اورانده میرنده میرنده مسافرونه بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
و کتید بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
در بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
یا خستارک بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
تغرضه که مذبح در کمره جانی و بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
مکویه معرفه مثله غزل ایچمه امده اولی ایچمه احسان اید بکرا و اسان مضیه بکرا بکرا بکرا بکرا
و بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
مذبحه بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
احوال و خصله که بخاریه و اورانده تحقیق و الا سانه جودیه افه و حق مقام نقدیه جید حوده معلوم و غرضه بکرا
نه لقا تقیم فتنه تعویض ده لقا نیتیه بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
عالم اولی ایچمه و بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا بکرا
برندین اکل کتید

لا إله إلا الله
 محمد بن عبد الله
 عسکری فی
 عهد

آلة ودية (تفوه)

[illegible]

(بانیہ کی وفات)

<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>
<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>
<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>
<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>	<p>درآمد</p>

ازاد امارد غزته سنه ۱۸ هر راده هج تاريخي و ۸ نومر و لوتو سنه :

و نه ۱۷ حزبانه — کوايه فامقمای حقنه واقع اولاده شکايندنه طولای نظام ولايتيه اورايه اعزام اولدانه
 هيئت تحقيق اعضاسي ميانده حاصل اولاده اختلاف افکارده طولای تحقیقات نتیجه بر اولدري حقارنده
 شکاينه ايدلده استبداد طرفداريله امنی اهالی بی تهدید ایدنه معروف موسی بك هنوز جلب واستیجاب اولمديله
 امنی جسمانی مجلسن قرايله وسعاده کشیده اولدانه معلوم تلفزافنام اوزرينه کاتبه خصوصيه تکرار توقيف
 اولندی . بو مهال اهالی آره سنه لهيجای موجب اولدی . کري دوغیه حکم . عدالت تطبیق و اجرا اولنجیه قدر
 اختصار قوتوغیوس و لیلی
 بوراره بکلمه حکم .
 اوسید یغیوس

الطنه ده بولانه بطریقخانه هیئت تحقیق سی اعضاسنده راهب اسلانیاه کیغوره مرسینده ۱۶ حزبانه تاریخلی
 برکتوب ایل بطریقخانه متوجرهله اشتراکده بولنور . بونده برقاج کوله مقدم الطنه وقعه سنه هج
 مدخلی اولیانه بر طاقم امنیه جسی اولنلدر . حکومت محلی طرفینده واقع اولاده شکایات حواله سم اعتبار
 ایتمشه . بونده ماعد جسمانی اعضاسنده رفیق سرکس الطنه آلیقونیلده مرسینه عنیتیمه مساعد
 اولنلور . برقاج کوله مقدم والی اعضاده سرکس نوزینه جلب ایدرک داخلیم نظاره سنه کلمه بر تلفظی
 کندینه ارا ایلدر . استیو تلفزافنامده بطریقخانه طرفنده الطنه کوندر بولده هیئت دعوت اولدنه ده الطنه
 وحوالینده وقوع بولانه قتل عام واقتشاشنه حقنه بطریقخانه ارسال ایدلدری صولک بیاننام نکه یه
 کندیرک طرفنده تکذیب ایرلی و شاید تکذیب ایتزارس بوندرک دیوانه حرب تسلیم ایرلی نظاره مشار الیه طرفنده
 والیه امر اولنلور .
 راهب کیغوره استیو مکتوبنده بطریقخانه نکه امرینه منتظر اولدینق بیاره ایلده و بطریقخانه طرفنده رضی
 بابه علایم مراجعت ایرلدر .

<p>۵۰ ۵۰ ۵۰</p>	<p>۵۰ ۵۰ ۵۰</p>	<p>۵۰ ۵۰ ۵۰</p>	<p>۵۰ ۵۰ ۵۰</p>
<p>۵۰ ۵۰ ۵۰</p>	<p>۵۰ ۵۰ ۵۰</p>	<p>۵۰ ۵۰ ۵۰</p>	<p>۵۰ ۵۰ ۵۰</p>

مردم ۱

زودتال نومردی		 <p>L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie</p>				<p>اخذ</p>		
سوق نومردی	۵۵۷					متوسط مرکز		
ارسال تاریخی	۷۷					کشیده ایدن مامور		
ارسال صاعق	۷۷					اخذ ایدن مامور		
سوق ماموری	۷۷	اخذ صاعق		اخذ تاریخی				
سوق نومردی	کمان	غروب	عملی تاریخی	ساعت	دقیقه	روز و یا شب		
N° du dépôt	Nombres des mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou Soir	Voies	اشاره d. non taxées
۱۷۷۵	۶۰			۲				

داعیه نذران جدید
 اظه حاد شده در بعضی موارد و چون
 بعضی از دینان ها بکارزن و جالیبانه قصبه و بزرگوار
 زافار یا و در قور ر جلیبانه و در حده این بزرگوار عی
 نم آنکه بکون اضم ملوخره هوغری ربوان حب عربی
 سیم تقس امید صدفه لاجل المعاملات عهد صدفه
 اضم والین
 صدفه

و خلدہ ساجو فی المکر

[illegible]

آله عارسه ده رهن ادرين اصفه فرستاده. بقي آيه اوله بر بيهانه حافظه
و عايله رهن آله بر بيهانه زن يا در تو. جيهان و جيهان صديدين بر بيهانه عايله اوله
طريقه لغويي ديلاه و عرق نيم نفع ايمده. آله و ديلا آني لغويي عايله ايمدي صديدين

در خلدیه بنسبت بنی قلم				
نام و نام خانوادگی	شماره	تاریخ	محل	ملاحظات
محمد بن علی	۱۰۰	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۱	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۲	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۳	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۴	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۵	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۶	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۷	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۸	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۰۹	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم
محمد بن علی	۱۱۰	۱۳۰۵	تهران	در خلدیه بنسبت بنی قلم

راخله سكونى قامى

در این روزی سرانجام از سوره نوحی
 ۵۰. همه گفته اند
 ۵۱. در این روزی
 ۵۲. در این روزی
 ۵۳. در این روزی
 ۵۴. در این روزی
 ۵۵. در این روزی
 ۵۶. در این روزی
 ۵۷. در این روزی
 ۵۸. در این روزی
 ۵۹. در این روزی
 ۶۰. در این روزی
 ۶۱. در این روزی
 ۶۲. در این روزی
 ۶۳. در این روزی
 ۶۴. در این روزی
 ۶۵. در این روزی
 ۶۶. در این روزی
 ۶۷. در این روزی
 ۶۸. در این روزی
 ۶۹. در این روزی
 ۷۰. در این روزی
 ۷۱. در این روزی
 ۷۲. در این روزی
 ۷۳. در این روزی
 ۷۴. در این روزی
 ۷۵. در این روزی
 ۷۶. در این روزی
 ۷۷. در این روزی
 ۷۸. در این روزی
 ۷۹. در این روزی
 ۸۰. در این روزی
 ۸۱. در این روزی
 ۸۲. در این روزی
 ۸۳. در این روزی
 ۸۴. در این روزی
 ۸۵. در این روزی
 ۸۶. در این روزی
 ۸۷. در این روزی
 ۸۸. در این روزی
 ۸۹. در این روزی
 ۹۰. در این روزی
 ۹۱. در این روزی
 ۹۲. در این روزی
 ۹۳. در این روزی
 ۹۴. در این روزی
 ۹۵. در این روزی
 ۹۶. در این روزی
 ۹۷. در این روزی
 ۹۸. در این روزی
 ۹۹. در این روزی
 ۱۰۰. در این روزی

قی 190- واسطه سبله
 موقت ۱
 فی 190-
 وصول نومروسی
 No d'arrivée ۲۴۵
 ساعت ۲۴۵
 h. m. du
 ارسالی
 Réexpédié
 L'état n'accepte aucune responsabilité
 à raison du service de la télégraphie
 مأمورک امضای
 Signature de l'Employé
 مأمورک امضای
 Signature de l'Employé
 De pour عن الفه الی

نشانات مخصوصه	طریق	روز و شب	دقیقه	ساعت	عمل تاریخی	غروب	عدد کلمات	عمل نومروسی
Indications non taxés	Voies	Matin ou soir	Minutes	Heures	Date du dépôt	Group	Nombre de mots	N° du dépôt
۲۴۵			۲۴۵	۲۴۵	۵		۹۸	۷۰۶

داخله نظام صلیبه

تصویر افکاره باکیه اقتضا محاوره بیانه دیوانه حب سبیه
 رفدای داده بیدار تحقیق و فارتان غرض از برای نظامیه که در
 رتبه کوبه یافته ده خالیه کتبیه کیا غرض فارتان سبیه نظام و عدم
 محکوم ابره شد فقه می جدمی موجب اولدی اگر نام مدو فیه بوبفادی
 داده به اسم دیوانه حب بوطا دانش هیچ برکی بویید بکنده حرف افتاده
 صده و عدله ایرلی می لازم کلمه برصوبه بوفضایان سوز بریه ناشایسته
 افام منفعت عذیب یا خود باات ایمنی طبیب ابریم
 رفدای دایم
 عید کفاره

[illegible]

باجم رضی بوسا فندہ قفقہ کک اسارہ ترقی دانہ

دوستی الابر
صانع الخیر ہا ہے سب پر ہر حق کے راضی ہا باز عطا و تحفہ الابر

[illegible]

عجائب

۷۰۶

۷

عجائب در موقوفه خوانده ای حصه اخبر تطاروت جلیله سنه شمره لا تلمونه و قوروزون استلام حوالا مقصود ۷۷ در ۷۷
 نا جمع لغز و لغز را حصه عثمانی فاکها ملقون بکره اند و لغا تقیم براه سهره قضان ۷۵ در ۷۵ نا بخله و التمه در ۷۵
 نورولو تحریرات هوایه در عثمانی موقوفه خوانده ای امید بلیان علامه طابریه مفرزه بلان یو نهی مصلحت تقاضا نه بر دانه و لریه کویه
 قد موجب شکایت بر معامه موقوفه کلکریلی و شکر ایله ماده شکر ایله الحادیه مدینه تحقیق امان ولز مدینه مدینه مدینه
 در عثمانی ده بر لنینم صره در موقوفه خوانده ای غیر شریف شریف اولوب حصه بکرنا شکایت استیلا و موجب حصه شکایت در ۷۷
 اعجاب خاتون با خلو دنده ماده نیمه و انضمامی در ۷۷ کلکریلی بکرنا شکایت استیلا و موجب حصه شکایت در ۷۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَالَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ
وَيُنَزِّلُ الْمَطَرَ
وَالَّذِي يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ
وَيُخَوِّدُ مَا يَنْزِلُ
وَالَّذِي يُنَزِّلُ الْمَطَرَ
وَالَّذِي يُنَزِّلُ الْمَطَرَ

صغیر سکی حضرت صدیق اکبر

مردی کبریا که
المن وحوالینہ انصاف ابرہہ انصافات دیکہتا ہوں عظیم نعمت و نساۃ روحانی اور ہر عاصیہ و خاہیہ کبریا بطریقا ہر تدارک
اور ہر اعانات تقدیر نوریہ اجماع و شکرہ سرور ہایہ و فایزہ کبریا قانونیہ برہمنہ بدیر ازین اقدار و ازین تسکوت و عصیانہ اہم
و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک
افشاں ہر رسدہ کوی و کیدہ ہر مہر و نظیر کویہ و آبیاری فرستہ و عاصیہ اہم و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک
صغیر سکی حضرت صدیق اکبر ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک
موتی برون اسرار کبریا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک
علمہ سناک ہی رہی ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک
ختم نہ فی عہد کیمیا انصاف ازینہ دوازہ ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک
کیون بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک
ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک
ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک و اسکا ہر ضریفہ کلمہ کلمہ ہر باطنی ابرہہ الملک ازین اسرار اعمق بطریقا ہر تدارک

[illegible][illegible][illegible]

فصل پنجم در بیان فضیلت و کمالات حضرت زین العابدین علیه السلام

[illegible][illegible][illegible]

دفعه پنجم - - - - -

۱۱۵

در صورتی که در این باره هیچ گونه اطلاعی نداریم این امر را
 به شما اطلاع می دهیم و امیدواریم که در این باره اطلاعات بیشتری
 به دست آورید و در صورتی که این امر را به اطلاع دیگران
 می رسانید خواهشمند است که در این باره نیز اطلاع دهید
 تا بتوانیم در این باره اقدامات لازم را اتخاذ کنیم
 و در صورتی که این امر را به اطلاع دیگران
 می رسانید خواهشمند است که در این باره نیز اطلاع دهید
 تا بتوانیم در این باره اقدامات لازم را اتخاذ کنیم
 و در صورتی که این امر را به اطلاع دیگران
 می رسانید خواهشمند است که در این باره نیز اطلاع دهید
 تا بتوانیم در این باره اقدامات لازم را اتخاذ کنیم

در عهدیه سلفی قلمی				روز و ماه و سالی	
روز	ماه	سال	تاریخ	روز	ماه
۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶
۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹
۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰
۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱
۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲
۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳
۲۴	۲۴	۲۴	۲۴	۲۴	۲۴
۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵
۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶
۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷
۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸
۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰
۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱
۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲
۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳
۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴
۳۵	۳۵	۳۵	۳۵	۳۵	۳۵
۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶
۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷
۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸
۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹
۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰
۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱
۴۲	۴۲	۴۲	۴۲	۴۲	۴۲
۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳
۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴
۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵
۴۶	۴۶	۴۶	۴۶	۴۶	۴۶
۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷
۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸
۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹
۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰
۵۱	۵۱	۵۱	۵۱	۵۱	۵۱
۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲
۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳
۵۴	۵۴	۵۴	۵۴	۵۴	۵۴
۵۵	۵۵	۵۵	۵۵	۵۵	۵۵
۵۶	۵۶	۵۶	۵۶	۵۶	۵۶
۵۷	۵۷	۵۷	۵۷	۵۷	۵۷
۵۸	۵۸	۵۸	۵۸	۵۸	۵۸
۵۹	۵۹	۵۹	۵۹	۵۹	۵۹
۶۰	۶۰	۶۰	۶۰	۶۰	۶۰
۶۱	۶۱	۶۱	۶۱	۶۱	۶۱
۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲
۶۳	۶۳	۶۳	۶۳	۶۳	۶۳
۶۴	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴
۶۵	۶۵	۶۵	۶۵	۶۵	۶۵
۶۶	۶۶	۶۶	۶۶	۶۶	۶۶
۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷
۶۸	۶۸	۶۸	۶۸	۶۸	۶۸
۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹
۷۰	۷۰	۷۰	۷۰	۷۰	۷۰
۷۱	۷۱	۷۱	۷۱	۷۱	۷۱
۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲
۷۳	۷۳	۷۳	۷۳	۷۳	۷۳
۷۴	۷۴	۷۴	۷۴	۷۴	۷۴
۷۵	۷۵	۷۵	۷۵	۷۵	۷۵
۷۶	۷۶	۷۶	۷۶	۷۶	۷۶
۷۷	۷۷	۷۷	۷۷	۷۷	۷۷
۷۸	۷۸	۷۸	۷۸	۷۸	۷۸
۷۹	۷۹	۷۹	۷۹	۷۹	۷۹
۸۰	۸۰	۸۰	۸۰		

داخلیه تقویمی نامی				
روز	تاریخ	تاریخ	تاریخ	تاریخ
دوره فروردین	شماره	تاریخ	تاریخ	تاریخ
۱	۱	۱	۱	۱
۲	۲	۲	۲	۲
۳	۳	۳	۳	۳
۴	۴	۴	۴	۴
۵	۵	۵	۵	۵
۶	۶	۶	۶	۶
۷	۷	۷	۷	۷
۸	۸	۸	۸	۸
۹	۹	۹	۹	۹
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱
۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳
۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴
۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
۱۶	۱۶	۱۶	۱۶	۱۶
۱۷	۱۷	۱۷	۱۷	۱۷
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	۱۸
۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹
۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰
۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱
۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲
۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳
۲۴	۲۴	۲۴	۲۴	۲۴
۲۵	۲۵	۲۵	۲۵	۲۵
۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶
۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷
۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸
۲۹	۲۹	۲۹	۲۹	۲۹
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰
۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱
۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲
۳۳	۳۳	۳۳	۳۳	۳۳
۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴
۳۵	۳۵	۳۵	۳۵	۳۵
۳۶	۳۶	۳۶	۳۶	۳۶
۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷
۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸
۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹
۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰
۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱
۴۲	۴۲	۴۲	۴۲	۴۲
۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳
۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴
۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵
۴۶	۴۶	۴۶	۴۶	۴۶
۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷
۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸
۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹
۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰
۵۱	۵۱	۵۱	۵۱	۵۱
۵۲	۵۲	۵۲	۵۲	۵۲
۵۳	۵۳	۵۳	۵۳	۵۳
۵۴	۵۴	۵۴	۵۴	۵۴
۵۵	۵۵	۵۵	۵۵	۵۵
۵۶	۵۶	۵۶	۵۶	۵۶
۵۷	۵۷	۵۷	۵۷	۵۷
۵۸	۵۸	۵۸	۵۸	۵۸
۵۹	۵۹	۵۹	۵۹	۵۹
۶۰	۶۰	۶۰	۶۰	۶۰
۶۱	۶۱	۶۱	۶۱	۶۱
۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲
۶۳	۶۳	۶۳	۶۳	۶۳
۶۴	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴
۶۵	۶۵	۶۵	۶۵	۶۵
۶۶	۶۶	۶۶	۶۶	۶۶
۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷
۶۸	۶۸	۶۸	۶۸	۶۸
۶۹	۶۹	۶۹	۶۹	۶۹
۷۰	۷۰	۷۰	۷۰	۷۰
۷۱	۷۱	۷		

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
ایستادنول
عقد

آطه ده بدینجهان به کشیده اولدانه ایله مکرر تارینه
تلف اقل مکرر

آطه وقعه حاجی صابیه دوام اولدیز عظیم ضایعات و صفات انسا شده مجلس معنایه کوریکز
اشراق و معنویت صوبه بکرانه و مختصر اولد. بنا بر علم موسم شانک تقدیم صفات و فکرت
ترتیب اینه ده تحب ایلجه طبعا مکتب خانه دلاذیرک بنا و اناسه مسایط اولمیش می و بو
مقدوریه یوزنده آج و جیلده اولدنه اها لیلک اعاشه و اتفاقی ایچمه انکی مالهذرو دوام ایدیه
اعانه نقیه نک بر مدد و دعا دوامی هر حاله ضروری اولدنی بیایه و بو اولدنی بر جوده کیمه لرن آهلهده
تلف ایل عقیق احباب ایلد مرحت و شفقت مدد لرنه انجا ایدنه اولمایدیه

آطه ایضی قولک مکرر
بوغوش

آطه ایضی یزدانه یسه و غلبه
ایس

لهایوم

آطه روم و سرائی قولک بطریقه و کیه
فیلوس

آطه سرائی قلم بطریقه و کیه
فصله

آطه طلافی بطریقه و کیه
استغاف

آطه روم تره یولیه و کیه
بیایه ایل

ژوندال نومبروس	منوسط مرکز
سوق نومبروس	تخرج مرکزی
ارسال تاریخی	کشیده ایند مامور
ارسال ساعت	اخذ ایند مامور
حقوق ماموری	اخذ تاریخی و ساعت
محل نامبروس	اشارات مخصوصه
No du dépôt	Voies
Indications non taxées	

سپرده او بجی قول او در قضاوتی صیا
 پنا ده مورد او که در هیچ ناریک سیر گلری

و نه است لایزال
 چرخ آینه لایزال
 چرخ آینه لایزال

لحمین ایا
 نس

امانیه صوفیه علم ریاضه حاجی صافیه جلوه زنی فایض خانه خا
 نایخی این بر بیا و دلائی تا علم بر بیا ابله بویا اکلان نعلی فایض واروان
 رائیه علمیه علم ریاضه بالهه بولنی و قلمیه جو صا و نجی علمیه قلمیه
 اوقلی صفا و علم خانه و دلائی بر فیل ای طو و دیگر لایحه بوسه
 این بر بیا و این عدد قلمه آئی بولنی اوقلی بر بیا و قلمیه اشیایه
 علمیه علمیه

سال ۱۳۴۰
 دی ماه
 سیاح
 دس
 کشتیچی
 قلعه وردی

۵۶

خلافت
 خلافت

شهره قلی

میراث و لا یتیم الذین یستفیدون

اما سیه ده اعمال بکلیه الهی استیجار اولانده بر مباحا سید بر اعمال اختار نک تحقیق ایندی بکده اولدین
 ۱۴ هر زنده شمع تقاضه همه ایدیه ایدی بکره اما سیه فیه سنده دباغ اوغنی قارینک خازنده
 بری صولی دیکری ممره ایی بر مباحا در لاند بر حیره آلات رادوانی و نظراوغنی عایقارونک دکانده
 بر مباحا اعماله مخصوص کده و ایی قالب ظهور یافته بوغنده قارینک و برادری اوغانی بر مباحا
 دکانده اعمال ایندی کله ایی اعتداف ایندی کله ایی عایقارونه و برادری ایی عایقارونه نظرا بر سینه و بری
 پر خیه بر مباحا نک بر مجیدیه مقابلنده انقده و حیر و ده سوره ایدیه ایی کلامه نو قانده عایقارونه
 بر مباحا عامی اولوه نظرونده تحقیق اولدی لایجاب تحریانه دوام ایدیه

والی
 مهر

۱۳۴۰

اصلاح و
اصلاح و

جیو وینج ایلک

۱۳۸۴ / ۱۳۸۵
کتابخانه عمومی
کتابخانه عمومی
کتابخانه عمومی

١٠٠

سفرہ قلبی

[illegible]

2000

[illegible]

اسم
دس
۱۷۱۴/۶
۱۷۱۴/۶
۹/۵۰

۴

علب ولا تفرغ آلتی سینه

الله

خداوندگار

شهره قلعی

۵۶۷

تجربه حلقه سخاوته از زاده زی سفل و لند بن حرفه تحقیق و ابداع الهمی ۶ صلاک تا بحیر متفان
زیرینه ایله عله از لند زنده از دنا شیر بر دینی آلتی و لند زنده زنده
ایله عله از لند زنده از دنا شیر بر دینی آلتی و لند زنده زنده
و کلبه ای او بلایه بر لره دیا قوس یعنی هر یک سادس عکس بر خا در دنا شیر بر دینی آلتی و لند زنده زنده
حقه تر عله از لند زنده از دنا شیر بر دینی آلتی و لند زنده زنده
فتح ایله ای و شو حال نظر عله از لند زنده از دنا شیر بر دینی آلتی و لند زنده زنده
استی بر لره ۲ سافیلدی در عله موالیبت سست توفیق نه واقع لند زنده زنده زنده
و کلبه ای او بلایه بر لره دیا قوس یعنی هر یک سادس عکس بر خا در دنا شیر بر دینی آلتی و لند زنده زنده
ایله عله از لند زنده از دنا شیر بر دینی آلتی و لند زنده زنده

۱۰۰ قلم و رودی
۱۰۰ قلم و رودی

ليس ولائمة طه يفره

سفرہ قلمی

[illegible]

امینت حکومتی

قلبی

عمومی

١٢٢٠

[illegible]

دینہ و دیوبند

“*car*”

ایملائیہ اسکول
نور علی شاہ

قسم پاس انجمن شہر

عدد

۵۸

راغبہ نکلا جیگوت

رونگی افسر خانہ
 اہل بیت باکو آئندہ بدست ، رونگی ، اور دھرم ، بیکر جات ہزارہ کاغذ اور پو سکھ اور پو ہندو کہلہ سداہ سداہ و کجاہ
 گوریلین ، اہل بیتہ شندور جادہ سندہ کاکہ رانز فرار کیندہ ۵۸ سرورانی صلا کو کو فرور لرفندہ حیات کو کیندہ اکتہ رانز
 سفار طرفندہ کیندہ ہوسا ، و سامہ ایدیکہ طبرہ جدریکہ کیندہ و شرفان جہانہ و لکھ کو ایدیکہ ، بہ اہل بیتہ شندورہ رادارہ
 صا ، بیکہ طرہ اندی اسندہ ریندہ ایدندہ و روٹوب فاقہ و کراکہ سداہ و کراکہ ایدندہ آہ سندہ سکھو شرفانہ جہانہ با شرفانہ و شادانہ
 رنورہ لادہ رولینہ بیکہ سکھو سداہ کو اہل بیتہ کمارک جہا قنقیاتہ ادرندہ لکھ قنقیاتہ انیسا سداہ کو سکھ کیندہ اور رادارہ
 اور رادارہ سکھہ سرور لادارہ کراکہ ۔ ا ۔ و ۔ کراکہ سکھہ
 ریشہ سرور کیندہ

عکس کراکہ

۶۹۰۹
۴۰

داخله نظامی امنیت عمومی مدبریتی

ادوات عمومی نومردی	مسودی	مینی	اطلاعات واه ورویدی تاریخ
۴۸۷	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	
قلم نومردی	تاریخ تسوید	تاریخ قبض	مقابلہ ایدنلر
۴۸۸	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	

ایزیتہ ندرتہ

ایزیتہ ندرتہ ایسود ندرتہ ، رزقلو ، ایسود چو و باغچہ قیاس کاند ایز
ایسود ایسود بزرگ کندی ندرتہ ، سلاج و قیاس کاند و ایزیتہ
شندو جادو کاند و ندرتہ قیاس کندی ندرتہ ایسود بزرگ کندی
قیر قیاس کندی ایسود و ندرتہ قیاس کندی ندرتہ بزرگ کندی
ایسود کندی و ندرتہ قیاس کندی ندرتہ ایسود بزرگ کندی
ندرتہ بزرگ کندی ایسود و ندرتہ قیاس کندی ندرتہ بزرگ کندی
کندی بزرگ کندی ایسود و ندرتہ قیاس کندی ندرتہ بزرگ کندی
ندر قیاس کندی ایسود و ندرتہ قیاس کندی ندرتہ بزرگ کندی

باج
باج

[illegible]

اشام
دس
سباح
دس
کشیدنی
قلعه ورودی

خلافتی

نیفره قلی

عموده ایستد. بویکه بود اید روز نقدک بر میسین قوند ندی نقدک اکفی رزانه ارم عفره دی دایر یغیسه
کتابه قدر ده مارتیه تقسید مقدار کافی جفانه و کوچیک حیای بر طوطیه گیرده در دستا سو قد
تحقیقات فراجا آت بخشنده عمره معلومات ایید جده افام
والی نامه
شعبه
۶/۱۰

خداوند

شیر و قلم

عربی زینونه

۱۰۰
۱۰۰
۱۰۰

۱۰۰

۱۰۰
۱۰۰
۱۰۰

دوم وقت ظهره زینونه کلام اول و عهد ششم و قید ضمیمه دوم که اهل طایفه بار دوزیه
فرزند زاندار و عکره ۲۰ تنه طایفه نومه او فرزند بر عکرا بد اهلاییده بر شرف قتل
و اینک عکری اهلاییده اولمه او زره او بیع شش جوع ایلمه و اینقد در دایم بقول
اولمه و حصوله عکره تنه نفی او نموده و تنه بد و تنه اولامنه . استانه در
و تنه بدی مقفایره ضابطه عکرا بد به جرایه ایله مذکورده و خکافی اولمه خود
موجوده اند تا بر شرف به نوسایلمه مناسبه کو بیرون جوار حمل اهلاییده مسلمانان
مراجعت او نموده بر تمام موجودی بر طایفه بر یک به چند طایفه جینه زلف کو کلمه
و یقین در دوزیه خود خوانده و کلامه یازده شریف استانه او را به و هوای خدای
تعالی عکریه انبار لوله به او کونک از او عکریه جینه اقدام او نموده در

۱۰۰

زینونه و عهد مقفی

۲ - ابر

راغب نفع رجبیه سنه
 خلاصه
 نقل فی سبیل الله و سبیل حق

بسم الله الرحمن الرحیم
 فی سبیل الله و سبیل حق
 رجبیه
 سنه
 ۱۳۴۶ - ۱۳۴۷

درین روز انتم مقیم

قاصد و اراده الهیه حکومت نوین با خاص ارمید طرفه انوار ایدیه مسلمانان الهیه
 عدوی اونو بیکه درینج و خانه رینک احاطه دیکه و قاری و بوزلی لها غره و دیکه بیکه
 قاصد و عیون مقدر عالی در اسب بفرست و محافظه ارمیده و بیکه عثمانی ارسنک بفرست
 انواع و معامله مدینه قاصد و نفع بیکه و دیکه در انوار ایدیه مسلمانان الهیه
 قاصد و دیکه مسامحه بیدان عمار عثمانیه بماند روم و ارمیدر بکنن نفعیه که عیون مقدر
 نفع اتمک اول قری در وایت و نفع کوره بوزرک بالانجام اسیر و دیکه و نفعیه ارمیده
 بفرست ده عمار بزه اسیر و دیکه و صوره قاصد و دیکه او کاند دیکه روزه و دیکه بیکه
 عیون دیکه بماند اصحاب ایلین طهارت بیکه در جبهه نفع رجبیه نفع اتمک اول قری
 اسیر و دیکه معامله ایلین اسباب استحقاق محض ایلین سفارتی نزدیکه مدرات اسبابه قوم
 اید اول قری و نفعی تغییر ده روس اسیر ایلین قاصد و نفع اتمک اول قری و نفع اتمک اول قری

بسم الله الرحمن الرحیم
 قاصد و نفع رجبیه سنه
 احمد سید

سورة الاحقاف

والله اعلم بالصواب

3.

٧٢٥٥- نويسنده

1. a

خارج نظر از مجید

خلاصہ

قَفَّاسٌ مُصَنِّفٌ لِمَعْرِفَةِ أَهْلِ الْوَحْدَةِ وَالْوَاقِعِ

[illegible]

ما سے خوشامدہ و کیفی ہے

10

22-2

1

شفره قلمی

ایام بید جنگ قسبان و نوسلاح بوز جعفر مقدس بالکد قوای حکومت تأدیبان سربینه
 افتاد ایدلی و هیچ بر صورتی اخذ اهلانیه مدفن میانه وانچه به براندا مالیدرسو
 اخطارانه حقیقتاً عایت ایدلی و بالی صه طرفندانه تقیدان قیام و بوللی مطلب و لکزه
 صورت

برنج ماده - هیچ ارشیک تو آرا لعه تبدیل مکانیه اتیه ماعه ایدلی جعفر
 ایام - تبدیل مکانیه ایدند نگار اسک محلدینه اعاده اوله جعفر
 آیه - اهلانیه طیفینت مال و جهان و ناموسلی هر در لوی وزنه معلوم و امیه او هین
 عین ج اعلانه اوله جعفر
 درین - کون خلدلی کون مطیع هر هاند بار منبه اهلانیه اسلامیم ان او فانه بر نقرصه
 اولورایه انتقا مکتو در حال تأدیب اور جعفر اعلانه ایدلی

سپاه
دشمن
۱۴۱۰
۱۴۱۰
۱۴۱۰

اقسام
در
۸/۴۹
۹/۲۰

زیربوم و در اولاد سبط

لهم

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

شهره قلمی

دوای تذکره حضرت ادریس کرم الله وجهه و باقی اندک ناله و علی آن اربعمده محمد اولی عکرم شریف
در معصومین و بگویم با شکیبایان و آید حضرت انجایان ادریس در معصومین و بگویم با شکیبایان
در معصومین و بگویم با شکیبایان و آید حضرت انجایان ادریس در معصومین و بگویم با شکیبایان
اعمالی استغفار ایدم سید و ظاهر ادریس در معصومین و بگویم با شکیبایان
اھنیم شتاب بر خاندان سید و ظاهر ادریس در معصومین و بگویم با شکیبایان

داخلی نظارتی امنیت عمومیہ مدیریتی

[illegible]

عمید ارشد

فسيما ايديه تانده افندي
توقلقد هه نه در بغير تقاضه اسم تنه اولمه اقلدست
وسطي لاسيف احسين ته بر قياتك سعه يقبه واعراضه لزوم
نخونه اشغايو توقيرتو صادره رشدارتو وعنه اعلم وحقاقتك يرب

١٥

خدا نظر کرتی

امنیت عمومی مردمی

قلمی

عمومی

خصوصی

(عشرہ)

اداره	ولايت	ديار بكر	ولايت	بولي	مصرفلته
اوضروم	"	سوره	"	جالبك	"
آقنه	"	سيواس	"	چنابله	"
اقره	"	طرزبون	"	زور	"
آدين	"	تسلفوني	"	عبر	"
بيليس	"	قونية	"	قرهمن	"
بصره	"	معموره العزيز	"	قدس شريف	"
بداد	"	موصل	"	قلعه سلطانيه	"
بيروت	"	وان	"	منتشا	"
بجاز	"	يكن	"	تكه	"
حلب	"	اورفه	مصرفلته	قيصري	"
خداوندكار	"	ايزميت	"	مدينه منوره	عاقظلمه

امیدوار و دستاورد ما به جهت صورتی که قبلاً آموختیم اولاً در قیامتی استحصالی مقصود ما از حق
ظهور یافته و قیامتی و سیاسی ایلا همان سائده ده بیانه هیقارده بودیم حاله دیگر
اردونده گوشتی آلوده تشبیه ایدر رزق و سولده بولده نمکده صادره و دیگر
اصل ثنائی نمکده اهل بینه اولاد ارض قیامتی رؤسای حاکم و ایدر و ثنائی
آرد و نه تملیک ایدر صورتی که وید بیور برقیامده آلمان برقیامده و ثنائی ایلا
تقصیر ایلمده ، بالجمع حکمت کنده بیور ، رؤسای هیات تملیک ایدر و ثنائی ایلا
و ثنائیت نادیده یقین بر زمانه نقل انعامه و نه ایلا باقیامه بیور و نه مقصود
اولاد قیامتی ایلا به جهت شروع تملیک ایدر و بیور بیور با هم تملیک
سیاست افغانه از هم و اهل من اتقده ، ثنائی علیه قیامه ، طاشقانه
وامای قیامتی و ولایت داخلنده که ثنائیت در حال سولده ایلا تشبیه
وامای قیامتی و ولایت داخلنده قطعاً خیال و امانتد امکان ایدر
تدر ارض بولده جمع اوارده و ثنائیت قطعاً تشبیه ایلا نمکده نمکده
صادرده و قیامتی رؤسای و اهل بینه و ثنائیت ایلا تملیک ایدر
مهم و منف ایدر و ثنائیت تملیک ایدر و ثنائیت ایلا تملیک ایدر
مهم و منف ایدر و ثنائیت تملیک ایدر و ثنائیت ایلا تملیک ایدر

شیفر: قلمی

三

دینار / غریبی

۱۳ قلب و روده
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲
۳۳
۳۴
۳۵
۳۶
۳۷
۳۸
۳۹
۴۰
۴۱
۴۲
۴۳
۴۴
۴۵
۴۶
۴۷
۴۸
۴۹
۵۰
۵۱
۵۲
۵۳
۵۴
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۵۹
۶۰
۶۱
۶۲
۶۳
۶۴
۶۵
۶۶
۶۷
۶۸
۶۹
۷۰
۷۱
۷۲
۷۳
۷۴
۷۵
۷۶
۷۷
۷۸
۷۹
۸۰
۸۱
۸۲
۸۳
۸۴
۸۵
۸۶
۸۷
۸۸
۸۹
۹۰
۹۱
۹۲
۹۳
۹۴
۹۵
۹۶
۹۷
۹۸
۹۹
۱۰۰
۱۰۱
۱۰۲
۱۰۳
۱۰۴
۱۰۵
۱۰۶
۱۰۷
۱۰۸
۱۰۹
۱۱۰
۱۱۱
۱۱۲
۱۱۳
۱۱۴
۱۱۵
۱۱۶
۱۱۷
۱۱۸
۱۱۹
۱۲۰
۱۲۱
۱۲۲
۱۲۳
۱۲۴
۱۲۵
۱۲۶
۱۲۷
۱۲۸
۱۲۹
۱۳۰
۱۳۱
۱۳۲
۱۳۳
۱۳۴
۱۳۵
۱۳۶
۱۳۷
۱۳۸
۱۳۹
۱۴۰
۱۴۱
۱۴۲
۱۴۳
۱۴۴
۱۴۵
۱۴۶
۱۴۷
۱۴۸
۱۴۹
۱۵۰
۱۵۱
۱۵۲
۱۵۳
۱۵۴
۱۵۵
۱۵۶
۱۵۷
۱۵۸
۱۵۹
۱۶۰
۱۶۱
۱۶۲
۱۶۳
۱۶۴
۱۶۵
۱۶۶
۱۶۷
۱۶۸
۱۶۹
۱۷۰
۱۷۱
۱۷۲
۱۷۳
۱۷۴
۱۷۵
۱۷۶
۱۷۷
۱۷۸
۱۷۹
۱۸۰
۱۸۱
۱۸۲
۱۸۳
۱۸۴
۱۸۵
۱۸۶
۱۸۷
۱۸۸
۱۸۹
۱۹۰
۱۹۱
۱۹۲
۱۹۳
۱۹۴
۱۹۵
۱۹۶
۱۹۷
۱۹۸
۱۹۹
۲۰۰
۲۰۱
۲۰۲
۲۰۳
۲۰۴
۲۰۵
۲۰۶
۲۰۷
۲۰۸
۲۰۹
۲۱۰
۲۱۱
۲۱۲
۲۱۳
۲۱۴
۲۱۵
۲۱۶
۲۱۷
۲۱۸
۲۱۹
۲۲۰
۲۲۱
۲۲۲
۲۲۳
۲۲۴
۲۲۵
۲۲۶
۲۲۷
۲۲۸
۲۲۹
۲۳۰
۲۳۱
۲۳۲
۲۳۳
۲۳۴
۲۳۵
۲۳۶
۲۳۷
۲۳۸
۲۳۹
۲۴۰
۲۴۱
۲۴۲
۲۴۳
۲۴۴
۲۴۵
۲۴۶
۲۴۷
۲۴۸
۲۴۹
۲۵۰
۲۵۱
۲۵۲
۲۵۳
۲۵۴
۲۵۵
۲۵۶
۲۵۷
۲۵۸
۲۵۹
۲۶۰
۲۶۱
۲۶۲
۲۶۳
۲۶۴
۲۶۵
۲۶۶
۲۶۷
۲۶۸
۲۶۹
۲۷۰
۲۷۱
۲۷۲
۲۷۳
۲۷۴
۲۷۵
۲۷۶
۲۷۷
۲۷۸
۲۷۹
۲۸۰
۲۸۱
۲۸۲
۲۸۳
۲۸۴
۲۸۵
۲۸۶
۲۸۷
۲۸۸
۲۸۹
۲۹۰
۲۹۱
۲۹۲
۲۹۳
۲۹۴
۲۹۵
۲۹۶
۲۹۷
۲۹۸
۲۹۹
۳۰۰
۳۰۱
۳۰۲
۳۰۳
۳۰۴
۳۰۵
۳۰۶
۳۰۷
۳۰۸
۳۰۹
۳۱۰
۳۱۱
۳۱۲
۳۱۳
۳۱۴
۳۱۵
۳۱۶
۳۱۷
۳۱۸
۳۱۹
۳۲۰
۳۲۱
۳۲۲
۳۲۳
۳۲۴
۳۲۵
۳۲۶
۳۲۷
۳۲۸
۳۲۹
۳۳۰
۳۳۱
۳۳۲
۳۳۳
۳۳۴
۳۳۵
۳۳۶
۳۳۷
۳۳۸
۳۳۹
۳۴۰
۳۴۱
۳۴۲
۳۴۳
۳۴۴
۳۴۵
۳۴۶
۳۴۷
۳۴۸
۳۴۹
۳۵۰
۳۵۱
۳۵۲
۳۵۳
۳۵۴
۳۵۵
۳۵۶
۳۵۷
۳۵۸
۳۵۹
۳۶۰
۳۶۱
۳۶۲
۳۶۳
۳۶۴
۳۶۵
۳۶۶
۳۶۷
۳۶۸
۳۶۹
۳۷۰
۳۷۱
۳۷۲
۳۷۳
۳۷۴
۳۷۵
۳۷۶
۳۷۷
۳۷۸
۳۷۹
۳۸۰
۳۸۱
۳۸۲
۳۸۳
۳۸۴
۳۸۵
۳۸۶
۳۸۷
۳۸۸
۳۸۹
۳۹۰
۳۹۱
۳۹۲
۳۹۳
۳۹۴
۳۹۵
۳۹۶
۳۹۷
۳۹۸
۳۹۹
۴۰۰
۴۰۱
۴۰۲
۴۰۳
۴۰۴
۴۰۵
۴۰۶
۴۰۷
۴۰۸
۴۰۹
۴۱۰
۴۱۱
۴۱۲
۴۱۳
۴۱۴
۴۱۵
۴۱۶
۴۱۷
۴۱۸
۴۱۹
۴۲۰
۴۲۱
۴۲۲
۴۲۳
۴۲۴
۴۲۵
۴۲۶
۴۲۷
۴۲۸
۴۲۹
۴۳۰
۴۳۱
۴۳۲
۴۳۳
۴۳۴
۴۳۵
۴۳۶
۴۳۷
۴۳۸
۴۳۹
۴۴۰
۴۴۱
۴۴۲
۴۴۳
۴۴۴
۴۴۵
۴۴۶
۴۴۷
۴۴۸
۴۴۹
۴۵۰
۴۵۱
۴۵۲
۴۵۳
۴۵۴
۴۵۵
۴۵۶
۴۵۷
۴۵۸
۴۵۹
۴۶۰
۴۶۱
۴۶۲
۴۶۳
۴۶۴
۴۶۵
۴۶۶
۴۶۷
۴۶۸
۴۶۹
۴۷۰
۴۷۱
۴۷۲
۴۷۳
۴۷۴
۴۷۵
۴۷۶
۴۷۷
۴۷۸
۴۷۹
۴۸۰
۴۸۱
۴۸۲
۴۸۳
۴۸۴
۴۸۵
۴۸۶
۴۸۷
۴۸۸
۴۸۹
۴۹۰
۴۹۱
۴۹۲
۴۹۳
۴۹۴
۴۹۵
۴۹۶
۴۹۷
۴۹۸
۴۹۹
۵۰۰
۵۰۱
۵۰۲
۵۰۳
۵۰۴
۵۰۵
۵۰۶
۵۰۷
۵۰۸
۵۰۹
۵۱۰
۵۱۱
۵۱۲
۵۱۳
۵۱۴
۵۱۵
۵۱۶
۵۱۷
۵۱۸
۵۱۹
۵۲۰
۵۲۱
۵۲۲
۵۲۳
۵۲۴
۵۲۵
۵۲۶
۵۲۷
۵۲۸
۵۲۹
۵۳۰
۵۳۱
۵۳۲
۵۳۳
۵۳۴
۵۳۵
۵۳۶
۵۳۷
۵۳۸
۵۳۹
۵۴۰
۵۴۱
۵۴۲
۵۴۳
۵۴۴
۵۴۵

۱۴ میلاد خرداد زیدہ مرکزہ خیران و نقیباتہ روح ایدہ ملکہ و دلہا بیہوشہ اسکی محفوفہ الہ ایدہ ملکہ
اولیٰ بی بی بیری فطاسی اینی کو بیزرہ اجڑا قلند خیرانہ پنج سہمہ یوز قزہ بہ اسکی محفوفہ الہ ایدہ ملکہ
معرضہ الہ ایدہ ملکہ

القيام

سباح

دوس

۵۵

برای کلاس کشتی

۱۸

قلعه زردی

۱۸

عربی

کتابخانه

اکتبر

شهره قلمی

اکتبر فصله کویک بر این مجلس وارد اصولی جانب وقت اداریه خانه خیرات
اجرایه ای علی الساده اعلام کرده بشه پیش بعضی به اله ایستاد او را به دست نشسته در
مرکز مربوطه او را این فیه سه لایفه صورت خیرات اجلی ایستاده و اندام و کمر کمر کمر
کویک اداریه اداریه کویک ضرب الذری مضافه بالمر فیه کمر کمر کمر کمر
ایستاده وارد اداریه کویک معلان ورود ایستاده بنجر تفتیات و خیرات مضافه عرض
نقص
افت
طیبه انج / سره ۱۸

 سازمان اسناد و کتابخانه ملی
 جمهوری اسلامی ایران
 شماره قفسه

مخارج
 معوضه

۵

کتاب کتب
 شماره قفسه
 شماره
 سال
 شماره

۱۲۰۰ د ۱۶۰۰ ولایت بوضه طاشکند و قفقاز خاندان برنجی در اول فیلدس کتایر
 بعد از فیلدس دیالک فضا خاندان عقد افتتاح ایام جانشین بدستارید سیدی قدر محمد توفیق
 در ص ۲ بوضه بدفعه کرده ابرام خاقتا قوتیوه فضا س یکس بارده فضا ایام اعضاء شنب
 دفعه سیدیه و فضا فضا یکس خا راک با ایام اعضاء فضا فضا ایام اعضاء شنب
 فضا یکس و بدست دلی شنبه ایام اعضاء فضا فضا ایام اعضاء شنب
 بلا دفعات تحت توفیق الیافی والیه ایام اعضاء فضا فضا ایام اعضاء شنب
 کویار ۱۲ اسم نجایانه دواج اولی و تحقیق ۱۲ لازم کلا فضا فضا ایام اعضاء شنب
 بنجی فضا فضا ایام اعضاء فضا فضا ایام اعضاء شنب
 کویار ۱۲ و فضا فضا ایام اعضاء فضا فضا ایام اعضاء شنب

ج ۱۱ و ۱۶ ساله مرسته لواسن دافنچ یاکند مرسته اصول دارنده شده تشکیل انجمنه طاشخانه
 قومیه سی شعبه سی واریه ده دیگر قومیه لک اصول دارنده شده تشکیل تبعیه لری یوقند انجمنه خجانه و حیدر فراهی
 نامه اجرای فعالیت ایدیه و صورت غیر رسیده جمعیه تشکیل المیانه استخار به نور زیتونده حرکات عسکریه
 اجرائیه و مرسته دیوانه عربی تشکیلی متعاقب بنورده احوالی جاک بشه اولاندرج سکنی تحری و زلزله
 اوراق مفره بولنا ندر دست عفره دیوانه عربی تواریع قلمیه ایدیه بنورده بعضیه حقه محکومت و بعضیه
 حقه برات قراره لایحه اولدر بر طاقی ایدیه موقوف و در دست محاکمه در مکر طاشخانه شعبه سی ایدیه
 اراده جلیله لری اورزیه ۱۵ ساله تاریخیه تحری عفره بعضیه اوراق و امسیا ایدیه و اعضای
 ایدیه و کندی طویانوب توفیق و اداره خانه لری سدا و تدر تحقیقات لازم اجرائیه متعاقب معاملة مترتبه نیک
 ایفای سی طبعیه - مهم دنده کور بولنا ندر اساسی ۶ ساله تاریخیه طاشخانه ایدیه در دخی ایدیه و قومانده لکن
 و کالنه بیلدرسه در قوعولده سوالده در قومانده مع عامل تبعیه لری مناسب طاشخانه جوابا یازنده آله معبره و
 کوره معاملة اوله جقدر - مرکز مکره بعضیه ایدیه کور بولنا ندر ده تحریات اجرائیه انجمنه بری عسکریه بیکری کیده و
 ایکی ضابط قومانده شده بویکی بر مفره کوندلدر نفس زیتونه قصبه قرائی ملحقه شده اجرائیه لری اوله تحریاته
 ظهور ایدیه اوراق مفره و قیلله دیوانه عربی تواریع اولنه و کلمنه بقاری جائز کور بولنا ندر کتب لری ذاتا تبعیه لری
 یازارجه قضا شده ایدیه یوقند البستانه و کوسوده قضا لری آله مع معلوما بقدر مرسته اوله جقدر
 ۱۸ ساله

رتبه ندر ایدیه
 ۱۹

شماره قلمی

۴۵۰

محرر

نکده

۵

کتابخانه کشیدنی
قلمه دردی

سیاح
دس
۱۶/۴۵

ع ۱۱ و ۱۶ ساله محکم نواده یالکد ایلی بیات ادرم یوز ارمی نفوس دکورن اهلوس بولدره
صفاء وکنا به یوز نیمه به نلده سز یوز اوتوز بر اقزای درن یوز اوتوز نوستر ادره
انته بر یوز فقه سز عربسود اوتوز به اولوقته اود سز ارکوب فقهان بولدره و قوم
سدری بولدره ایلی کله ایرد ایلی رنده قومیه آملنه خادم بقعه کانت بولدره احفانه
بنادر مقلونه کانه کنت رحد بولدره ریو راعی سز ادی هادی صابدره بولدره بر مویب
ارمقیقیات وکرایان اجار طبعید ارکوب عربسود اولوقته یوز فقهان ارمی مویبدره
فقه منی سدریک بر منا سزیک اولدره ایلی سزیک استراکله کلاشیو نوستر ایلی خانه غری
ایلی ایرد بر سز فقهان سزیک واکند اقزای ده شهر لی بقعه کانت بولدره ایلی سزیک ایلی خانه غری
قومیه آملنه خادم اولدره فقهان سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک
ایلی ایرد ایلی یوسس ما مویبدره بر مویبدره مرکز نواده کی فقه مویبدره سزیک سزیک سزیک
مویبدره و سزیک بولدره ایلی سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک سزیک
وزنه ۱۶ ساله

نکده منفردی
تاجت

(Handwritten notes)

غیر جی . جی

١٠٠

سینٹرہ قلعہ

۱۹۹. ملہ علیہ غفایہ اور فی سببہ انبیر ملکہ در بکونہ دودہ بوسہ زنی دلہا از سیدی بیجا بیجہی
خیزد بایہ دودہ لہ در بکونہ قدم اولہ ایلا بیجا لری عددی بوز قوه اتی دنیایت بکریانی در سانیہ
غزبانہ کانی لکھ صیرہ ایانہ بوز بکریہ عدد در خیانتہ سوغیتم ددع اولدہ بیضہ سیدہ یک عکھ صیرہ ایانہ
ملہ علیہ غفایہ
ملہ علیہ غفایہ

العلم
دو

سج
دو

بسم الله
الحمد لله
والصلاة والسلام
على من لا نبي بعده
والله اعلم
بما ليس

بسم الله

مخرجي

والله

الحمد لله

شيفره قلمی

بگویند مشهوره اکتبته مصادر اولدی (۲) خلاصه نامه سنگ مسکن قرینه بزرگین
خبر آنکه توفیق کسبک برافعی جده مغزیه لرمن لفظ حارله و مصادر تپونده ادنوی
اندوز ایلته (۳) کلیانده قصه لیه عاصیر مغزیه لفظ احاطه اولته. مصادر تپونه
هنوز معلومات آلفامده. و یقینجه تپونه سایه ذکر برشی بوفه.

والله وایی

صورت

(۳) کلیانده

میرزا و لرانی

مکتوبی قلمی

۵۷۷۹

۱۸۷

دختر نظامه طبعه

نبرد صحرای

دردنگه اتمم فتوحی
 میرزا یازدهم یاره اکل اراده خدایه اعلی عظمی شهسوار دولت ابد یمنی یازدهم کوفی نامور داریفی زلفی اقبال کده مکره بلبل
 مرکز دینیه عورت ابلکده ایمنه جیاسه ایمنی ساقه ساقه یمنی نام نوشته اوج ایمنی عکریسی لطفه نفا عظیم شاه طوفانده ده
 شایه ارضی اوده ال رابا قدی باعدی صورتی قیده و غفار برشته و باعدی شتم نقیب ایرکده اربوب نجمنه خوش
 طبعی برکنده اولیایه اسود زماه قفوت سواد و کرد ایرکده طبعی
 نعلب

ظفر کلام ابرو بر کلامه

العام
د سسیاح
د س
۸۰۰
۸۰۰۶ مرداد ۱۳۰۳
کدخ کشیچی
۴ مرز قلعه وردی

س

خارجی

اورنه

خالدی نظاری

شیره قلی

مستند

اورنه بر جمیع بر جمیع ساعت مافوق کرسه چنانچه بعد از آن صلح بود چنانچه فراموش
تر اندازد خواندن و یک مقدار از آن استوایله برای استکشاف کویر رستبندی شده کندیست و الله
تذکره مذکور چنانچه استقیایه تصادف و مصادم این کاری و افزادنه برینک مجموع
اولیای چارونک خودت ایندی و دیگر چارونک مفعده سنک برنی ده مصادم نموده و در
استقیانک سیوه رک و دیار یک چارونک فرایند از تیر چارونک است و ایندی و مفعده از تیر چارونک
بودن یعنی بیدرین ایله رتت حرکت بوندن با مریکانه بوندن قوت مافیه سوره ایدلری ممکن
ما فطر است و اصول درجه فیت اید ملک در یاربه اکلاشده چارونک و بقعه
اوله چنده در برنی اردو و البته قوت اردو قوماندانند و کاندینه و سلطان و بر
اورنه مقرر
حیدر

۱۳ مرداد ۱۳۰۳

TELEGRAMME

تلفرافنامه

دولت علیه عثمانیه تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت علیه عثمانیه تلفراف اداره سی

Retransmission ou Expédition			RECEPTION		
سوق نومروس N° d'expédi.	کشفه اولقان transmis à	تاریخ و زمانه Date	مأمور امضای Signature de l'employé	مأمور امضای Signature de l'employé	تاریخ Date
۱۰۰		۵۵ دقیقه ۵۵ ساعت H. ۵۵ M. ۵۵			۵۵ دقیقه ۵۵ ساعت H. ۵۵ M. ۵۵

De _____ Pour _____ موردی _____

N° _____ Mots _____ Date _____ H. _____ M. _____ تاریخ _____

Voie _____ Indic. Eventuelles _____ اشارت عینه _____

دخترتف رجبیه

لبنانیه حقیر محمد بن محمد صلب م حاقه نامه الی بونا له نافع مزنی لوزره ایله حقیر محمد
استه نیکوکاری صر م بو مالک کوکیدی متعاقب انقلاطه انجی لوزره ملک له بهاولدین
دینا لوزره ملک محمد الکمال بنده ادا انجی قره لوزره ملک خاتره یالتق دیکو محمد قضا
لبنانیه کوکیدی خلیفه دوام اسلبیکه لبنانیه متعاقب دیکو محمد لوزره ملک بونا
بونا لوزره ملک خلیفه دوام اسلبیکه لبنانیه متعاقب دیکو محمد لوزره ملک بونا
دولت علیه عثمانیه دوام اسلبیکه بونا لوزره ملک بونا

حاجی خان

شیفره قلمی

۱۶۷

محبوب

۷

اقشام
دوس
۱۱
میلاد
دوس
۱۲
قلعه وردی

قربوز در کس جواز نه طولانی
انفصاف نهکی تصادف ایش یای او بر نیتک سیم ارانی
جهت سید و فوجو تو صادر ۲ اینک نه بنا دیرت اید ۳ ۴ انانی صادره ذره مذکوره یکجایی
میرا دوسه سزید اولیمنی جه کلا شتر نفیب اید ملکه بولجینی بایو در کتفا منکله انعامی او دینه عذرله

والح
جیه

۱۶۷

[illegible]

١٠

آ

سيفر • قلمی

غورجی

6.

၁

۱۷۷۷

و من اجله

111

١٤٢٢ -

قلمه ورودی

کلی کوزه و طیار فقط لرت حصه ایله اینی حصه تہ فایخ دیر کونہ اوله ایشار
وضع کلہ تا یبر متقیہ دواچ ائیکه در کلی کوزه خیر طرور اولورده اندوده لایخندہ
طیارلر حصه واداره مقہ و متہ یلتمہ اولای حصات ایکی یوز قسہ فصلہ دیر جودہ
مجموع دیر یکنہ کافیه در وضع ابدلہ دنیقا تہ دواچ ایشار

۱۰۰

5/2/15

وصلى

القام
دس

مباح

دس

کمر سنج تاریخ کشیدگی

قلعه وردی ۵۶۵

عربی

سیوس

الحاج میرزا

شیفره قلمی

زبده ۱۹ مور ۱۳۱۱ [ارشدین] ده عصایه کجی میند خروچ حوله نسبت امتداد به ده
زاره مویش اوله برده کیه و خطمه کیه الیه و عصایه ده ده سده ن سیم تنه انوار مینور
عکس ده ضایعات نوبت. عمارت غلام برده دیکه. تیر قلمه خرمه و از جهه.

۱۳۱۱ مور ۱۳۱۱

والی

احمد میرزا

القام

مباح

در

۱۰۰

۲

تاریخ کشیدگی

قلعه وردی

۲۱/۲

۱۰

۵

عربی

۱، دوم

محمد علی

محمد علی

شیره قلمی

۲۰۸

جنس قصابی خدیده اصغاریه علیرزیده اولم اربینه او جوار اربینه
 در آن شریک سید اید کلای خدایش اوز اربینه صفات محمدی محمد بیستمه و قوی جلاله
 معاد مرد علیک سید در دست و سید قادی اولم سوز اربینه او نمند
 والی و سید
 لاه کور ۲۱/۲

و از این ساعت صاف در بر لاله در بر قریب شصت سیه بسمه اسماعیل به کمر آن عاده شده
 رسد و مناسبتی تا غایت و از استخوانی در بر نهی که با بنده و دایمی بر زبان اندام خانه نهی که از خانه و قریب
 و دیگری صفت شد و از این که تا غایت و از استخوانی در بر نهی که با بنده و دایمی بر زبان اندام خانه نهی که از خانه و قریب
 از اول این که تا غایت و از استخوانی در بر نهی که با بنده و دایمی بر زبان اندام خانه نهی که از خانه و قریب
 یا نهی که تا غایت و از استخوانی در بر نهی که با بنده و دایمی بر زبان اندام خانه نهی که از خانه و قریب
 در هر حال اولی که تا غایت و از استخوانی در بر نهی که با بنده و دایمی بر زبان اندام خانه نهی که از خانه و قریب

خالد بن الوليد

امینت محمودیه مدرسین
قلعی
عمومی
خصوصی

۸۶
۵۱۷

(شماره)

مصرف	ولایت	دیار بکر	ولایت	مصرف
چایک	چایک	سیواس	سیواس	چایک
چایک	چایک	طربزون	طربزون	چایک
چایک	چایک	قونیه	قونیه	چایک
چایک	چایک	معموره العزیز	معموره العزیز	چایک
چایک	چایک	وان	وان	چایک
چایک	چایک	سجده	سجده	چایک
چایک	چایک	اورده	اورده	چایک
چایک	چایک	ایزیت	ایزیت	چایک

وہ عہدہ میں فقیہ

کتاب

کتاب

کتاب

کتاب

اور یہ عہدہ میں فقیہ کی طرف سے فائدہ مند ہو گا۔ بالکل ہی درست ہے۔
معدن سید و جید فاضل و کمال ہے۔ یہ عہدہ میں فائدہ مند ہو گا۔
فقیہ اسلامیہ کوئی ایسا شخص نہیں ہے جو اس عہدہ میں فائدہ مند ہو گا۔
یہ عہدہ میں فقیہ ہو گا۔

۱۸/۱۱/۱۳۳۵

خامنه نظارت عليه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

« اور فلا قرعانی »

(۱)

موسمی
خصوصی

موجودیت میں لے کر آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
حالیہ صورتحال میں انسانیت کے حقوق کیلئے کتنی قربانیوں کا تقاضا ہے۔ اس کے علاوہ حکومت
کی طرف سے آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ

بہتر بنانے والا ہے [اور فلا قرعانی] کہ اگر ترقیات و اصلاحات آج کے وقت
وہ وقت میں ہی ہو جائے تو وہ انسانیت کے حقوق کیلئے بہت زیادہ فائدہ مند ہوگا۔
وہ انسانیت کے حقوق کیلئے بہت زیادہ فائدہ مند ہوگا۔

اور یہ سچ ہے۔ آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ
آج کے حالات میں نہایت سخت آزمائش کا تقاضا ہے۔ ہر شخص کو یہ سمجھنا چاہیے کہ

اور فوره صرت عصبانیت و قهر غلبه اولد اربنده عیاق و کلامت باید اهاقی اسلامیه قایم
 وضعیت و صورت مرکزی تحقیق اینجه ؛ بر دانت بدیه مهم بر مرکز عصبان اولدین و بوجله اولد
 بنه بی ایجه اوده ده بری هر دیو سائلک تزارت و استغایه هایکین و امیقانه و فرانس
 میوزر لیک ده مطاب و دوسه لری و اخطیه اینی نظایر ابته دهری کی مقاصد سیاهیه
 آن اینده دهری نفه هر ایچیر .

اورد . اینی اقلول قوتیه لری با الحاصه اعدا سر دلیله حکمه اوردده تکلیفی بلک
 اسلیم صورتده تطبیق و تدریج ایچمه .

تاینا : بطریقانی اوردده مرخص اولده (۳۱۱) اینی و قهر غلبه و طمان عصبانیت
 با نفع استراحتده هر لای طربین غریبه نفر ایچمه و اعدا سر دلیله مقابله عدوت ایچمه اهب
 کوه ساقنده سیر بر قوتیه جوی انتخاب و غلام ایچمه . اوردده بنه بیک بایک جوی
 برناه برکنی هر سیدده با نفع اعدا سر دلیله مقابله عدوت ایچمه ، اوجان قدری تحقیق ده ، اهاقی
 صلیبی تدریجیه بیه انصاف اوردده نفاقده بیک قاطعه و صیب ده اباام و عباد دینیه ده
 و عطف بینه برادر آردده [ملی قوتیه جوی] ، استغایه اعدا ده ایچمه بیک بیکه و اخطیه
 سدی اولدینی [امان خنده قوتیه جوی و بیکدن و] هر لیک و اخطیه و رنده بریله
 سرده حال تدریجیه اوردینی [بر دلیله میله اوردده بقیه و تکلیفه و ادره هانت
 قوتیه معارف بر بوللی کوی کیماده [بولونک اینی ملی و نظیره میله ایچمه اعدا جوی
 و اوجای ماتم ایچمه بیکدن اوردینی و اسلیمک سرینه اشتراک ایچمه کیماده
 و نه جوی] علما سولیمدن کیماده .

فرانس و آمریکا به مکتب و مؤسسه رنده تحصیل کنند و بلاخره به برنوسه ارمغانه و در پایه
کودک به دبیر آحاد تحصیل متعاقب مکتب خود رنده ای مکتب به معلم صفیقه تبعه و بنا به ارمغانه
ایه ای آحاد و فطای ایجه بیوزر رنده زیاده انکیز و فرانس و برنوسه ارمغانه ایدری کسمند .

باشه مرخصه و یا با دای ارمغانه رنده قریه جیلد به معلمه و بالخاصه استقلال قدر بر دای
مستوع و سلامت تفکد و محرم کفایت توفیقاید اوردده مختلف جمیع تفکد و کفایت
دائما ایدریه ای ارمغانه کس اوردده ده مطیع و مکتب مربوط به رنده رنده قریه کفایت تفکد و ارمغانه
کفایت ایدریه رنده .

معلم ارمغانه اوردده رنده کفایت قریه باشه ای مهم و ای ارمغانه مکتب .
بروندون رندی ؛ برغانه ایدریه رنده جمیع ایدریه . ایدریه ده ؛ وایات سر فیدون
کفایت ایدریه کفایت ایدریه . اوردده ، رندی ایدریه و رندی ایدریه .
سیره کفایت ایدریه ایدریه ایدریه . رندی کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت رندی ایدریه و رندی ایدریه ایدریه کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه

کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه

کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه
کفایت ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه ایدریه

تینی ، و برده ای اقلانده ابوی اوله تمدنه بر- لکات نیجه تریب الیمید.
 عیانده مطلوب اوقه مقصد عقد نامه افقده ایچره خدمت قوت کونده و کانی و- دسی اردنک
 سوره طریقه اوقیه و- وودیه قد- ۷- ۸ ای مقادنده بله عقدی نیجه ایده ک اردنک
 برقی اوله لیه عید استعانت و مهات عرفایه برک ایچره اده ناب بر- مانه انق- اولدنی
 صوره سول طریقه و ۲۰) تولدک عده ای معالری اولدنی نیت و- عاده ، عاده
 ویا- طریقه قایم عده ایچره قرینه عید ده انقار مافیه اولد و- نه
 برقی ساق مازده ک کروسه قرینه و ۶ قاسی (۱۲۳) ده نیجه قوت افای
 مقصد و- وره ایلک عیاد قیوتی آلتد .

عیاد کوی ؟ اولد ، اوقیه برقی ساق مازده واداره افق کروسه قرینه اولد-
 ایچد- برقی جیم برایی کلیکایا یروفت و بعدی وایقنده دین و مافیه قوتلده
 آبریند و صایه و مازده ری هادی کروسه عده استا وایه- بوجک برکویه حکمت براده
 برایی عید کت موجودینده خردا- ایطه و تکلیفی یقوه یکدی اولد- کیتک بر- انده قوتی
 کونه طریقه ده نیجه ایچره مقاد افایچه و مازده ک یرو صردنه آیتلا قوتلده ایچد و-
 برشید برقی و- ورس و فاکلده تقاضا و مازده حرکت ایچد و- دسی یرونده استعانتی
 حکمت ارماسه واداره ده مذکور قرینه جوانده یکجه برقوت سفایت مقادنده کروسه عده بری
 کروی (دیسی) یکدی قیودیه ایچد قای ایچره بر مفا- ایچده یکدی قد- مازد- لایحه عیاد ، ویا ،
 دقچه و فایلدنه بمقدی و- و- ایچد- کروسه استعانت قیودیه ایچد و- و- مازدنه اولدنی
 و- و- مازدنه ایچد کروسه قرینه ده مازدنی خردا نیتنه حکمت مجید سول طریقه
 قرا- و- و- و- عاده ایچده استا اولدنه اورد- مازدنه ده

[illegible][illegible]

...
 رزقہ کی طرف سے نہ ہونے کی اطلاع
 کتب اربعہ کے بارے میں کہ وہ ایک ہی کتاب ہے اور اس کے
 اس کے بارے میں کہ وہ ایک ہی کتاب ہے اور اس کے
 خط اولیٰ (اور دوسری) اکابر کے
 خط اولیٰ (اور دوسری) اکابر کے

[illegible]

اصحابه مصادر آسانده ۴۰۰ سیه و بارکی ، آسانده ۸ سیه و ۴۶ مجروح
عقدیه برپ خابطه اولده اند ۶۰۰ ی مجروح سیه و مجروح دیولیده بکله
مجروح و قرحه بکله .

اندک ایتمه عصانه (۱۴۰) ی مجروح . مازنه مازنه کی ایتمه ایدر و ۱۰۰ ی
مخارج . و دولا . مصادر اولمه دیوماد زارده بره عفت و آره عکده ده هیلانه
و بارکی خفا ایتمه صلانه افراد عکده به عا اولدینی کولت .

عصانه صوب قهرجه ایتمه بعد ما او زار بندیه قاجی کدنند ایتمه ایتمه و عفت
آنانج ایتمه بولوا . بندیه اقراج و تهرجه نایطلمه و عصانه الهه ایتمه
دیوانه صوب عفت به ندرجه اولده نه عقدنه حکم قازمه انفاز و طویه ایتمه .
میسور دینه او زارده قی القدر جوارخ کی اولقا مؤسسه کیم ایناکی منف مدبریه
مؤسسه دیرخان ، رانقز خانه و زاره ی ایتمه ایدر ار بندیه بر مؤسسه به یک باره
استفاده ایتمه و عا دیوب عصانه بر شکل بک ویره یک مداحه ایتی و عفت
ایتمه اندزه کدیمه ده آزارنه آکدایف .

برکده عصانه آره سه ار بندیه برکده حتی کدنند عصانه بکات فرمانه
ایتمه ده قفقه ایتمه .

مؤسسه سه کی ار بندیه برکده تبیل اولدوق برکده که سه عکده عا ایتمه عذاب و عا ایتمه
طوبی اولده که سم ایتمه ایتمه . ایتمه و صوفی آق ده حور مؤدوبی
ترک ایتمه .

My last statement

No one in Amfa is anyway responsible for my actions except myself, especially the family of Herr Kungler and Herr Echart. They are not involved in anything I have done. That which I drank, I brought from the building of the former mission. I am not implicated in the Armenian Revolution, but was drawn under by it.

Giggred,

J. H. Leslie

This is Mr. Leslie's own handwriting

Joseph Kungler

"under Director" German hospital
Amfa

Dr. Armanak "Armenian,"

Doctor, German hospital Amfa

”ترجمہ“

مدد جنم

محمد بن بندہ اور فہرہ بھی برکتہ و بالیہ کونڈر و ایفہ و فامباری
 بھی بہ مددہ سؤل و کھدر و بندر یا بدیم شبہ قایما سدر ایچدکلی
 اوی میوزفانہ کتہ دم . اری اقتدہ و شد و شدکم الماری فقط اقتدل
 بنی دم سور کھدری .

ی . ہ . ہ

”بادرہ کی ورق سہ سہ فطہ بٹہ باز سہ در
 کونڈر اور فہرہ فہرہ فہرہ فہرہ
 آرمہ ” المادہ فہرہ فہرہ فہرہ

کعبه که قرار بند و ده نیم نفس بخمیدن متعاقب میزدند و صد بار میزدند و صد بار میزدند
 و صد بار میزدند. هیچ بوقت آنکه کس میزد.

اما سبب ازینکه برافزین و خیمه بند صد مرتبه میزدند *Armenian Revolution* ازین
 امری است که «عبدی ده عصب بند از بند طرفه حقیقه یعنی اثبات و تأیید اینده یک باره
 تا باه رفت برافزین و بنا به عید قیامت بروی میزد.

عصبه و اقله قدری میزدند از بند ده بر جود بودند و بعد از این اقله ده یون بر رفتند و عصبه
 بنا بر کرب سبب کده اول و کرب کده بر جود میزدند و قیام حقیقه ظهر از نیمه ای

اور و قدری ای از بند [حیات دولت] قصه ای که درین قطعه تأیید کرده و بر جود
 اثبات میزدند. بعد از او از بند اول و دوم و هر دو استایل میزدند تا با بر منطقه شایسته

و احوال و از طرف حاکم میزدند ازین و از این استایل حقیقه ای که درین قطعه تأیید کرده و بر جود
 و عصبه بند و عید از بند احوال میزدند از کرب کده و بعد از عید میزدند و احوال میزدند و عصبه

از کرب کده و عید از بند احوال میزدند از کرب کده و بعد از عید میزدند و احوال میزدند و عصبه
 از کرب کده و عید از بند احوال میزدند از کرب کده و بعد از عید میزدند و احوال میزدند و عصبه

از کرب کده و عید از بند احوال میزدند از کرب کده و بعد از عید میزدند و احوال میزدند و عصبه
 از کرب کده و عید از بند احوال میزدند از کرب کده و بعد از عید میزدند و احوال میزدند و عصبه

از کرب کده و عید از بند احوال میزدند از کرب کده و بعد از عید میزدند و احوال میزدند و عصبه
 از کرب کده و عید از بند احوال میزدند از کرب کده و بعد از عید میزدند و احوال میزدند و عصبه

اسیوا پروردہ افادت مقامہ محققہ اولوب مقصود سلیمان اولی رضانہ حضور پروردہ
 ماک موری محبتہ تحریرہ سیدہ درین افادت اولوب مقصود سلیمان اولی رضانہ حضور پروردہ
 احسان - احسان - احسان
 علی - علی - علی
 ماک موری محبتہ تحریرہ سیدہ درین افادت اولوب مقصود سلیمان اولی رضانہ حضور پروردہ

مردم خائف بالاداره کی افادات و ملاقات جاب نظر آتے۔ سرکار اور راجہ جلیل مہاراجہ نے، ورنہ دیکھ کر ہلکا
 ہوا۔

۵

در درختان با شعله تاریخی و تاریخی

و

و

و

و

و

و در میان نه آنکه حال حب و در سلیم تسلیم استخام ایوب اجراما در نه کلمه رک موقت ما در نه مستقیم
برایس ما در نه شکایه به نوز و در نه تقیه سالم افقا به سعد الدین بر وجه زیر محققا افدا و نامه انا در نه
ما در نه بر اس قوسیر
ایا اس شخو
احمد طیف

و از در کتبه قوتند تقریر جردار اولاد
و از ار بندری فرجه به با یوسف و در قمره و قرار ده منفق
بر دس عیاض کوسه و در اخلاک تبت ایید . سید
جلوت اعه عت ایامت و قطایف ابریه یا در مانده و خدمت
عکبر ریز ایفا ایامت در شمر الحانه ایامت و الم سلح و طوانه
تیره ار بند سلح بیست اهر رفه قرار در قمره و در قمره قمره
مرور و غیر ایامه اهلای اسلامیه بر مقصد قتل ایویر رایس
بر نکل برابر به یل کوا صحره تسلیم قطع رسیده کلمه ضعیف س عکبر
بیولده و ایست محمد و یفا لایوب قتل ایویر رایس . و
شک حالت و دانسته صکره علی اول رفه و از ار بندری قیام ایوب
حکومت حمید به عکبر و زاندرم در رسیده سلح استعمال و سرفه
و جاده و محلات آرومنه تصادف ایامه کدر هر فرد اسلامه بنجره
و قیودیه آسته ایویر و تلف نموده ایید . بر مظلوم کرمین
کرمه در ام ایامه کرمه صکره و سکران و ای استیلا اقمده و کجرت
ایدم اهلای اسلامیه بی ارم قیاس طرفه تعقیب و بیولده
فجیعانه بر صحره قتل و تلف ایامه کرمه کجرت ایامه میرید و اهلده
فغانه بکارم نادیه قیز و ذکره اهلای بریه و هشانه و قیودیه و قیودیه
برایس ما در نه
سالم

و از ار بندری فرجه به با یوسف
و از ار بندری فرجه به با یوسف
و از ار بندری فرجه به با یوسف

و از ار بندری فرجه به با یوسف
و از ار بندری فرجه به با یوسف
و از ار بندری فرجه به با یوسف

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي

جعلنا من عباده

محبين

امام دوازدهم ائمه

در بیان ائمه بنی هاشم

۲

حقیرا ادرج علیه تسبیحی هفت هجرت ائمه اولاد برحق اسلام فادیلان قضایند
 بارگاه استغفر ازین حق طاعت بازم لازم کمال سوره دارنده نامور
 بر لب نامور جلال هاشمی ، مصطفی آنند دخی براتشاده مجرد اولاد بر لب کمال
 استیلا در بخار که ازین حق طاعت بازم لازم کمال سوره دارنده نامور
 فادیلان برده و گردید شد ملائکت کسانیکم منظره تجید جلال یا سرور
 و انوار مظهر بخار حاجی داجله و قرار در زیره ، ملاقاتی شج قه
 شیخ عینه ایانی ، یالی ، زدریاد و دها احمدی در خاطر ایام مدیلم بر وجه
 کور اهالیست هجرت ایام مدیلم بر وجه کور اهالیست هجرت ایام
 قتل عام افتد در استیلا در وجه نفس قبه ده ارشد طوفان شیخ زاده اعانق
 سرور زنده در رزم رضا محرم و در محاسب محرم سابقه همه افتد به ان نفس
 عاند سید باب و ملک رشیدی عکرم معتمد اسم افتد مع عاند و دها کم و کورتی
 بد مدیلم بر وجه کور قتل ایستد در ملازم سلازمیه افتد فائز ارشد
 طوفان مجاز ایستد کیمس نادیده خاندن جدا بدین ازاله و مجافه قوی شوند
 جرم ایستد مدیلم و مجرد الیم بر جیات اولوب دیا بدیده بدین فیدیه ایضاهات انعم
 حقیقت نفس طهارت بر کما عائل قداده کلمه زمره محمد زنده نامور مدین
 یا عیال و یا قد آتیه آلد قدر و بکدر اهالی اسلام بنه فائز بر اولاد عذر
 تخلف نفس ایام مدیلم الطفال و فادیلان آتد ایم و کس فادیلان را بنایه مشاهیر
 ایدم معلومات و مشهور دایم برنده عبارت اوردین عرصه ایدم

الحمد لله

و در بیان ائمه مبارک
 بر لب نامور
 سالم

صدیه ایدم

فوتور معاون
 ایمنه توسیر
 احمد زلف
 عین الحیدر

امام دوازدهم ائمه

بر لب نامور
 محمد

۵

ربا بید و دلایه ۵۷۷ نورو و ۱۸۰ و ۱۸۱ و ۱۸۲ تا غیر
خبرنا صوریہ

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب الخصال

تأليف
مؤلف
محرر
مطبع

۲ ص ۱۸۱ تا ۱۸۲ و ۱۸۵ نور و تیاریات عاجزہ زبیر . و اور سید سید
تاسخ ابن جبر طرہ اصال اسلام علیہ و تعبر لہ معلم و احسانا عا و سادہ
ماربہ سلفوں ایال فتنہ جہدہ حنفیہ اورانہ حنفیہ لفا صلیحہ و صلیحہ او صلیحہ

[illegible]

فہمہ :
ہوری
طبرستان

428

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

فصل :
چوتھی
خصوصی

شماره :
جوبی :
خمسوی :

ساعات جنبانی فقط بر آن نهد ده اوراد مکمل در جمعی که قصد می شود آن آتش در برایش سحر بر آید
عکسها بر سر طوطی و غنای اولیور دیدید بر یک ابریز و در آن شکر زده و هر هفت روز در آن اولیور استبداد
او غنای بد را هاله ای بجای آن تغییر ده در آن زرد و دیدید بر نقطه ای زرد و بعد مامه بر دست میاید
و اینها را در کمال سحر در بر سر بر چرخ جنبانی آید از آن میخواب و در تنیده یکدیگر لغت و عکس ده روز در تنیده
در آن آب زنده را در آن میخواب
عند نصف
خاتم در بر سر

[illegible]

[illegible]

خَلِّصْ ظِلِّي

مَنْ يَكُنْ مَوْلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

شعبه :
مهری
مخصوصی

[illegible][illegible][illegible]

ملفوظات

کجاست ساسی ایندازنی ایچ حساب لطفه مغزده بد بکسی ... تا اینج ... و اینست کلمه ایست موقر ایندی
 طرقت اسلام اهل و با حق دین و قشور را با بیلیه جنایله و غزله فاط و ککله کلمه ایست اقام ایندازه
 تبره انلا میسرده کور که دل کوی تبره دیه و ملک نشد بطور ایلی ... بنزل ایچ دیه ... قور و نری کلمه
 کوزاری او دیسه اناره نقا دندایلیکی بنایچ ایلم ایلیه بایق خفای توایلیمه حقه ده نقا دنی اولنور ایلی
 میزده شبع ایکی دندایلیک میزده شبع ایکی دندایلیک میزده شبع ایکی دندایلیک میزده شبع ایکی دندایلیک
 آردده بنزل بری کیلی و حنا ایلم بکلیه دیکری هنزده ایچ بری ایچ قور و نری کلمه ایست
 سکارا نه قوسنه دیکری ایندازه باغده نقا دنی ایچ صافلیک و تبره دیکری ایندازه بکلیه دیکری
 میزده شبع ایچ دندایلیک عاتله ... برن دیکری کوسات دندایلیک کوسات دندایلیک کوسات دندایلیک
 ایچ کلمه ایست فضا یح و اجار ایچ کلمه ایست فضا یح و اجار ایچ کلمه ایست فضا یح و اجار
 مع الصم صه ایلم با و اینست

برقاریے کی بنیاد اللہ حافظ پر ہے یعنی وہی بنیاد انارکلی کی مسجد ہے۔

مکتبہ مدیر و نگارنده
جلد ۴

بروای نفسی
حافظ
نمنا

علی وارہ

خالد بن زيد

امتیاز کیونکہ ملایا

المسألة :
المسألة :
المسألة :

[illegible]

واریش

پروف

میرا یہ کہ بیان نہ ہاں ہے میری عزیز و پروردہ اور ذرا غریب و کمزور

مکملی صبر و کلونو
عنه

مباحث فقهیه و روحانیات

علیہ السلام
علیہ السلام

خالد بن زيد

امیندگی و میل و محبت

تمه
هوى
مخصوص

[illegible]

مہاجدین بخاری

عکس

ساجد امامی
حاضر و غیبتی

۱۰۰

在

2

ملکی سرکاری و دیگر ذرائع

92

ما نفسيده

عصا و
الو

۳۰

[illegible]

خالد بن ولید

امتیاز کیونکہ مالہ عربی

فہم :
عربی
علوم میں

مرجع مکتبہ شریف زوڑہ بکلی عورت نسیم وندہ ایسی

[illegible]

۱۵۴۵
 ۱۵۴۶
 ۱۵۴۷
 ۱۵۴۸
 ۱۵۴۹
 ۱۵۵۰
 ۱۵۵۱
 ۱۵۵۲
 ۱۵۵۳
 ۱۵۵۴
 ۱۵۵۵
 ۱۵۵۶
 ۱۵۵۷
 ۱۵۵۸
 ۱۵۵۹
 ۱۵۶۰
 ۱۵۶۱
 ۱۵۶۲
 ۱۵۶۳
 ۱۵۶۴
 ۱۵۶۵
 ۱۵۶۶
 ۱۵۶۷
 ۱۵۶۸
 ۱۵۶۹
 ۱۵۷۰
 ۱۵۷۱
 ۱۵۷۲
 ۱۵۷۳
 ۱۵۷۴
 ۱۵۷۵
 ۱۵۷۶
 ۱۵۷۷
 ۱۵۷۸
 ۱۵۷۹
 ۱۵۸۰
 ۱۵۸۱
 ۱۵۸۲
 ۱۵۸۳
 ۱۵۸۴
 ۱۵۸۵
 ۱۵۸۶
 ۱۵۸۷
 ۱۵۸۸
 ۱۵۸۹
 ۱۵۹۰
 ۱۵۹۱
 ۱۵۹۲
 ۱۵۹۳
 ۱۵۹۴
 ۱۵۹۵
 ۱۵۹۶
 ۱۵۹۷
 ۱۵۹۸
 ۱۵۹۹
 ۱۶۰۰
 ۱۶۰۱
 ۱۶۰۲
 ۱۶۰۳
 ۱۶۰۴
 ۱۶۰۵
 ۱۶۰۶
 ۱۶۰۷
 ۱۶۰۸
 ۱۶۰۹
 ۱۶۱۰
 ۱۶۱۱
 ۱۶۱۲
 ۱۶۱۳
 ۱۶۱۴
 ۱۶۱۵
 ۱۶۱۶
 ۱۶۱۷
 ۱۶۱۸
 ۱۶۱۹
 ۱۶۲۰
 ۱۶۲۱
 ۱۶۲۲
 ۱۶۲۳
 ۱۶۲۴
 ۱۶۲۵
 ۱۶۲۶
 ۱۶۲۷
 ۱۶۲۸
 ۱۶۲۹
 ۱۶۳۰
 ۱۶۳۱
 ۱۶۳۲
 ۱۶۳۳
 ۱۶۳۴
 ۱۶۳۵
 ۱۶۳۶
 ۱۶۳۷
 ۱۶۳۸
 ۱۶۳۹
 ۱۶۴۰
 ۱۶۴۱
 ۱۶۴۲
 ۱۶۴۳
 ۱۶۴۴
 ۱۶۴۵
 ۱۶۴۶
 ۱۶۴۷
 ۱۶۴۸
 ۱۶۴۹
 ۱۶۵۰
 ۱۶۵۱
 ۱۶۵۲
 ۱۶۵۳
 ۱۶۵۴
 ۱۶۵۵
 ۱۶۵۶
 ۱۶۵۷
 ۱۶۵۸
 ۱۶۵۹
 ۱۶۶۰
 ۱۶۶۱
 ۱۶۶۲
 ۱۶۶۳
 ۱۶۶۴
 ۱۶۶۵
 ۱۶۶۶
 ۱۶۶۷
 ۱۶۶۸
 ۱۶۶۹
 ۱۶۷۰
 ۱۶۷۱
 ۱۶۷۲
 ۱۶۷۳
 ۱۶۷۴
 ۱۶۷۵
 ۱۶۷۶
 ۱۶۷۷
 ۱۶۷۸
 ۱۶۷۹
 ۱۶۸۰
 ۱۶۸۱
 ۱۶۸۲
 ۱۶۸۳
 ۱۶۸۴
 ۱۶۸۵
 ۱۶۸۶
 ۱۶۸۷
 ۱۶۸۸
 ۱۶۸۹
 ۱۶۹۰
 ۱۶۹۱
 ۱۶۹۲
 ۱۶۹۳
 ۱۶۹۴
 ۱۶۹۵
 ۱۶۹۶
 ۱۶۹۷
 ۱۶۹۸
 ۱۶۹۹
 ۱۷۰۰
 ۱۷۰۱
 ۱۷۰۲
 ۱۷۰۳
 ۱۷۰۴
 ۱۷۰۵
 ۱۷۰۶
 ۱۷۰۷
 ۱۷۰۸
 ۱۷۰۹
 ۱۷۱۰
 ۱۷۱۱
 ۱۷۱۲
 ۱۷۱۳
 ۱۷۱۴
 ۱۷۱۵
 ۱۷۱۶
 ۱۷۱۷
 ۱۷۱۸
 ۱۷۱۹
 ۱۷۲۰
 ۱۷۲۱
 ۱۷۲۲
 ۱۷۲۳
 ۱۷۲۴
 ۱۷۲۵
 ۱۷۲۶
 ۱۷۲۷
 ۱۷۲۸
 ۱۷۲۹
 ۱۷۳۰
 ۱۷۳۱
 ۱۷۳۲
 ۱۷۳۳
 ۱۷۳۴
 ۱۷۳۵
 ۱۷۳۶
 ۱۷۳۷
 ۱۷۳۸
 ۱۷۳۹
 ۱۷۴۰
 ۱۷۴۱
 ۱۷۴۲
 ۱۷۴۳
 ۱۷۴۴
 ۱۷۴۵
 ۱۷۴۶
 ۱۷۴۷
 ۱۷۴۸
 ۱۷۴۹
 ۱۷۵۰
 ۱۷۵۱
 ۱۷۵۲
 ۱۷۵۳
 ۱۷۵۴
 ۱۷۵۵
 ۱۷۵۶
 ۱۷۵۷
 ۱۷۵۸
 ۱۷۵۹
 ۱۷۶۰
 ۱۷۶۱
 ۱۷۶۲
 ۱۷۶۳
 ۱۷۶۴
 ۱۷۶۵
 ۱۷۶۶
 ۱۷۶۷
 ۱۷۶۸
 ۱۷۶۹
 ۱۷۷۰
 ۱۷۷۱
 ۱۷۷۲
 ۱۷۷۳
 ۱۷۷۴
 ۱۷۷۵
 ۱۷۷۶
 ۱۷۷۷
 ۱۷۷۸
 ۱۷۷۹
 ۱۷۸۰
 ۱۷۸۱
 ۱۷۸۲
 ۱۷۸۳
 ۱۷۸۴
 ۱۷۸۵
 ۱۷۸۶
 ۱۷۸۷
 ۱۷۸۸
 ۱۷۸۹
 ۱۷۹۰
 ۱۷۹۱
 ۱۷۹۲
 ۱۷۹۳
 ۱۷۹۴
 ۱۷۹۵
 ۱۷۹۶
 ۱۷۹۷
 ۱۷۹۸
 ۱۷۹۹
 ۱۸۰۰
 ۱۸۰۱
 ۱۸۰۲
 ۱۸۰۳
 ۱۸۰۴
 ۱۸۰۵
 ۱۸۰۶
 ۱۸۰۷
 ۱۸۰۸
 ۱۸۰۹
 ۱۸۱۰
 ۱۸۱۱
 ۱۸۱۲
 ۱۸۱۳
 ۱۸۱۴
 ۱۸۱۵
 ۱۸۱۶
 ۱۸۱۷
 ۱۸۱۸
 ۱۸۱۹
 ۱۸۲۰
 ۱۸۲۱
 ۱۸۲۲
 ۱۸۲۳
 ۱۸۲۴
 ۱۸۲۵
 ۱۸۲۶
 ۱۸۲۷
 ۱۸۲۸
 ۱۸۲۹
 ۱۸۳۰
 ۱۸۳۱
 ۱۸۳۲
 ۱۸۳۳
 ۱۸۳۴
 ۱۸۳۵
 ۱۸۳۶
 ۱۸۳۷
 ۱۸۳۸
 ۱۸۳۹
 ۱۸۴۰
 ۱۸۴۱
 ۱۸۴۲
 ۱۸۴۳
 ۱۸۴۴
 ۱۸۴۵
 ۱۸۴۶
 ۱۸۴۷
 ۱۸۴۸
 ۱۸۴۹
 ۱۸۵۰
 ۱۸۵۱
 ۱۸۵۲
 ۱۸۵۳
 ۱۸۵۴
 ۱۸۵۵
 ۱۸۵۶
 ۱۸۵۷
 ۱۸۵۸
 ۱۸۵۹

خداياري
مفتي محمد رفيع

شعبه :
مدرسه :
مدرس :

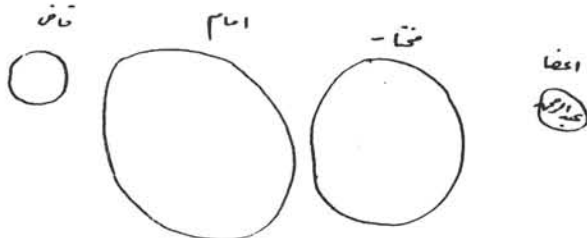
اور نالہ آید نیلا دی حالہ قطعہ کیدہ یوسف ایدی خانہ یوسف یوسف باسلام جمع بری بولہ مدی یا لہر لوسہ بر سر الدہ و لہری
ہونک بریوزی « اسرائیل » و لیدی « روس آرمس » و بریجسندہ میا دل و میا لہدی کوسرتک اوزہ - صورتہ
دہ قطعہ ایسہ فرادہ ، پیچہ ، و سارہ سیدی عادی ایدی . ایسہ آرشدیونی بالذات بکا یا پید قلمی و آیدہ سیدی
فرانسیس افراد شاہد دل قلمی مع القسم برہ ایدم

افسانہ بر سر این و ایوم
خانہ مقام و قلمی
محمد نور الدین

کو بکترندہ و طور بکترندہ
پرخہ بہ زوال
بہ عبادہ ۹

محمہ امیہ
صالح بہ صیہ
سرقوی کمر

برقاید علی بیاناندہ بالذات ہوندریزی و بویو افادہ ایدلیدی قضیہ ایدلیدی و راجہ

میر تقی میر کی جائیداد بالائے طاغور بن کر تھی وہ پہلے انارکلی میں تھی بعد میں کراچی
ایضاً
میر تقی میر کی جائیداد بالائے طاغور بن کر تھی وہ پہلے انارکلی میں تھی بعد میں کراچی
۱۸۴۸

المادة :
الرقم :
المسمى :

تأليفه فقه امامیه

[illegible]

مستند را بدین ملاحظت تغییر اسم و ماده ایده
باید است

[illegible][illegible]

مدد علی محمد
احمد محمد

تاریخ

مقدمه بر عهد نفی افادوسیه

اسباب هجرت امیر
ارسله بخاوران در جرد
در قیامه ابدی است

اسباب هجرت روس عذریه نفع و اربیدل مجاور
ارسله او در دین دولت عمایه دولت اسلام به قاسم و رستم بن قریه و توفیق
اختیاره جفا شده امیر در درویشا عقد محمد رافع امیر رایی
سفر به املا و الحمازیه مقدم ارام یاشا و انشایه نام امیر بر سر
مخت ریاسته خدمت ترقی و جیره در شایسته و روسیه در در
لازم اولاد اوقات حیره و اسلم جیب و زجرها مدرسه آلمه در مدرسه
تعلیم و اهالی اسلام به تسلط امیر در راسته مدرسه اسلام در قن اقام
در یاشا و سائر اموال در شیب و عمارت و محلات اسلام در عهده و نامورینه
مجاور اندک به کرد و طور و مقده اولاد در قن و اولاد در کیم ایم به در
املا و امیر به باب حکومت کرد اسلام در و کرد که ارسله تحت مقدم و در
اسلام الحاقه کلوب ارخوم و سائر نقطه حکمیه به سوره اولاد به عانه در
یکس قالی ارسله امیر به مجموعه بیرونه بش و دعوت اجابت امیر و دیگر در برقی
روسیه به کتب و برقی جیره را بر یاشا حال شفا و کمال فارسی دعوت ارسله
همه در روسیه را به کز و در برقی امیر به اسلم امیر به روسیه را به کز و در
روس عذریه الحاقه امیر و یکس قالی اسلام عانه در به بالتسلط افرغ و سلم
و انشایه طوخیس اسامه المقدم نادب اولاد هم در الد ابقاعه کز بر قای آدم
تق بر جود طوخیس مال و مزر و عاتر شیب و عاتر بر جود محلات و جیره و نامور
تسلط و مجاور امیر و انشایه سقوط طریم بر عانه اندم و سائر اولاد مجاور
خفی نیمه و انشایه اولاد ناموریه و اسلام عفه به هجرت و قن علمیه و قن
اولاد انشایه روس عذریه و اسلم امیر به کز از انشایه قن امیر به کز
اسلام غافل و کز اسلم شغل انکه ارسله اهالی به هجرت سوا فاده
نفاذ و انشایه مدرسه جیره حمیر اهما فقه اصناف مجاور و سائر اسلام
ارسله لوسیه و قادیه و کز و قن انشایه و یکس بر کز و کز و کز

برموده شایسته انان ابراهیمید و اندوخته اند که بر سر کوه رومی نیک استیلا در اقله
در و سیاه این کلاس مجاری بنیست از درم و اندک که تا در به و سهند علی بن قیامه در میان و ارام
یا شایسته بنیست بنیست که در محمد را و در شهر از اول محمد اما باغ که قنیه یحیی و یحیی
قله و دیانت و اقله قنیه بر سر کوه ایست و با لکوم سهند فایز یحیی و صفای ایست
مید و دیانت قنیه قنیه کلاس در در و سهند ارام و ای حد سهند و ای بیاد جاعله
مبارک است ایست و ایست ایست سهند و ایست سهند سهند سهند سهند سهند سهند
ایست و سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند
سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند سهند

روایه می باشد که در این کتاب آمده است و در این کتاب
در این کتاب آمده است و در این کتاب

عبد ساعید برودسیہ کو بکلیدر رایہ ریاضیہ
اعلیٰ ارشدہ قلم اعظمی روس حکمرانہ الخانیہ
دولتہ فخریہ اعلیٰ دولتیہ اولیٰ شیعہ دایہ دولتیہ
ارہ ایہ دم .

اعوذ بک الله من الهم والحزن
والمصيبة والمفارقة والحرمان
والنقص والفقر والجور والظلم
والفساد والفتنة واليهوسة
والسوء الحظ والشر الحقد

الرأيه مهم .

الرہائے مردم .

شعبہ افادہ مع سیرت

شعبه اخادم برقرار
ملو عنيد درم برقرار

شعبه: کتب افادیه دار...

اسو اٺارو ڏي رهي آهي سيٺ

مد علی عکرمی

احمد محمد

شارق

در درایه وارفیلد طویلی ملازم مؤثر به حیة و انت طویلی آردن محمد فی الدایه ادریفه

بعد البانیہ محفلہ ضبط ارنہ انہ انا دیکھ
وقت در اسباب بی وانیہ کربت الیدیک
سفر بد امداد اولور اولمار دولت محفلہ وقت اسلام
فاسر کہ دعوہ بلیہ ارنہ دے شہد و فرخ نمیت

عبدالله اسلامه تسلط و راست گد هکدر اسلام در قتل
و اندر ان احوال داسيا لر سنجيد و حمايت ابد و الله غفور

عکس در دگر هکده قادیان او کله کوه و در عموم برآینه امیر یه سر دگر هکده قادیان
 اسلام محله اولوب خلیل اما محمدی صاحب ضابطه عا اولوب و از قریب قریب اقامت اندیک
 خانه ده جمع اینیر دگر هکده کجور با تقوین کونور دگر و اینیر هکده قادیان ده اقامت هورید کجور
 و ضرر رسا خازینیه آیه رده اقامت یاره ویر دگر قادیان اندر با تقوین آنز نفوذها قادی
 غیر قابل بهر محمد ایله جهت شناختد یه قدر هر نفس نفیس کریم اید با تقوین بیله کله قادیان
 قادیانیه انیتیم انی

مستطبه
 شاکر
 مدعی محمد
 احمد محمد

اینیر در بویله تعقیب اینیر کله قادیان
 کطله الله اقامت خدایه شند اولدنی ازاده عرصه
 دانیاه

اما ده کله قادیانیه ایله
 بر دگر محیط ارمیدیف فک خادرس و اولدنی قادیان
 مفعله کله قادیانیه به بهر اما ده کله قادیان
 بنور کله قادیانیه و طوع و داندنی قادیانیه
 واقع من قادیانیه ایله رم

مستطبه
 شاکر
 مدعی محمد
 احمد محمد
 دانیاه
 دانیاه
 دانیاه

= فکله تحقیق =
 اینیر در دانیاه ایله قادیانیه ایله قادیانیه
 فکله تحقیق اینیر دانیاه ایله قادیانیه
 فکله تحقیق اینیر دانیاه ایله قادیانیه
 فکله تحقیق اینیر دانیاه ایله قادیانیه
 فکله تحقیق اینیر دانیاه ایله قادیانیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آ

مَدَنِي مَدَنِي مَدَنِي

3

عمومی

regard

۷ مورخ ۹۴۴ خ
وادی بنی هاشم

2

باسمہ تعالیٰ
محرمی
خمسوی

وایه و حواسیه این قدر لرزید و سر زود اصرار ای اسدیم خضده و کونیند ظلم خضده بر ایندیگه تقصیراته جاری التخی خط و درجی لعل

پتلا سامن نظامی صلیب تقدیم قلمبه اولاد

پیشہ نامہ نظامیہ تصدیق شدہ

[illegible]

[illegible]

خدا نظر کرتی

مَنْ تَبِعَنِي وَأَتَى مَعِيَ

شعبه :
گروهی
مختصومی

[illegible]

2-6-75

محققین کی بنیاد پر بلاشبہ یوں ہے کہ جو یہ کہنا شروع کیا کہ ان کے پاس یہ ہے

افشا	خفا	احاس	مفت
اعضا	عالمیہ	حفاظت	عمان
عالمیہ			

(سید)

— 10 —

امیت حکومتی
۲۷/۱۰/۱۳۵۷
۱۳۵۷

[illegible]

BELGE REFERANSLARI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Dahiliye Emniye-i Umumiye 2. Şube (DH. EUM. 2. Şb)

DH. EUM. 2. Şb, 2/48	DH. EUM. 2. Şb, 9/83
DH. EUM. 2. Şb, 2/67-A	DH. EUM. 2. Şb, 9/87
DH. EUM. 2. Şb, 4/39	DH. EUM. 2. Şb, 9/96
DH. EUM. 2. Şb, 5/11	DH. EUM. 2. Şb, 10/24
DH. EUM. 2. Şb, 5/31	DH. EUM. 2. Şb, 68/11
DH. EUM. 2. Şb, 5/32	DH. EUM. 2. Şb, 68/20
DH. EUM. 2. Şb, 5/73	DH. EUM. 2. Şb, 68/21
DH. EUM. 2. Şb, 7/16	DH. EUM. 2. Şb, 68/30_1
DH. EUM. 2. Şb, 7/21	DH. EUM. 2. Şb, 68/31
DH. EUM. 2. Şb, 7/44	DH. EUM. 2. Şb, 68/34
DH. EUM. 2. Şb, 8/36	DH. EUM. 2. Şb, 68/35
DH. EUM. 2. Şb, 8/53	DH. EUM. 2. Şb, 68/37
DH. EUM. 2. Şb, 9/78	

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi (DH. EUM. EMN)

DH. EUM. EMN, 88/33

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT)

DH. MKT, 2831/70	DH. MKT, 2854/6
DH. MKT, 2835/88	DH. MKT, 2856/26
DH. MKT, 2836/86	DH. MKT, 2859/39
DH. MKT, 2838/36	DH. MKT, 2861/16
DH. MKT, 2843/48	DH. MKT, 2861/28
DH. MKT, 2845/74	DH. MKT, 2862/24
DH. MKT, 2846/94	DH. MKT, 2862/31
DH. MKT, 2849/10	DH. MKT, 2862/85
DH. MKT, 2852/32	DH. MKT, 2863/68
DH. MKT, 2853/85	DH. MKT, 2864/56

DH. MKT, 2865/72
DH. MKT, 2867/77
DH. MKT, 2869/34
DH. MKT, 2872/7
DH. MKT, 2872/68
DH. MKT, 2873/58
DH. MKT, 2875/81
DH. MKT, 2881/51
DH. MKT, 2882/75
DH. MKT, 2885/15
DH. MKT, 2886/85

DH. MKT, 2888/14
DH. MKT, 2888/71
DH. MKT, 2892/12
DH. MKT, 2892/34
DH. MKT, 2893/4
DH. MKT, 2893/47
DH. MKT, 2893/68
DH. MKT, 2899/23
DH. MKT, 2899/25
DH. MKT, 2902/98

Dahiliye Şifre Kalemi (DH.ŞFR)

DH. ŞFR, 48/7
DH. ŞFR, 48/85
DH. ŞFR, 48/182
DH. ŞFR, 48/220
DH. ŞFR, 50/127
DH. ŞFR, 50/209

DH. ŞFR, 52/96
DH. ŞFR, 52/97
DH. ŞFR, 52/98
DH. ŞFR, 55-A/11
DH. ŞFR, 71/12

Hariciye Nezâreti Siyasî Kısım (HR. SYS)

HR. SYS, 2872/2_1, 12-15,
66-74, 98-100, 108-110
HR. SYS, 2363/1_8, 9
HR. SYS, 2872/2_19-33
HR. SYS, 2872/2_56-59
HR. SYS, 2872/2_83, 84
HR. SYS, 2872/2_85, 86,
106, 111-113, 163-166

HR. SYS, 2872/2_94-97
HR. SYS, 2872/4_103, 105,
109
HR. SYS, 2872/2_117,
121-123
HR. SYS, 2872/2_126-128
HR. SYS, 2872/2_135-138
HR. SYS, 2883/4

İ N D E K S

İNDEKS

A

Abaka nahiyesi, Van 165, 167, 183
 Abağa bkz. Abaka nahiyesi
 Abbas, Vanlı kasap 227
 Abbasağa mahallesi, Van 172
 Abbaszâde Münir Bekir, Van muhacir-
 lerinden 191
 Abdigör mahallesi, Bayezid Sancağı
 213
 Abdullah Efendi, Bayezid Hudud Bö-
 lük Mülâzımı 175
 Abdullah Efendi, Halife, Diyarbakır
 176
 Abdullah oğlu Mustafa, Sivas Jandar-
 ma Piyade İkmâl efrâdından 127
 Abdullah, Jandarma 105
 Abdullah, Müküs Muhtarı 196
 Abdullah Muî'ullah, Müküs müdür ve
 beylerinden 193, 194, 195, 196
 Abdurrahman Efendi, Murtazazâde, Er-
 ciş Mahkemesi eski Başkâtibi
 182, 190
 Abdurrahman Efendi, Mülâzım, Şaba-
 niye mahallesi 172
 Abdurrahman, Bitlis Komiser Muâvini
 160;
 Abdurrahman, Pervari Meclis Azâsı
 200, 207, 209, 233
 Abdurrahman, Siirt ulemasından 193
 Abdurrahman, Van Belediye Reisi 157,
 178, 179, 181, 183, 188, 228
 Abdülhâdî Efendi, Norşin-i Ulya ma-
 hallesinden 186

Abdülhalim, Van ulemasından 194
 Abdülhamid II., Sultan 19
 Abdülhamid, Komiser muavini 161, 164
 Abdülmecid, Erciş Mahkemesi eski
 Başkâtibi Murtazazâde Abdur-
 rahman'ın oğlu 182
 Abdülmecid, Pervari'de imam 200, 202,
 233
 Abdülmecid, Pervari'de muhtar 209
 Abdülmesih veled-i İstegan, Adana Hâ-
 disesi zanlılarından 16
 Abdürrezzak Bey, Bedirhanlı Aşireti'n-
 den, Rus casusu 193
 Abramayis, Toprakkaleli, Ermeni Ko-
 mitesi reislerinden 152
 Acıhanis karyesi, Van 194
 Adana 4, 7, 9, 10, 13, 14, 18, 20, 21, 22,
 23, 24, 25, 27, 30, 31, 34, 44, 46,
 48, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 64,
 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 103,
 116, 117, 120, 131, 138; vakası
 78
 — Divan-ı Harb-i Örfisi 29, 57, 58,
 60, 61, 74, 75, 78
 — Ermeni Katolik murahhasası 79
 — Ermenileri 50
 — Hâdisesi 5, 20, 25, 16, 27, 32, 33,
 41, 48, 52, 54, 56, 57, 58, 71, 74,
 79, 82, 83
 — Hey'et-i Teftişiyesi 15, 16, 32
 — İğtişâsı, bkz. Adana Hâdisesi
 — İhtilal Komitesi 4, 5, 27, 30
 — Jandarma Alayı 17

— Kuvâ-yı Mürettebe Kumandanlığı 10, 17, 32
 — Tahkikât-ı İbtidâiye Hey'etleri 22, 23
 — Vak'ası, bkz. Adana Hâdisesi
 — Valiliği 56
 — Vilâyeti 5, 6, 8, 11, 13, 16, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 41, 43, 44, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 58, 60, 61, 66, 76, 77, 114
 — Vukuâtı, bkz. Adana Hâdisesi
 Adeş, Urfalı Ermeni 145
 Adıgüzeloğlu, bkz. Binnaz Hanım
 Adil, Edirne Valisi 124
 Adilceva 101, 102, 136, 155, 160, 172, 173, 181, 189, 190
 — Kaymakamlığı 102
 Adliye ve Mezâhib Nezâreti 20, 23
 Afrika 187
 Agob, Jandarma 4
 Ağcakala karyesi, Van 155
 Ağdat, Gevaş'da tekke 158
 Ağıroğlu Dağı 196
 Ahali-i İslâmiye/Müslime 28, 34, 50, 77, 102, 141, 151, 160, 161, 162, 163, 165, 167, 189, 210, 215, 216, 217, 219, 222, 224, 225, 226
 Ahmed Ağa oğlu Mahmud, Van muharcilerinden 191
 Ahmed Bey, Binbaşı, Ermenilerce öldürülen 212, 224
 Ahmed Cemil, Nusaybin Müdde'î-i Umumî 213, 217, 219, 220, 223, 225
 Ahmed Efendi, Bulanık Telgraf Müvezzi'i 182

Ahmed Efendi, Mülâzım-ı Sâni 199
 Ahmed Midhat, Kayseri Mutasarrıfı 125
 Ahmed Muammer, Sivas Valisi 127, 133
 Ahmed Nazif, Mardin'de komiser 159, 160, 161, 162, 164
 Ahmed Nureddin, Akçan eski Müdürü ve Malazgird Kaymakamı 200, 202, 207, 209
 Ahmed Reşid, Umûr-ı Siyasiye Müdürü 109
 Ahmed Şekib, Şûrâ-yı Devlet Azâsı 43
 Ahmed, Bitlis Vilâyeti Düyûn-ı Umumiye Merkez Memuru 160
 Ahmed, Erciş eşrafından 191
 Ahorik, Van 170
 Aht Dağı 156
 Aht karyesi 195
 Ahtamar Manastırı 195, 222
 Akçan nahiyesi, Muş 201, 202, 204
 Akköprü mahallesi, Van 177
 Akrek karyesi, Van 228
 Aksaray 124, 125
 Alâiye Taburu 63
 Alaybeyioğlu Hamza, Adilceva 189
 Ali Cevad, Van Jandarma Sâbit Alay Kumandanı 157
 Ali Çavuş, Karşı, Adana Hâdisesi zanlılarından 16
 Ali Efendi, Alay Kâtibi 163
 Ali Efendi, Hoşab müftüsünün oğlu 228
 Ali Efendi, Muradiye Tahsil Memuru 183, 186

Ali Efendi, Siirdlizâde, Van Telgraf müdâvimi 182
Ali Şefik, Bayezid Vergi Müfredât Kâtibi 215
Ali Vâsîf, Van Jandarma Alay Kumandanı 178, 179, 181, 183, 186, 188, 228
Ali, Hâmid Bey oğlu, Muhacir Kesân beylerinden 198
Ali, Muhtar, Ortanil karyesi 154
Alican karyesi, Bitlis 92
Alihan Onbaşı, Van'da şehit jandarma 216
Alilan(?) Tekkesi, Gevar Kazası 158
Almanlar 143
Alo, Kavlik ahalisinden 170
Altıncı Kolordu Kumandanlığı 128
Amasya 86, 87, 88
Amerika/Amerikan 7, 141, 148, 158, 176, 179, 180
— bayrağı 150
— mektep ve müesseseleri 141
— misyonerleri 141
— Müessesesi, Urfa'da 149
Amik karyesi, Van 173, 190
Anar karyesi, Van 195
Anduk Dağı 132
Ankara 103, 116, 138
Antakya 23
Arab 187
— askerleri 201
Arabkomu karyesi, Eleşkird Kazası 153
Arabsun 124

Arabzâde İsmail, Van muhacirlerinden 191
Arak karyesi, Muş 208
— Manastırı 199, 207, 208
Aram Paşa, Van'da Ermeni Komitesi Reisi 167, 177, 179, 187, 198, 215, 211, 216, 217, 219, 222, 230, 224
Arapköyü, Eleşkird 152
Ardahan 109, 110, 141
Arın karyesi 101, 102, 189
Arınç, Van 194
Arif Efendi, Vanlı Siirdlizâde 155
Arif Hikmet Paşa, Şûrâ-yı Devlet Azâsı 43
Arkanis karyesi 169, 193
Armanak, Urfa Alman Hastahânesi Tabibi 150
Armenak, Vanes oğlu, Adana Hâdisesi zanlılarından 16
Armenian revolution, Ermeni İhtilali 151
Arminak, Ermeni Komitesi 211, 224
Armudlu karyesi, Adilcevaz 136
Arpit karyesi, Gevaş 195
Arsen, Adana Ermeni Murahhasa Vekili 79
Arslanbey karyesi, İzmit 97, 98, 99
Arslanyan Kigork, Rahib, Patrikhane Heyet-i Tahkikiyesi Azâsı 48, 49
Artin Efendi, Selanik Adliye Müfettişi ve Adana Teftiş Heyeti Azâsı 25, 31, 56
Artvin 100
Arvas tekkesi, Müküs 158

Âsaf Bey, Cebel-i Bereket Mutasarrıfı
15, 16, 19, 20, 24, 40, 41, 43, 51,
53, 54, 55, 56, 57, 58, 75

Asâkir-i Osmaniyye 109, 143, 170, 230

Asiyan kabilesi 136

Aspaşın karyesi, Van 189
— Ermenileri 155

Astuci karyesi, Van 170, 189

Aşağı Kilise, Adana 4, 28

A'sâr iltizâmı 156

Aşod Ago, Adana ve civarına gönderi-
len Patrikhane heyeti üyelerin-
den 64, 65

Ata Bey, Vastanlı Abbasi ümerasından
189

Atalan karyesi, Van 96, 156, 157, 189

Avadis, Adana eski Tercümanı 4

Avak, Arınç karyesi ahalisinden 194

Avni Efendi, Hoşab Tahsildârı 182

Avram, Vanlı meşhur komite reisi 166

Avrupa 43, 141, 191
— devletleri 162

Avzerik 170

Ayans karyesi, Van 161, 173, 190

Ayas 4, 27, 35, 41

Ayciyan Karabet, Adana ve civarına
gönderilen Patrikhane heyeti
üyelerinden 64, 65

Aydın 103, 116

Ayntab 107, 111, 112, 142, 144
— ganbotu 76
— Koleji 148
— Mutasarrıflığı 111

Ayşe, Van ahalisinden 171

Azadamard gazetesi 47, 48

B

Bâbiâli 23, 31, 38, 48, 68, 74, 120

Babikyan Efendi, Mebus 40, 59, 60, 74

Babikyan, Adana'da bulunan Heyet-i
Teftişîye'den 25

Babikyan, İtalya Konsolos Tercümanı
120

Bafra 122

Bağdad 193
— Demiryolu İnşaat Şirketi 142

Bağdadî Abdülkadir, bkz. Bağdadîzâde
Abdülkadir

Bağdadîzâde Abdülkadir 53, 54, 55, 56,
57, 58, 29, 60

Bağdaşan karyesi, Van 173

Bağdo, Acıhanis karyesinden 194

Bahaeddin Şakir Bey 100

Bahçe, Adana 18, 25, 40, 51, 62, 80, 81,
120

Bahçecik karyesi, İzmit 97, 98, 99

Bahri Bey, Hoşab karyesinden 226, 227

Bahr-i Sefid 142

Bajirge Hududu 158

Bâkır Çavuş, Polis, Urfa'da 145

Bakır Çavuş, Urfa'da jandarma 145

Bâkizâde Abdurrahman, Kazzâz, Van
muhacirlerinden 191

Bâkizâde Mehmed Rif'at, Kazzâz, Van
muhacirlerinden 191

Bâkizâde Sıdkı, Kazzâz, Van muhacir-
lerinden 191

Bandırma Divan-ı Harb-i Örfisi 137

Bargiri 165, 190
Baron Karabet, Taşnaksütyun Komitesi
Reisi 122
Basri, Siird Jandarma Bölük Kumanda-
nı 193
Başkale 126, 162, 163, 181
Başkumandanlık Vekâleti 110
Bayburd 130
Bayezid 165, 167, 175, 213, 214, 215,
224, 225
Bazik(?) karyesi 216
Bedros, Tarakçıoğulları, Haleb Jandar-
ma efrâdından 146
Behcet Efendi, Yüzbaşı, Muş Jandar-
ma Tabur Kumandan Vekili 199, 203
Behcet, Niğde Mutasarrıfı 125
Bekir Efendi, Topçuoğlu mahallesi eski
muhtarı 172
Bekir, Kahramanzâde, Erciş haneda-
nından 190
Berho karyesi, Van 193
Berlin 143
Berzo, Kerkicanis karyeli 194
Beşir oğlu Derviş Efendi, Muhasebe
memurluğundan emekli, Van
171, 190
Beşiri 119
Beşşar Çeto, Diyarbakırlı 156, 189
Beyazyan, Artin, Bursa Düyûn-ı Umu-
miye Harîr Kontrol Memuru
137
Beyko, Pellili, Ermeni komiteci 198
Beytûddebab [Beytüşşebab] 126
Bezdikyan Dikran, Adana ihtilal komi-
tesi üyelerinden 3, 4, 28

Bezdikyan İsai, Adana Belediye Sandık
Emini ve Adana olayları tertip-
çilerinden 3, 4, 28, 29, 52
Bezdikyan Zakarya Adana ihtilal komi-
tesi üyelerinden 4, 28, 29, 52
Bezdikyan/Terkikyan Haykazun Adana
olayları tertipçilerinden 29, 52
Bidar karyesi, Pervari 232
Bidik Meydanı, Urfa'da 145
Bilan, Acıhanis karyesinden 194
Biligan-ı Ulyâ karyesi, Bayezid 214
Bingazi 82
Binnaz Hanım, Van'ın Norşin-i Ulya
mahallesinden 183
Binnaz, Akköprü mahallesinden Polis
Mehmed Efendi'nin zevcesi 177
Birinci Divan-ı Harb-i Örfî 54
Bitlis 90, 91, 92, 95, 103, 116, 117, 138,
144, 150, 159, 160, 161, 165, 175,
187, 211, 224
— Sâbit Jandarma Merkez Bölüğü
134
Bogos, Adana Ermeni Katolik Murah-
hasası 21, 79
Bolu 103, 116
Bor 124
Boyacıyan, Rupen veled-i Panos, Ada-
na Hâdisesi zanlılarından 16
Boyazâde Bekir Sıdkı, Van muhacirle-
rinden 191
Bulanık 182
Bulgar
— istilası 124
Bursa 137
Buxtonlar 155

Büyük Kilise, Urfa'da 142, 148
Büyük Serkis Van'da Ermeni komiteci
211, 212, 224

C

Câbî Hacı Abdullah Efendi, Van 171
Cafer Bey, Karçıkan hanedanından 156
Cafer, Amik karyesi İmam ve Muhtarı
173
Camişcızâde İsmail, Van 190
Cami-i Kebîr mahallesi, Van 172
Canik nahiyesi, Van 166
Canik, Samsun 103, 116, 138
Cebecioğlu Yakub Ağa, Van 171
Cebecizâde Hacı Yakub, Van 190
Cebel-i Bereket 15, 20, 24, 25, 38, 40,
43, 51, 53, 55, 75
— Mutasarrıflığı 56, 57, 58, 62, 82
Celal, Haleb Valisi 89, 90, 112
Celal, Polis Memuru 161, 173
Cemal Bey, Üsküdar eski Mutasarrıfı
ve Adana Vali Vekili 77, 80
Cemal, Van 171
Cengiz Han 163
Ceridyan Karabet oğlu Gazozcu Mih-
ran, Adana Hâdisesi zanlıların-
dan 16
Cerrah, Mülâzım 171
Cevad Bey, Adana eski Valisi 24, 39,
41, 43, 57, 76
Cevdet Bey, Van Vali Vekili 94, 94, 96,
126, 185, 227, 228
Cevdet, Hacı Şerifzâde, Van muhacir-
lerinden 191

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti 76
Cin Ahmed, Adana'da idam edilen 76
Cüdi, Ermenilerce öldürülen 216

Ç

Çakallı karyesi, Adana 16
Çalyan Karabet, Adana ihtilal komitesi
üyelerinden 3, 4, 28, 29, 52
Çanakkale 97, 98
Çanlımanastır 208
Çar 186
Çarıkisar karyesi, Van 170
Çayyan Ohannes Efendi, Adana ve ci-
varına gönderilen Patrikhane he-
yeti üyelerinden 64, 65
Çemik karyesi, Şatak 193
Çilçemkân karyesi, Pervari 232
Çilingiroğlu Süleyman Ağa, Van 171
Çobanoğlu karyesi, Van 216
Çuh Gediği 126
Çukur mahallesi, Erzincan 128

D

Dahiliye
— Nâzırı 44, 229
— Nezâreti 3, 4, 6, 12, 14, 15, 17, 22,
24, 27, 31, 38, 40, 45, 46, 48, 49,
52, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 66, 72,
80, 81, 86, 97, 98, 100, 109, 127,
128, 131, 137, 197, 210, 224
Danyal, Belediye Tabibi 125
Deli Mustafa oğlu Mehmed, Van, Se-
limbey mahallesinden 180
Demirköy, Bulgaristan 124

Demirşamzâde, Bahçe Müftüsü 37
Dendil karyesi, Sivas 133
Derebey mahallesi, Van 156
Dersââdet 31, 32, 47, 55, 71, 76, 77, 137
— Divan-ı Harb-ı Örfisi 88
Derviş Mehmed, Selimbey mahallesinden, Van 180
Derviş, Ermeni zulmüne şahit olanlardan, Aranikli 213
Develi 125
Devlet-i Aliyye/Devlet-i Osmaniyye 10, 12, 140, 211, 214, 215, 217, 219, 220, 224, 230
Deyr Kasabası, Hakkari 158, 162, 181
Dikran Aşıkyan Efendi, Adana eşrafından 68, 69
Dikran, Poranlı, Ermeni komiteci 198
Dilaverzâde Mehmed Nazmi, Van muhacirlerinden 191
Dilaverzâde Mustafa Vafî, Van Belediye üyesi 191
Dink 100
Dintas, Keldani köyü 231
Divan-ı Harb 3, 5, 8, 9, 10, 11, 14, 16, 19, 21, 23, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 40, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 60, 62, 67, 68, 69, 74, 75, 76, 90, 91, 105, 123, 149
— Hey'eti 55
— Riyâseti 22, 74
— Örfi 188
Diyarbakır 103, 116, 128, 138, 142, 144, 157, 161, 164, 172, 174, 176, 177, 179, 181, 210, 211, 215, 224, 229
Doksan Üç Muharebesi 136

Döngel karyesi, İzmit 97, 98, 99
Dördüncü Ordu Kumandanlığı 106, 107, 108, 111, 113, 121, 123, 128, 147
Dörtöl 18, 24, 25, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 103, 120
— Bidâyet Müdde'î-i Umumîliği 42
— Ermenileri 37
— Postallı Fedaileri 39
Düvel-i Muazzama 177, 180, 188

E

Echart familyası, Urfa'da 149
Edhem Bey, Milis Kumandanı, Ermenilerce öldürülen 212, 224
Edirne 103, 116
Edremid karyesi, Van 135, 178, 179, 217
Ekrem Muhib, Polis Memuru 164
Elbistan 23, 113, 123
Elektrik fabrikası, Van'da 155
Eleşkird Kazası 152, 153, 195
El-Hüseyin, ulemadan 195
El-Kas İlyas, Rum Katolik Ruhani Reisi 21
El-Kas İstefan, Keldanî Patrik Vekili 21
El-Kas Mansur, Süryanî-i Kadîm Patrik Vekili 21, 74
Elvanlı nahiyesi, Mersin'e bağlı 69, 70
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 118, 137, 197
Emvâl-i menhûbe 70, 72
Engellor karyesi, Gevaş 195

Engil karyesi, Van yakınlarında 157,
175, 232
Erciş 101, 102, 165, 172, 173, 182, 183,
186, 189, 190, 191
Erçek nahiyesi, Muradiye Kazası 169,
173, 222
Ermanis karyesi, Van 186
Ermeni/ler 3, 4, 8, 9, 18, 19, 28, 29, 34,
37, 38, 39, 40, 42, 41, 47, 48, 66,
67, 68, 69, 70, 88, 89, 90, 91, 100,
102, 103, 104, 119, 125, 127, 129,
130, 131, 132, 134, 135, 136, 138,
140, 141, 142, 143, 145, 169, 172,
173, 174, 175, 176, 177, 179, 180,
181, 183, 184, 185, 186, 187, 189,
190, 192, 193, 194, 195, 196, 230,
232
— asker firarîleri 95
— cemaati 83
— Cismânî Meclisi 47
— çeteleri/fedailerî 144, 152, 155,
160, 161, 162, 163, 165, 167, 187,
197, 210, 211, 213, 224
— fırak-ı siyasiye-i müttehidesi 143
— İhtilâl Komiteleri 29, 141
— ihtilâli 144, 151
— Komite rüesâsı 117
— komiteleri 116, 152, 222, 226, 230
— köyleri 114, 120, 123
— köylüleri 95
— kuvvetleri 167
— mahallesi 111, 118, 120, 143,
146, 147, 150, 222
— mektepleri 4, 28, 140, 141
— mu'teberânı 49

— muhacirleri 151
— nüfusu 114, 140
— Patrikhânesi 8, 14, 65, 66, 72, 79
— rahib 80, 81
— rüesâ 228
— ustalar 142
— vak'ası/Ermeni vukuâtı 111, 141

Ermenice 8, 35, 187

Ermenistan 4, 5, 27, 30, 140, 193, 209,
230

Ermiş Manastırı 99

Erzin 25, 36, 41

— Divan-ı Harbi 75

— Hapishânesi 25, 44

Erzincan 128, 129

Erzurum 100, 103, 116, 117, 130, 135,
138, 157, 175, 211, 213, 218, 224

Esad Ağazâde, Binbaşı, Hakkarili 162,
164

Esad, Adana Teftiş Heyeti'nden 25

Eski Kale, Urfa'da 143

Eskişehir 116, 120, 138

Espîşat karyesi, Havasor nahiyesi 156,
212, 224

Esro, Taşnaksütyun üyesi 203, 204, 205,
206, 207

Evrân karyesi, Akçan nahiyesine tabi
201

F

Fâik Bey, Adana Teftiş Heyeti'nden,
Şûrâ-yı Devlet Bidâyet Mahke-
mesi Reisi 25, 31, 32, 56

Fatma, Kavlık ahalisinden 170

Fatma, Mollakasım ahalisinden 173

Fatma, Tebrizkapısından, Van 172
Fehim Bey ibn-i Kahraman Bey, Mura-
diyeli, Kılıt karyesinde mukim
166
Fehmi, Savur Kaymakamı 168
Fethullah, Konlu, Muhacir, Meşâiyih-i
Kâdiriye'den 198
Feyzi Ağa, Mollakasım ahalisinden 173
Feyzi Efendi bin Hasan, Ermeni zul-
müyle ilgili bilgiler veren 213,
217, 218, 219, 224
Feyzullah, Vanlı, bkz. Feyzi Efendi bin
Hasan
Fındıcak 131
Filibos, Adana Rum ve Süryani Katolik
Patrik Vekili 21, 79
Frankliyan Efendi, Zeytun Murahhasa-
sı 85
Fransız 140, 141, 150
— Frerler Mektebi 97, 98
— hududu 143
— konsolosu 223
— mektebi 186
— misyonerleri 141
— propagandacıları 141
— sefâini 97, 98

G

Galib Bey, Şûrâ-yı Devlet Azâsı 43
Galib Efendizâde Ahmed, Rizeli, Mülâ-
zım, Ermenilerce öldürülen 208,
209, 216
Garzan 134
Gayr-ı müslim 23, 56, 67, 69, 84

Gedelova karyesi, Van 213
Geligüzan, Sason 91, 92, 132
Germuş Dağı 128, 144, 145
Germuş karyesi, Urfa 121, 144, 145
Gevaz Kazası 174, 158
Gevaş 94, 95, 96, 155, 156, 158, 174,
189, 193, 195, 196, 198, 219, 226,
232
— kaymakamı 47, 94
Giravi ağavâtı 189
Girid 74
Giş, Ermeni komitelerinin postabaşısı
denilen kadın 230, 231
Gorasta karyesi (?) 212, 224
Göksun Kazası 123
Göllü karyesi, Van 212, 216, 224
Gra tüfek 125
Guran, Acıhanis karyesinden 194
Gülbenkian Efendi, Parsih, dava vekili
118
Gülbeyaz, Kotur nahiyesi muhtarının
çocuğu 170
Gülnaz, Kavlik ahalisinden 170
Gürün 145
Gürz mahallesi, Urfa 145

H

Hacı Ali oğlu Abdurrahman, Adilce-
vaz'dan 189
Hacı Bekir, Ermenilerce katledilen 227
Hacı Bekirzâde Hacı Abdullah, Van 190
Hacı Derviş, Hayratiye İmamı 189
Hacı Efendi, Tahsildâr, Van 171

Hacı Hasan Ağa, Erciş ahalisinden 174
Hacı Hasan, Erciş hanedanından 190
Hacı Musa Bey, Ermenilerce katledilen
156, 222, 225
Hacı Necib Efendi, Başkale Telgraf
Müdürü 182
Hacı Osman, Heretil ahalisinden 170
Hacı Ömer Efendi, Şabaniye mahallesi
tacirlerinden 172
Hacı Şerif, Hacı Latifzâde, Van 190
Hacı Yakub Ağa, Ermenilerce katledi-
len 222, 225
Hacı Yusuf Ağa, Karkarlı 156
Hacı Ziya Bey, Van'da, Selimbey ma-
hallesi ahalisinden 172, 177, 223
Hacı, Jandarma, Urfa'da 145
Hacıhanı (?), Gevaş'da 158
Hacitakis, Mekteb-i İdâdî muallimle-
rinden 4
Hacizive, Gevaş'da 158
Haco, Acıhanis karyesinden 194
Haco, Kerkicanis'ten 194
Haçın 120, 144
Haço, Vanlı 182
Hâdân Efendizâdeler, Van'da 186
Hadida, Ermeni zulmüyle ilgili bilgi
veren 136
Hâfız Ahmed, Elaziz Akpınar Mahal-
lesi İmamı 192
Hâfız Mehmed Ömer, Elaziz Nailbey
Mahallesi İmamı 192
Hâfız Osman, Pervari Müftü 193, 200,
233
Hakkari 162, 174, 182

Hakkı Efendi, Gevar Telgraf Müdürü
174
Hakkı, Adana Valisi 120, 131
Hakkı, Reşid'in oğlu, Zive ahalisinden
173
Haleb 34, 64, 65, 85, 89, 90, 103, 107,
111, 116, 120, 138, 142
— Jandarma efradı 146
Hâlid Efendi, Bajirge Hudud Yüzbaşı
158, 159
Halid Efendi, Mülâzım, Espişatlı, Er-
menilerce öldürülen 216
Halid Efendi, Yüzbaşı 174
Halid oğlu Tahir, Muhacir imamı 195
Halid Ziya, Mabeyn Başkâtibi 17, 58
Halid, Yüzbaşı, Van'da 159
Halil Ağa Camii 189
Halil Bey, Put karyesinden, Ermeniler-
ce öldürülen 126, 227
Halil Çavuş, Van 171
Halil Efendi, Mülkiye emeklisi, Van
171
Halil, Urfa'da jandarma 145
Halil, Yüzbaşı, Erdeşli, Ermenilerce öl-
dürülen 216
Halılağa mahallesi, Van'da 171, 223
Hamid Ağa mücahidleri 157
Hamid Bey, Mûça karyesi 186
Hamid, Jandarma 189
Hamidiye 178
Hamparsum, Adana Ermeni Protestan
Reis-i Ruhânîsi 79
Hamud Ağa Kışlası 213, 219, 220, 224
Hamza Ağa, Yüzbaşı, Asian Kabilesi
Reisi 136

Hamzaoglu Abbas, Van 171
Harb-i Umumî 140, 143, 151, 162
Harbiye Nezâreti 10, 11, 17, 22, 23, 32,
33, 35, 52, 55, 57, 58, 59, 75, 78,
81, 109, 138
Hareket Ordusu 14, 50, 66
Hariciye
— nâzırı 46
— Nezâreti 5, 6, 11, 13, 28, 44, 47,
110, 139, 169, 175, 229
Haro, Arınç karyesinden 194
Haro, Kerkicanis karyesinden 194
Harput 200, 211, 215, 224
Hasan Efendi, Van Muhasebe eski Mü-
meyyizi, Ermenilerce öldürülen
161, 171
Hasan Tahsin, Mustafa Paşazâde, Van
muhacirlerinden 191
Hasan, Azâ 192
Hasan, Vergi eski Mümeyyizi 190
Hasan, Gevaş Beylerinden 196
Hasan, Kanberzâde, Van muhacirlerin-
den 191
Hasan, Sivash, Alay Kâtibi 173
Hashır karyesi 230, 231, 232
Hasis karyesi 169, 193
Haso, Başkaleli, Ermenilerce öldürülen
227
Hassa 25
Haşim, Polis 161, 173
Havasor 96, 125, 156, 173, 182, 195,
211, 224
Haydar bin Ahmed, Adana Jandarma
Alayı onbaşı 17
Haydar Efendi, Polis 182

Haydar, Musul Vali Vekili 126
Haydar, Urfa Mutasarrıfı 128
Haydaranlı Aşireti 136, 137, 167
Haydarzâde Ali Haydar, Van muhacir-
lerinden 191
Haydarzâde İsa Hakkı, Van muhacirle-
rinden 191
Haynat karyesi 198
Hayratiye, Van'da 171, 189
Hazalo, Ermenilerce öldürülen Müslü-
man kadın 153
Hazarosyan, Nişan, Hınçak Komite
Reisi 122
Herekol Dağı 232
Heretil karyesi, Van 170
Hertivin karyesi, Pervari 232
Hertivin-i Süflâ, Keldani köyü 231
Hertivin-i Ulyâ, Keldani köyü 231
Hertoşluzâde Mustafa, Van 190
Heşet-i Süflâ karyesi, Pervari 230, 231,
232
Hey'et
—i Mebûsân 38
—i Tahkikiye 14, 20, 22, 39, 45, 47,
70, 113
—i Teftişkiye 7, 24, 41, 42, 43, 44,
53, 55, 75
Hıdır karyesi, Timar nahiyesi 190
Hınçak/Hınçakyan 83, 117, 119, 122,
123, 125, 211, 224
Hınıs 134
Hintir Simon, Dersaadet dava vekille-
rinden, Adana ve civarına gön-
derilen Patrikhane heyeti üyele-
rinden 64, 65
Hırbeyifakiyan karyesi, Muş 206

Hristiyan/lar 18, 20, 21, 35, 36., 37, 38,
70, 189, 232
Hızır karyesi 216
Hicaz 82
Hidayet Bey, Hoşablı 226
Hidiviye Kumpanyası 80
Hikmet Efendi, Erciş Ahz-ı Asker Re-
si 174
Hindibaba tekkesi, Van 158
Hindistan 187
Hizan 231
Hizmet Taburu 146
Hoca Bayram Efendi, İsmail oğlu, Kuş-
çu karyesi ahalisinden 178
Hoca Hacı Derviş Efendi, Hayratiye
İmamı 171
Hoca İsa Efendizâde Mehmed, Erciş
eşrafından 191
Hoca Rasih Efendi, Van Askerî Rüşdîsi
Arabî Muallimi, Ermenilerce öl-
dürülen 135
Horavil karyesi, Gevaş 195
Hoşab 174, 181, 182, 226, 228
Hulusi, Siird Sancağı'nın Pervari Kaza-
sı Telgraf ve Posta Müdürü 233
Huriye, Mollakasım ahalisinden 173
Huriye, Van'ın Halilağa mahallesi aha-
lisinden 171
Hurşid Ağa, Giravi Ağası 189
Hurşid Bey, Mollaabad karyesinden
184, 186
Hurşid bin Hüseyin, Milis Topçu Mü-
lâzımı, Ermeni zulmüyle ilgili
bilgi veren, Van'ın Topçuoğlu
mahallesinden 213, 220, 221, 224

Hurşid Efendizâde Mehmed Hilmi, Van
muhacirlerinden 191
Hurşid, Kürdivanlîzâde, Van 190
Hurşid, Vanlı 171
Hüdâvendigâr 103, 116, 138
Hükûmet-i Osmaniyye 72, 84, 140, 142,
143, 147
Hükûmet-i Seniyye, bkz. Hükûmet-i
Osmaniyye
Hüseyin bin Süleyman, Haydaranlı aşi-
retinden, Ermeni zulmüyle ilgili
bilgi veren 136
Hüseyin Efendi, Mülâzım 161, 174, 176
Hüseyin Efendi, Van Muhasebe Mü-
meyyizi Hasan Efendi'nin bira-
deri ve Mektep muallimi 171
Hüseyin Efendi, Yüzbaşı 182
Hüseyin Hilmi, Sadriazam 7, 14, 15, 17,
24, 57, 58
Hüseyin, Ermenilerce öldürülen, Van
190, 216
Hüsni, Ortanil karyesinden 154
Hüsrev Paşa, Van 190
Hüsrev Kasabyan, halı tüccarı, Samsun
104, 105

I

Iğdır 155

İ

İade-i Mücrimîn Kavâ'id-i Umumiyesi
27, 28
İâne Komisyonu Hey'eti 7
İbrahim Ağa, Erciş Çavuşu 182

İbrahim Efendi, Hoşab Kazası eski
Tahrirât Kâtibi 183, 226
İbrahim Hilmi Efendi, İhtiyat Zâbit
adayı, Urfa'da öldürülen 146
İbrahim oğlu Abdülmecid, Erciş eşra-
fından 191
İbrahim, Hacı İsmail Efendi mahdûmu,
Van muhacirlerinden 191
İbrahim, Jandarma 189
İdare-i Meşrûta 83
İdare-i Örfiye 66, 67, 68, 70, 146
İhsan Fikri, *İtidal* gazetesi sahibi 53,
54, 55, 56, 57, 58, 68
İhya, Fakih, Kömüs karyesinden 184
İkice karyesi, Canik nahiyesi 166
İlân-ı Meşrutiyet 37, 141
İlmî Efendi, Tahrirât Müdürü 41
İn karyesi, Gevaş 195
İngiliz/ler 7, 97, 98, 140, 150, 155
— Konsoloshânesi 3, 4, 5, 9, 10, 11,
27, 29, 30, 52
— konsolosu 3, 13
— propagandacıları 141
İngiltere
— Avam Kamarası 46
— Sefâreti 10, 11, 27, 28
— sefiri 4, 13
İran 155, 162, 222
İriçvank karyesi, Gevaş 195
İririn karyesi 157
İsa Efendi, Başkale Telgraf Çavuşu
181, 182
İsa Efendi, Van, Halılağa Mahallesi
İmamı 171, 189
İsa, Muhacir karye muhtarı 195

İsai, bkz. Bezdikyan İsai
İskele karyesi 173
İskele Kilisesi, Ahtamar Manastırı'nın
195
İskenderun 19
— Körfezi 142
— Kumandanlığı 42, 43
İslahiye 25
İslâm/lar 4, 21, 29, 30, 35, 36, 38, 39, 42,
70, 100, 106, 109, 110, 112, 141,
142, 151, 160, 163, 169, 181, 187,
189, 190, 192, 211, 212, 213, 214,
215, 216, 217, 218, 219, 220, 221,
222, 224, 225, 230, 231, 232, 233
— hânesi 135
— karyeleri 94, 114
— mahallâtı 111, 223
İslâmiyet 211
İsmail Ağa, Ermenilerce öldürülen 226,
227
İsmail Ağa, Yüzbaşı 182
İsmail, Pakis karyeli, Ermenilerce öldü-
rülen 156
İsmail Bey, Zivistanlı, Ermenilerce öl-
dürülen 156
İsmâil bin Mehmed, Ermeni zulmüyle
ilgili ifade veren, Şabaniye ma-
hallesinden 135
İsmail Efendi, Ahz-ı Asker Şube Reisi,
Nizâmiye Yüzbaşısı 199, 203
İsmail Efendi, Bahçe eski Müftüsü 62
İsmail Fazıl Paşa, Ferik 74, 76
İsmail Hakkı Efendi, Gevaş Naibi,
Ermenilerce öldürülen 156
İsmail Hakkı, Yüzbaşızâde, Van muha-
cirlerinden 191

İsmail Safa 56, 57, 58
 İsrail 207
 İstanbul 193
 İstefani, Adana Keldanî Patrik Vekili
 79
 İşhan, Hınçakyan Cemiyeti Reisi 211,
 215, 217, 222, 224, 230
 İtalya
 — Sefâreti 109, 111
 İtalyanlar 120
 İtîdal 53, 55, 66, 68
 İtilâf konsolosları 142, 150
 İttihâd Komitesi 37
 İttihad ve Terakki Cemiyeti 71
 İzmit 97, 98, 100, 103, 116, 138
 — Mutasarrıflığı 98
 İzzet, Mülâzım 171

K

Kadri, Urfa'da polis 145
 Kafkasya 109, 110
 — Ermenileri 109, 110
 Kakan Deresi, Şatak Kazası 193
 Kalecik karyesi, Van'da 173, 176, 156
 Kalemkâryan Kaniyel Efendi, Başrahip,
 Adana ve civarına gönderilen
 Patrikhane heyeti üyelerinden
 64, 65
 Kâmil Efendi, Hakkari Tahrirât Müdür
 Muâvini 182
 Kâmil Paşa Taburu 128
 Kâmil, Vanlı Hurşid'in biraderi 171
 Kanber oğlu Ahmed, Van muhacirle-
 rinden 191

Kanun-ı Esasî 83
 Kapan karyesi 101
 Karaağaç 173
 Karabet, Gökdereli 29
 Karabet, Muallim, Arınç karyesi 194
 Karagözyan, Ardaşis, Erzincan Kilise
 mahallesi ahalisinden 129
 Karahisar-ı Sahib 103, 116, 138
 Karakeşiş karyesi 157
 Karasu Efendi, Mebûs 31, 32
 Karaşeyh karyesi, Van 189
 Karataş iskelesi 4, 28
 Karçıkan, Van 93, 96, 156, 231
 Karesi 103, 116, 138
 Karkar karyesi, Gevaş 195
 Karnik, Tabak/Debbâgoğlu, Amasya'da
 hancı esnafından 86, 87
 Kars 100, 109, 110
 Kasım, Cami-i Kebîr mahallesi ahali-
 sinden 172
 Kasır karyesi, Van 193, 227
 Kasır Köprüsü 194
 Katırcı mahallesi, Van 174
 Katolik 142
 — metropolidi 70
 Kavânîn-i Osmaniyye 4
 Kavlik karyesi, Van 170
 Kaydarof, Rus Kumandan 153
 Kayseri 103, 116, 117, 125, 138, 145
 Kazak/lar 136, 147, 153, 174, 185, 226
 — süvarisi 152
 Kazan Şehri 153
 Kazar, Ermeni komiteci 198
 Keldanîler 231, 232

Kemeraltı Camii 4, 28, 29
Kemo, Astuci ahalisinden 170
Kenan Paşa, Mirliva 74
Kendevi karyesi 156
Kendioğlu Halil, Van muhacirlerinden 190
Kendizâde İbrahim Hakkı, Van muhacirlerinden 191
Kerekhan Ermenileri 70
Keremzâde Hidayet Efendi, Van 171
Kerim oğlu Ahmed, Adana Hâdisesi zanlılarından 16
Kerkicanis karyesi, Van 194
Keşişoğlu karyesi, Van'da 156
Keşişyan Kiragos, olaylardan dolayı idama mahkum edilen 59, 60
Kıbrıs 50
Kıcık karyesi 207
Kıllıt karyesi, Savur'un 165, 167, 168
Kırıl karyesi, Van 227
Kızılkilise karyesi, Muradiye Kazası 167, 168, 185
Kızıl Manastır 208
Kiğı 129
Kilise Sokağı, Urfa'da 146
Kirkor, Hanzirli Karabet oğlu, Ermeni komiteci 152
Kirs karyesi, Havasor nahiyesi 156
Koçeri karyesi, Van 102
Kolağası Mustafa Efendi, casus 39
Komisyon-ı Mahsus 69
Konya 116, 138
Kopuz Deresi, Erzurum 130

Kotur 170
Kozan 36, 120
Kozil karyesi, Van 102
Kozluca karyesi, Van 156, 212
Kömüs karyesi, Muradiye Kazası 166, 167, 184, 202, 203, 204, 208
Köprüköyü karyesi, Saray Kazası 157, 212, 224
Kör Hüseyin Paşa 155
Körzot nahiyesi, Muradiye Kazası 184, 222
Kuluhan, Ermenilerce öldürülen 216
Kumru, Akköprü mahallesi ahalisinden 177
Kunzler, Urfa Alman Hastahânesi İkinci Müdürü 149, 150
Kurandest, Şatak Kazası 158
Kurban Bayramı 214
Kurusalan(?) Dağı 195
Kuşçu karyesi, Hamidiye Kazası 178
Kuvâ-yı Mürettebe / Kumandanlığı, Adana 10, 33, 78, 81
Kuyucu karyesi, Adana 16
Kuyumcuyan, Kigork Efendi, hükümetçe tutuklandığı iddia olunan Patrikhane komisyonu üyesi 66, 68, 69
Küçük Serkis, Ermeni çeteci 211, 212, 213, 224
Küçükköy, Norduz'a bağlı 183, 184
Kürd İbrahim, Zive ahalisinden 173
Kürd/ler 126, 155, 184, 186
Kütahya 138

L

Lado, Özimli karyesinden 230, 232

Le Liberal 66, 67, 71, 72

Leslee, Amerikan misyoner, Amerika Eytâmhâne'si Müdürü, Urfa'da 143, 148, 149, 150, 151

Lira-yı Osmanî 73

Londra 4

— Sefâret-i Seniyyesi 46

M

Mahbûbe Hanım, Ermeni zulmüyle ilgili bilgi veren 179

Mâhi Hanım, Mollakasım ahalisinden 173

Mahmud Çavuş, Jandarma efradından, Tebrizkapısı 176

Mahmud Efendi, Van Jandarma Yüzbaşılığı'ndan emekli, müteveffâ 182

Mahmud Şevket Paşa, Hareket Ordusu Kumandanı 14

Mahmud, Ermeni zulmüyle ilgili bilgi veren 195, 198

Mahmud, Kaya Çelebizâde, Van 190

Mahmudî 169, 189

Makuri nahiyesi 155

Malatyalı Horen veled-i Serkis, Adana Hâdisesi zanlılarından 16

Malik, Ermeni köyü 231

Maliye Nezâreti 7

Mamuretülaziz 103, 104, 116, 138, 175, 197

Mannlicher 125

494

Mansur Bey, Ermenilerce öldürülen 227

Mansur, Hoşablı 226

Maraş 23, 89, 90, 105, 106, 107, 115, 116, 117, 123, 131, 138, 144

Mardin 159, 161, 162, 165, 210

Mardiros, Acıhanis karyesinden 194

Markire, bkz. Topal Markire

Marsob, Kızlaryan Avadik oğlu, Kahveci, Adana Hâdisesi zanlılarından 16

Martin tüfengi 102, 125

Maruf bin Şeyh Perutev, Ermeni zulmüyle ilgili bilgi veren 207

Meclis

—i Ayân Riyâseti 34

—i Mahsus-ı Vükelâ 53, 55, 56, 57, 58, 75

—i Mebûsân 78

—i Mebûsân Riyâset-i Celîlesi 51, 60, 61

—i Millî 19

Meçi, Hashır karyeli, Ermeni binbaşısından 232

Mehi, komiteci 92

Mehmed Ali Bey, Miralay, Adana Kuvve-i Mürettebe Kumandanı 10

Mehmed Ali Efendi, emekli Alay Kâtibi, Abbasağa mahallesi, Van 172, 190

Mehmed Âsaf Bey, bkz. Âsaf Bey, Cebel-i Bereket Mutasarrıfı

Mehmed Bey, Ruslara iltihak eden aşiret kaymakamı Mustafa Bey'in amcazâdesi 185

Mehmed Bey, Van, Şamran mahallesi
ahalisinden 171

Mehmed Çavuş, Bekçi 130

Mehmed Çavuş, Hıranlı, Ermenilerce
öldürülen 156

Mehmed Efendi, Diyarbakırlı, Redif
Yüzbaşılığı'ndan emekli 182

Mehmed Efendi, Havasor Çavuşu 182

Mehmed Efendi, Kaplânzâde, Van Jan-
darma Yüzbaşılığı'ndan emekli
182

Mehmed Efendi, Polis 177

Mehmed Emin, Erciş Belediye Reisi,
Van muhacirlerinden 191

Mehmed Emin, Ermeni zulmüyle ilgili
bilgi veren 207

Mehmed Emin, Hırbeyfakiyan karyeli,
Ermenilerce öldürülen 206

Mehmed Emin, Kıcık karyeli 207

Mehmed Emin, Van Polisi 182

Mehmed Fehmi, Van muhacirlerinden
191

Mehmed Hulusi Efendi, Van Polis Me-
muru, Ermeni zulmünü görenler-
den 157, 178, 181, 180, 183, 188,
228

Mehmed Kemâl, Şûrâ-yı Devlet Azâsı
43

Mehmed Lütfü Efendi, Adana Müftüsü
34

Mehmed Sıddık Bey, Bargirili 190

Mehmed Sıddık Bey, Haydaran Aşireti
rüesâsından 167

Mehmed Sıddık Bey, Muradiye Aşiret
Kaymakamı 182

Mehmed Sıddık Efendi, Şeyh, Van
Müftüsü, Ermenilerce öldürülen
156, 189, 232

Mehmed Şefik bin Şükrü, Ermeni zul-
müyle ilgili bilgi veren 224

Mehmed Şevki, Müküs beylerinden
196

Mehmed Tufan Efendi, Ermeni zul-
müyle ilgili ifade veren 162

Mehmed Vefik, Nailbey Mahallesi
Muhtarı 192

Mehmed Zeki Efendi, Vanlı, Elaziz Po-
lis Memurluğu'nda bulunmuş
190

Mehmed Zeki, Fâidehorzâde, Van mu-
hacirlerinden 191

Mehmed, Adana'da idam edilen 76

Mehmed, Azâ 192

Mehmed, Ermenilerce öldürülen 216

Mehmed, Akpınar Mahallesi Muhtarı
192

Mehmed, Tahkik memuru 154

Mehmedbey mahallesi, Van 171

Mekteb

—i İ'dâdî 4

—i Mülkiye 199

—i Rüşdiye-i Askeriye 161

—i Sultanî 98

Mendan karyesi, Van 173

Merkoyil Mehmed, Ermeni zulmüyle
ilgili bilgi veren 207

Mermid Çayı köprüsü 173

Mersin 4, 19, 27, 31, 32, 38, 40, 48, 49,
69, 70, 71, 72, 73

Mersin-Tarsus-Adana Şimendifer Di-
rektörlüğü 73
Mesrob, Ermeni komiteci 214
Meşâyih-i Kâdiriye 198
Meşrutiyet 19, 38, 83, 84, 141, 142, 155
Mezraa-i Şeyhan 194
Mıgırdıç, Arınç karyesi 194
Mıgırdıç, Yedikardaşoğlu, ordudan fi-
rar eden 146, 147
Miçaros karyesi 195
Midilli 76
Mihr, Vilas karyeli, Yüzbaşı 232
Mihran, Hanzir karyeli, komiteci 153
Mihran bkz. Lado, Özimli karyesinden
Minye vapuru 80
Mirgehi karyesi, Van 169, 189
Mîrhasanveli tekkesi, Gevaş 158
Mirza, Kaplıcaklı, Ermenilerce vurulan
205
Misafiroğlu Abduh, Erciş eşrafından
191
Misyonerler 142
Moda sokağı 118
Molla Ali, Ermenilerce öldürülen 216
Molla Hasan, Mirgehi Karyesi Muhtarı
169
Molla Mehmed bin Abdurrahman, Er-
meni zulmüyle ilgili bilgi veren
167, 168
Mollaabad karyesi 184
Mollahasan karyesi 189
Mollakasım karyesi, Timar nahiyesi
161, 173, 187, 190, 216
Mollakasım tekkesi, Van 158

Moskoflar 155
Muammer, Sivas Valisi 87, 88, 133
Muhtelit Komisyon 69
Muradi, Ermeni komiteci, Kerkicanis
karyesi 194, 198
Muradiye 156, 165, 167, 168, 182, 183,
184, 185, 222
Muro, Şolili 228
Musa Bey 47
Musevî 174
Mustafa Asım, Kavas Şakirzâde, Van
muhacirlerinden 191
Mustafa Bey, Şûrâ-yı Devlet Azâsı 43
Mustafa Bey, Ruslara iltihak eden aşi-
ret kaymakamı 185
Mustafa Efendi, Alaiye Taburu'nun
Müfreze Bölük Yüzbaşısı, Os-
maniye'de Mevki Kumandanı 63
Mustafa Efendi, Erzincanlı, Otuz Üçün-
cü Fırka Veznedarı 182
Mustafa Efendi, Polis 161
Mustafa Fehmi, Siirdilizâde, Van muha-
cirlerinden 191
Mustafa Hakkı, Hacı İbrahim Efendizâ-
de, Müderris, Van muhacirlerin-
den 191
Mustafa Hulusi, Abdurrahman Beyzâ-
de, Van muhacirlerinden 191
Mustafa Nuri Efendi, Polis, Urfa'da
145
Mustafa oğlu Ali, Erciş eşrafından 191
Mustafa Paşa, bkz. Mustafa Remzi Pa-
şa
Mustafa Remzi Paşa, Adana Kumanda-
nı, Ferik 56, 57, 58, 76

Mustafa Zihni, Adana Valisi 3, 13, 29,
32, 45, 50, 52, 55, 62, 71, 72, 82
Mustafa, Bitlis Valisi 92
Mustafa, Şükrü'nün oğlu, Zive ahalisin-
den 173
Musul 215
Musun nahiyesi 214
Musurus Gikis Vasilaki, Heyet-i Tefti-
şiye Azâsı 43
Muş 91, 102, 199, 200, 201, 202, 203,
204, 207, 208, 209, 232
Muşeh Efendi 75
Muşık karyesi 195
Müçâ karyesi 186
Müküs 125, 158, 174, 192, 194, 196, 231
Mülkiye Ceza Kanunnâme-i Hümâyû-
nu 78
Mümtaz, Maraş Mutasarrıfı 106, 107,
108, 114, 115, 123
Münib Efendi, Mebus 157
Müslüman/lar 8, 18, 23, 28, 36, 37, 49,
56, 67, 68, 69, 70, 84, 109, 110,
153, 155, 167, 174, 176, 180, 181,
187, 188, 219, 220, 222, 224, 226

N

Nabat karyesi 189
Nacarlı karyesi 35
Naciye Hanım, Ermeni zulmüyle ilgili
ifade veren 135
Nadide Hanım, Mülâzım Hüseyin
Efendi'nin kerîmesi 176
Nalçacıoğlu Edhem, Van'ın Halilağa
mahallesinden 171
Nazar, Uncuyan Kabriyel oğlu, Adana
Hâdisesi zanlılarından 16

Nazar/et oğlu Haykazun, Amasya'da 87
Nazir Efendi, Şeyh 227
Nazmi, Urfa Mutasarrıf Vekili 121
Necib Ağa, Makori nahiyesi eşrâfindan
155
Necib Efendi, Sobacı, Abbasağa ma-
hallesi, Van 172
Necmeddin, Adliye Nâzırı 23
Necmi, Mutasarrıf 119
Nersis, Ermeni komiteci 198
Nesimi Efendi, Polis 182
Nevşehir 124
Nezarburum karyesi 231
Niğde 116, 124, 138
Nirso, Borumlu, Keldanî milletinden
232
Nişan, Kancaslı, Ermeni komiteci 198
Norduz 156, 184, 187, 189, 226
Norkoh karyesi 195
Norşin mahallesi, Van'da 187, 210
Norşin-i Süflâ mahallesi, Van 135
Norşin-i Ulyâ 178, 183, 186, 219
Nubaryan, Ermeni komiteci 122
Numûne Mektebi 98
Nurevan karyesi 193
Nuri, Jandarma 189
Nuril oğlu Süleyman, Ermenilerce iş-
kence yapılan 163
Nuriloğulları 163
Nuro, Pirsolan karyesi muhtarı, Erme-
nilerce öldürülen 216
Nusaybin 210, 215, 224, 225

- Ocaklı karyesi, Adana 35
 Ohannes, Amasyalı 87
 Onuncu Kolordu 86
 Ordu-yı Hümâyûn 140, 143, 167
 — Başkumandanlığı Vekâleti 104, 117, 121
 Orhaneli Kazası 137
 Ortanil karyesi 153, 154
 Orucyan, Kegam, Adana Ermenilerinden olduğu iddiasıyla Hareket Ordusu Kumandanlığı'na telgraf çeken 50
 Oseb Piskopos, Ahtamar Katogikos Vekili 48
 Oseb veled-i Haço, Ermeni komiteci 162
 Oseb, Keşiş 129
 Osib, Kadarekli, Ermeni komiteci 198
 Osman Efendi, İttihad ve Terakki Cemiyeti Reisi ve Şimendifer Komiseri 71
 Osman, Ortanil karyesinden 154
 Osmaniye 18, 25, 37, 40, 51, 61, 62, 63, 80, 81
 — Kuvve-i Askeriye Mevki Kumandanlığı 62
 Osmanlı 19, 142, 186, 195
 — Hükûmeti 162
 — üserâsı 109, 110
 Otuz Birinci Fırka Kumandanlığı 87
 Otuz Üçüncü Ahz-ı Asker Kalemi 174

- Ömer Efendi, Yüzbaşı, Ermeni zulmüyle ilgili ifade veren, Bitlis Sâbit Jandarma Tabur Kumandanı 134
 Özim karyesi 230, 231

- Pagacemal karyesi 227
 Pahik karyesi 193
 Pahvanis karyesi 195
 Pakis karyesi, Timar nahiyesi 156, 161, 212, 216, 224
 Panos, Van Ermenilerinden 172
 Papa Apraham, Adana Rum Metropolit Vekili 79
 Papas Arsen, Ermeni Murahhasa Vekili 21
 Papasyan, Episkopos, Adana ve civarına gönderilen Patrikhane heyeti üyelerinden 64, 65, 222
 Papazyan, Van eski Mebusu 209
 Parkat İskeleyi, Adilcevaz'da 160, 190
 Parkat karyesi 102
 Patrikhâne 8, 39, 48, 49, 64, 65, 67, 69, 71, 72, 78, 141, 163
 — Hey'et-i Tahkikiyesi 48, 49
 — Komisyonu 67, 70
 Payas 38
 — Kalesi 25, 41, 44
 Pazarcık Kazası 123
 Pelli karyesi, Gevaş'a bağlı 94, 156, 189
 Perûza Hanım, Van, Selimbey mahallesinden 180

Pervari 202, 230, 231, 232, 233
Peşi, Arınç karyesi 194
Pirbedelan Köprüsü 190
Pirikori, Gevaş'da 158
Pirkal, Gevaş'da 158
Piros, Keldani köyü 231
Pirsolan karyesi 216
Poğonis karyesi 195
Posta ve Telgraf Nezâreti 93, 95
Protestan Mabedi, Germuş karyesinde
144
Protestan/lık 142
— Reis-i Ruhânîsi 21
Put karyesi 227

R

Rafayel, Gevaş muallimlerinden 155
Rasih Efendi, emekli Muallim, Van'ın
Halilağa mahallesinden 171
Rasih, Rüşdiye-i Askeriye Muallimi
189
Rasim Efendi, Mekteb-i Rüşdiye-i As-
keriye muallimlerinden, Erme-
nilerce öldürülen 161
Rauf, Adana'da bulunan Teftiş Heye-
ti'nden 25
Re'fet, Eskişehir Mutasarrıfı 121
Receb oğlu Mehmed, Katırcı mahalle-
sinden 174
Receb, Müttekâid-i Askeriyeden, Vanlı
Mülâzım 157, 178, 180, 181, 183,
188, 228
Recebyan, Doktor, Adana Olayı tertip-
çilerinden 4, 28, 29, 52

Redîf Taburu Deposu 42
Remzi Bey, Erkân-ı Harbiye kayma-
kamlarından 99
Remzi, Haleb Vali Vekili 85
Resûl Efendi, Adilcevaz eski Telgraf
Müdürü 181
Reşadiye 93, 94, 198, 222, 225
Reşid Bey, Şûrâ-yı Devlet Azâsı 43
Reşid bin Keleş, Gedelova karyeli, Er-
meni zulmüyle ilgili bilgi veren
213, 215, 216, 217, 224
Reşid oğlu Nasır, Van'ın Selimbey ma-
hallesinden 180
Reşid, Jandarma 170
Reşid, Diyarbakır Valisi 119
Revandiz 126
Reyhan Hanım, Jandarma efradından
maktûl Mahmud Çavuş'un zev-
cesi 176
Rezzak bin Hacı Cevher, Ermeni zul-
müyle ilgili bilgi veren 207
Rıza Maho Hoca, Ermenilerce öldürü-
len 161
Rif'at, Hariciye Nâzırı 11, 27, 46
Rizgin Ağa, Ermenilerce katledilen 227
Rodos 76
Rum 71, 100, 109
— metropolidi 70
Rumiye 126
Rupen, Karabet oğlu Haço, onbeş sene
hapis cezasına çarptırılan 77
Rupen, Taşnak üyelerinden 197, 203,
204, 205, 206

- Rus/Rusya 109, 110, 111, 116, 117, 134,
135, 136, 140, 142, 143, 144, 148,
150, 152, 153, 157, 158, 160, 163,
165, 166, 167, 169, 170, 172, 173,
174, 175, 176, 177, 178, 180, 183,
184, 185, 187, 189, 190, 193, 195,
196, 197, 198, 201, 207, 209, 210,
211, 212, 213, 214, 215, 217, 218,
219, 220, 221, 222, 223, 224, 225,
226, 227, 228, 229
— askeri 210, 212, 213, 214, 216,
218, 220, 221
— Çarı 186
— çeteleri 178
— esirleri 109
— hududu 166
— istilası 136
— kazakları 193
— ordusu 117, 142
— tebaası 165
— zâbiti 135

Ruşen Efendi, Hoşab Telgraf Müdürü
181

Rüstem Efendi, Vanlı 182

Rüşdiye-i Askeriye 189

S

Sâbit, Mamuretülaziz Valisi 122

Sabri, Mollakasım ahalisinden 173

Sabri, Van Halılağa mahallesi ahalisinden 171

Sadâret 5, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 20, 21,
27, 28, 31, 32, 33, 34, 51, 52, 55,
57, 60, 64, 66, 74, 76

Safvet Bey, Akrek karyesinden 228

Sağgeçid nahiyesi 61

Said, Adilcevaz'dan 189

Salîb-i Ahmer Teşkilâtı 150

Salih Bey, Kömüs karyesi muhtarının
oğlu 166, 168

Salih bin Hüseyin, Ermeni zulmüyle
ilgili bilgi veren 207

Salih Hulusi, Harbiye Nâzırı 10, 81

Salih oğlu Şerif, Mollakasım ahalisinden 173

Salih, Boşnak 56, 57, 58

Salih, Tebrizkapısı Kavası, Van 172

Sâlim Efendi bin Sadullah, Polis, Ermeni zulmüyle ilgili bilgi veren
159, 160, 161

Samakov, bkz. Demirköy 124

Samsad Kapısı, Urfa'da 147

Samsun 88, 104, 105, 122

Saray Kazası 156, 157, 158, 174

Sarıklı Aziz Efendi, Müftüzâde damadı, İzmitli 97, 98, 99

Sarik karyesi 195

Sason 91, 144, 146, 232

Savur 165, 167

Sayyad, Jandarma neferi, Ermenilerce
öldürülen 156, 189

Seferberlik 151, 189, 201, 211, 215, 216,
217, 218, 219, 220, 222, 232, 233

Seher, Ermenilerce öldürülen, Van 171

Sel karyesi, Hakkari 174

Selim, Hacı Bey oğlu, Muhacir Kesân
beylerinden 198

Selimbey mahallesi, Van 172, 177, 180,
221

Semo, Ermenilerce öldürülen, Bazik(?)
karyeli 216

Serkis, Cismânî üyelerinden 48, 49
 Serkis, Ermeni komiteci 198
 Serkis, Kerkicanis karyesi 194
 Serkiz, Tarakçıoğulları, Haleb Jandarma efrâdından 146
 Serkis, Urfalı Ermeni 145
 Serkis, Vanlı 155
 Serkiz Suin Efendi, Patrikhane memurlarından 71, 72
 Servet Bey, Muş Mutasarrıfı 199, 201, 202, 208
 Seydikan 126
 Seyfebeli, Sivas'ta 127
 Seyyid Abdullah Macid, Mülkiye Dairesi Reis-i Sâni'si 43
 Seyyid Ali, Adilcevaz'da Ermenilerce öldürülen 189
 Seyyid İbrâhim, Ermenilerce malı yağmalanan 163
 Sıdkı bin Hasan, Van Vilâyeti'nin No[r]-şin-i Ulyâ mahallesinden, Ermeni zulmüyle ilgili bilgi veren 213, 219, 224
 Sıdkı bin Hüseyin, Vanlı, Ermeni zulmüne şahit olanlardan 213
 Sıdkı, Mülkiye emeklisi Halil Efendi'nin oğlu, Van 171
 Sıhke Sokağı, Van 172
 Siird 101, 187, 215, 231, 232, 233
 Simekyan Ohannes, Mekteb-i İdâdî muallimlerinden 4
 Simon, Ermeni çavuşu 91
 Sironk karyesi 203, 204, 208
 Sis

— Katogikosluğu 85

— Katogikosu 89

Sisliyan Efendi, Adana Ermenilerinden 59, 60
 Sivas 86, 87, 88, 103, 116, 117, 127, 138, 145
 Siverek 128, 142, 143, 144, 146
 Sivrihisar 121
 Sofu oğlu İbrahim, Adana Hâdisesi zanlılarından 17
 Sogomon, Protestan papas 147, 148
 Sor Dağı 167, 183, 184
 Surin, Ermeni çete reisi 165, 214
 Suriye 142
 Sübhan Dağı 136
 Süleyman Efendi, Yüzbaşı, Erciş Bölük Kumandanı 189
 Süleyman Necmi, Canik Mutasarrıfı 122
 Süleyman oğlu Rıza, Eleşkird'in Arabkoku karyesinden 153, 154
 Süleyman, Topçuoğlu ahalisinden 179
 Süryani-i Kadîm 146
 Süvaroğlu Halid, Selimbey mahallesi ahalisinden, Van 172
 Süvaroğlu Zîver, Van 190

Ş

Şabaniye mahallesi, Van'ın Edremid karyesine bağlı 135, 172
 Şadiye, Van, Halılağa mahallesi ahalisinden 171
 Şahmanis 226
 Şakir, Erciş hanedanından 190

Şakir, Mustantık 213, 217, 219, 220, 221, 223, 225
 Şam 198
 Şamran mahallesi 171
 Satak 96, 157, 158, 169, 171, 193, 211, 224, 231, 233
 Şatvan karyesi, Gevaş 195, 198
 Şefik Efendi bin Şükrü Efendi, Livâ Vergi Dairesi'nin Müfredât Kâtibi 213
 Şefik, Van Vali Muavini 103
 Şehayne karyesi, Timar nahiyesi 161, 173, 190, 216
 Şemdinan 126, 181
 Şerif, Van Polisi 182
 Şevki, Van Vilâyeti Muhasebe-i Hususiye Müdürü 160
 Şeyh Abdurrahman Baba Makber ve Tekyesi 174
 Şeyh Abdurrahman Gazi Tekkesi, Van 158, 190
 Şeyh Gazaî Baba, bkz. Şeyh Gazali Tekkesi
 Şeyh Gazali Tekkesi, Van 158, 190
 Şeyh Hamid Paşa Tekkesi 158
 Şeyh Mehmed Şakir, Tekye Zâviyedârı 173
 Şeyh Mehmed, Pervari'nin Cilcimekan karyesinden Şeyh Abdullah Efendi'nin oğlu 232
 Şeyh Taha, Ermenilerce malı yağmalanan 163
 Şeyh Yusuf, Ermenilerce malı yağmalanan 163
 Şeyhzâde Ağa Efendi, Ermeniler tarafından öldürülen 161

Şıhkara, Timar nahiyesi 161, 190
 Şikefti nahiyesi, Hakkari'ye bağlı 162
 Şimendifer İdaresi/Direktörlüğü 70, 72
 Şirin, Ermeni çeteci 211, 212, 213, 224
 Şuayb Şükrü, Mustantık 166, 168
 Şubut karyesi, Gevaş 195
 Şûrâ-yı Devlet 16, 40, 43, 44, 51
 Şuşanis, Jandarma Hamid'in rüfekâsı 189
 Şükrü Ağa, Erciş hanedanından 190
 Şükrü bin Hüseyin, Vanlı, Ermeni mezâlimiyle ilgili bilgi veren 210, 211, 213, 224
 Şükrü Efendi, Muradiye Tahsildârı 182, 185
 Şükrü, Polis Memuru 160, 161

T

Tahkik Komisyonu 23
 Tahmanis karyesi 195
 Tahran Sefâreti 109, 110
 Tahrirât Müdüriyeti 36
 Tahsin, Erzurum Valisi 100, 129, 130, 134
 Talat Efendi, Mülâzım-ı Evvel 174
 Talat, Dahiliye Nâzırı 93, 94, 95, 104, 105, 140, 169, 175
 Talori 132
 Tanfasal(?), Ermeni komiteci 198
 Tanin 66, 67, 72
 Tarakçıoğulları hânesi, Urfa'da 146
 Taramak karyesi, Müküs 192
 Tarlan Ağa, Tayyar Ağazâde, Ermenilerce öldürülen 135

Tarsus 40, 69, 77
 Tasvir-i Efkâr 59, 60
 Taş Kilise 128
 Taşnak/lar 117, 116, 119, 122, 123, 137,
 201, 203, 208 222
 Taşnaksütyun / Taşnaksiyun 83, 118,
 203, 211, 224
 Tavis karyesi 193
 Tayyar Efendi, Mülâzım-ı Evvel Talat
 Efendi'nin amcası 174
 Tebrizkapısı, Van 172, 176
 Tekâlif-i Harbiye 163, 232
 Telebyaz 146
 Tellû'l-fütûr Tepesi, Urfa'da 143, 148,
 149
 Tenekeciyan Nikogas, Komite Reisi ve
 Protestan Milletvekili 122
 Tercan Kaymakamlığı 129
 Tevfik Efendi, Deyr Telgraf Müdürü
 181
 Tevfik Efendi, Norduz Mal Müdürü,
 Ermenilerce öldürülen 156
 Tevfik Efendi, Siirdlizâde, Van Muha-
 sebe Kâtibi 182
 Tıhtis karyesi 195
 Timar nahiyesi 161, 173, 190, 211, 212,
 224
 Tiyyar 126
 Tokat 87
 Tomali, Arınç karyesi 194
 Topal Markire, Heşet-i Süflâ karyeli ve
 Ermeni casuslarından 230, 231
 Topçuoğlu Hacı Rif'at, Van 190
 Topçuoğlu mahallesi, Van'da 220

Torikyan Vahan, Sarı Agob oğlu, Ada-
 na Hâdisesi zanlılarından 16
 Toryan Eğişe, İstanbul Ermeni Patriği
 64
 Trablus 188
 Trablusgarb 82, 141
 Trabzon 103, 116, 138
 Tufan Mehmed, Mardin Azâ Mülâzımı
 164
 Tuş 126
 Tuzla, Kıbrıs'a bağlı 50
 Türkçe 35
 Türkiye 142
 Türkler/ler 66, 67, 68, 148, 230
 Tütüncüyan Simon, Vanlı 195

U

Ulukışla 124
 Umum Jandarma Kumandanlığı Vekâ-
 leti 115
 Umûr-ı Ecnebiye Kalemî 4
 Urfa 103, 116, 120, 121, 128, 138, 140,
 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147,
 148, 149, 150, 151
 — Alman Hastahânesi 150
 — Amele Taburu 138
 — Büyük Kilisesi 147
 — Vak'ası 139, 140, 151

Ü

Üçüncü Ordu Kumandanlığı 110
 Ümerâ-yı Abbasiye 189
 Ürgüp 124
 Üserâ-yı Osmaniyye 110

V

- Van 47, 93, 94, 95, 96, 101, 103, 116,
126, 134, 135, 138, 143, 150, 154,
155, 156, 157, 158, 159, 160, 161,
165, 166, 167, 169, 170, 171, 172,
173, 174, 175, 176, 177, 178, 179,
180, 181, 182, 183, 186, 187, 188,
189, 190, 191, 192, 195, 196, 209,
210, 211, 212, 213, 215, 216, 217,
218, 219, 220, 221, 222, 223, 224,
225, 226, 227, 229, 230, 231, 232
— Gölü 157
— Hastahânesi 174
— muhacirleri 192
Vanzivesi tekkesi, Van 158
Varpan karyesi 195
Vasfi, Bitlis Vali yardımcısı 132
Vastan Kazası 94, 174, 175, 178, 189,
222, 225
Vehbi Bey, Şatak Sandık Emîni 171
Vehbi Efendi, Şemdinân Telgraf Mü-
dürü 181
Vehbi Efendi, Vergi Kâtibi 182
Veli Efendi, Norduz Mal Müdürü 189
Veliyyüddin, Azâ 192
Verendanis karyesi 195
Vergis karyesi 193
Vilas karyesi 231, 232
Vilâyât-ı Sitte 230
Vilâyât-ı Şarkıye 142, 148
Vramyan, Van komite reislerinden 211,
215, 219, 222, 224, 157
Vurkunis karyesi 195

Y

- Yahudi/ler 163, 167
Yako, Ermeni komiteci 214
Yakub Efendi, Van Telgraf memuru
181
Yakub, Konlu, Ermeni zulmüyle ilgili
bilgi veren 198
Yaplan (?) 158
Yedikilise, Van civarında 157, 189
Yemen 82
Yeznik Vartan/yan, Ahtamar Manastı-
rı'nın İskele Kilisesi Murahhası
ve Reisi 195, 196
Yumurtalık 18, 35, 51
Yunan 76
— tufengi 129
Yunus Ağa, Muradiye Tahsildârı Şükrü
Efendi'nin pederi 185
Yusuf Bey, Şatak Sandık Emîni Vehbi
Bey'in amcası 171, 190
Yusuf bin Mahmud Efendi, Van
Vilâyeti Muhabere Başmemuru,
Ermeni zulmüyle ilgili bilgi ve-
ren 221, 223, 224
Yusuf Efendi, Bahçe Müftüsü 61, 62
Yusuf Kemal Bey, Meclis-i Mebûsan'-
dan, Adana Tahkik Heyeti Azâsı
26, 38
Yusuf Kenan, Meşâyih-i Nakşibendi-
ye'den 194
Yusuf Ziyaeddin, Şatak Kazası'ndan
194
Yusuf, Milis Kumandanı Kürd beyle-
rinden, Zevaloğlu 203; 205, 207
Yuvacık, İzmit 97, 98, 99

Z

Zabtiye Nezâreti 54

Zahide, Mollakasım ahalisinden 172,
173

Zaho, Randoslu, Ermeni komiteci 198

Zeliha, Astuci ahalisinden 170

Zeytun 85, 88, 89, 90, 105, 106, 107,
108, 112, 115, 116, 123, 131, 144

— eşkıyası 85

— gâilesi 113

— kasabası 123

— Kaymakamlığı 107

— lular 114

Zihni Paşa, Adana Valisi 76

Zilan Deresi 186

Zive karyesi 158, 161, 173, 190, 195,
212, 215, 224

Ziya Paşa, Onuncu Kolordu Kumanda-
nı 86

Ziya, Tekye Zâviyedârı Mehmed Şa-
kir'in oğlu 173

Zorabad bkz. Zorova karyesi

Zorova karyesi, Timar nahiyesi 161,
212, 216, 224

Zori Hanım, Mûça karyesinden 186

Zübeyr, Komiser-i Sâni, Vanlı 156,
157, 178, 180, 181, 183, 188, 228

Zülfikar oğlu Emin, Van muhacirlerin-
den 191